

Statsvetenskaplig tidskrift

Årgång 120 · 2018 / 2

Ny följd, årg 97. Utgiven av Fahlbeckska stiftelsen.

REDAKTIONSSEKRETERARE *Magnus Jerneck* (ansvarig utgivare)

BITR. REDAKTIONSSEKRETERARE *Björn Badersten*

LITTERATURREDAKTÖR *Björn Östbring*

FÖRBUNDSREDAKTÖR *Katarina Roos*

REDAKTIONSRÅD *Katarina Barrling Hermansson*, Uppsala universitet; *Ann-Marie Ekengren*, Göteborgs universitet; *Edward Deverell*, Försvarshögskolan; *Niklas Eklund*, Umeå universitet; *Mats Lindberg*, Örebro universitet; *Karl Loxbo*, Linnéuniversitetet; *Carina Lundmark*, Luleå tekniska universitet; *Ulf Mörkenstam*, Stockholms universitet; *Peter Strandbrink*, Södertörns högskola; *Elin Wihlborg*, Linköpings universitet; *Susanne Wallman-Lundåsen*, Mittuniversitetet; *Björn Badersten*, Lunds universitet, biträdande redaktionssekreterare; *Magnus Jerneck*, Lunds universitet, redaktionssekreterare; *Björn Östbring*, Lunds universitet, litteraturredaktör; *Katarina Roos*, Umeå universitet, förbundsredaktör

TEKNISK REDAKTÖR *Joshua Alvarez*, Sven Eighteen

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.

PRENUMERATIONSPRIS 2018 430 kr, enstaka nummer 100 kr. Medlemmar i

Statsvetenskapliga förbundet och studenter erhåller tidskriften till rabatterat pris. Prenumeration sker via hemsidan, genom insättning på plusgiro 27 95 65-6 med angivande av namn och adress eller genom meddelande till tidskriftens expedition. Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande av källan förbjudes.

ADRESS Statsvetenskaplig tidskrift, Box 52, SE-221 00 Lund, Sverige

TELEFON 046-222 97 77 (Jerneck) 046-222 01 59 (Badersten) 046-222 89 45 (Östbring)

TELEFAX 046-222 40 06

E-POST statsvetenskaplig.tidskrift@svet.lu.se

HEMSIDA www.statsvetenskapligtidskrift.org

TRYCK Mediatryck, Lund 2018

ISSN 0039-0747

Statsvetenskaplig tidskrift

Statsvetenskaplig tidskrift är den svenska tidskriften för statsvetare. Tidskriften publicerar vetenskapliga uppsatser, översikter och litteraturgranskningar inom statsvetenskapens alla subdiscipliner och är därtill huvudorgan för Statsvetenskapliga förbundet (SWEPSA). Svenska är huvudspråket, men tidskriften publicerar också texter på danska och norska samt i undantagsfall på engelska av författare som inte har ett skandinaviskt språk som arbetspråk.

Statsvetenskaplig tidskrift utges av Fahlbeckska stiftelsen vid Lunds universitet, med fyra nummer per år. Tidskriften utkommer år 2018 med sin 120:e årgång. Stiftelsen leds av ett flervetenskapligt sammansatt kollegium (professorer i statsvetenskap, historia, skatterätt, förvaltningsrätt, antikens kultur och samhällsliv, nationalekonomi, ekonomisk historia, socialt arbete, sociologi och statistik). Kollegiet beslutar om tidskriftens budget och övergripande policyfrågor. Tidskriftens redaktion, som är helt fristående i publicistiska frågor, består av en redaktör, en biträdande redaktör, en litteraturredaktör och ett aktivt arbetande redaktionsråd på åtta personer som sammanträder minst två gånger per år. Redaktionsrådet utses i samråd med Statsvetenskapliga förbundet och representerar flertalet statsvetenskapliga universitetsinstitutioner i Sverige.

Samtliga artiklar kvalitetsgranskas internt av två personer i tidskriftsredaktionen. Den externa kvalitetsgranskningen, med två anonyma referees per artikel, omfattar alla publicerade artiklar utom litteraturgranskningar, kortare översikter/debattartiklar och sakkunnigutlåtanden. Författaren får i samband med redaktionens beslut om publicering/refusering ta del av utlåtanden från referees.

The Swedish Journal of Political Science

Statsvetenskaplig tidskrift (The Swedish Journal of Political Science) is the Swedish journal for political scientists. The journal publishes scientific essays, review articles and literature reviews in all the subsidiary disciplines of political science and is the principle organ of the Swedish Political Science Association (SWEPSA). While Swedish is its main language, the journal also publishes texts in Danish and Norwegian and, in exceptional cases where the author does not have a Scandinavian language as his/her working language, English.

Statsvetenskaplig tidskrift is published quarterly by Lund University's Fahlbeck Foundation, and in 2018 will be issuing its 120th volume. The Foundation is led by a multidisciplinary board (professors of political science, history, fiscal law, administrative law, classical culture and social life, economics, economic history, social work, sociology and statistics), which decides on the journal's budget and overarching issues of policy. The editorial office, which is wholly independent as regards matters related to publishing, comprises an editor, a deputy editor, a literature editor, a technical editor and an active, eight-member editorial committee that meets at least twice a year. This committee is appointed in consultation with SWEPSA and represents the majority of political science faculties in Sweden.

All articles undergo an internal quality review by two members of the editorial office, and all published articles – excepting literature reviews, short review articles/opinion pieces and expert reports – an external quality review by two anonymous referees per article. Once the editorial office has made its decision to publish or reject a paper, a referees' statement will be sent to its author(s).

Innehåll 2018 / 2

Tema: Idéanalys

EVERT VEDUNG Gästredaktörens förord.....	139
EVERT VEDUNG 50 år idéanalys. Med en inbjudan till <i>crowdsourcing</i>	143
EVERT VEDUNG Idéanalys från ankdamm till universums mitt.....	155
EVERT VEDUNG Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys.....	197
JOSEFINA ERIKSON En dynamisk frameanalys av policyskapande.....	237
MARIANNE DANIELSSON Hjälp! Hur gör man? Idéer som förklaringar i analys av offentlig politik.....	255
MATS LINDBERG The VDP-triad in Ideational Analysis. Toward a general theory of ideological thought-content in social and political communication, debate, thought and language – beyond the concepts 'ideology', 'culture', 'belief-system', 'discourse' and 'policy' (Part I).....	277

Jubileumsessä

BENGT OLLE BENGTSSON Så blir biologi till politik. En essä om politiska ideologiers användning av vetenskap.....	363
--	-----

Statsvetenskapliga förbundet

KATARINA ROOS Jämställdhetskartläggningar: ett instrument för ökad jämställdhet inom svensk statsvetenskap?.....	381
--	-----

Litteraturgranskningar

Leif Lewin: <i>Ogiltig frånvaro. När universiteten förlorade sin frihet.</i> Anmälan av Göran Bexell.....	387
--	-----

Fredrik Alvéen: <i>Tänka rätt och tycka lämpligt. Historieämnet i skärningspunkten mellan att fostra kulturbärare och förbereda kulturbyggare.</i> Anmälan av Susanne Dodillet.....	391
Patrik Hall: <i>Makten över förvaltningen – förändringar i politikens styrning av svensk förvaltning.</i> Anmälan av Jakob Heidbrink.....	398
Mats Fred: <i>Projectification. The Trojan horse of local government.</i> Anmälan av Stig Montin.....	400
Stig Strömholm: <i>Benjamin Constant och den liberale Napoleon. De hundra dagarnas konstitution och Constants kommentar.</i> Anmälan av Svante Nycander.....	407

**Statsvetenskaplig tidskrifts hemsida: www.statsvetenskapligtidskrift.org
Där finns bl. a.:**

- Utförliga anvisningar till författare om utformningen av manuskript för Statsvetenskaplig tidskrift (kan hämtas hem som pdf-dokument).
- Tidigare årgångar av Statsvetenskaplig tidskrift i fulltextformat – med sökfunktion till artikelarkivet.
- Information om innehållet i kommande nummer och en aktuell utgivningsplan för Statsvetenskaplig tidskrift.
- Information om prenumerationspriser och möjlighet att teckna prenumeration på Statsvetenskaplig tidskrift.
- Kontaktuppgifter till redaktionen och redaktionsrådet för Statsvetenskaplig tidskrift.

Gästredaktörens förord

Evert Vedung

Fredagen den 3 december 1824 skriver Eckermann i sina ”Samtal med Goethe under hans sista levnadsår” [Johann Peter Eckermann 1961 (1836) :116 f]:

Jag gick ... till [Goethe] i kväll då lamporna tändes och fann honom innanför neddragna rullgardiner, sittande framför ett stort bord där det brann två ljus, som samtidigt belyste hans ansikte...

Goethe gjorde sig ... underrättad om hur jag tillbragt de senaste dagarna... Jag meddelade ... att jag fått en anmodan att på synnerligen förmånliga villkor till en engelsk tidskrift sända månatliga berättelser om de[t] nyaste ... inom tysk skönlitteratur och att jag var ... böjd ... att anta förslaget.

Goethes ansikte, som hittills varit så vänligt, förvreds vid dessa ord i harm, och jag kunde i varje min läsa hur han ogillade mitt förehavande... Hur kan ni ha lust att syssla med saker, som inte ligger för er och som alldeles strider mot er naturliga läggning? [N]i ... måste ... först hålla jämvikten med vår genomsnittliga litteratur och underkasta er ganska omfattande studier ... Och vidare, alla nya böcker, som ni någorlunda grundligt tänker recensera, måste ni inte bara ögna igenom utan verkligt studera... Nej... skriv återbud... Ni bör över huvud akta er för att splittra er och i stället samla era krafter...[S]amla era krafter ... och skjut ifrån er allt som inte kan leda till resultat för er.

Det här temanumret startade som ett försök till en enkel recension av Ludvig Beckmans utmärkta bok om idéanalys. Året var 2005. I den vevan ordnade vänliga kolleger ett symposium om idéanalys som inspirerade till fortsatt formulerande. Symposiumet, som hölls den 11 oktober 2005 i Gävles gamla rådhus, arrangerades med anledning av min avgång som professor vid Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF, med placering i Gävle) och Statsvetenskapliga institutionen (alltid i Uppsala), båda vid Uppsala universitet. Det organiserades av Bo Bengtsson och Nils Hertting. Presentatörer var Roger Andersson, Peter Dahler-Larsen, Ove Karlsson Vestman och Shirin Ahlbäck Öberg. Förberedda inlägg hölls av Karin Borevi, Andreaz Strömgren och Henry Bäck. Beckmans förberedda inlägg publicerades senare som *Idékritik och*

Evert Vedung är professor emeritus, statsvetenskap ssk bostadspolitik, Uppsala universitet.
E-post: evert.vedung@ibf.uu.se

statsvetenskapens nytta i StvT 2006. Då föddes också idén om att göra det hela till något memoarlikande.

Jag började läsa forskning om det kulturella minnet (cultural memory) och egna erinringar började dyka upp. I maj 2010 föreslog Björn Badersten att jag borde bygga ut mitt bidrag till ett specialnummer för *Statsvetenskaplig tidskrift* och värva andra författare. Då och senare har han också gett mig viktiga reflexioner i sak. Och Magnus Jerneck stödde både idén om temanummer och mig, när han i januari 2012 tog över redaktörskapet. Tidigt förklarade sig Marianne Danielsson villig att medverka. En tid efteråt hörsammade Joseфина Erikson min kallelse. Slutligen lovade Mats Lindberg att delta. Nu borde det bli något.

Men samtidigt har viss brist på mer djupgående kännedom spökat. Detta gäller särskilt de senaste två decennierna då jag kommit att lämna den dagliga kontakten med den rena statsvetenskapen, dels genom att jag hamnade i en mångvetenskaplig miljö och dels genom emeritering. Detta har framför allt, tror jag, drabbat diskursanalysen uppkomst och påfallande spridning i både socialt arbete, där jag har haft kort deltidstjänst (Linnéuniversitetet campus Växjö), och statsvetenskap, där jag inte hängt med systematiskt. I och för sig har jag försökt kompensera för dessa brister. Temat har också tangerats i Mats Lindbergs uppsats i temanumret. Men framför allt måste jag på den här punkter vänskapligt be om hjälp med framtida inlägg i tidskriften av kunniga personer. Till yttermera visso har också många andra uppgifter lockat mig bort från den idéanalytiska stråten.

Mer och mer har jag därför haft anledning att erinra mig Goethes varning till Eckermann för mångsyssleri (även om vi anar ett rätt egoistiskt motiv bakom geheimerådets förmaningar; den välbeställda Goethe utnyttjade å det grövsta den utfattige Eckermanns arbetskraft som oavlönad privatsekreterare). Att "till en svensk tidskrift" författa en exposé över idéanalys i svensk statskunskap mellan 1965 och 2018 är ett dumdristiskt företag. Perioden 1965 till 2000 klarar jag kanske hjälpligt med sen blir det sämre. Måhända borde jag ha samlat mina krafter kring något annat. Och i efterhand kan jag bekänna att utan min gode vän Magnus Jernecks upprepade läsningar, insiktsfulla förslag till förbättringar, uppmuntran, tålmod, många bokskick och korrekturgranskning, så hade nog temanumret aldrig kommit ut av trycket.

Att temanumret dröjt beror nu inte bara på mig själv. Mats Lindberg har också kämpat längre än väntat med att få fason på sin VDP-triad och dess inkarnationer. Men den som väntar på något gott väntar aldrig för länge. Resultatet har blivit storslaget både i fråga om sidantal, sakmässig bredd och synpunkternas djup. Med honom har jag haft många och långa sessioner. Marianne Danielsson och Joseфина Erikson har arbetat raskt och effektivt med sina utmärkta inlägg om idéers fångslande och möjliggörande egenskaper; en del miniseminarier har vi emellertid hunnit med tillsammans.

Förutom de nu nämnda har åtskilliga andra gett synpunkter på mina tidiga versioner av ankdammspapperet: Andreaz Strömngren, Anders Urbas och Ove Karlsson Vestman. Senare versioner av samma alster har kommenterats av Stefan Björklund, Kristina Boréus, Douglas Brommesson, Mats Bäck, Sverker Gustavsson och Ulf Petåjä. I augusti 2012 berättade jag minnen från min licentiand- och doktorandtid på en pecha kucha ordnad av Institutet för bostads- och urbanforskning (IBF). Till min förvåning väckte framställningen kraftigt gensvar även bland icke-statsvetarna på IBF. En månad senare diskuterades historiken på ett seminarium i statsvetenskap vid Linnéuniversitetet, campus Växjö, varvid goda synpunkter delgavs av Mars Sjölin, Henrik Enroth, Bo Hagström, Karl Laxbo och Kjetil Nordesjö och Per Strömblad. Andra som Kerstin Sahlin och Elin Wihlborg har bidragit med tips om litteratur.

IBF, slutligen, representerat genom åren av Roger Andersson, Christina Kjerrman-Meyer, Kerstin Larsson, Lars Lundin, Irene Molina, Bo Söderberg, Bengt Turner, Ulrika Wahlberg och Carita Ytterberg, lät mig länge behålla mitt arbetsrum och har därefter på andra sätt underlättat mitt alldagliga stretande.

Till alla arrangörerna av och deltagarna i det först nämnda symposiet och till alla därutöver nämnda riktar jag ett riktigt stort och varmt tack. Ansvar för innehållet i slutprodukterna faller naturligtvis helt på mig själv och på respektive författare.

Fålhagen, Uppsala, den 15 januari 2018

50 år idéanalys

Med en inbjudan till crowdsourcing

Evert Vedung

Under de 50 år jag kan överblicka har statsvetenskaplig idéanalys utvecklats enormt. Idag, år 2018, är området oerhört mycket rikare på ansatser och infallsvinklar och genomförda studier än det var omkring 1965. Den teoretiska utvecklingen har varit dramatisk, den metodiska anmärkningsvärd. I mitten av 1960-talet ansågs idéstudiet moget för historiens skräphög, nu har det hamnat i universums mitt. Men det har skett under en mångfald av beteckningar.

På grund av denna teoretiska och metodiska utveckling och den nya rikedom på infallsvinklar behöver området dryftas, utvecklas och genomlysas.

Startskott för *crowdsourcing*

Kan ett temanummer ge inspiration? Jag hoppas det. Jag vill att det ska stimulera statsvetarkollegor och andra intresserade till inlägg i en fortsatt diskussion om idéanalys.

Naturligtvis har jag tänkt på Heckscher-Tingstendebatten om idéhistoria-idéanalys, välkänd för varje statsvetare i det svenska språkområdet. Förhoppningen är också att temanumret ska hetsa till meningsutbyten om politisk idéanalys – i Heckscher-Tingstens efterföljd.

Men mitt syfte är bredare än så. Min förhoppning är att idéanalytiker ska lämna exempel på synpunktsrika idéanalyser och spännande teori- och metodansatser, som kan bidra till att uppvisa idéanalysens mångfald. Dessutom hoppas jag att idéanalytiker ska bidra med teoriimpregnerade berättelser om hur det gick till när de kom på några av sina mest fruktbara resultat.

Jag lägger alltså ut till massan av läsare att komma in med uppslag. *Crowdsourcing* är vad jag önskar mig. ”A method of outsourcing work over the internet or similar network by appealing to people to contribute to the project independently,” så definieras ordet i Free Dictionary. Och det är exakt vad jag lägger in i uttrycket. I svensk översättning betyder ordet enligt Språkrådet (2018) ungefär ”att lägga ut en uppgift på en odefinierad grupp människor, framför

Evert Vedung är professor emeritus, statsvetenskap ssk bostadspolitik, Uppsala universitet.
E-post: evert.vedung@ibf.uu.se

allt på nätet.” Språkrådet föreslår också flera svenska översättningar, men ingen täcker något så när vad jag menar.¹

Vad ett meningsutbyte om idéer och idéanalys kan handla om är omöjligt att förutspå. Några tänkbara uppslag kan dock redovisas. En diskurs kan avhandla grundläggande indelningar av idéanalys, t.ex. Ludvig Beckmans 1) Beskrivande, 2) Idékritik: att ta ställning, 3) Förklarande, eller min egen 1) Beskrivande, 2) Giltighetsprövande (idékritiserande), 3) Funktionell/förklarande, 4) Konstruerande. Hit hör utläggningar om vad det innebär att beskriva idéer, ytterligare en utifrån vilka bedömningskriterier en prövning av idéers giltighet (en idékritik) kan ske. Är metaforen rationella samtal med inlägg och motinlägg (mer eller mindre väl underbyggda) en rimlig tankefigur för vad all idéanalys och rentav all samhällsvetenskap kan åstadkomma?

En annan diskurs kan röra sig om ytterligare belägg för eller kritik av Mats Lindbergs inlägg i temanumret om VDP-triaden (Values, Descriptions, Prescriptions) för praktiskt resonerande som grundläggande i all idéanalys och som han spårar upp även hos Talcott Parsons, Jürgen Habermas och Critical Discourse Analysis. Välkommen med egna raffinerade tillämpningar!

Personligen önskar jag mig inlägg om diskursanalys i svensk statsvetenskaplig tappning, kanske i perspektivet språkliga formationers olika typer av funktioner och vad det i så fall är som hos idéerna som ger upphov till dessa. Stigberoenden? Värdeladdade frejmnings, vinklingar? Diskursiv diskriminering eller favorisering? Offentliga jurisdiktioner? Gärna med konkreta svenska exempel.

Inlägg kan också vara destillat av tidigare skriftliga framställningar. Mycket intressant idéanalytiskt gods av typen ansatser eller tillnärmelser är invävt i genomförda empiriska studier eller presenterat i företal och inledningskapitel. Jag har tänkt mig att sådana ansatser behöver lyftas fram, förädlas, förbättras och göras mer tillgängliga för andra. Forskaren gör återbesök på sitt förra forskningsfält för att koncentrera och skärpa sina tidigare insikter. Detta illustreras väl av Josefina Eriksons dynamiska frameanalys, som hon tillämpade i sin doktorsavhandling och som hon nu koncentrerat till ett bidrag till temanumret. Ett annat tankvärt fall är Marianne Danielsson idé från sin doktorsavhandling om realtypers roll för att belysa var en policy tar slut och en annan börjar, som hon destillerat fram och förädlat till ett bidrag till temanumret. Den viktiga diskursen om hur policyidéer får styrande kraft och leder till effekter (effektfrågan), som både Erikson (institutionalisering, jurisdiktion) och Danielsson är inne på, hoppas jag många får lust att bidra till med nya uppslag och konkreta exempel.

Ytterligare ett angeläget diskussionsämne är typer av föreställningar, som ingår i policyinramningar (Erikson) och interventionsteorier (policyteorier, programteorier).

1 Finlandssvenskans "talko" och norskan "dugnad" vore tänkbara.

Personligen önskar jag mig också bidrag om tänkvärda empiriska iakttagelser. Spännande politiska nebulosor; positiva etiketteringar av insatser, grupper, åsikter eller andra fenomen; värderande negativa etiketteringar av motståndares uppfattningar; uppenbart felaktiga tolkningar av andras inställningar; lögner; flagranta och väl genomlysta löftesbrott; uppenbart irrelevant resonering; fall där tesen upprepas och upprepas utan åtföljande argument; snömosigt snack vid sidan av ämnet; tydligt inläsande idéer, och diskursiva synvänder och gestaltomkopplingar i debatter och policyskapande, se där några uppslag till inlägg.

Slutligen hoppas jag – i Robert Mertons och Thomas Kuhns efterföljd -- att idéanalytiker ska bidra med berättelser om hur upptäckten sammanhang såg ut och hur det närmare gick till när de själva kom på några av sina mest märkbara resultat.

Temanumret består av fem artiklar, vars viktigaste bidrag till idéanalysen jag ska försöka förmedla i denna inledning.

IDÉANALYS FRÅN ANKDAMM TILL UNIVERSUMS MITT (EGET BIDRAG)

Temanumrets inledande bidrag är en personlig betraktelse av mig själv över hur värdet av idéanalys bedömts och utvecklats under ett halvt sekel. I utgångsläget vid 1960-talets mitt fanns flera goda författare i genren, men ansatsen var historisk och metodologiskt osofistikerad. Tre dåtida synsätt som jag minns dem pekade mot att idéanalysen borde förvisas till historiens avfallsgrop: behaviorismen, strukturtänkandet och uppfattningen att idéanalys som enbart kritisk och nedrivande inte kan bidra till vetenskapens egentliga uppgift: att formulera empiriskt grundade teorier av hög generalitet.

Efter ett avsnitt om idéanalytisk turbulens i kölvattnet av den nyss nämnda negativismen, som illustreras med mina egna mödor och kval vid författandet av doktorsavhandlingen Unionsdebatten 1905, följer ett avsnitt som vill visa idéanalysens anmärkningsvärt framgångsrika utveckling sedan dess. Idéer och analys av idéer har förvandlats till det mest centrala i ämnet. Som indikationer på detta nämns nyinstitutionalismen; policyanalysen och den politiska utflödessidans återkomst; implementeringsanalysens och utvärderingsforskningens uppkomst och teoretiska utveckling, den politiska filosofins och normativitetens renässans; den funktionella/förklarande idéanalysens förfining i form av idéer som låser fast och låser upp; insikten att politiska aktörer inte bara skapar språkliga formuleringar utan också påverkas av sådana; att det uppstår politiska strider om språkliga beteckningar samt, i vissa kretsar, det rationella samtalet som övergripande metafor för all idéanalys och all samhällsvetenskap.

BESKRIVANDE, GILTIGHETSPRÖVANDE, FUNKTIONELL/FÖRKLARANDE OCH KONSTRUERANDE IDÉANALYS (EGET BIDRAG)

Hur kan och bör vetenskaplig idéanalys bedrivas idag? Ett svar lämnas i min andra artikel i anslutning till två skrifter av Ludvig Beckman om statsvetenskaplig idéanalys: "Grundbok i idéanalys" (2005) och uppsatsen "Idékritik och statsvetenskapens nytta" (2006). Beckman har organiserat sin grundbok under tre övergripande syften med idéanalys: 1) beskrivande, 2) idékritik: att ta ställning och 3) förklarande. Jag följer här Beckman i spåren men utgår från fyra övergripande syften: 1) beskrivande, 2) giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande), 3) funktionell/förklarande och 4) konstruerande. Skillnaden ligger i det fjärde överordnade syftet – konstruerande – som saknas hos Beckman.

Beskrivande idéanalys handlar inte om oförvillat observerande. För att få rätt idématerial att tala måste forskaren formulera frågor och tillverka sökscheman samt tolka och ordna idématerial utifrån detta. Tolkning och beskrivning kräver en rejäl egeninsats av tolkaren/ordnaren. Detta är väl idag allmän-gods för de flesta statsvetare.

Den dagliga idéanalysverksamheten framskrider snirkligt och krokigt med omtag, lösa trådar och oväntade uppslag. Men så beskrivs det aldrig i publicerade verk. I slutliga verk redovisas de uppnådda resultaten på ett logiskt och standardiserat sätt. På den här punkten vill jag rikta en uppmaning till mina idéforskande kolleger. Beskriv någon gång dina processer också! Tyngdpunkten borde läggas på det oväntade, överraskande men fruktbara, på serendipiteterna, på jojandet fram och tillbaka mellan empiriskt material, teoretisk litteratur, egen reflektion, på samtal med läsare av dina egna notater, din egen begreppsutveckling samt dina egna tillämpningar av det utvecklade på empiriskt råmaterial. Även forskningsråds utlysningar av ämnesområden och dina responser på dessa kan spela en roll. För intellektuellt stöd kan hänvisas till skrifter av Merton, Kuhn och Piaget.

Giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande) idéanalys. Den statsvetenskapliga giltighetsprövningen/idékritiken förfogar över en uppsättning regler för rationalitet och rimlighet i meningsutbyten om politik och förvaltning, dvs. samtal, utifrån vilka forskarna bedömer om politiska och administrativa utsagor och argumenteringar håller måttet. Beckman resonerar kring dylika regler och jag själv redovisar ett schema i åtta punkter, som sedan i detalj kommenteras.

Regel nr 7 i detta schema, värderingsregeln, döljer en ganska avancerad position. En giltighetsprövande idéanalytiker kan bedöma ett idématerial utifrån de studerade aktörernas egna värdepremisser. "Givet att målet för reformen var si, så visar min empiriska studie att målet si inte har uppnåtts." Men, och det är det nya, hon kan också ställa upp egna värdemässiga evalueringskriterier samt utifrån dessa bedöma en pågående offentlig politik, en åsikt, en

argumentering, ett inslag i en ideologi eller vad det nu kan handla om. Kravet är att hon inte bör låtsas vara, eller utgå från att hon är, objektiv. Hon bör öppet deklarerat att hon valt en värderande utgångspunkt i stället för en beskrivande och att en sådan utgångspunkt inte kan slutgiltigt vetenskapligt bevisas vara sann eller giltig men väl argumenteras för.

Funktionell/förklarande idéanalys. Detta tredje övergripande syfte pekar i två riktningar: mot politiska idéers orsaker och mot deras funktioner/effekter. Här vill jag hävda att statsvetenskaplig idéanalys har utvecklats enormt sedan 1970. Detta illustreras åskådligt i Josefina Eriksons ramverk för dynamisk analys av policyskapande i detta temanummer. Att idéer kan få inläsande effekter belyser jag med exempel från Marianne Danielssons doktorsavhandling "Fängslade idéer" från 2010 (se i mitt första bidrag till temanumret). Magnus Jernecks undersökning av amerikanska gensvar på svenska politiska ledares kritik av USAs krigföring i Vietnam under åren 1965–1974 anförs som ett andra, kreativt exempel på funktionell/förklarande idéanalys ("Kritik som utrikespolitiskt medel", 1983; även Stenelo 1984, *The International Critic*). Här finns mycket mer att göra.

Ett stort fält för effektanalys har öppnats genom tillkomsten av en tydlig utvärderingsfunktion i offentlig politik och förvaltning. Hur implementeras offentliga interventioner i form av vanliga lagar, ramlagar, normer utfärdade av myndigheter i kraft av ramlagar, ekonomiska stödprogram eller informationskampanjer och märkningsanordningar? Vilka effekter får de ute i samhälle och natur? Hur ska de bedömas?

Här vill jag själv starkt trycka på idén att varje offentlig intervention innehåller en teori (interventionsteori, programteori, policyteori), som kan och bör rekonstrueras och t.ex. prövas för hållbarhet eller värdemässig acceptans. En offentlig intervention innehåller inte bara problembeskrivningar, mål, styrmedel och anvisningar om genomförande; den innehåller också resonemang om hur alla dessa delar kausalt hänger ihop och bildar teoretiska helheter. Denna föreställning om teoretiska helheter har fått kraftigt genomslag i flervetenskapliga diskurser som utvärdering och implementering men brukats för lite i statsvetenskaplig analys av offentlig politik. Eftersom jag i flera traktater propagerat för interventionsteorimetoden så avstår jag här från att fördjupa mig i ämnet.²

Konstruerande idéanalys. Konstruerande idéanalys är rekommenderande och handlar om vad som bör göras, vad som ska göras. Det konstruerande syftet rör idéanalysens skapande och uppbyggande sida, inte dess kritiska och nedrivande.

2 EV & MD 2013 kap. "Verktyget interventionsteori" 74-93; EV 2009 kap. "Interventionsteorier som utvärderingsredskap" 45-67; EV 1997 avsnitt "Intervention theories" 138-155.

EN DYNAMISK FRAMEANALYS AV POLICYSKAPANDE OCH POLICYEFFEKTER (JOSEFINA ERIKSON)

Josefina Erikson ger sig i kast med den djärva uppgiften att utveckla ett eget analytiskt ramverk, som ska möjliggöra en samlad analys av inte bara policyers tillkomst (orsaker) utan även deras styrförmåga och styrkraft (effekter). Policyer handlar i mångt och mycket om idéer. Begreppet inramning eller frame (policyframe, policyinramning) står centralt i hennes bygge av frameanalys. En (policy)inramning består av en problembeskrivning och ett lösningsförslag. Hur är policyproblemet uppställt? Vilken är den föreslagna lösningen? Till dessa två lägger Erikson orsaksberättelser (från Deborah Stones "causal stories"). En orsaksberättelse handlar om faktorer som anses förklara ett problems uppkomst och utbredning. I en orsaksberättelse fördelas också ansvar och skuld samt om handlandet är avsiktligt eller oavsiktligt.

En viktig tanke bakom hennes policyinramning är att politiska ingripanden inte bara attackerar faktiska, objektivt givna problem där ute i verkligheten; såväl problem som problemlösningar är språkligt inramade ("framed", jag skulle säga språkligt vinklade), hävdar hon. Med detta torde hon bl a. mena att problem inte bara finns där utan att de konstitueras som problem när någon aktör formulerar dem språkligt och hävdar att de är problem.

I levande livet, noterar hon, skiftar dessa inramningar på ett område över tid och rum. Deras grad av institutionalisering kan också variera.

Inramningstankegången appliceras av Josefina Erikson på svensk prostitutionspolicy som illustrativt fall. Hon visar att 1998 års prostitutionslagstiftning i Sverige var unik genom att den förbjöd köp av sexuella tjänster men inte utbud av dylik service, dvs kunderna kriminaliserades men inte de prostituerade. Tack vare sin dynamiska (tidsutsträckta, kronologiska) analys kan hon visa att den inramning som riksdagen institutionaliserade 1998 på 1970-talet hade avfärdats i riksdagen som larvig och oseriös.

Detta om skapandet, formulerandet och institutionaliserandet av policy-idéer. Men aktörer påverkas också av de skapade, formulerade och institutionaliserade policyidéerna. Idéerna får styrkraft, producerar effekter. Detta andra steg i den tidsutsträckta analysen kallar Erikson idéers hindrande och möjliggörande funktion i termer av mekanismer. Med hindrande och möjliggörande funktion menar hon att idéer påverkar aktörers handlingsutrymme. Ånyo hänvisar Erikson till grad av institutionalisering, nu som styrande kraft. Grad av institutionalisering kan analyseras i flera steg.

Denna förening av orsakssökeri, institutionalisering i beslut och effektletande till en sammanhållen helhet är stora poänger i Eriksons synpunkter på det empiriska och idéanalytiska studiet av offentlig politik. I denna grundstruktur överensstämmer den helt med mina egna och Ludvig Beckmans orsaksperspektiv och effektperspektiv på politiska idéer i statsvetenskaplig förklarande idéanalys. Därtill innebär hennes idéer om institutionalisering och jurisdiktion viktiga utvecklingar.

När idéer i form av en inramning institutionaliseras, t.ex. i form av en lag eller en formellt antagen rekommendation till handling, måste berörda aktörer förhålla sig till den, dvs. den verkar hindrande eller möjliggörande. Vid sidan om det formella kan idéer även institutionaliseras informellt genom att de blir det dominerande sättet att förstå en viss fråga. Det kan bli socialt omöjligt att säga vissa saker offentligt även om aktörerna i fråga tänker annorlunda än de säger.

En andra mekanism som förklarar hur idéer fungerar hindrande och möjliggörande för aktörer är jurisdiktion. Jurisdiktion föreskriver vilken institution som ska fatta beslut i ett visst ämnesområde. Frågor om jurisdiktion får två viktiga konsekvenser för berörda aktörer. Jurisdiktionsaspekten är direkt kopplad till aktörernas handlingsutrymme. Aktörer på den politiska arenan har svårt att agera i frågor som ligger utanför jurisdiktionen för den enhet eller institution där de själva befinner sig. Förändrad jurisdiktion över en fråga innebär att en ny grupp aktörer får möjlighet att engagera sig i frågan. För det andra finns det strategiska möjligheter för aktörer att formulera en fråga som tillhörande en viss jurisdiktion eller arena snarare än en annan. Här kan inflickas att detta i viss litteratur kallas "venue-shopping". Ett exempel skulle kunna vara när politiker bestämmer att kärnkraftsfrågan inte längre ska avgöras av regering och riksdag efter ordinarie allmänna val utan av folket i en folkomröstning (Vedung 2016).

I sitt utomordentligt läsvärda bidrag till temanumret berör Erikson också andra viktiga frågor såsom inramningars oförutsedda och förutsedda effekter samt vikten av att studera idéer som blivit föremål för meningsstrider i policydebatten.

HJÄLP, HUR GÖR MAN? IDÉER SOM FÖRKLARINGAR I ANALYS AV OFFENTLIG POLITIK (MARIANNE DANIELSSON)

"Den offentliga politikens idéer ... ska inte bara förstås som uttryck för de för tillfället regerande maktbarnas vilja, utan [även] som i sig styrande strukturer," hävdar Marianne Danielsson i upptakten till sitt bidrag. Citatet antyder upptagenhet av förklarande idéanalys eller hur idéer i den offentliga politiken möjliggör och omöjliggör.

Danielsson formulerar ett antal huvudfrågor i sitt bidrag så här. Hur ska vi definiera offentlig politik (policy) inom ramen för en teoribildning som ger idéer en funktion i den process där offentlig politik blir till? Hur vet vi var en policy tar slut och en annan börjar? Vad erbjuder metodlitteraturen för verktyg, när vi ska beskriva innehållet i politiken och dess förändring i syfte att pröva teorin?

"I så måtto", noterar hon också, "ligger ambitionen i linje med Evert Vedungs gamla idé om 'funktionell idéanalys' som nämns som en möjlighet i *Det rationella politiska samtalet* (Vedung, 1977:118ff). "Det handlar om att pröva idéers funktion för förändring och stabilisering av offentlig politik."

En policy, hävdar Danielsson, består inte bara av idéer i form av fastslagna mål och medel utan också och framför allt av idéer som binder samman mål och medel till en helhet. En offentlig policy utgörs av *relationer* mellan mål och medel. På denna punkt citerar hon Jeffrey Pressman och Aaron Wildavsky som hävdar att en policy kan uppfattas som en teori:

Policy implicerar teorier. Oavsett om det är uttalat eller ej, utgår varje policy från en kedja av initiala förutsättningar och förutspådda konsekvenser. Om X, så Y.

I min speciella begreppsapparat är hon här inne på att policyer innehåller interventionsteorier (programteorier, policyteorier). Standardsättet att rekonstruera en policyteori är problemorienterat, säger hon. I linje med detta ligger att en policy också implicerar en idé om ett bakomliggande *problem*, som föranleder analysen och åtgärderna. På den här punkten nämner hon att termen "policyteori" i utvärdering (och hänvisar till Vedung 2009, fast man i utvärderingsbranschen numera hellre talar om "programteori" och "interventionsteori") följer samma slags idé om att det finns ett bakomliggande problem som föranleder anvisande av mål och medel. Detta sätt att strukturera en policy såsom ett antal sammanhängande komponenter har blivit vanligt också i fram-eanalys, noterar hon.

Här påtalar hon att policyteorier även kan peka ut ansvar. Vem ges skulden för att problemet har uppstått? Vem uppfattas ha kompetens att lösa det angivna problemet? "Vi bör i så fall försöka avgöra hur argumentationen från problem till lösning löper via de samhällsaktörer som ska påverkas för att styrsystemet ska åstadkomma lösningen. Komponenter att urskiljas i policyrelevanta idéstrukturer och tolkningsramar kan förslagsvis inkludera både hur problem kopplas till lösningar och hur problemlösandet kopplas till ansvar."

Omedelbart efter ovanstående påpekande följer två exempel som diagrammatiskt och textuellt illustrerar hennes generella resonemang om tillvägagångssätt för en analys av formulering och förändring av offentlig politik som ger inlåsande idéstrukturer en viktig roll. Det handlar om en sorts *funktionell idéanalys* noterar hon, vars moment till sist summeras till ett antal resonerande vägval.

EN TEORI OM IDÉER OCH IDEOLOGISKT INNEHÅLL (MATS LINDBERG)

Mats Lindbergs omfångsrika framställning är rik på idéer. Grundläggande är VDP-triaden. VDP står för de engelska orden "values" (ideals, goals, ends, sv. värderingar), "descriptions" (beskrivningar) och "prescriptions" (recommendations, practical proposals, rules, norms; sv. föreskrifter, rekommendationer till handling). I den statsvetenskapliga traditionen hittar han de tre företeelserna samlade till ett helhetligt praktiskt resonerande. Detta tredelade schema för idéer, som hänger ihop i praktiskt argumenterande, är och bör vara den

konceptuella grundvalen för alla typer av statsvetenskapliga ansatser och studier med avseende på idéer och ideologier, hävdar han. Själv kombinerar han tredelningen med de två generalitetsnivåerna fundamentalt tankeinhåll och operativt tankeinhåll till ett diagram om sex rutor.

Men Lindberg stannar inte med en logisk framställning av kombinationen VDP-triaden och de två generalitetsnivåerna. Finns triaden möjligen som något fundamentalt också i generell samhällsteori i sociologi, i marxistiskt samhällsfilosofierande med dess speciella begrepp ideologi eller i diskursstudier inom lingvistik? Till läsarens oförstådda förvåning lyckas han därvid finna triaden i tänkande och teoretiserande hos berömda samhällstänkare som Talcott Parsons och Jürgen Habermas eller en althusseriansk marxist som Göran Therborn (under andra benämningar naturligtvis). Också i den analytiska sociologin, representerad av Peter Hedström och Jon Elster, finner han den (igen andra benämningar). VDP-triaden skulle alltså kunna användas som redskap långt utanför statsvetenskapens intresseområde.

Lindberg upptäcker också att den från början marxistiskt influerade lingvistiska *Critical Discourse Analysis* har hamnat ganska nära denna grundläggande statsvetenskapliga syn på idéer och ideologier. I boken *Political Discourse Analysis* från 2012 hävdar Isabela och Norman Fairclough att den tidigare CDA-traditionen inte har förstått vad som skiljer "political discourse" från andra typer av diskurser. Författarna vill lyfta fram "politik som handlande". Politiska diskurser ses då som deliberativa och argumentativa; politiskt argumenterande och praktiskt resonerande är centralt i politisk diskurs, hävdar de. De refererar till Habermas, som hävdar att kommunikativ interaktion och rationalitet består av argumentation. Politikens speciella kännetecken är det praktiska argumenterandet och delibererandet. Hela deras genomgång kokar ihop till en plädering för "an argumentative perspective of discourses", eller, mer specifikt, behovet av "practical reasoning" som en ram för analys och ställningstaganden. För att göra en lång historia kort, den modell för praktiskt resonerande, som författarna presenterar som kärnan i det politiska språket, har uppenbara likheter med statsvetenskapens fyrtio-femtio år tidigare utvecklade VDP-triad, hävdar Lindberg.

För Mats Lindberg är denna parallell mellan statsvetenskap och teoriutvecklingen i *Critical Discourse Analysis* med avseende på strukturen hos det politiska tänkandets ideologiska innehåll överraskande men utomordentligt uppmuntrande. Även diskursanalytiker kan analysera idéer och argument i deras relation till handling; även de undersöker deras "ideologisk kraft" eller deras "avsedda perlokutionära effekter" för att tala med John Austin, effekter som är knutna till den argumenterande strukturen i praktiskt resonerande.

I detta sammanhang gör Lindberg ett klarläggande beträffande användningen av det formidabelt framgångsrika ordet *discourse* (*diskurs*). Han urskiljer tre skilda användningar av termen. I disciplinen lingvistik används termen

i en annan mening än i traditionen från Karl Marx genom Louis Althusser via Pécheux fram Michel Foucault. Därtill finns en tredje, traditionell användning, som ligger nära den lingvistiska.

I lingvistisk teori åsyftar termen ”diskurs” vilken konversation eller debatt som helst, eller vilket meningsutbyte eller propagandabudskap som helst. Termen är empiriskt öppen och betyder ”any kind of text or talk”. I den lingvistiska traditionen åsyftar ordet ”diskurs” inte någon ideologi eller något idéinnehåll överhuvudtaget. Däremot kan ett ideologiskt tankeinnehåll *uttryckas* i en diskurs genom en viss vokabulär eller genom vissa ”diskursiva former”, som i information, propaganda eller i en debatt. När den lingvistiska traditionen studerar maktaspekten, som i programmet *Critical Discourse Analysis*, måste den alltså tillföra ett makt- och ideologibegrepp utifrån, hävdar Lindberg. Ett exempel är den tidige Norman Fairclough runt 1990, som lånar det marxistiska makt- och ideologibegreppet för att kunna undersöka maktaspekten i språkliga diskurser. Ett annat är Teun van Dijk, som avvisar det marxistiska ideologibegreppet som ofruktbart och i stället knyter an till (och vidareutvecklar) traditionell sociologisk och statsvetenskaplig teori om ideologi, språk och samhälle.

I traditionen från Althusser–Pécheux–Foucault uttrycker termen ”diskurs” däremot ett substantiellt tankeinnehåll. ”Rasistisk diskurs” betyder för Pécheux–Foucault detsamma som ”rasistisk ideologi” hos Althusser eller hos den marxistiska traditionen i stort, hävdar Lindberg. Termen ”hegemonisk diskurs” (eller ”ruling discursive formation”) får alltså i stort sett samma innebörd som marxismens ”dominerande ideologi” eller (”ruling ideological formation”). Följande det marxistiska spåret försöker forskarna i denna tradition visa att diskurser om t.ex. kön, ras, socialt arbete, sjukfrånvaro eller ekonomisk tillväxt stöder, ingår i, döljer och/eller legitimerar hierarkier och maktrelationer. Här är termen ”diskurs” inte ett språkvetenskapligt begrepp utan ett samhällsteoretiskt, menar Lindberg.

Därtill har termen ”diskurs” också en traditionell användning sedan gammalt, påpekar Lindberg, i betydelsen lärd eller systematisk diskussion. Här kunde Lindberg ha lagt till systematisk, inträngande utväxling av texter med åtföljande samtal eller djupgående uthålligt dryftande av en policyfråga. Ordet syftar traditionellt på processen att göra inlägg i debatter men även och framför allt resultaten av debatterandet i form av det samlade tankeinnehållet, men då med tillägg av ett eller ett par adjektiv för att avgränsa sakfrågan. I den senare meningen syftar Lindberg troligen på, utan att använda just de exempel jag här kommer att anföra, t.ex. uppkomst och framväxt av och innehållet i diskursen om gröna partiers ideologi och eller politisk islam eller politisk feminism eller om hur människor i långt utanförskap ska kunna återföras till innanförskap. Diskursen om demokrati i EU-debatten 1988–1994 (Jacobsson 1997) kan tas som ett annat exempel. Ytterligare ett, mig näraliggande fall, skulle kunna vara diskursen (debatten) bland forskarna om unionsupplösningen 1905 eller – om

samma sakfråga men på högre abstraktionsnivå – diskursen (debatten) bland forskarna om nordiska secessioner under perioden 1900–1945.

I en not lägger Lindberg självklart till att hans nyss anförda resonemang behöver närmare utvecklas och beläggas vilket han inte kunnat göra här. Efter-
som de tre ordbruk som nämns finns i aktuell statsvetenskap (jag själv är van
att använda ordet i den lingvistiska eller den traditionella bemärkelsen, som ju
också Lindberg gör) vore det intressant för mig att se den Althusser–Pêcheux–
Foucaultska ansatsen systematiskt och tydligt utförd i termer av, t.ex. idéanaly-
tisk funktionell effektanalys. Eller se analyser som synliggör skillnaden mellan
en ”kritisk” diskursanalys och en innehållslig idékritik.

Referenser

- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.
- Beckman, Ludvig, 2006. ”Idékritik och statsvetenskapens nytta”, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 108 (4), s. 331–342.
- Crowdsourcing, 2018, <https://www.thefreedictionary.com/crowdsourcing> (hämtat 2018-01-15).
- Jacobsson, Kerstin, 1997. *Så gott som demokrati: Om demokratifrågan i EU-debatten*. Umeå: Boréa.
- Språkrådet, 2018, <https://www.mediesprak.fi/sprakrad.aspx?id=806#.Wlw6FTdGzSQ> (hämtat 2018-01-15).
- Vedung, Evert, 1997. *Public Policy and Program Evaluation*. Piscataway, NJ.: Transaction.
- Vedung, Evert, 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert, 2016. *Implementering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert & Dahlberg, Magnus, 2013. *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.

Idéanalys från ankdamm till universums mitt

Evert Vedung

For I believe in the power of ideas, including the power of false and pernicious ideas. And I believe in what I might call the war of ideas. ... The power of ideas, and especially of moral and religious ideas, is at least as important as that of physical resources.

Karl R Popper, *Conjectures and Refutations* 1963: 373

We miss a great deal if we try to understand policy-making solely in terms of power, influence, and bargaining, to the exclusion of debate and argument.

Giandomenico Majone, *Evidence, Argument and Persuasion in the Policy Process* 1989: 2

Idéanalys är en genuint svensk inriktning inom statskunskapen. Som uppfinnare räknas Herbert Tingsten på 1930-talet, då han utvecklade en egen speciell ideologikritisk metod. Han gav den namnet "idékritik" och tillämpade den först på fascismens och nazismens idéer, senare på konservatismens och slutligen på den svenska socialdemokratins idéutveckling med dess brott med marxismens deterministiska ödestro.¹ Utifrån detta har den vuxit ut till något betydligt bredare.

Idéanalys: en inskränkt svensk ankdamm?

Vid ett symposium om idéanalys 2005 i samband med min emeritering hävdade Walter Carlsnaes med emfas att den statsvetenskapliga idékritiken är helt

1 Artikeln handlar om *statsvetenskaplig idéanalys*, dvs. analys med vetenskapliga anspråk av politiska idéer. Ibland används uttrycket "politisk idéanalys" eller enbart "idéanalys", men alltid i detta temanummer avses därmed statsvetenskaplig idéanalys, såvida inte något annat explicit anges. Idéer är för mig i detta sammanhang något mänskligt intellektuellt och känslomässigt såsom tankar, tankeinhåll, föreställningar, uppfattningar, avsikter, intentioner, motiv, mentala konstruktioner, tänkesätt, attityder, emotioner, passioner.

Evert Vedung är professor emeritus, statsvetenskap ssk bostadspolitik, Uppsala universitet.
E-post: evert.vedung@ibf.uu.se

och hållet svensk.² En produkt av ankdammen, som han formulerade det. ”Ter-
men ’idéanalys’ är något provinsiell och förekommer framför allt inom statsve-
tenskap, historia och idéhistoria,” skriver Göran Bergström och Kristina Boréus
i deras utmärkta och framgångsrika bok om textanalys (2005:159; även 2012).
Andemeningen är miljt negativ.

Ankdammsargumentet består av två urskiljbara delar. Dels att statsveten-
skaplig idéanalys i akademisk mening är en uppfinning, som gjorts i Sverige
och utvecklats här. Dels implikationen av detta att den är rätt insnöad, avskär-
mad, kringskuren och provinsiell i förhållande till den stora världens aktuella
forskningsfronter. Den första delen instämmer jag i. Den andra delen tar jag
avstånd ifrån och hävdar i stället att idéanalys idag har placerat sig mitt i stats-
vetenskapens universum.

Som akademisk specialitet är politisk idéanalys en tvättakta svensk tradi-
tion inom statsvetenskapen. Är idéanalys den enda inhemska specialitet, som
den svenska statsvetenskapen mäktat prestera? Den frågan ställde vi aldrig på
1960- och 70-talen, eftersom vi saknade den erforderliga utblicken.³ Med sin
internationella orientering slog Walter Carlsnaes huvudet på spiken vid det
nyss nämnda seminariet, när han hävdade att idékritiken är helt och hållet
svensk och en produkt av ankdammen (även Carlsnaes 2003). Göran Bergström
och Kristina Boréus kunde ha utelämnat ordet ”något” i karakteristiken ”något
provinsiell”. Till sitt ursprung är statsvetenskaplig idéanalys provinsiell. Inte
ens i grannländerna förekommer beteckningen ”idéanalys”. Och ännu mindre
existerar den på engelska. Livligt erinrar jag mig min förundran inför över-
sättarens mödor att transformera i mitt tycke enkla uttryck som ”idéanalys”,
”idékritik” ”argumenteringen” till engelsk språkdräkt i sammanfattningen till
”Unionsdebatten 1905”, min avhandling för doktorsgraden i statskunskap. I
den enorma engelskspråkiga statsvetenskapliga diskursen fanns, i vart fall inte
då, några enkla motsvarigheter till de nyss nämnda orden. ”Analysis of ideas”
eller ”idea analysis” fanns det ingen som sa; ännu mindre betecknade dessa
uttryck ämnesområden i statskunskap eller andra discipliner. ”History of ideas”

2 Se Förord!

3 Ett annat bud ges av Jörgen Westerståhl (1992) i en artikel om Herbert Tingsten: forskningen om
konstitutionella institut eller institutioner under de första årtiondena av förra seklet. ”Frågan är
om inte detta är det mest självständiga bidraget till den statsvetenskapliga forskningen som vi
överhuvudtaget åstadkommit... Man utgick från den konstitutionella regleringen av den institu-
tion man studerade och klarade sedan hur denna institution faktiskt fungerat under olika skeden
i vårt lands utveckling eller i flera olika länder eller delsystem. Dessa undersökningar ... utmyn-
nade regelbundet i vissa slutsatser rörande de studerade institutionernas sätt att fungera. Man
skulle kunna beskriva dessa undersökningar som ett slags generaliserande utvärderingsforskning,
där de konstitutionella reglerna och motiven för deras tillkomst anger de syften för institutionen
mot vilka en avstämning kan ske.” Paradoxer hos Tingsten är hans doktorsavhandling *Folk-
omröstningsinstitutet i Nordamerikas förenta stater från 1923*, men Westerståhl nämner också andra
exempel på undersökningar av institutioner (1992: 205:ff, även 1993). – I sammanhanget nämner
Westerståhl överhuvudtaget inte den tingstenska idékritiken som ett bidrag till den internationella
statsvetenskapen.

fanns liksom "intellectual history", men det svenska idéanalys var ju mycket bredare än så. Samma med normativ teoribildning, "argument analysis" och "intentionalist explanation".

Idéanalys i akademisk, statsvetenskaplig tappning uppfattas här som en omfångsrik ansats, som rymmer allt det nämnda och mycket mer. Liknande problem studeras naturligtvis internationellt, men skärningarna sker där på andra ledder. Idéanalys är en svensk uppfinning med sin säregna fokusering just på idéer i vid mening, som kan bedömas innehållsligt för sin intellektuella halt och giltighet, men också studeras för orsaker till deras utsägnande och omfattande eller effekter av detta utsägnande och omfattande på omgivande målgrupper och samhälle.

Den andra delen av ankdammargumentet – att idéanalys är kringkuren och provinsial i förhållande till senare forskningsfronter, rätt passé, under en tid rentav ansedd som mogen för skrotning – vänder jag mig emot med energi. Idéanalys hamnade aldrig i avfallsgropens kökkenmödding. Den blev aldrig något dött museiföremål. Den överlevde behavioralismens och det ekonomistiska strukturtänkandets attacker. Och inte bara det. Sedd i dagens ljus var idéanalys ovanligt framsynt. Internationellt upplever den nu en renässans. Det besynnerliga har hänt att idéfaktorer dramatiskt uppvärderats och numera uppfattas som det absolut mest centrala. "Ideas are at the core of political action," påpekar Béland & Cox (2011:vi). "All political conflict revolves around ideas," sekunder Deborah Stone (2013:13). Döm om min häpnad när uttrycket "ideational analysis" börjar uppträda i tryck (Jacobs 2015:41 ff, Béland 2009, Craig 2008, J Lapidus 2015). Har den internationella forskningssamfundet äntligen förstått vad vi i vår ankdamm begrep redan på 1930-talet – för 80 år sen? Både i närområdet och ute i stora världen talas det också om "the ideational turn" (Danielsson 2010:49, Kuivalainen & Niemelä 2010; Gofas & Hay 2010, Béland & Cox 2011:7, Blyth 1997) och "argumentative turn" (Fischer & Forrester 1993, Fischer & Gottweis 2012). Idéerna har i sanning återupptäckts. Se upp: snart riskerar vi att dränkas i störtfloder av skrifter på temat "Bringing ideas back in". Jag ska nu försöka påvisa några uttryck, som denna idéernas renässans tar sig idag.

Uppseendeväckande är att systematiskt rationellt samtal på en del håll betraktas som metafor och metakategori för hela det samhällsvetenskapliga projektet. Samhällsvetenskap förstås inte bäst som producent av universella lagar och sanningar om samhället. Empiriska insikter av viss generalitet, ja, men av typen "middle-range theories". Men även dessa är alltid öppna för invändningar och ifrågasättanden. Utöver detta inkluderas i nutida statsvetenskap och idéanalys även normativ och konstruktiv analys, och rön från dessa grenar kan alltid bestridas och betvivlas. Detta ökar relevansen av metaforen "det rationella samtalet" (det resonliga samtalet, det redbara samtalet) som övergripande tankefigur. Därför kan samhällsvetenskapliga resultat liknas vid

argument i en kvalificerad, systematisk, ständigt fortgående diskurs om samhällens utveckling, väl underbyggda idéer som bemöts med väl underbyggda motidéer, skäl som möts av invändningar, vilka i sin tur möts av gensagor och motresonemang.⁴

Någon enighet om denna metafors användbarhet existerar naturligtvis inte i forskarsamhället. Det finns mottendenser, starka sådana. Ett exempel är den rörelse som framträder under banér som ”evidens-based public policy” och ”evidence-based practice” och inom vilken vissa riktningar förespråkar förvetenskapligad offentlig politik byggd uteslutande på rön och belägg från randomiserade tvågruppsexperiment.

Detta om samhällsforskning generellt. Det andra – på statsvetenskaplig nivå – är att nya sorters idéanalyser växer fram, särskilt i den förklarande (funktionella, relationella) genren. Med förklarande avses studier av idéers effekter (möjliggörande och hindrande funktioner, effektanalys). Även undersökningar av idéers orsaker (orsaksanalys) inkluderas här i förklarande idéanalys.

Om vi sänker oss till argumentationsanalysen i dess strikt innehållsliga, idécentrerade, icke-aktörscentrerade sätt att närma sig idéer, så har även den undergått ett ordentligt uppsving, genom den politiska filosofins och normativitetens renässans, genom att argumentationsmöjligheterna i värdefrågot vidgats och genom policy- och styrningstänkandets enorma utveckling under den tidsperiod, som för min egen del inleddes i början av 1960-talet.

4 Ordet ”diskurs” med avledningar som t.ex. ”diskursiva strider” och ”vetenskapliga diskurser” (eng. ”discourse” som i ”political discourse”, ”policy discourse”) används här, när inget annat sägs, i den ursprungliga, lingvistiska betydelsen av kommunicerande, konverserande, meningsutbytande och debatterande mellan olika aktörer men framför allt i bemärkelsen av innehållet i idémängder (utsagor) frambringade av dessa aktiviteter. Ordet används inte i bemärkelsen grupp av utsagor med ett visst ämnesmässigt innehåll, som tenderar att dölja vissa maktfunktioner. Att avslöja språkligt konstruerade dolda maktstrukturer är en huvuduppgift för forskare som arbetar inom diskursanalys à la Althusser-Pêcheux-Foucault, hävdar Mats Lindberg i sitt bidrag till detta temanummer. Arbeten som av forskarna själva benämns diskursanalytiska blir f.n. fler och fler i t.ex. socialt arbete och, enligt Kristina Boréus, också i statsvetenskap. ”Mot diskursanalys, bort från idéer,” noterar hon som en trend i svensk, särskilt stockholmsk statskunskap i en översikt (2010: 170 f; jfr Badersten & Gustavsson 2015: 118ff). Tre viktiga studier på svenska vari forskarna explicit knyter an till vad de själva kallar diskurs och diskursanalytiska föreställningar är Jacobsson 1997, Mörkenstam 1999 samt Strömberg 2007:65 ff (”argumentativ diskursanalys”). Jfr bred, intressant översikt i Nilsson 2014. Denna diskursanalys inkluderas här under det vida paraplyet ”analys av idéer”, dvs. ses som en variant av idéanalys. – I statsvetenskap finns ett mycket vanligt maktpolitiskt betraktelsesätt på idéer, som utgår från idéuttalandens *strategiska* funktioner. Det liknar diskursanalys à la Althusser-Pêcheux-Foucault och är åsiktsneutral i den meningen att alla politiska riktningar av alla tänkbara schatteringar kan hemfalla åt dessa sätt att *utöva makt med språk*. Det utgår från partistrategiska överväganden bakom det som uttalas och tar upp t.ex. uttalandenas funktioner att hålla samman ett parti, en regeringskoalition, vinna röster i nästa val, vinna stöd i allmänna opinionen, i opinionen i lokalsamhällen, i civila samhällets organisationer och i berörda professioner. Jag har själv tillämpat detta synsätt i skrift många gånger (tidigast i EV 1971:57 ff och exempelvis 89–94, 119 ff, 169 ff, 225 ff, 294 ff och senast i EV 2016: 60 ff med gaffeldiagram och historik).

Fyrfaldigt syfte

Syftet med denna artikel är fyrfaldigt. Efter att ha redovisat min uppfattning om idéanalysens egen metodiska och teoretiska oskuld i utgångsläget, ska jag presentera tre synsätt som pekade mot att den borde förvisas till historiens skräpkammare. Jag återger hur jag minns dem ungefär vid den tid jag skrev C-uppsats, studerade för fil.lic och doktorerade i statskunskap från mitten av 1960-talet fram till slutet av 1971. Jag vill understryka ”uppfattning” och ”minns” för det är mina egna erinringar. Minnet är skevt och selektivt. Å andra sidan finns där mer än vi tror. Günter Grass hade rätt. Att minnas är som att skala lök. När vi river av det torra, frasande ytterskalet och börjar pilla bort lager efter lager av löken, då träder hågkomster fram som vi inte trodde fanns där.⁵

På detta följer ett annat memoarliknande avsnitt om den kris, turbulens och självkritik, som skakade om den statsvetenskapliga idéanalysen i slutet av 1960-talet, när den försökte anpassa sig till en ny vetenskaplighet. Denna turbulens illustreras med hjälp av minnen från min egen besvärliga ”unionskris” 1967–1971, vilken resulterade i min avhandling för doktorsgraden (”Unionsdebatten 1905”, EV 1971)⁶ om idéer och motidéer, argumenteringar pro och argumenteringar contra i Norge och Sverige kring aspekter på Norges utträde 1905 ur landets dittillsvarande förening med Sverige.

Sedan ska jag gå fram till dagens 2018 och med ett antal exempel hävda att vetenskaplig idéanalys förvandlats till det viktigaste som finns i ämnet. Den har hamnat i ”universums mitt”, under andra språkliga beteckningar än idéanalys, ja, men likväl med idéer i centrum. Denna mäktiga gestaltförskjutning illustreras med ett antal angelägna ansatser i samtida statsvetenskap och policyanalys. Utgångsläget, tre idéanalysnegativa synsätt, den turbulens och självkritik som idéanalysen utsattes för mot 1960-talets slut samt sex idéanalyspositiva teman och argumenteringar är listade i figur 1. Jag ska börja med idéanalysens oskuld i utgångsläget.

Figur 1. Teman som kommer att behandlas

1. Idéanalysens metodologiska och teoretiska oskuld i utgångsläget
 - 2.1 Behavioralismen: observerbara beteenden, uppfattningar om världen (beliefs) och attityder
 - 2.2 Strukturerna bestämmer idéerna
 - 2.3 Idéanalys enbart kritisk och nedrivande
3. Idéanalytisk turbulens och omorientering vid 1960-talets slut
 - 4.1 Det rationella samtalet som överordnad metafor för all idéanalys och samhällsvetenskap
 - 4.2 Nyinstitutionalismen: idéer, rutiner, regler, recept
 - 4.3 Policyanalys: den politiska utflödessidans återkomst
 - 4.4 Den politiska filosofins och normativitetens renässans
 - 4.5 Idéer som låser fast och låser upp
 - 4.6 Konstruktivismen och det politiska språket

5 ”När man skalar lök” (Beim Häuten der Zwiebel), Günter Grass läsvärda memoarer.

6 För att göra självbespeglingen mindre störande i temanumrets memoarliknande delar förkortas fortsättningsvis Vedung till EV i textreferenser.

Idéanalysens metodologiska och teoretiska oskuld i utgångsläget

I mitten av 1960-talet, när jag själv inledde mina grubblerier över idéanalys, ansågs sysslan att välja ut, beskriva och analysera idéer knappast värd att filosofera över. Mina sakinriktade förebilder som Carl Arvid Hessler (1956, 1942a och b, 1937, 1947, 1964), Nils Elvander (1961a och b), Arne Wählstrand (1941) och Torbjörn Vallinder (1962, ett kap om rösträttsrörelsens idéer) författade väl-skrivna och utmärkt ämnesorienterade skrifter om politik, politiskt tänkande och politiskt handlande. Uppslukade av sakfrågor redovisade de inga reflektioner om hur man gör när man beskriver, hur en begreppsanalys går till eller vad en beskrivning kan göra anspråk på att återge. De problematiserade inte sina tolkningsmetoder och tecknade egentligen aldrig ner hur man som forskare ska kunna höja sig över materialet och se sin studie som ett fall av något mer allmängiltigt.

Det förekom inga inledande utläggningar om teori och metod. Min handledare Hessler ogillade mitt kapitel "Teoretiska och metodiska överväganden" i doktorsavhandlingen "Unionsdebatten 1905" (1971: 33 ff); hans misshag var inte enbart en sidoeffekt av hans avsky mot förord "där man tackar sin lärare hjärtligt, hjärtligare, hjärtligast" (Lewin 1993). Man skulle gå direkt på sakfrågan. Vi lärjungar citerade ibland "Utan saknad hade Geijer i mars 1830 lämnat riksdagen", de berömda inledningsorden i del 2 av hans utomordentliga Geijerbiografi, som kvintessensen av en hesslersk öppning (in medias res!).

Att vara objektiv i sina beskrivningar var viktigt. Med detta menade man snarast att forskaren inte fick använda värderande ord. Detta påminner om vad senare forskare talar om som "diskriminering genom ord" eller "diskursiv diskriminering", även om man i det senare fallet är upptagen av politikens ord i objektspråket och i det här aktuella fallet av ord i forskarnas metaspråk. Ve den vars egna värdemässiga inställning sken igenom! Han placerade sig på ljusårs avstånd från en vetenskaplig framställning (ett hesslerskt uttryck).

Det som krävdes var stilistisk kräsenhet (ett annat hesslerskt ordval), sinne för akribi i källhanteringen (Hessler igen). Särskilt förutsattes noggrann observation av verkligheten utan förutfattade meningar. Det senare kravet härrörde kanske från den äldre s.k. positivismen: forskarens representation av världen sker genom sinnesdata utan förmedling av hennes mentala raster såsom scheman, föreställningar, eller vinklingar, dvs. idéer.

Trots att en annan stor förebild, Herbert Tingsten, i historiens ljus också framstår som föga metodiskt genomtänkt (se Lundborg 1991 samt rec i EV 1992; Hermansson 1992; Skovdal 1992), så blev han ett undantag genom sin kvickhet och stilistiska briljans, sin idékritiska metod (1936, 1939a, 1941a, b och c), sitt meningsutbyte med Gunnar Heckscher om idékritik-idéhistoria (GH 1937:427 ff, GH 1939:491 ff.; HT 1939b:499 ff: även Petersson 2013:111 ff) och sin tes om ideologiernas död (Petersson 2013:127 ff). Ett undantag var också H F

Peterssons massiva "Power and International Order" (1964) med sina tänkvärda "four schools of thought" – authoritarian, moderate, radical, revolutionary.

Behavioralismen: observerbara beteenden, övertygelser och attityder

Under sista halvan av 1960-talet nåddes svensk och nordisk statskunskap av en intellektuell strömning, som krävde större metodmedvetenhet men också avståndstagande från statskunskaparnas upptagenhet av det historiska till förmån för det aktuella. Statskunskapen skulle bli en science i naturvetenskaplig mening med fysiken som hyllad förebild. Den borde producera lagar eller lagliknande generaliseringar. Fördenskull kunde den inte som förr syssla med konstitutionella regelverk, ideologier, stora tänkare och pressdebatter i det förgångna utan måste avhandla nutida beteenden, attityder, verklighetsuppfattningar och övertygelser (beliefs) hos vanliga medborgare på massnivå, t.ex. individers röstande, representanters voteringar och annat påtagligt. Den förordade enkäter med noggrant utformade frågebatterier och fasta svarsalternativ eller strukturerade intervjuer som tekniker för datainsamling och statistisk bearbetning av insamlade massdata. Det började anses urmodigt på gränsen till suspekt att syssla med filosofiska idéer och argument eller avsikter och intentioner, ja rentav offentlig politik. Ämnet borde döpas om till *politologi* i analogi med sociologi och psykologi (Jerneck 2010:18, Bryder, 2010a:46); "statskunskap" ansågs inte avspegla den nya vetenskapligheten. Om denna politologi eller "statsvetenskap", som ämnets svenska namn vid den här tiden ändrades till i Sverige, någonsin skulle kunna förvandlas till en science som producerade generaliseringar, eller rentav universellt giltiga påståenden, så borde dess primära fokus läggas på manifesta beteenden på massnivå och attityder i anslutning till dessa, men i övrigt bli ideologifri, avsiktsfri, intentionsfri och idéfri.

Behavioralismen kallas denna strömning, med en term myntad av David Easton (1962). Beteckningen blev aldrig *behaviorism* i B F Skinners efterföljd, även om behavioralismen var besläktad med denna berömda riktning inom psykologin. Behavioralismen var en inomvetenskaplig rörelse. En huvudidé var att forskningen skulle koncentreras till *observerbara beteenden*. Massdata på individnivå var viktiga, särskilt om väljarnas beteende i allmänna val samt deras verklighetsuppfattningar och attityder. Ingen förnekade nog i och för sig att idéer, föreställningar, motiv, uppfattningar, institutioner och annat icke-observerbart faktiskt existerade. Men ingen som sökte lagbundenheter borde ägna sig åt dylikt svårgripbart. Statsvetare borde heller inte befatta sig med politisk filosofi eller idé- och debattanalyser i argumentationsanalytisk mening, ty sådan värderande och normerande verksamhet hörde inte hemma i en statsvetenskap på spaning efter det invariantska och värdefria.

I vilken utsträckning svenska kolleger använde ord som "behavioralist" eller "behaviorist" för att framställa sin egen vetenskapliga grundsyn kan jag inte avgöra. Jörgen Westerståhl gjorde det i vart fall i ett brev till Herbert Tingsten på hösten 1970. "I själva verket har med utgångspunkt här i Göteborg den behavioristiskt betonade skolan vunnit insteg för att inte säga dominans på flertalet ställen. Endast i Uppsala är majoriteten bland lärarna fortfarande negativa." (Petersson 2011:216 som citerar brevet).

En amerikan som tidigt tog denna riktning på allvar var Heinz Eulau i boken *The Behavioral Persuasion in Politics* (1963; även Dahl 1961b och a; Charlesworth 1962; Farr 1995). En del, inklusive jag själv, brottades med Fred N Kerlingers *Foundations of Behavioral Research* (1964, 1966). Den tidiga internationella behavioralismens förkämpar lade gärna beslag på hedersbenämningen *empirisk forskning*. Att studera policyer, ideologier, tidningsdebatter eller parlamentariska meningsutbyten, särskilt i ett historiskt perspektiv, ansågs mindre värdefullt, rentav oempiriskt.

Jag minns när professor Nils Elvander uppe i sitt tjänsterum på Skytteanum djupt suckande beklagade sig över Barry Holmströms avhandling (1972) eller om det var Lars Nords (1974; i slutfasen ryckte jag in som handledare för båda): måtte detta bli den sista i den idéanalytiska genren; sen ska vi alla syssla med förhållanden på massnivå, observerbara beteenden, attityder och övertygelser och nyttja surveymetoder. Och när Nils Elvander tillät sig sucka på detta sätt hade det gått långt, för han var ju själv varken övertygad eller övertygande behaviorist. Hans digra, idéhistoriskt inriktade doktorsavhandling (1961a) hade handlat om Harald Hjärne och konservatismen med ett fascinerande kapitel kallat "1914 års idéer" (även 1961b).

För att samla in data propagerade den här tidens behaviorister (eller beteendeforskare) för enkäter på stora populationer. Detta förutsatte ett fokus på det nutida och relevanta som röstande i det senaste valet. Allt detta innebar pionjärbete; ingen svensk statsvetare hade gjort detta tidigare. Det förutsatte också en utomordentlig noggrannhet i språklig formulering av forskningsfrågor (och fasta svarsalternativ), innan den slutgiltiga datainsamlingen sattes igång. Se där ovedersägliga styrkor hos "den behavioristiskt betonade skolan", särskilt i förhållande till äldre tiders idéhistoria och debattanalyser utan knytning till dagens problem.⁷

Därmed har jag sagt vad jag har att säga och vill säga om denna period i svensk statsvetenskaplig idéhistoria. Och det gäller i princip bara för tiden mellan 1965 och 1975. Och det är naturligtvis sett ur mitt perspektiv, som jag minns det. Vad som oroade var inte ökad metodisk medvetenhet i form av frågors formulering, krav på aktualitet och utveckling av modeller och scheman, eller

7 För både historien och ssk senare utveckling, se utmärkta översikter av Sören Holmberg (2010) och Lena Wägerud (2010).

spaningen efter generaliseringar. Där höll vi idéintresserade med kritiken och försökte förbättra. Oroande var misstron mot eller det implicita avståndstagandet från att syssla med avsikter, intentioner, föreställningar, resonemang, stora meningssammanhang, politiska ingripanden, policyer, reformer.

Någon gång, i mitt stilla sinne, tänkte jag tanken att jag borde ha doktorerat i Göteborg. Där ligger man vid forskningsfronten. Där är man mer internationell. Där skulle jag ha fått en rejäl utbildning. Varför valde jag just Uppsala?

Strukturerna bestämmer idéerna

Samtidigt med behavioralismen, men oberoende av denna, framträdde en annorlunda mycket inflytelserik rörelse, som förvisso betonade politiska ideologiers och andra mentala föreställningars enorma politiska roll, men hävdade att dessa huvudsakligen determinerades av socioekonomiska strukturer utan att själva inverka på idé- och samhällsutvecklingen. Idéer var bara ytfenomen och återspeglings; själva bestämde de ingenting. Staten uppfattades enbart som en förmedlare av djupare liggande strukturella krafter; några egna bidrag till samhällsutveckling förmådde den inte lämna.

På mitt första nordiska statsvetarmöte (i Jollas, Helsingfors) höll den framstående sociologiprofessorn Erik Allardt ett föredrag om politikens sociologi och politisk sociologi. Huvudtesen var, vill jag minnas, att samhället påverkade politiken, att statens åtgärder var determinerade av sociala krafter i sin omgivning. Den politiska sociologins, för att inte säga statskunskapens uppgift var att finna ut hur och varför. Fokus borde riktas mot inflödet från samhället i det politiska systemet, och enkannerligen då de ekonomiska faktorernas roll; politikens utflöde till samhället och därmed statens och den förda politikens implementering och effekter på samhället uppfattades som svaga och föga angelägna att beforska. Den som stillsamt påpekade att kollektiva aktörer som politiska partier och intresseorganisationer och deras idéer och policyer kunde självständigt inverka på strukturerna låg illa till på seminarier och konferenser.

Även framhävandet av strukturernas betydelse var ett inomvetenskapligt fenomen. Men det understöddes starkt av en växande välvillig syn på marxismen. Som Marx tolkades var idéerna bara överbyggnader på den materiella basen med funktion att skyla över, dölja och föra tankarna bort från verksamma underliggande ekonomiska strukturer. Idéers funktion var att tjänstgöra som rökridåer för att maskera makthavarnas, den härskande klassens, läs bourgeoisins, materiella intressen. Den förda politiken, politiska idéer, liksom vetenskapliga idéer om samhället, var enbart biprodukter av materiella förhållanden.

En del strukturtänkande vid denna tid var aktörlöst. Att det kunde finnas aktörer med handlingsförmåga (agens, agency) var inget dominerande synsätt. Den populära funktionalismen eller struktur-funktionalismen var aktörsfri. Det fanns bara strukturer som fyllde funktioner och där spelade aktörer och

deras handlingsförmåga, idéer och motiv ingen eller en blygsam självständig roll.

Samhället skulle studeras synkroniskt, på tvärs, inte diakroniskt, över tid. Strukturer, inte aktörer och idéer var det centrala. Det invarianta skulle fångas in, inte det varianta och undantagsmässiga.

Strukturalismen lever kvar i någon mening, mer sofistikerad och kanske i uttunnad form. Ta de riktningar i aktuell statsvetenskap som producerar kvantitativa undersökningar med hög generalitetsambition om förhållandet mellan socio-ekonomiska faktorer och "policy outputs" på stats- eller ländernivå! Förklaringskraft tillskrivs företeelser, som egentligen bara är variabler och inte kan agera, men som tycks kraftigt inverka på policyskaparnas agerande. (Cairney 2012:128 f). Hur går denna inverkan till? Förvisso spekulerar man även om detta i texter och på seminarier. Men det ingår inte i själva den kvantitativa analysen. Mekanismer i form av aktörers perceptioner, värderingar och beslut om åtgärder klarläggs inte i själva den kvantitativa studien. De förmodas nog existera mellan variablerna men i en svart låda som inte öppnas (the black box). I de kvantitativa studierna intar aktörer, i detta fall policyskapare, deras agens, idéer och ställningstaganden för insatser en undanskymd plats. Där finns inga policyentreprenörer, inga eldsjälar, inga partier som drivs av eller legitimeras med hjälp av ideologier, aktörer som kalkylerar och har idéer (Cairney 2012:128 f).

Idéanalys enbart kritisk och nedrivande

Det fanns också en tredje invändning, som riktade sig mot idéanalysens innehållsliga, filosofiska, argumentationsanalytiska sida. Idéanalys var enbart kritisk och nedrivande, sa man. Den är inte konstruktiv och uppbyggande. Därmed, antyddes det, kan den inte delta i framtidsbyggandet av generella teorier. Denna kritik vände sig, som sagt, mot en speciell variant av idéanalys, nämligen den idékritiska, men som kritikerna tycks ha uppfattat som Idéanalys med stort I, som den enda. Här anläggs som sagt ett betydligt bredare perspektiv, som inbegriper såväl konstruerande analys som förklarande varianter.

Idéanalytisk turbulens och omorientering vid 1960-talets slut

Mötet med de nyss beskrivna intellektuella strömningarna blev omtumlande för den statsvetenskapliga idéanalysen. Den påverkades och försökte ta lärdom av dem. En era av mödosam omprövning kom att inledas.⁸ För att demonstrera metodologisk självreflektion men också strävan efter mer av generalitet måste

8 Tom Bryder (2010a) använde formuleringen "Det teoretiska genombrottet"; se även samme författare 2010b. Jfr Ruin 1977.

idéforskarna börja formulera tydliga forskningsfrågor, analysera sina begrepp, utveckla teoriramar, analyscheman och kanske även modeller samt lyfta fram, avbilda och ge skäl för allt detta i teoretiska inledningar, gärna i form av särskilda kapitel (vilket tidigare ingen hade gjort).

Jag ska lämna ett anspråkslöst bidrag till innehållet i en dylik självran-sakan genom att rekonstruera mina egna famlande försök till självreflektion, metodmedvetenhet och teoriutveckling under mitt slit med Norges utbrytning ur unionen med Sverige 1905. Först det historiska om ämnesvalet.

Om unionsupplösningen med Norge hade jag författat en C-uppsats som kompletterats till D-nivån. Jag hade fortsatt i tangentens riktning och erövat en fil. lic-examen på den samtida svenska tidningsdebatten om unionsupp-lösningen 1905 (EV 1966). Ska jag fortsätta med samma ämne för att nå dok-torsgraden? Den frågan ställde jag mig i slutet av maj 1967, efter ett år som heltidsarbetande universitetslektor. Tvivlen började hoppa sig. Ansatsen kändes plötsligt mossig. I lic-avhandlingen från juni 1966 finns inte en enda referens till något metodiskt om idéanalys eller teoretiskt om utrikespolitik, ideologier, nationalism eller secessioner (statsupplösningar). Hade synen på historisk idé-analys förändrats på bara ett år? Troligen. Jag minns inte säkert. Unionsupp-lösningen som forskningsobjekt tedde sig också mer och mer irrelevant. Hessel-ler föreslog ”Dreyfusaffären i svensk press”, men det kändes ålderdomligt och ohyggligt perifert. Jag ville ha något rykande dagsaktuellt och samhällstillvänt. Tidsandan tycktes kräva det. Men vad då i så fall? Å andra sidan hade mycken tid och stora mödor lagts ned på det unionella. Att doktorera borde inte bli min livsuppgift. Så efter en viss utsävning stannade jag för unionsupplösningen.⁹

För att göra studien sakfrågemässigt spännande och metodiskt frontplacerad valde jag en länderkomparativ uppläggning. Den svenska synen på unionen och dess kollaps skulle konfronteras mot den norska. Att jämföra två parter inställ-ningar i samma konflikt kändes vettigt. Komparationer förordades starkt av de nya generalisterna, som ville göra statskunskapen mer vetenskaplig, objek-tiv, teoretisk. Tvivlet på att själva ämnet om en händelse långt tillbaka i tiden kunde gömma något aktuellt och intressant övergav mig emellertid aldrig. Men jag började se möjliga infallsvinklar, som kändes stimulerande. Kanske är inte sakfrågan det viktiga utan forskarens infallsvinklar på sakfrågan? Kanske kan sakfrågan fås att illustrera en ny idéanalytisk och teoretisk medvetenhet?

Inspirationskällorna var flera. En låg utanför statskunskapen: den analy-tiska filosofin. För mig företrädde den närmast av osloprofessorn Arne Næss och hans empiriska semantik (1966a och b, 1968) med begrepp som tolkning, rimlig tolkning, spetsformulering och preciseringsmeny samt framför allt den

9 Referenserna (1971) och (EV 1971) i detta avsnitt hänvisar till den digitala versionen i DiVA (Digi-tala Vetenskapliga Arkivet) av min avhandling ”Unionsdebatten 1905” för doktorsgraden (hämtad 2015-10-30).

fruktbara idén att debatter kan ordnas efter ståndpunkter, argument för och argument mot (argument pro et contra). (1971: 38, 43, 5–53, 95). Jag hade läst lite filosofi för Ingemar Hedenius och Stig Kanger och umgicks med filosofer och filosofiska teologer på Carolina Rediviva, universitetets förnämliga bibliotek. Hessler gjorde mig uppmärksam på lundensaren Tord Simonssons analys pro et contra i hans doktorsavhandling från 1963 ”Kyrkomötet argumenterar” om kvinnoprästfrågan (EV 1971:95). Själv snubblade jag över Ogden och Richards trekant med termer, begrepp och sakförhållanden (1971:51, 54). Om jag tydligare satte in unionsfrågan i dessa argumentationsanalytiska sammanhang, skulle måhända resultatet bli mer aktuellt och nydanande.

Men mycket viktigare inspirationskällor härrörde från statskunskapen och vette mot det teoretiska. Gunnar Sjöbloms doktorsavhandling med sitt analys-schema för partistrategier (1968) och det meningsutbyte som följde på den (Sjöblom 1969, 1970; Molin 1969, 1970; jfr Bryder 1980) satte djupa och bestående spår i mitt sinne. Jag började analysera argument i unionsfrågan också utifrån kategorierna Inriktat på valarenan, på parlamentariska arenan och på inre partiarenor, samt på dessa tre partiarenor Inriktat på röststöd, på opinionsstöd och på resursstöd. Tack vare detta så fick jag fason på unionsargumenteringens funktioner; det *politiska språkets maktaspekter* skulle man säga idag. Allt detta fick flyta in i den slutliga texten (1971:57 ff).

Björn Molins doktorsavhandling om tjänstepensionsfrågan (1965) och den debatt om bl a modeller som följde i dess kölvatten (Hadenius 1965, Sjöblom 1965) uppfattades som banbrytande. Modeller, det hade ingen svensk statsvetare talat om tidigare. Även detta inspirerade mig kraftigt.

Uppdelningen Beskrivning–Värdering–Rekommendation till handling, triaden *Values–Descriptions–Prescriptions* för praktiskt sammanhängande resonering i Mats Lindbergs bidrag till detta temanummer, övertogs från Stefan Björklunds ”Politisk teori” (1970, 1968) vill jag minnas, men återfanns också hos doktorandkamraten Sverker Gustavsson (1971:16 ff), hos Olof Ruin (1968), H F Petersson (1964) och Sven-Ola Lindeberg (1968) samt hos Levine (1963) och delvis i Lewin (1970, allt redovisat i EV 1971: 48–50). Det enkla schemat Aktör–Argument–Objekt hämtades från Olof Ruins studie (1968) av debatten om regeringsfrågan i Sverige (1971: 37ff, 39 ff, 43 ff), som Hessler berömt i ett sakkunnigutlåtande.

Doktrinen att statskunskapen liksom vetenskapen i gemen varken kan eller bör ägna sig åt argumentering i värdefrågor fanns överallt i miljön; på ett ganska snävt sätt togs den för given utan närmare eftertanke. Jag själv tillägnade mig emellertid en något mer sofistikerad variant av denna lära, hämtad specifikt från Arnold Brechts monumentala bok (1959) i ämnet (EV 1971: 48–50). Tipset härrörde från Sverker Gustavsson, som ju sysslade ju med Max Webers syn på forskningens frihet (1971: 5–80). Efter sin påtvingade emigration undan Hitler blev Brecht den kanske främste formuleraren på engelska av den

weberska uppfattningen om vetenskaplig objektivitet i värdefrågan (Gustavsson 1971: 16 n2 samt allmänt Brecht i Personregister). Brecht visade att man med vetenskapliga anspråk kunde argumentera om rätt mycket vad gäller värdefrågor, t.ex. i fråga om värdeomdömen om medel att nå ultimata mål. Man kunde också argumentera om ultimata mål i flera avseenden, om deras klarhet och förenlighet med andra ultimata mål till exempel. Dock kunde inte ultimata värdeomdömens giltighet slutgiltigt fastställas med vetenskapliga metoder; där gick gränsen för den s.k. vetenskapliga värderelativismen. 1971 anslöt jag mig till denna, som jag tyckte rätt sofistikerade uppfattning, en ståndpunkt som jag vidhåller men i uppmjukad form (se min uppsats "Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys" i detta temanummer; jfr Bryder 1980).

Till sist fem andra egna bidrag i "Unionsdebatten". Först: avhandlingen är alldeles för lång. Det hade räckt med 250–280 sidor; nu blev det 430. En orsak är att jag skrev den för hand på baksidor av stencilerade f.d. B- och C-uppsatser, precis som handledare Hessler själv gjorde. Med lösa papper blev det lätt och billigt att klippa sönder, stuva om och tejpa ihop för att få fram en önskvärd struktur. Som helhet såg jag avhandlingen i maskinskriven form först när den skulle sändas iväg till tryckeriet i Kristianstad. Det verkliga omfånget kom då som en omskakande chock.

I avhandlingen visas en ritad *modell av politiskt beslutsfattande* (EV 1971: 65). Med den tekniska och språkliga utformningen av detta teoretiska bidrag till utrikespolitiskt beslutsfattande hjälpte mig Stefan Björklund. Kanske är den en av de första modeller som avbildas i ritad form i svenskspråkig statsvetenskaplig litteratur? Varken jag själv eller någon annan tycks ha hänvisat till modellen under de 47 år som förflutit sedan den trycktes. Säger detta något om dess fruktbarhet? Eller beror det på att ingen orkar plåga sig igenom en 430-sidig publikation om unionsupplösningen? Fast kapitlet "Teoretiska och metodiska överväganden" (33–65) blev uppmärksammat och läst av många, även utanför statsvetenskapen och landets gränser (jfr Lewin 1972a).

I modellen återfinns bland annat idén om *perspektiv* (1971:65). Jag upptäckte dem induktivt, under min mångåriga brottningsmatch med materialet, och gjorde teori av det. Det komparativa svensk-norska greppet hjälpte till. Men fönstret mot det djupa perspektivet ned till 1905-ideologiernas allra innersta och mörkaste skrymslen var framför allt aktörernas strategiska argumentering och att jag inte begränsade mitt fokus till politiska utsagor i regering och riksdag utan vidgade till press, dagböcker och broschyrer. I sina argumenteringar för och mot ståndpunkter (rekommendationer till handling) i unionsfrågan i snäv bemärkelse styrdes aktörerna av oerhört mycket bredare och djupare ligande ideologiska uppfattningar. Det var detta jag kallade *perspektiv* och politiska idéers *perspektivfunktion*. Med stigande fascination förde jag ihop parternas utsagor i centrala policydokument från politiska arenor med ledande personers idéfragment i samtida brev, dagböcker, mötesreferat, pamfletter, och

tidningars ledare till långa sakmässigt sammanhängande argumentationskedjor. Nere på djupet hängde dessa logiskt och sakmässigt samman med att vinna nästa val och i slutänden äntligen få rent vänsterstyre, progressiva skatter, socialpolitik, klassutjämning och kanske rentav ett socialistiskt samhälle, respektive att vinna nästa val och äntligen få rent högerstyre, lägre skatter samt större tillväxt och mer sysselsättning i näringslivet.

Mina ”perspektiv” ligger nära det som logiskt tycks vara styrande för vad man idag kallar ”frames”, ”inramningar” eller ”tolkningsramar” och som jag själv gärna benämner ”vinklingar” (1971: 59–63, samt s. 460 indexordet ”perspektiv”). En idéanalys som startar med ståndpunkter (rekommendationer) i ett begränsat policyproblem (unionsfrågan) kan i argumenteringen för och mot dessa ståndpunkter rulla upp magnifika ideologiska vinklingar och perspektiv (socialistiskt samhälle).

En tredje sak som förbryllade var den oerhörda mängden argument fr.a. i Norge om landets rättsliga ställning i unionen samt konsulataktionens och secessionens förenlighet med lagar, regler och fördrag: grundloven, riksakten, etiska normer, samt fredstraktaten i Kiel och konventionen i Moss. Med anspelning på detta omtalar skojfriska norska historiker unionsfrågan som ”sakförernes tapte paradis”. *Normorienterade argument* kallade jag dem och redovisade dem utförligt.¹⁰

Långt efteråt kan jag se att dessa normorienterade argumenteringar starkt påminner om March & Olsens nyinstitutionalistiska distinktion mellan ”logic of appropriateness” och ”logic of consequentiality” (lämplighetslogik och konsekvenslogik, Badersten 2006:114 ff). Att jag borde ha gjort mer av den kan jag se i efterhand. Det var naturligtvis oerhört viktigt för de norska secessionisterna att bevisa att deras ensidiga utbrytning var laglig och etiskt korrekt; det gällde ju att vinna legitimitet, dvs. acceptans och stöd, i den egna befolkningen, i Sverige, hos stormakterna. Annars kunde utbrytningen sluta illa. I omgivningen blomstrade den landhungriga europeiska imperialismen. ”L’Europe n’aime pas des changements” citerades flitigt i den svenska dagspressen för att påminna de norska aktionisterna om vilka risker de utsatte länderna för (EV 1971:247 f).

En fjärde observation gäller *strategiorienterad argumentering*. År 1905 finns sådan klart dokumenterad i samtida källmaterial. Om vi inte går in för omedelbar och ensidig norsk aktion nu, kommer vi att fejas väck vid nästa val; då kommer vänstern att vinna och införa olidliga skatter etc etc. Så argumenterade man inom den norska högern kring Morgenbladet (EV 1971: 89–94, 119 ff, 169 ff). Och i Sverige spåras lätt samma taktiska överväganden bakom kraven på norsk folkomröstning/stortingsval samt uppskov med frågans avgörande till 1906 års riksdag (EV 1971: 225 ff, 294 ff).

10 EV 1971:44 (figur), 46–48 (def.), 106–119, 128, 164–169, 218 (intressant citat), 218–228, 251–254, 285, 293, 297, 354–355, 360–361, 386, 419; även EV 1966.

Slutligen en upptäckt som jag också gjorde tack vare det länderkomparativa perspektivet: att *nationalismen* hade diametralt olika politiska förtecken i Norge och Sverige. I Norge var den ett vänsterprojekt, i Sverige ett högerprojekt. Märkligt! En skillnad värd att grubbla över! I Norge var vänstern militäristisk, i Sverige högern etc. I den vetenskapliga litteraturen om unionen hade detta föga noterats. Vad jag åstadkom var att formulera upptäckten språkligt som "nationalistisk teknik" samt redovisa belägg för den med hjälp av saftiga citat av samtida yttranden.¹¹

Efter dessa historiska, memoarliknande utgjutelser ska jag nu övergå till nuet och hävda att idéer har förvandlats till det viktigaste som finns i statsvetenskap. Det handlar om en gestaltomkoppling av betydande mått. Nedtryckt av marxistisk strukturalism och behavioralism men också inspirerad av särskilt den senare har analys av idéer från sitt provinsiella ursprung i den svenska ankdammen upphöjts till det statsvetenskapliga universums mitt.

Det rationella samtalet som överordnad metafor för idéanalys och samhällsvetenskap

Det märkligaste som hänt idéanalys under de fem decennier, som jag själv hjälpligt kan överblicka, är att argumenterande i rationella samtal i en del kretsar börjat betraktas som metafor för samhällsvetenskap allmänt. Samhällsvetenskap (i motsats till exempelvis fysik) förstås inte bäst som producent av universella lagar och eviga sanningar om mänskligt socialt liv. Vetenskapliga teorier av viss generalitet om samhället tenderar att bli undergrävda av människor med egen handlingsförmåga och agens. Mot bakgrund av denna generaliseringarnas föränderlighet och långsamma förmultning är det rimligare att säga att samhällsvetenskap ger argument i ständigt fortgående allmänna och specifika debatter, deliberationer och diskurser om samhällets utveckling, argument som möts av motargument, vilka i sin tur utlöser nya argument och motargument. Det är genom utvecklande av nya föreställningar (conjectures) om samhället, prövningar av dessa, rationell kritik av prövningsresultaten, förfinande av föreställningarna, nya argument mot och för etc., som allt giltigare kunskap utvecklas.

Samtalsmetaforens särställning möter invändningar. Men åtskilliga uppburna tänkare har drivit denna tes om vetenskap som kritiskt rationellt, resonerande eller resonabelt samtal mellan många deltagare, där det bästa argumentet tänkes segra. Karl Popper (1959a och b, 1963) och Stephen Toulmin (1964) hör definitivt hemma i denna skara, Giandomenico Majone likaså

11 EV 1971:91–92, 126–127, 156 (norrmännen måste bli "eit militært og krigarsk folk"), 299–301, 307–311, 411–412 samt indexordet nationalism i DiVA-versionen (hämtat 20151030); sammanpressat i EV 1990 och mycket sammanpressat i Larsson 2014: 20–21.

(1989). Michael Billigs bok i ämnet har en hedersplats i min bokhylla. "The book celebrates the argumentative spirit. Disagreement is praised as the root of thought," erkänner han i förordet (1996:1). Han talar också om "reasoned discourse ... which is produced by dialogue" (1996:27). Bland statsvetarna var Knut Midgaard tidigt ute (1973, 1980). I det svenska statsvetarkollektivet är Stefan Björklund den som mest envetet utvecklat samtalsmetaforen, först i "Forskningsanknytning genom disputation" (1991) och senare bl.a. i "Vilddjuren och vidundret" (2006:219 ff). Hos en del, men inte hos Björklund och inte hos mig själv, skymtar Habermas i bakgrunden med "die ideale Sprechsituation" (Karlsson 1995: 141 ff, 146 "maktfritt samtal").

Att detta också är den giltighetsprövande idéanalysens och idékritikens uppgift är en nedärvd sanning inom genren. Den logiska grunden är och har väl länge varit (om än icke tydligt artikulerad) att delta i rationella (redbara) samtal, att ge argument, att bestrida, att lägga fram beskrivningar och förklaringar och att kritiskt nagelfara och skärskåda beskrivningar och förklaringar. Idéanalys handlar om dialoger, deliberationer, meningsutbyten och diskurser, inte om oföränderliga sanningar utan om argument, motiveringar, rättfärdiganden, "justifications", som i princip kan mötas av gensagor och motargument.

I "Unionsdebatten 1905" (1971:36) snuddade jag själv vid en snarlik tanke om debattinlägg för att korrigera och förbättra argument och argumenteringar. "Den innehållsliga idéanalysen ... kan höja nivån på samhällsdebatten och rent allmänt få en sanerande och folkuppfostrande effekt. Ytterst kan den göra elitens och de vanliga medborgarnas ställningstaganden och beslut mera rationella."

Beckman noterar att ingen mindre än Tingsten själv redan 1935 antydde att idékritiken ville bidra till en "rationalisering av den politiska diskussionen" (Beckman 2006:332, Tingsten 1935:68). Westerståhl tangerar också idén i sin tidigare nämnda artikel om Tingsten (1992:208). "Värdet av de argument som i diskussionen används, kan däremot i viss mån belysas och klarläggas genom en undersökning av erfarenheterna i andra länder.' Att på detta sätt göra den politiska debatten mer rationell framstod som en central praktisk uppgift för det komparativa studiet av institutioner," noterar Westerståhl (jfr Petersson 2013:145).

Den tilltagande acceptansen av normativ och konstruerande analys inom idéforskning och i allmän statsvetenskap kan sägas ge samtalsmetaforen ytterligare näring som överordnat riktämne (se avsnittet om giltighetsprövande idéanalys i min nästa artikel i detta temanummer).

"Reasons are all the vogue, in both practical and theoretical philosophy," konstaterar en recensent i Times Literary Supplement. "In the first decade of the twenty-first century, they have been the subject of many a journal article and ... in numerous - often hefty and demanding - monographs... [W]hat is

surprising is not that a turn to 'reasonology' should occur in academic philosophy, but that it took so long – not least because it is deep within our nature to look for reasons in everything" (Sandis 2012:24).

Redbara, resonabla samtal styrs av regler. Samtalens deltagare är regelföljare och regeltillämpare. Men inte *bara*. Enskilda regler ger nästan alltid handlingsutrymme. De kan tolkas och tänjas. Samtalens deltagare är därför *även* regeltolkare, regelkritiker och regeltänjare. De är *också* regelbrytare och skapare av nya och förändrade regler. Regelsystemen utvecklas och förändras, precis som naturvetenskapens metodregler. (Jfr Billig 1996:50 ff).

Goda samtal förutsätter främjande institutionella omgivningar. Sådana är inte lätta att upprätta och upprätthålla. Men låt oss inte försvära oss åt sanninghalten i Rebecca Wests desillusionerade ord: "There is no such thing as conversation. It is an illusion. There are intersecting monologues, that is all."

Nyinstitutionalismen: idéer, rutiner, regler, recept

En andra indikator på idéernas och idéanalysens uppsving är nyinstitutionalismen. Nyinstitutionalismen är en bred inomvetenskaplig strömning, som omfattar alla samhällsvetenskaper, inte bara statskunskap. James Marchs och Johan P Olsens *Rediscovering Institutions* (1989) är central för nyintroduktionen av detta perspektiv. På många håll bemöttes den med skepsis. "Vad är det med institutioner som behöver återupptäckas? Vi har alltid sysslat med institutioner, så här behövs inget återupptäckande." För mig personligen betydde Bo Rothsteins fängslande "Vad bör staten göra?" (1994:137 ff, 162 ff) en del för att väcka intresset liksom Anders Lindboms jämförande doktorsavhandling (1995). Inflytelserika arbeten då det begav sig, vid sidan av March och Olsens nyss nämnda manifest, är enligt Colin Hay (2002:15) Douglas Norths *Institutions* 1990, Sven Steinmos m.fl. *Structuring Politics* 1992, Paul Piersons *Dismantling the WelfareState* 1994 och Theda Skocpols *States and Social Revolutions* 1979.

Institutionalister riktar i hög grad intresset mot idéer. Ett citat från Scott och Christensen (1995: xiii) i en översikt över institutionell teori är hyggligt representativt:

In contrast to most of the earlier perspectives – which emphasize the importance of materialist forces – technology, resources, production-systems – institutionalists call attention to the role of *ideational factors* – of knowledge systems, beliefs, and rules in the structure and operation of organizations. Much of the stability we associate with the world is seen to flow from the existence of belief systems and regulatory structures, both formal and informal (min kurs.)

Om idéers formande av institutioner skriver Béland & Cox (2011:9): "[I]deas are the foundation of institutions. As ideas give rise to people's actions and those actions form routines, the results are social institutions. The ideas are then enshrined in the institutions. As people interact with institutions, the founding ideas are reproduced. Through repeated interaction with institutions, people are confronted again and again with the founding ideas. This confrontation can serve to reinforce and reproduce these ideas." (Jfr Campbell 1998).

Nyinstitutionalismen uppfattar människor som agenter med förmåga att observera, ta till sig information, reflektera över och ordna information, välja mellan handlingsalternativ och handla. Människor kan göra bruk av idéer i samtal med andra för att därigenom tillsammans skapa institutioner, som kan påverka samhället. Att institutioner är frusna eller förbruskade idéer, som påverkar aktörers tänkande, argumenterande och handlande, måste en samhällsvetenskap ta hänsyn till.

I sin fina doktorsavhandling anlägger den danska statsvetaren Lene Holm Pedersen det institutionella perspektivet på idéer. Se här några rubriker (2003:5f):

Intressen, institutioner och idéer – tre byggstenar

Idéer som institutionalisering

Idébegreppet i historisk institutionell teori

Idébegreppet i rationell institutionell teori

Den klassiska versionen: idéer som fokuspunkter

Idéer tas för givna – en konstruktivistisk kritik

Idéer som ad hoc-förklaring

Idéer om effektivitet

Idéer som geografiska kartor

Idéer som bilder

Förhållanden av betydelse för idéers utbredning

Idémässig livsduglighet

Roine Johanssons bok om den svenska nyinstitutionalismen i ämnet företags-ekonomi innehåller avslöjande exempel på och hänvisningar till idéanalyser. "Den svenska nyinstitutionalismens idag allt överskuggande forskningsintresse gäller studiet av idéer som skapas, reser, tas emot, och översätts lokalt. Den nyinstitutionella skolbildningen är själv ett exempel på just en sådan resande idé som har blivit föremål för lokala översättningar," hävdar Johansson (2002:156).

De forskningsinsatser som Roine Johansson åberopar fokuserar på överföring av *organisationsrecept* från en miljö till en annan. Ett organisationsrecept är ett paket av idéer om hur en sammanslutning eller en del av en sammanslutning bör utformas. Ofta rör det sig om styrningslogiker, som transfereras från andra länder och det internationella till en nationalstats offentliga sektor. Exempel från senare år är brukarstyrning, mål- och resultatstyrning, beställar-utförarmodellen, brukarstyrning, balanserat styrkort (balanced scorecard), öppna jämförelser, nätverksstyrning (cocreation, collaborative governance, coproduction) och politikintegrering (policy integration, mainstreaming).¹² Har nordiska statsvetare studerat sådan idéspredning tidigare? Låt oss säga före 1985? Ja, faktiskt. Men av spridning från ett land till andra av idéer, som via människors samspråkande och kollektiva handlande stelnat till offentliga policyer eller hela policyregimer. ”Policy transfer,” ”transfer of technology” kallas det ibland (Cairney 2012: 244 ff). Lauri Karvonen från Åbo Akademi (1981a och b), och Stein Kuhnle från Universitetet i Bergen (1978, 1981) är frejdade vetenskapsidkare, som utfört sådana studier. Karvonen har utforskat policydiffusion från Sverige till Finland, Kuhnle spridning av välfärdsstatliga idéer från Tyskland till nordiska länder. Det finns alltså exempel.

I samtiden hämtar statskunskap och andra samhällsvetenskaper metaforer och begrepp från litteratur och litteraturvetenskap. Metaforen ”translation” på engelska språket är en; på svenska har det blivit ”översättning”. Perspektivet *översättning* är ett dominerande redskap i dessa studier av resande idéer (Johnson B 2003: 11–65, 85–100, 211–212; Andersson 2011: kap 2; Nordesjö 2015: 44 ff; citatet ovan från Johansson R 2002:156). Idépaketet i fråga tas ingalunda över som ograverade helheter utan i urval som översätts och förändras, när de transformeras till en ny omgivning. Recepten tas emot, tolkas, omtolkas, förvandlas och används olika i olika kontexter. Det engelska uttrycket ”lost in translation” pekar ut vad det handlar om, om ock överdrivet. Italienskans ”traduttore traditore” överdriver ännu mer, men antyder riktningen. På engelska kan man till nöds behålla allitterationen: ”translator – traitor” (på svenska ”översättare – bedragare”).¹³

I implementeringsforskning tillämpas här i landet ett ganska enkelt schema, som påminner starkt om tankegångar i översättningsperspektivet. Det är treenigheten förstå-vilja-kunna, hämtad från Lennart Lundquists bok *Implementation Steering* (1987:43, 87 ff). Idealtypiskt förenklat ställer forskaren tre frågor om mottagande aktörer i situationer, som involverar spridning av förvaltningspolitiska styrningsrecept.

12 Johansson R 2002: 84–131, 145–146, 156–160 om idéspredning; 137 om spridning av idéer om organisering; 164 om spridning av abstrakta idéer. Mer om idéer som cirkulerar i Sahlin & Wedlin 2008 samt i Czarniawska & Sevón 2005. Jfr katalogen över ”förvaltningspolitiska styrningsrecept” i *Textruta 2.1 i min egen Implementering i politik och förvaltning* (2016:35).

13 *Traduire, c'est trahir* eller bokstavligt *traducteur, traître* (franska).

1. *Förstå*; i vilken utsträckning och på vilket sätt *begriper* eller *tolkar* mottagande aktörer organisationsreceptets innebörd?
2. *Vilja*; i vilken utsträckning önskar (vill) mottagande aktörer ta över och implementera receptet?
3. *Kunna*; i vilken utsträckning *förmår* mottagande aktörer (har aktörerna resurser att, förmåga att) införa receptet i ordinarie verksamhet? (jfr Vedung 2016 *förstå*, *vilja*, *kunna*).

Faktorn "förstå" har med tolkning och begripande av innebörd och mening att göra. En idé som ska överföras har mening. När potentiella mottagare av ett organisationsrecept tolkar mening uppträder de ingalunda som passiva, objektiva mottagare. Perceptionerna filtreras, sorteras och etiketteras genom mottagarens begreppsapparater, kognitiva kartor, kodningsscheman, perceptuella raster, psykiska brillor och andra metaforer för mentala synvinklar. Förvisso kan myndigheter vara passiva och accepterande. Men de kan också vara aktiva, selektiva, sorterande och transformerande. (Boswell 2009: 45).

Dessa hänvisningar till perceptuella begreppsapparater och mentala kodningsscheman (*cognitive frames, maps*) ligger i linje med translationsperspektivet, när det gäller den roll som mänskliga agenter och deras tolkning spelar. Dock finns en betydande skillnad mellan implementering av en intern offentlig intervention (policy) och av ett organisationsrecept (styrningsrecept) som flyter omkring ute i den internationella diskursen. En beslutad offentlig intervention är införd av staten (i vid mening) och backas upp av dess legitima tvångsmakt. Det som ska implementeras får härmed en starkare ställning som institution betraktad än ett fritt svävande diskursivt recept, som ska recipieras, översättas och införas.

Den statsvetenskapliga idéanalysen kan ändå lära sig åtskilligt av nyinstitutionalistiska organisationsforskare vad gäller översättningsperspektivet – dess fokus på organisationsrecept och att det som ska spridas eller implementeras måste tolkas av mottagarna och sändas iväg i form av kommunikationer till nästa led, där dessa också måste tolkas innan det kan bli till handlingar. En statsvetare som gått i spetsen på detta fält är norske Kjell-Arne Røvik med verk som *Trender og translasjoner: ideer som former det 21. århundredets organisasjon* (2007, 1998).

Idéers spridning och inverkan är ju annars ett specialområde inom äldre institutionellt orienterad statsvetenskap. Debatten om 1809 års regeringsform är ett klassiskt exempel. Var den nya konstitutionen ett uttryck för en inhemsk svensk författningstradition? Ja helt och hållet, replikerade Pontus Fahlbeck med en minnesvärd formulering: den är "Sveriges historia omsatt i lagparagrafer". Nej svarade andra som Fredrik Lagerroth, även han professor i statskunskap i Lund. Montesquieus maktdelningslära spelade också en roll. Listan över deltagarna i denna debatt ser ut som en förteckning över lysande

personligheter i svensk statsvetenskap under förra århundradet: Georg Andréén, Simon Boëthius, Axel Brusewitz, Erik Fahlbeck, Gunnar Heckscher, Rolf Karlbom, Rudolf Kjellén, Gunnar Rexius, Nils Stjernquist, Edvard Thermanius och min egen handledare Carl Arvid Hessler (Rönström 1997).

En tänkvärd ingrediens i nyinstitutionalismen är att statsvetarna pekar ut situationer vari aktörer kan påverka och förändra institutionerna genom sitt handlande. Genom stigberoenden och positiva återkopplingar låses institutionerna fast och får effekter, men så öppnar sig stundom möjlighetsfönster (windows of opportunity), där *entreprenörer* (Johansson 2002:57) träder in på scenen och reformerar det ursprungliga institutionella regelverket (Kingdon 1984:173 ff; Cairney 2012: 232 ff (multiple streams theory); Johnson B 2003: fönster 175–181, 195–203; entreprenörskap 184). Förlosterna i Finska kriget och kungens avsättning skapade ett policyfönster, som tillät entreprenörer gripa in och påverka. Så skulle nyinstitutionalister kunna argumentera om 1809.

Policyanalys: den politiska utflödessidans återkomst

Social scientists are flipping the base–superstructure relation on its head and acknowledging that ... politics drives economics, not the other way around.

New York Review of Books, 10 maj 2013 (Michael Tomasky)

Om nyinstitutionalismen är en inomvetenskaplig strömning gemensam för alla samhällsvetenskaper, så är återkomsten av den offentliga politikens utflödessida en rent statsvetenskaplig företeelse. Den strukturellt inspirerade statskunskapen satte inflödessidan i högsätet – det omgivande samhällets inverkan på det politiska systemet. Inleddes utflödessidans återkomst internationellt och på pratnivån strax före 1980? I vart fall började man då i skrift uppmärksamma aktörernas betydelse, vikten av att personer och institutioner befolkade av människor besitter handlingskapacitet, agens, agency, som gör att deras agerande kan förnya institutioner och därigenom förändra de offentliga beslutsmaskinerierna, ekonomin och den omgivande sociala världen. Särskilt återupptäckte man statens förmåga att genom idéer frusna till specifika interventioner eller normer och formella regelsystem (institutioner) forma mänskligt handlande och därmed ytterst samhälle och natur.

Bringing the State Back In var en bok från 1985, som genom sin titel lyckades fånga den nya tidsandan (redigerad av Peter B. Evans, Dietrich Rueschmeyer och Theda Skocpol). Så här annonserades denna publikation:

Until recently, dominant theoretical paradigms in the comparative social sciences did not highlight states as organizational

structures or as potentially autonomous actors. Indeed, the term 'state' was rarely used. Current work, however, increasingly views the state as an agent which, although influenced by the society that surrounds it, also shapes social and political processes...[The book] pursues new insights into how states influence political cleavages and collective action.

Policyanalys betyder noggrann undersökning av offentliga åtgärder i syfte att förmedla insikter till eller rentav rekommendera hur berörda politiker och myndigheter bör agera. Den är en normativ aktivitet med uppsåt att påverka. Ordet kan emellertid också beteckna studiet att beskriva den beslutade politikens innehåll, förklara dess tillkomst samt undersöka dess implementering och effekter på utfall där ute i världen utan minsta avsikt att ge råd och rekommendationer.¹⁴

I den senare icke-rådgivande, icke-rekommenderande, icke-normativa typen av policyanalys var svenska statsvetare tidigt ute. För mig själv och en del andra upsaliensare var Carl Arvid Hesslers skrifter på temat "staten-och" (1942b) inspirerande. Ingen har väl tidigare uppfattat dem som policystudier, men det var de faktiskt innan termen "policystudier" fanns ("avant la lettre"). Jag tänker på den enastående välanalyserade och välskrivna "Stat och religion i upplysningstidens Sverige" (1956) men även "Staten och konsten" (1942a) samt i någon mån den senare "Statskyrkodebatten" (1964). Andra skrifter i samma genre var Gellermans "Staten och jordbruket" (1958) och Bo Jonssons "Staten och malmfälten" (1969) och Leif Lewins "Planhushållningsdebatten" (1967). Även "Vattenkraften, staten och de politiska partierna" med sitt hundraåriga tidsperspektiv, författad av mig själv och Magnus Brandel, är en policystudie, som f.ö. uttryckligen åberopar inspiration från Hessler (2001:10).¹⁵ Lennart J Lundqvists "The Hare and the Tortoise" (1980) förtjänar att nämnas här på grund av sin inriktning på policyers innehåll och implementering, sitt klargörande (om ock minimala) resonemang i förordet kring typer av policyforskning samt sitt länderkomparativa grepp, – Självfallet utfördes många andra

14 Av den stora mängd grundböcker i policy som kommit ut på senare tid kan här nämnas Anderson 2015, Bardach 2012, Birkland 2011, Cairney 2012, Hay 2002, Howlett, Ramesh & Perl 2009, Howlett 2011, John 2011 och 2012, Knill & Tosun 2012, Smith & Larimer 2012, Stone 2012.

15 Min egen doktorsavhandling "Unionsdebatten 1905" (1971) var till dels en sorts policystudie utan att jag själv gjorde något väsen av det. Vid 1970-talets början var handledare och doktorander lyckligt okunniga om engelskans distinktioner mellan policy, politics och polity; liksom policyanalys, policyutvärdering och policystudier blev dessa storheter aktuella några år senare. "Statens markpolitik, kommunerna och historiens ironi", även den min egen (1993), är en tydlig policystudie, som inte bara undersöker markpolitikens tillkomst utan, ovanligt nog i svensk statsvetenskap, också dess implementering och konsekvenser (hela cykeln, sammanhållet). Ett liknade upplägg berörs dock i Eriksons bidrag i detta temanumret.

polycystudier än de här nämnda. I noten ges ett axplock för perioden 1975–1995 baserat på L Johansson (2010a och b) och Larheden (1999).¹⁶

I mitten av 1970-talet inledde professor Leif Lewin forskningsprojektet ”Politik som rationellt handlande” (*Politics as Rational Action*, Para). Forskarna skulle välja var sin policysektor eller policyproblematik och med hjälp av spelteori förklara partiernas och statens beslutsfattande.¹⁷ Idéanalys skulle övergå i policyanalys, så uttryckte initiativtagaren själv ibland saken, om inte minnet sviker mig. Idéanalysens transformering till policyanalys var jag själv f.ö. inne på i ”Det rationella politiska samtalet” (”Ideologikritiken håller på att förvandlas till sektoriellt orienterad s.k. policyforskning”, 1977:9; jfr Sjölund & Vedung 1977).

Det var också nu, på 1970-talet, som den förda politikens genomförande och effekter började uppmärksammas, via implementeringsforskning och utvärdering. Händelsevis så var det Leif Lewins Paraprojekt och mitt val av sektorn energipolitik i detta, som ledde till mitt engagemang i utvärderingsforskning och implementering.¹⁸

Den politiska filosofins och normativitetens renässans

Normativa frågor är kontroversiella. Just därför har politisk teori betraktats med misstänksamhet. Är det verkligen möjligt att på ett vetenskapligt acceptabelt sätt nagelfara normativa motiveringar och besvara normativa spørsmål? Föreställningar om hur människor bör handla är ju enligt många en fråga om tycke och smak. De är åsikter, inte påståenden om verkligheten som kan vara löst eller väl grundade i empiriska fakta. ”I stället för att spekulera i hur samhället bör se ut borde därför samhällsvetenskapen ägna sig åt att beskriva och förklara de beteenden och institutioner vi ser omkring oss, alltså hur saker och ting är.” Så beskrivs denna uppfattning i en smärre uppsats om normativ politisk teori av Ludvig Beckman och Ulf Mörkenstam (2010: 364).

Men politisk filosofi och normativ teori har återuppstått. Internationellt var John Rawls föregångaren med sitt magnum opus *A Theory of Justice* (1971). Vid publiceringen hyllades den som ”the most important work in moral philosophy since the end of World War II”; i skrivande stund betraktas den som ”one of the primary texts in political philosophy” (Rawls 2013; jfr Karlsson 1995:129 ff, Føllesdal 2002, Birnbaum 2008). En annan pionjär för denna väckelse var Robert

16 Elander 1978, Sannerstedt 1979, Premfors 1980, Lindensjö 1981, Wedin 1982, Elgström 1982, Schäfer 1984, Swärd 1984, Nordfors 1985, Rothstein 1986, Bjereld 1989, Hallström 1989, Johannesson 1989, Jansson 1991, Lindström 1991, Hinnfors 1992, Bergström 1993.

17 Forskningsprogrammet ”Politik som rationellt handlande” satte sin prägel på Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala under tioårsperioden 1975–85. Se Lewin 1990, 1984; Lewin & EV 1980a och b.

18 Hur det gick till med serendipiteter och allt är närmare utrett i Tranquist 2015 och 2010 samt EV 2003.

Nozick med boken *Anarchy, State, and Utopia* (1974), som var ett libertarianskt svar på teser hos Rawls. Båda använde tankeexperiment (dvs. en företeelse helt och hållet i idéernas värld) som metodiskt antagande i sina verk, i Rawls fall den berömda "veil of ignorance" (okunnighetens slöja).

Argumentering för och mot böra-normer och rekommendationer skiljer sig från argumentering för och mot rena beskrivningar och förklaringar. I det förra fallet fokuseras föreställningar om det önskvärda, i det senare fallet om det verkliga. Logiskt sett kan man inte ange hur något bör vara genom att hänvisa till hur något är. Men i ingetdera fallet rör det sig om pretentioner på universella sanningar utan om motiveringar och skäl som kan ifrågasättas.

Med sin plädering för öppet normativa modeller och redovisade värdepremisser var Leif Lewin i "Folket och eliterna" (1970:10 ff, 166 ff; 1972 och 1973:16 ff) en tidig exponent för denna normativitetens renässans. Detta väckte statsvetarkollegan Pär-Erik Backs misshag. Vilka värderingar en författare hyser "är intressant endast som bidrag till [dennes] biografi; och för bedömningen av vilka dessa värderingar är litar läsaren klokt nog mera till sin egen kapacitet än till författarens," skrev han (cit efter Lewin 1973:20). Två decennier senare ställde Lennart Lundquist frågan "Vad bör relationen vara mellan förvaltning och demokrati?" (12, 43). Bo Rothsteins "Vad bör staten göra?" (1994, med många hänvisningar till Rawls och en del till Nozick) är ett välrenommerat arbete i samma normativa genre.

Här kan också nämnas uppsatser om demokrati av Jörgen Hermansson, Mikael Gilljam och flera andra i Sannerstedt och Jerneck 1994 och i Gilljam och Hermansson 2003, verk av t.ex. Carina Lundmark och Sverker Jagers,¹⁹ Mats Lundströms studie av Friedrich A Hayeks politiska filosofi (1993), samt Johan Hyréns och Ulf Petäjäs avhandlingar (2013, 2006). Den mest spridda grundboken i normativ teori, författad av en svensk statsvetare, torde vara Björn Baderstens *Normativ metod*. Här klargörs skillnaden mellan normativ analys på vetenskaplig grund och rent personligt tyckande (2006:74 ff). Här finns också ett kort, värdefullt avsnitt kallat "Normativ analys på tre sätt" (2006: 50, 42 ff).²⁰ Utvärdering av politiska och administrativa interventioners utfall och implementering kan också framhållas som exempel på värderandets återkomst.

19 Lundmark 1998; Jagers 2002 och 2007. Ytterligare exempel, utan anspråk på heltäckning: Beckman 2000; Badersten 2002; Duus-Otterström 2007 och Friberg-Fernros 2008.

20 1) *Normativ begreppsanalys* preciserar och klargör innebörden av och förenligheten mellan olika värden, normativa principer och normativa begrepp. På vilka sätt kan jämlikhet definieras (efter prestation? efter behov? efter absolut fördelning?) och i vilken utsträckning är dessa definitioner förenliga med varandra? 2) *Normativ givet att-analys* problematiserar och jämför olika svar på böra-frågor. Givet att den och den uppfattningen om jämlikhet har stadgats som statens mål för arvsskattepolitiken, hur förhåller sig det praktiska utfallet ute i samhället till statens egen målsättning? 3) *Normativ analys i egentlig mening* rättfärdigar ett särskilt handlande eller tillstånd utifrån en preciserad och väl motiverad värdegrund. Jämlik fördelning efter behov, hur kan denna princip motiveras? – Upprepas i Badersten & Gustavsson (2015: 125 ff); även i Beckman & Mörkenstam 2010: 360 ff.

Idéer som låser fast och låser upp

Idéer kan över tid bli starkt styrande för framtida politiskt och administrativt beslutsfattande. ”Det finns trögrörliga idéstrukturer inbäddade i den politiska organisationen som fångar in och låser fast formuleringsprocessens aktörer i ett insnävat synsätt på vad som är problem, respektive möjligt och önskvärt i politiken” (Danielsson 2010:344). Idéer kan få en inlåsende effekt (jfr Lundquist 1984:4 ff idéstrukturen respektive beteendestrukturen).

Första gången jag själv la märke till detta speciella effektperspektiv på idéer var genom Katarina Brodin. På ett seminarium argumenterade hon för att utrikespolitiska uttalanden av officiella företrädare för ett land kunde låsa fast vederbörande vid en policylinje, som det kunde bli ansträngande och kostsamt att bryta sig loss från. Utsagor om ett lands utrikespolitiska ståndpunkter kunde bli inlåsende för framtiden. Vad Brodin hävdade var att tillkännagivanden och utläggningar, särskilt om de upprepades, kunde stelna till institutioner, som stängde in den egna policyn framöver och förhindrade dess utveckling (jfr Brodin 1977).

För mig var då detta funktionsperspektiv på idéer ovanligt, utmanande och svårbeforskat. Men långt om länge har det slagit igenom i statskunskap. Idéer som genomsyrar den förda politiken vid en tidpunkt kan koaguleras till institutioner och fungera som frysta strukturer, vilka påverkar och förklarar policyval vid en efterföljande tidpunkt. Se där skelettet till *stigberoende*, en av de mer fruktbara teorierna om offentlig politiks tillkomst och implementering (Danielsson 2010:51 ff; Bengtsson 2013:28 ff; Pierson 2004:10–11, 17–51, 196; Parsons 2007:66 ff; jfr EV 2016:kap 3). Eller ta föreställningen om låsningar och trögheter, som idéer förbruskade till institutioner står för och som det krävs entreprenörer för att mjuka upp, när det rätta formativa ögonblicket (t.ex. Kuhns ”swift of Gestalt” eller ”critical juncture”, ”epochal moment”, ”constitutional moment”, ”unsettled period” i Parsons 2007:75) uppstår, t.ex. genom kriser eller på grund av externa chocker. Här känner vi igen Kingdons teori om sammankoppling av problem, lösningar och politiska vilja (de tre flödena) samt policyentreprenörernas roll²¹.

Jag låter Josefina Eriksons och Marianne Danielssons bidrag till detta temanummer illustrera denna aktualisering av det större statsvetenskapliga effekt/orsaksperspektiv på idéer. Mer specifikt berör deras artiklar problematiken fast-låsning–upplåsning: idéer som bromsklossar respektive murbräckor i Danielssons fall, och idéers hindrande respektive möjliggörande funktion i Eriksons.²²

21 Om policyentreprenörer se Wihlborg 2014, Wihlborg & Söderholm 2013, Bernhard & Wihlborg 2014, samt Silander & Silander 2015 och von Bergmann-Winberg & Wihlborg 2011.

22 Sheri Bermans forskning om särskilt marxismens effekter på den tyska och svenska socialdemokratien under mellankrigstiden har noterats även här i landet (”ideas play a crucial role in structuring actors' views of the world by providing a filter or channel through which information about the external world must pass”, 1998:30; även 2006).

I sin dubbeltydigt betitlade doktorsavhandling "Fängslade idéer" försökte Marianne Danielsson ta ett litet tag på idéers betydelse för stabilitet och förändring i policyskapande på nationell politisk nivå. Politiska verklighetsbilder och orienteringskartor kan ibland fungera omstörtande i händerna på politiska aktörer, liksom de stundom kan förhindra omprövning. Här ska jag stanna vid hennes analyser av idéer som potentiellt instängande. Policyproducerande aktörer "kan fångas så av en idé eller en värdeladdad bild av verkligheten, att det får en konserverande verkan på den offentliga politikens innehåll" (Danielsson 2010:13, 15).

Hon granskar tre välkända statsvetenskapliga teorier om offentlig politik: Maarten Hajers "Discourse coalition framework", Paul Sabatiers och Hank Jenkins-Smith "Advocacy coalition framework" samt Frank Baumgartners och Bryan Jones "Punctuated equilibrium theory" (teori om punkterade jämvikter) (63–84).²³ Gemensamt för de tre är synen på idéer och idéstrukturer som potentiellt hindrande och förstoppande. De utgår ifrån att "idéstrukturer har en självständig och instängande betydelse för produktion av politik, och att dessa lösningar kommer till synes som ... urskiljbara trögheter eller perioder av trögheter, i formuleringen av den offentliga politiken" (17, 115).

Teoritrion tillämpas sedan på svensk miljöpolitik mellan 1963 och 2000. Föga förvånande konstaterar hon att det finns styrande tolkningsramar (idéer, frames) i svensk miljöpolitik. Men snarare än att dessa tolkningsramar sekventiellt ersätter varandra lagras nya tolkningsramar successivt på de gamla. Hennes undersökning ger inget stöd för den bild av politikens utveckling, som tecknas framför allt av Sabatier & Jenkins-Smiths Advocacy coalition framework och Baumgartner & Jones teori om punkterade jämvikter, att formuleringen av politiken går i stå i linje med en etablerad tolkning för att då och då genomgripande omformuleras. Tydligt är det heller inte att tolkningsramarna ersätter varandra successivt, i linje med Hajers Discourse coalition framework. Den svenska miljöpolitiken, som i mitten av sextioalet formulerades utifrån en avvägningstanke, har senare getts inslag som stämmer bättre med två andra idémässiga tolkningsramar: den ekologiska och den om ekologisk modernisering, utan att avvägningstänkandets grundlogik för den skull helt förpassats till skräphögen. Tolkingsramarna har bara långsamt bytt proportioner. (Danielsson 2010: 339–340).

Gamla tolkningsramar (idéer, eller varför inte diskursiva formationer) finns kvar och reproduceras men undanskymt, vid sidan nya, framträngande. En policysektor eller ett bredare fält av policysektorer kan bestå av flera uppsättningar av tolkningsramar samtidigt, ibland ordnade i lager på lager.²⁴

23 Teorifältet presenteras insiktsfullt också i Baumgartner et al 2014, Jenkins-Smith et al 2014, Weible 2014 och Hay 2002:150 ff, 161 ff.

24 Samma fenomen med lager på lager av olika sediment har konstaterats på andra områden. I "Four Waves of Evaluation Diffusion" (den vetenskapliga, den dialogiska, NPM-vågen och den evidensbaserade) har jag själv visat att varje ny våg av utvärdering inte helt sköljt undan den föregående utan i stället lämnat ett nytt lager av idéer och praktiker ovanpå den gamla (EV 2010, 2012).

Proportionerna förskjuts, menar Danielsson, när den arena där samtalet förs om politikens innehåll förändras, det vill säga när samtalet organiseras på ett annat sätt (44, 66).

Konstruktivismen och det politiska språket

Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv betyder att världen görs meningsfull via sociala, dvs kollektiva och delade konstruktioner. Dessa konstruktioner är språkliga, eftersom språket är det sociala system som gör att tolkningar kan delas av många. Verkligheten konstrueras på olika sätt, vilket betyder att den skulle kunna te sig annorlunda.

Att människor som ofta samtalar med varandra bygger en värld, som skiljer sig från de världar som andra grupper av människor skapar, är då inte förvånande. I denna framställning betyder detta inte att den materiella verklighetens, världens, existens förnekas. Framställningen i denna artikel bygger på att världen finns därute (realism). Däremot betyder det konstruktiva att vi (ofta) inte har direkt eller fullständig tillgång till denna värld. (Danielsson 2010:99).

En sida av konstruktivismen handlar om språkets roll som filter, lins, kategorischema eller perceptuellt raster mellan oss människor och världen när vi ska representera världen. Vi människor tar inte bara emot världen genom våra fem klassiska sinnen: synen, hörseln, känseln, smaken och lukten. Mellan oss och omvärlden finns språket, begreppen, kategorierna i vilka vi sorterar in och sorterar bort våra sinnesdata. Kategorierna är något som vi tillför; de finns inte därute i omvärlden så att vi kan se dem, höra dem, känna dem, smaka på dem eller känna lukten av dem.²⁵

Vid en tidpunkt "konstrueras" kärnkraften som utomordentligt miljövänlig genom att den ersätter fortsatt utbyggnad av vattenkraft och förstörelse som drabbar inte bara vacker natur i form av överdämda strömmar, strandskogar, deltaland och avar utan även vandringsfisk, renskötsel, kulturminnen och åkermark. Vid en annan tidpunkt konstrueras samma kärnkraft som utomordentligt miljöfarlig genom sin strålning och sitt avfall. Vid en tredje tidpunkt konstrueras den på nytt som miljövänlig, den här gången som oljeersättare och därmed botemedel mot fortsatta utsläpp av CO₂ ämnen, som bidrar till växthuseffekten. Offentlig politik bygger på bilder, som representerar utsnitt av verkligheten utifrån skilda perspektiv.²⁶

25 Nödvändigheten av att kategorisera uttrycks på ett underbart sätt av Deborah Stone (2012: 381): "Categories are mental containers in a world that has only continua. They are intellectual boundaries humans put on the world in order to help us apprehend it ... That the world is composed of continua, not categories, is as true in the natural world as in social affairs." Och så klämmer hon till: "[N]ature doesn't have categories; people do."

26 Allmänhetens och statens syn på tobaksrökning har genomgått liknande faser från mycket positiv till mycket negativ konstruktion, t.ex. Cairney 2012:285 f; Cairney, Studlear & Mamudu 2012 and Ipsen 2016.

Under en resa i Ryssland nyligen berättade guiden på Solovetskijs gamla kloster ute i Vita Havet historien om de zaporogiska kosackernas ledare hetmanen Peter Kalnisjevskij. Den ryska statsledningen i Sankt Petersburg betraktade den ukrainske upprorsmannen som landsförrädare och spärrade in honom i det avlägsna klostret i 26 år. I det självständiga Ukraina har den ryske statsfienden förklarats som helgon av den ortodoxa kyrkan. Kalnisjevskij har konstruerats helt olika i Ryssland och Ukraina. Rimligheten i dessa konstruktioner kan naturligtvis diskuteras i ljuset av att Kalnisjevskij har existerat och verkat.

En annan sida av konstruktivismen är att det mesta som statsvetenskapen studerar är mänskliga konstruktioner. Ta en offentlig politik, vilken som helst, säg arbetslöshetspolitik. Den kan bestå av en definition av vad arbetslöshet står för; en hemarbetande som är registrerad som jobbsökande på arbetsförmedlingen är arbetslös trots att han arbetar mycket hårt med hushåll, barn, trädgård, bostadsunderhåll, bilreparationer och sociala aktiviteter. En annan som också är registrerad på arbetsförmedlingen som jobbsökande och som kanske enbart sitter hemma framför teven dagarna i ända är också arbetslös i teknisk mening. Vad som konstituerar arbetslöshet är en idémässig, begreppslig konstruktion, som kan vara i hög grad omstridd. En offentlig politik består också av idéer om vilka effekter arbetslöshet kan leda till om ingenting görs, idéer om vad och vilka som orsakar arbetslöshet, om mål för vad man vill uppnå, om styrmedel och om styrteknologier som anvisas mm. Allt detta handlar om idéer och är omstritt.

Idéerna har återupptäckts, uppvärderats och utsatts för nya infallsvinklar och tolkningar av statsvetarna och intar nu en rangplats i forskning och utbildning

Perspektiverande avslutning

Min memoarliknande översikt över den svenska statsvetenskapliga idéanalysens öden från 1965 fram till 2018 har nu nått sin slut. Den inleddes med idéanalysens egen historiska inriktning och metodiska oskuld i ett utgångsläge omkring 1965, vilket dominerades av synsätt som behavioralism och strukturalism, vilka i sin förlängning pekade mot att den borde förvisas till historiens kökkenmödding. Därefter skildrades min egen kris från 1967 under mitt doktorerande, när jag fortsatte med ett till synes mossbelupet historiskt ämne, men valde en länderkomparativ uppläggnings och tillämpade idéanalytiska insikter som jag förvärvade undervägs, så att resultatet trots allt skulle vittna om en ny vetenskaplig metodmedvetenhet. Därefter har jag försökt visa att idéer och idéanalys successivt förvandlats från paria till det mest uppburna som finns i statskunskap. Det som i min minnesvärld bidragit till detta är nya strömningar inom ämnet, som fäster stor vikt vid idéer. Hit hör nyinstitutionalismen, statens och utflödessidans återkomst, normativitetens och den politiska filosofins

renässans samt nya teorier om idéer som låser upp och låser fast. Bakom ligger en borttynande tilltro till samhällsvetenskapens förmåga att producera universella sanningar i kölvattnet av en kraftig erosion av positivismens och empiricismens anspråk på objektivitet och generalitet. I stället börjar det rationella samtalet (redbara samtalet, resonerande samtalet) att nyttjas som överordnad metafor för idéanalys och all statsvetenskap.

I nästa artikel lämnar jag det memoarliknande, halvt kronologiska framställningssättet och försöker mig på en systematisk, essäistisk översikt över den politiska idéanalysen aktuella ställning från olika metodologiska utgångspunkter.

Referenser

- Anderson, James E., 2015. *Public Policymaking*. Boston: Cengates Learning, 8e.
- Andersson, Ragnar, 2011. *Mainstreaming av integration: Om översättning av policy och nätverksstyrning med förhinder inom den regionala utvecklingspolitiken, 1998–2007*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur.
- Badersten, Björn, 2002. *Medborgardyg: Den europeiska staden och det offentliga rummets etos*. Stockholm: Natur och kultur.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod: Att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Badersten, Björn & Gustavsson, Jakob, 2015. *Vad är statsvetenskap? Om undran inför politiken*. Lund: Studentlitteratur, 2:a uppl.
- Bardach, Eugene, 2012. *A Practical Guide for Policy Analysis: The Eightfold Path to More Effective Problem Solving*. Thousand Oaks, CA.: CQ Press, 4e.
- Baumgartner, Frank R., Jones, Bryan D. & Mortensen, Peter B., 2014. "Punctuated Equilibrium Theory: Explaining Stability and Change in Public Policymaking", s. 59–103 i Sabatier, Paul A. & Christopher M. Weible (red.), *Theories of the Policy Process*. Boulder, CO: Westview Press, 3e.
- Becker, Howard S., 1998. *Tricks of the Trade: How to Think about Your Research While You're Doing It*. London: Univ of Chicago Press.
- Beckman, Ludvig, 2000. *The Liberal State and the Politics of Virtue*. Stockholm: City University Press.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Idékritiken och statsvetenskapens nytta*. Evert Vedungsymposiet vid IBF, Uppsala universitet, Uppsala: Evert Vedungs privata arkiv. Senare publicerad i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 108 (4), s. 331–342.
- Beckman, Ludvig, 2006. "Idékritik och statsvetenskapens nytta", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 108 (4), s. 331–342.
- Beckman, Ludvig & Mörkenstam, Ulf, 2010. "Vad kan politiska teoretiker som någon har det minsta nytta av?" Om normativ politisk teori och politisk praktik," i Jerneck, Magnus & Badersten, Björn (red.), *Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 112 (5), s. 363–374.
<http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 20150917)

- Béland, Daniel, 2009. "The Idea of Power and the Role of Ideas", *Political Studies Review*, 8 (2), s. 145–154.
- Béland, Daniel & Cox, Robert Henry (red.), 2011 *Ideas and Politics in Social Science Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennett, Andrew & Checkel, Jeffrey T., 2015. *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*. Cambridge: Cambridge University Press.
- von Bergmann-Winberg, Marie-Louise & Wihlborg, Elin (red.), 2011. *Politikens entreprenörskap: Kreativ problemlösning och förändring*. Malmö: Liber.
- Bergström, Göran, 1993. *Jämlikhet och kunskap: Debatter och reformstrategier i socialdemokratisk skolpolitik 1975–1990*. Stockholm: Symposion graduale.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), 2005, 2012. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, uppl. 2 och 3.
- Berman, Sheri E., 1998. *The Social Democratic Moment: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Berman, Sheri E., 2006. *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bernhard, Irene & Wihlborg, Elin, 2014. "Policy entrepreneurs in networks: Implementation of two Swedish municipal contact centres from an actor perspective", *International Journal of Entrepreneurship & Small Business*, 21 (3), s. 288–302.
- Billig, Michael, 1996. *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Birkland, Thomas A., 2011. *An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making*. London: ME Sharpe.
- Birnbaum, Simon, 2008. *Just Distribution: Rawlsian Liberalism and the Politics of Basic Income*. Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Bjereld, Ulf, 1989. *Svensk Mellanösternpolitik: En studie av Sveriges agerande och ställningstaganden gentemot konflikterna i Mellanöstern 1947–1985*. Stockholm: Carlssons
- Bjereld, Ulf; Demker, Marie & Hinnfors, Jonas, 2002. *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur.
- Bjereld, Ulf & Ekengren, Ann-Marie, 1999. *Av hänsyn till folkrätten?: Svensk erkännandepolitik 1945–1995*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Bjereld, Ulf & Ekengren, Ann-Marie, 1999. "Foreign Policy Dimensions: A Comparison between the United States and Sweden", *International Studies Quarterly*, 43:3, 503–518.
- Björk, Ragnar, 1983. *Den historiska argumenteringen: Konstruktion, narration och kolligation – förklaringsresonemang hos Nils Ahnlund och Erik Lönnroth*. Uppsala: Uppsala universitet, Historiska institutionen.
- Björklund, Stefan, 1968 (1970). *Politisk teori: En systematisk presentation av de grundläggande tankarna*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Björklund, Stefan, 1991. *Forskningsanknytning med disputation*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Björklund, Stefan, 1993. "Kan statsvetare ta ställning i politik?", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 96 (1), s. 81–86.
- Björklund, Stefan, 2006. *Vilddjuren och vidundret: Hoten mot idén om mänskliga rättigheter*. Stockholm: Natur och Kultur.

- Björklund, Stefan, 2010. "Vandringen över Domkyrkoplan", i Jerneck, Magnus & Badersten, Björn (red.), *Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: Statsvetenskaplig Tidskrift, 112 (5), s. 74–91.
<http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 20150917)
- Blyth, M.M., 1997. "'Any More Bright Ideas?': The Ideational Turn in Comparative Political Economy", *Comparative Politics*, 29 (1), s. 229–250.
- Boréus, Kristina, 1994. *Högervåg: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969–1989*. Stockholm: Tiden.
- Boréus, Kristina, "Den försvunna diskursiva vändningen i svensk statsvetenskap", i Jerneck, Magnus & Badersten, Björn (red.), *Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: Statsvetenskaplig Tidskrift, 112 (5), 170–176.
<http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 20150917)
- Borevi, Karin, 2002. *Välfärdsstaten och det mångkulturella samhället*. Uppsala: Acta universitatis upsaliensis.
- Brecht, Arnold, 1959. *Political Theory: The Foundations of Twentieth-century Political Thought*. Princeton, NJ.: Princeton U.P.
- Brodin, Katarina, 1977. *Studiet av utrikespolitiska doktriner: teori och två empiriska tillämpningar*. Stockholm: Sekretariatet för säkerhetspolitik och långsiktplanering inom totalförsvaret, Försvarsdepartementet.
- Bryder, Tom, 1980. "A Brief Guide to the History, Locus and Focus of Swedish Political Science", *PS Political Science and Politics*, s. 89–91.
<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/S104909650000812X> (hämtad 20171201)
- Bryder, Tom, 2010a. "Det teoretiska genombrottet: Från statskunskap till statsvetenskap?", i Jerneck, Magnus & Björn Badersten (red.), *Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: Statsvetenskaplig Tidskrift, 112 (5), 43–60. <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 20150917)
- Bryder, Tom, 2010b. *Debat og Argumentationsanalyse: Inhold og Omgivningsrelationer*. Introduktion till kurs vid Köpenhamns universitet, Institut for statskundskab, hösten 2010. Bildspel, ppt.
- Bäck, Mats (UNT 24/5 1972).
- Campbell, John L., 1998. "Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy", *Theory and Society*, 27, s. 377–409.
- Cairney, Paul, 2012. *Understanding Public Policy – Theories and Issues*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cairney, Paul; Studlear, Donley T & Mamudu, Hadii M, 2012. *Global Tobacco Control: Power, Policy, Governance and Transfer*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Carlsnaes, Walter, 2003. "What Kind of Things are Ideas in Political Science: Some Brief Personal Reflections", s. 23–26 i Hallenberg, Jan; Nygren, Bertil & Robertson, Alexa (red.), *Transitions In Honour of Kjell Goldmann*. Stockholm: Stockholm University, Dept of Political Science.
- Charlesworth, James C., 1962. *The Limits of Behavioralism in Political Science: A Symposium Sponsored by the American Academy of Political and Social Science*. Philadelphia: American Academy of Political and Social Science.
- Craig, Berry, 2008. *Political Economy and Ideational Analysis: Towards a Political Theory of Agency*. Manchester: British International Studies Association, working paper. URL: <http://www.bisa-ipeg.org/paper.php>

- Czarniawska, Barbara & Sevón, Guje (red.), 2005. *Global Ideas: How Ideas, Objects and Practices Travel in the Global Economy*. Stockholm: Liber & Copenhagen Business School Press.
- Dahl, Robert A., 1961a. *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven, CN: Yale University Press.
- Dahl, Robert A., 1961b. "The Behavioral Approach: Epitaph for a Monument to a Successful Protest", *American Political Science Review*, 55 (4), s. 763–772.
- Danielsson, Marianne, 2010. *Fängslande idéer: Svensk miljöpolitik och teorier om policyproduktion*. Uppsala: Uppsala University Library.
- Demker, Marie, 1998. *Religion och politik: Den europeiska kristdemokratins dilemma*. Stockholm: SNS Förlag.
- Duus-Otterström, Göran, 2007. *Punishment and Personal Responsibility*. Göteborg, Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Easton, David, 1962. "The Meaning of Behavioralism in Political Science", in Charlesworth, James C., *The Limits of Behavioralism in Political Science: A Symposium Sponsored by the American Academy of Political and Social Science*. Philadelphia: American Academy of Political and Social Science.
- Elander, Ingemar, 1978. *Det nödvändiga och det önskvärda: En studie av socialdemokratisk ideologi och regionalpolitik 1940–72*. Stockholm: Arkiv.
- Elgström, Ole, 1982. *Aktiv utrikespolitik: En jämförelse mellan svensk och dansk parlamentarisk utrikesdebatt 1962–1978*. Lund: Studentlitteratur.
- Elvander, Nils, 1961a. *Harald Hjärne och konservatismen: Konservativ idédebatt i Sverige 1865–1922*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Elvander, Nils, 1961b. "Från liberal skandinavism till konservativ nationalism i Sverige", *Scandia*, 27 (2), s. 366–286.
- Erikson, Josefina, 2011. *Strider om mening: en dynamisk frameanalys av den svenska sexköpslagen*, Uppsala: Uppsala University Library.
- Erikson, Josefina, 2015. "Ideas and actors in policy processes: Where is the interaction?", *Policy Studies*, 36(5), s. 451–467.
<http://dx.doi.org/10.1080/01442872.2015.1091067> (accessed 2015-10-27).
- Eulau, Heinz, 1963. *The Behavioral Persuasion in Politics*. New York, N.Y.: Random House.
- Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich & Skocpol, Theda (red.), 1985. *Bringing the State Back In*. Cambridge: Cambridge University Press.
- "Explain", se SOED 2007.
- Falkemark, Gunnar, 1992. *Statsvetarporträtt: Svenska statsvetare under 150 år*. Stockholm: SNS Förlag.
- Farr, James, 1995. "Remembering the Revolution: Behavioralism in American Political Science", in Farr, James; Dryzek, John S. & Leonard, Stephen T. (red.), *Political Science in History: Research Programs and Political Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finlayson, Alan, 2004. "Political Science, Political Ideas and Rhetoric", *Economy and Society*, 33(4), s. 528–589.
- Fischer, Frank & Forrester, John (red.), 1993. *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham & London: Duke University Press.
- Fischer, Frank & Gottweis, Herbert (red.), 2012. *The Argumentative Turn Revisited: Public Policy as Communicative Practice*, Durham & London: Duke University Press.

- Friberg-Fernros, Henrik 2008, *I gränslandet till liv och död: Om människovärdet och den offentliga maktens koherens*. Göteborg: Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Føllesdal, Andreas, 2002. "Rawls in Nordic Countries", *European Journal of Political Theory*, 1 (2), s. 181-198.
- Förklara, 2015. <http://www.synonymer.se/?query=f%F6rklara> (hämtad 2015-09-29)
- Gellerman, Olle, 1958. *Staten och jordbruket 1867-1918*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gestalt, 2015. <http://dictionary.reverso.net/english-cobuild/gestalt%20switch> (hämtad 2015-09-20).
- Gilljam Mikael, 2003. "Deltagardemokrati med förhinder", s. 185-211 i Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.), *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.), 2003. *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Gofas, Andreas & Hay, Colin (red.), 2010. *The Role of Ideas in Political Analysis: A Portrait of Contemporary Debates*. Oxford: Routledge.
- Grass, Günter, 2007. *När man skalar lök*, Stockholm: Bonniers (ty originalet: *Beim Häuten der Zwiebel*).
- Gustavsson, Sverker, 1971. *Debatten om forskningen och samhället: En studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hadenius, Stig, 1965. "Partiets beslutsprocess och tjänstepensionsfrågan", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 68 (4), s. 343-364.
- Hallström, Nils-Eric, 1989. *Lagen om ungdomslag i beslut och genomförande*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hay, Colin, 2002. *Political Analysis: An Introduction*. Houndmills, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Heckscher, Gunnar, 1937. "Politisk idéhistoria", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 40 (5), s. 426-439.
- Heckscher, Gunnar, 1939. "Recension av Herbert Tingsten "De konservativa idéerna"", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 42 (5), s. 491-499.
- Heeger, Robert, 1975. *Ideologie und Macht: Eine Analyse von Antonio Gramscis Quaderni*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hertting, Nils & Evert Vedung, 2009. *Den utvärderingstäta politiken: Styrning och utvärdering i svensk storstadspolitik*. Lund: Studentlitteratur.
- Hermansson, Jörgen, 1992. "Herbert Tingsten som offentlig debattör - en svensk Voltaire", *Svensk teologisk kvartalstidskrift*, 68, s. 177-182.
- Hermansson, Jörgen, 1994. "Hur kan demokratin rättfärdigas?", i Sannerstedt, Anders & Jerneck, Magnus (red.), *Den moderna demokratins problem*. Lund: Studentlitteratur.
- Hessler, Carl Arvid, 1937. *Geijer som politiker: Hans utveckling fram till 1830*. Stockholm: Geber.
- Hessler, Carl Arvid, 1942a. *Staten och konsten i Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Hessler, Carl Arvid, 1942b. "En forskningsuppgift", *Svensk tidskrift*, s. 169-170.
- Hessler, Carl Arvid, 1947. *Geijer som politiker, II: Hans senare utveckling*. Stockholm: Geber.
- Hessler, Carl Arvid, 1956. *Kyrka och stat i upplysningstidens Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- Hessler, Carl Arvid, 1964. *Statskyrkodebatten*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hill, Michael, 2013. *The Public Policy Process*. Harlow: Pearson Education, 6th rev. ed.
- Hill, Michael & Peter Hupe, 2014. *Implementing Public Policy*. London: Sage, 3rd ed.
- Hinnfors, Jonas, 1992. *Familjepolitik: Samhällsförändringar och partistategier 1960–1990*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Holmberg, Sören, 2010. "Det göteborgska valforskningsprogrammet", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 112 (5), s. 375–395, <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 2015-09-17).
- Holmström, Barry, 1972. *Koreakriget i svensk debatt*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Howlett, Michael, 2011. *Designing Public Policies: Principles and Instruments*. London: Routledge.
- Howlett, Michael; M Ramesh & Anthony Perl, 2009. *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford: Oxford University Press, 3rd ed.
- Hyrén, Johan, 2013. *Självskapelseetik bortom Foucault: En rättviseteori för ett mångkulturellt, liberalt och demokratiskt samhälle*. Göteborg: Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen (dr avh).
- Ipsen, Carl, 2016. *Fumo: Italy's Love Affair with the Cigarette*. Stanford, CA.: Stanford UP.
- Jacobs, Alan M., 2015. "Process Tracing the Effects of Ideas", s. 41–73 i Bennett, Andrew & Checkel, Jeffrey T. (red.), *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacobsson, Kerstin, 1997. *Så gott som demokrati: Om demokrati frågan i EU-debatten*. Umeå: Boréa.
- Jagers, Sverker C., 2002. *Justice, Liberty and Bread – for all? On the Compatibility between Sustainable Development and Liberal Democracy*. Göteborg: Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Jagers, Sverker C., 2007. *Prospects for a Green Democracy*. Lanham, Md: University Press of America.
- Jansson, Per, 1991. *Säkerhetspolitikens språk: myt och metafor i svensk säkerhetspolitisk diskurs 1919–1939*. Linköping: Linköpings universitet, Samhällsvetenskapliga institutionen, distribution
- Jeffner, Anders, 1970. "Några problem vid livsåskådningsanalys", *Svensk teologisk kvartalstidskrift*, 46 (1), s. 4957.
- Jenkins-Smith, Hank C.; Nohrstedt, Daniel; Weible, Christopher M. & Sabatier, Paul A., 2014. "The Advocacy Coalition Framework: Foundations, Evolution, and Ongoing Research", s. 183–223 i Sabatier, Paul A & Weible, Christopher M., *Theories of the Policy Process*. Boulder, Co: Westview Press, 3rd ed.
- Jerneck, Magnus, 2010. "Ett förbund och dess jubileum," i Jerneck, Magnus & Badersten, Björn (red.), *Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid*, Lund: *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 112 (5), 15–39. <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 2015-09-17)
- Jerneck, Magnus & Badersten, Björn (red.), 2010. "Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 112 (5). <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 2015-09-17)
- Johannesson, Bengt, 1989. *Kommunal bostadspolitik: En studie i hinder och möjligheter*. Lund: Kommunfakta.
- Johansson, Leif, 2010a. "Förteckning över svenska doktorsavhandlingar i statsvetenskap 1890–2009", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 112(3), s. 325–363.

- Johansson, Leif, 2010b. "Kronan på verket: Iakttagelser och reflexioner vid en genomgång av titlar på svenska doktorsavhandlingar i statsvetenskap under 120 år", i Jerneck, Magnus & Badersten, Björn (red.), *Kontraster och nyanser: Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: Statsvetenskaplig Tidskrift, 112 (5), 123–161. <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 2015-09-17)
- Johansson, Roine, 2002. *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen: En skolbildnings uppkomst, spridning och utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- John, Peter, 2011. *Making Policy Work*. London: Routledge, 2nd ed.
- John, Peter, 2012. *Analyzing Public Policy*. London: Routledge, 2nd ed.
- Johnson, Björn, 2003. *Policyspridning som översättning: Den politiska översättningen av metadonbehandling och husläkare i Sverige*. Malmö: Björn Johnson, Arbetslivsinstitutet.
- Jonsson, Bo, 1969. *Staten och malmfälten: en studie i svensk malmfältspolitik omkring sekelskiftet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Karlsson, Ove, 1995. *Att utvärdera – mot vad? Om kriterieproblemet vid intressentutvärdering*. Stockholm: HLS Förlag.
- Kerlinger, Fred N., 1964, 1966. *Foundations of Behavioral Research: Educational and Psychological Inquiry*. New York. N.Y.: Holt, Rinehart & Winston.
- Kingdon, John W., 1984. *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Boston. MA.: Little, Brown.
- Knill, Christoph & Tosun, Jale, 2012. *Public Policy: A New Introduction*. London: Palgrave Macmillan.
- Kuhn, Thomas S., 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Kuhnle, Stein, 1978. "The Beginnings of the Nordic Welfare States: Similarities and Differences", *Acta Sociologica*, 21 Supplements, s. 9–35.
- Kuhnle, Stein, 1981. "The Growth of Social Insurance Programs in Scandinavia: Outside Influence and International Forces", ch. 4 in Peter Flora, Peter & Heidenheimer, Arnold J. (red.), *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick: Transaction Books.
- Kuivalainen, Susan & Niemelä, Mikko, 2010. "From universalism to selectivism: The ideational turn of the anti-poverty policies in Finland", *Journal of European Social Policy*, 20:3, s. 263–276.
- Lapidus, John, 2015. *Social Democracy and the Swedish Welfare Model: Ideational Analyses of Attitudes Towards Competition, Individualization, Privatization*. Göteborg: Göteborgs universitet, Handelshögskolan, Institutionen för ekonomi och samhälle.
- Larheden, Hanna, 1999. "Trender och traditioner inom svensk statsvetenskap 1976–1996", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 102 (1), s. 25–43. [Svenska doktorsavhandlingar mellan 1976 och 1996.]
- Larsson, Reidar, 2014. *Politiska ideologier i vår tid*. Lund: Studentlitteratur, uppl. 8.
- Lewin, Leif, 1967. *Planhushållningsdebatten*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lewin, Leif, 1970. *Folket och eliterna: En studie i modern demokratisk teori*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lewin, Leif, 1972a. "Evert Vedung: Unionsdebatten 1905. En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 75 (2), s. 282–303. [Bygger på LLs fakultetsopposition på EVs avh för doktorsgraden, 18 dec 1971. Uppsala universitet.] <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/2829/2394> (hämtat 2018-01-19)

- Lewin, Leif, 1972b. "Om studiet av de politiska ideologiernas innehåll och funktion", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 76 (4), s. 437–468.
<http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/2831> (hämtat 2018-01-19)
- Lewin, Leif, 1973. *Statskunskapen, ideologierna och den politiska verkligheten*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lewin, Leif, 1984. *Ideologi och strategi: svensk politik under 100 år*. Stockholm: Norstedts.
- Lewin, Leif, 1990. "Förnuft och själviskhet", *Forskning i ett föränderligt samhälle. Riksbankens Jubileumsfond 1965–1990*. Gidlunds. [Also 1990, "Rationality and Selfishness," *Swedish Research in a Changing Society: The Bank of Sweden Tercentenary Fund 1965–1990*. Gidlunds.]
- Lewin, Leif, 1993. "Carl Arvid Hessler", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 96 (1), s. 1–5.
- Lewin, Leif & Vedung, Evert (red.), 1980a. *Politics as Rational Action: Essays in Public Choice and Policy Analysis*, ix–xii. Dordrecht, Holland: D. Reidel.
- Lewin, Leif & Vedung, Evert, 1980b. "Preface", i Leif Lewin & Evert Vedung (red.), *Politics as Rational Action: Essays in Public Choice and Policy Analysis*, ix–xii. Dordrecht, Holland: D. Reidel.
- Levine, Robert A., 1963. *The Arms Debate*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lindbom, Anders, 1995. *Medborgarskapet i välfärdsstaten: Föräldrainflytande i skandinavisk grundskola*. Uppsala: Uppsala universitet i distribution.
- Lindeberg, Sven-Ola, 1968. *Nöd hjälp och samhällsneutralitet: Svensk arbetslöshetspolitik 1920–1923*. Lund: Uniskol.
- Lindensjö, Bo, 1981. *Högskolereformen: En studie i en offentlig reformstrategi*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Lindström, Stefan, 1991. *S, Hela nationens tacksamhet: Svensk forskningspolitik på atomenergiområdet 1945–1956*, Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Lundborg, Johan, 1991. *Ideologiernas och religionens död: En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik*. Nora: Nya Doxa.
- Lundmark, Carina, 1998. *Eco-democracy: a Green Challenge to Democratic Theory and Practice*. Umeå: Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Lundquist, Lennart, 1984. "Aktörer och strukturer", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 87 (1), s. 1–22.
- Lundquist, Lennart, 1987. *Implementation Steering: An Actor-Structure Approach*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1992. *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1994. *Statsvetenskaplig förvaltningsanalys: Problem, trender och program*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundqvist, Lennart J., 1972. *Miljövårdsförvaltning och politisk struktur*. Lund: Prisma.
- Lundqvist, Lennart J., 1980. *The Hare and the Tortoise: Clean Air Policies in the United States and Sweden*. Ann Arbor, MI.: University of Michigan Press.
- Lundström, Mats, 1993. *Politikens moraliska rum: En studie i F. A. Hayeks politiska filosofi*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Majone, Giandomenico, 1989. *Evidence, Argument and Persuasion in the Policy Process*. New Haven, CN.: Yale University Press.
- March, James G. & Olsen, Johan P., 1989. *Rediscovering Institutions: the Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.

- Midgaard, Knut; Stenstadvold, H. & Underdal, Arild, 1973. "An Approach to Political Interlocutions", *Scandinavian Political Studies*, 8, 36.
- Midgaard, Knut, 1980. "On the Significance of Language and a Richer Concept of Rationality", s. 83–97 i Lewin, Leif & Vedung, Evert (red.), *Politics as Rational Action: Essays in Public Choice and Policy Analysis*,. Dordrecht, Holland: D. Reidel.
- Molin, Björn, 1965. *Tjänstepensionsfrågan: En studie i svensk partipolitik*. Göteborg: Akademiförlaget.
- Molin, Björn, 1969. "Anmälan av Gunnar Sjöblom, 'Party Strategies in a Multiparty System'", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 72 (1), s. 145–153.
- Molin, Björn, 1970. "Replikväxling Björn Molin – Gunnar Sjöblom", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 73 (1), s. 90–100.
- Mörkenstam, Ulf, 1999. *Om "Lapparnes privilegier": Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1831–1997*. Stockholm: Stockholm University, Department of Political Science.
- Nilsson, Stefan, 2014. *Den statsvetenskapliga diskursen: En innehållsanalys av statsvetenskapliga doktorsavhandlingar 2000–2013*. Karlstad: Karlstads universitet, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap, Masteruppsats, 15hp.
- Nord, Lars, 1974. *Nonalignment and Socialism: Yugoslav Foreign Policy in Theory and Practice*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Nordesjö, Kertil, 2015. *Relationen styrning och utvärdering: Hur en europeisk utvärderingsidé översätts i Sverige*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Nordfors, Lennart, 1985. *Makten, hälsan och vinsten: Politik från arbetarskydd till arbetsmiljö*. Lund: Studentlitteratur.
- North, Douglas, 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nozick, Robert, 1974. *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Blackwell.
- Næss, Arne, 1966a. *Empirisk semantik*. Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts.
- Næss, Arne, 1966b. *Communication and Argument: Elements of Applied Semantics*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, Arne, 1968. *Demokratisk styreform: en presiseringsmeny*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Parsons, Craig, 2007. *How to Map Arguments in Political Science*. Oxford: Oxford University Press.
- Pedersen, Lene Holm, 2003. *Miljø-økonomiske ideer i en politisk virkelighed*. Köpenhamn: Köpenhamns universitet, Institut for statskundskab.
- Petersson, Hans F., 1964. *Power and International Order: An Analytical Study of Four Schools of Thought and Their Approaches to the War, the Peace and Post-War System 1914–1919*. Lund: Gleerup.
- Petersson, Olof, 2013. *Herbert Tingsten: Vetenskapsmannen*. Stockholm: Atlantis.
- Petäjä, Ulf, 2006. *Varför yttrandefrihet? Om rättfärdigandet av yttrandefrihet med utgångspunkt från fem centrala argument i den demokratiska idétraditionen*. Växjö: Växjö universitet, Acta Wexionensia, Nr 83/2006.
- Pierson, Paul, 1994. *Dismantling the Welfare State: Reagan, Thatcher and the Politics of Retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, Paul, 2004. *Politics in Time: History, Institutions and Social Analysis*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Popper, Karl R., 1959a. *The Logic of Scientific Discovery*. New York: Harper Torchbooks.

- Popper, Karl R., 1959b. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon.
- Popper, Karl R., 1963. *Conjectures and Refutations*. New York: Harper Torchbooks.
- Premfors, Rune, 1980. *The Politics of Higher Education in a Comparative Perspective: France, Sweden, United Kingdom*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Rawls, John, 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA.: Belknap.
- Rawls, John, 2013. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Rawls (accessed 2012-03-01).
- Rothstein, Bo, 1986 (2010). *Den socialdemokratiska staten: Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*. Lund: Arkiv.
- Rothstein, Bo, 1994. *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ruin, Olof, 1968. *Mellan samlingsregering och tvåpartisystem. Den svenska regeringsfrågan 1945-1960*. Stockholm: Bonnier.
- Ruin, Olof, 1977. "Political Science Research in Sweden 1960-1975: An Overview", *Scandinavian Political Studies*, 12 (A12), s. 157-184.
- Rönström, Emma, 1997. "Forskardebatten kring 1809 års regeringsform – Till frågan om grundlagens härkomst", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 100 (4), s. 448-467.
- Røvik, Kjell Arne, 1998. *Moderne organisasjoner: trender i organisasjonstenkningen ved tusenårsskiftet*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Røvik, Kjell Arne, 2007. *Trender og translasjoner: ideer som former det 21. århundrets organisasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sabatier, Paul A. & Christopher M. Weible, eds., 2014, *Theories of the Policy Process*, Boulder, CO: Westview Press, 3rd ed.
- Sahlin, Kerstin & Wedlin, Linda, 2008. "Circulating Ideas: Initiation, Translation and Editing", s. 218-242 i Greenwood, Royston; Christine Oliver, Kerstin Sahlin & Roy Suddaby (red.), *Sage Handbook of Organizational Institutionalism*. London: Sage.
- Sandis, Constantine, 2012. *Times Literary Supplement*, Feb 17, s. 24.
- Sannerstedt, Anders, 1979. *Fri konkurrens eller politisk styrning: 1963 års trafikpolitiska beslut-debatten om innehåll, tillämpning och effekter*. Lund: Studentlitteratur.
- Sannerstedt, Anders & Jerneck, Magnus (red.), *Den moderna demokratins problem*. Lund: Studentlitteratur.
- Schmidt, Stephan, 1985. *Pionjärer, efterföljare och avvaktare: Innovationer och deras spridning bland de svenska primärkommunerna*. Stockholm: Kommunfakta.
- Schäfer, Joachim, 1984. *Från tillväxt till trygghet: Tio års debatt om strukturpolitikens mål och medel*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Scott, W. Richard & Christensen, Søren Møller, 1995. *The Institutional Constructions of Organizations: International and Longitudinal Studies*. London: Sage.
- Silander, Daniel & Silander, Charlotte (red.), 2015. *Politiskt entreprenörskap – Den offentliga sektorns sätt att skapa bättre förutsättningar för entreprenörskap lokalt, regionalt och nationellt*. Stockholm: Santérus.
- Simonsson, Tord, 1963. *Kyrkomötet argumenterar. Kritisk analys av argumenttyper i diskussionerna vid 1957 och 1958 års kyrkomöten om "Kvinnans behörighet till prästerlig tjänst"*. Lund: Studia Theologica Lundensia, 23.
- Sjöblom, Gunnar, 1965. "Analys av partiets beteende: Diskussion om ett avsnitt i Björn Molins doktorsavhandling", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 68 (4), s. 365-388.

- Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjöblom, Gunnar, 1969. "Gemmåle till Björn Molin", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 72(4), s. 395-409.
- 1970. "Replikväxling Björn Molin - Gunnar Sjöblom", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 73(1), s. 90-100.
- Sjölund, Maivor & Vedung, Evert, 1977. *Statskunskapens roll i utbildning och forskning på energiområdet*. Uppsala: Uppsala universitet, Statsvetenskapliga institutionen, otryckt pm.
- Skocpol, Theda, 1979. *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Skovdal, Bernt, 1992. *Tingsten, totalitarismen och ideologierna*. Stehag: Symposion.
- Smith, Kevin B. & Christopher W. Larimer, 2009. *The Public Policy Primer*. Boulder, CO: Westview Press.
- Steimo, Sven; Thelen, Kathleen Ann; Longstreth, Frank, 1992. *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stone, Deborah, 2012. *The Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*. London: Norton, 3:e uppl.
- Strömberg, Andrea, 2007. *Samordning, hyfs och reda: Stabilitet och förändring i svensk planpolitik*. Uppsala: Uppsala universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Swärd, Stefan, 1984. *Vår för Sverige fick fri abort: Ett studium av en policyprocess*. Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Stockholm Studies in Politics, 22.
- Tingsten, Herbert, 1923. *Folkomröstningsinstitutet i Nordamerikas förenta stater*. Stockholm: Statens offentliga utredningar 1923:8.
- Tingsten, Herbert, 1927. *Förbudslagstiftningens resultat i Nordamerikas förenta stater*. Stockholm: Skrifter utg. av Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran.
- Tingsten, Herbert, 1935. *Statskunskapen och den politiska utvecklingen, Samhällskrisen och socialvetenskapen*. Stockholm: Kooperativa förbundets förlag.
- Tingsten, Herbert, 1936. *Den nationella diktaturen: nazismens och fascismens idéer*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, Herbert, 1939a. *De konservativa idéerna*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, Herbert, 1939b. "Recension av Gunnar Heckscher: Svensk konservatism före representationsreformen. 1. Den historiska skolans genombrott i Sverige", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 42(5), s. 499-508.
- Tingsten, Herbert, 1941a. *Idékritik*, Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, Herbert, 1941b. "De politiska ideologierna i vetenskaplig debatt", *Idékritik*, s. 9-59. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, Herbert, 1941c. *Den svenska socialdemokratiens idéutveckling*, De1 1-2. Stockholm: Tiden.
- Toulmin, Stephen, 1964. *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tranquist, Joakim, 2010. *Evert Vedung: En forskarbana med statskunskap, utvärdering och oväntade händelser*, 1-17.
http://www.utvardering.se/wpcontent/uploads/artikel4_vedung_ny.pdf (hämtad 2015-10-16).

- Tranquist, Joakim, 2015. "The Oral History of Evaluation: The Professional Development of Evert Vedung", *American Journal of Evaluation*, 36(4), s. 570–583. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1098214015601490> (hämtat 2018-02-06). <https://eric.ed.gov/?id=EJ1082083> (hämtat 2018-02-06).
- Vallinder, Torbjörn, 1962. *I kamp för demokratin: Rösträttsrörelsen i Sverige 1866–1900*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Wedin, Jörgen, 1982. *Spelet om trafikpolitiken: Transportation Policy in Sweden*. Stockholm: Norstedts.
- Vedung, Evert, 1966. *Unionsdebatten 1905: En argumentationsanalys*. Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen, otryckt licentiatavhandling i statskunskap. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:173415/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2015-10-31).
- Vedung, Evert, 1971. *Unionsdebatten 1905: En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:170490/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2015-10-30)
- Vedung, Evert, 1974. "Innehållslig och funktionell idéanalys", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 77(1), s. 1–20. <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/viewFile/2836/2401> (hämtad 2015-11-01)
- Vedung, Evert, 1977. *Det rationella politiska samtalet*. Stockholm: Aldus Bonnier.
- Vedung, Evert, 1990. "Norvegomani och fosterländskhet", s. 84–92 i Grethe Værnø (red.), *Fra arvefiende til samboer*. Oslo: Wennergren-Cappelen och Stockholm: Bokförlaget Atlantis.
- Vedung, Evert, 1992. "Rec. av Johan Lundborg, Ideologiernas och religionens död: En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik (Nora: Nya Doxa, 1991)", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 95 (1), s. 96–106.
- Vedung, Evert, 1993. *Statens markpolitik, kommunerna och historiens ironi*. Stockholm: SNS Förlag. <https://doi.org/10.1108/IJMPB-05-2014-0049> (hämtad 2018-05-15).
- Vedung, Evert, 1998. "Policy Instruments: Typologies and Theories," s. 21–58 i Marie-Louise Bemelmans-Videc, Rist, Ray C. & Vedung, Evert (red.), *Carrots, Sticks, and Sermons: Policy Instruments and Their Evaluation*. New Brunswick, NJ.: Transaction.
- Vedung, Evert, 2003. "Serendipiteter i mitt forskarliv" (Serendipities in My Life as a Researcher), *IBFs nyhetsbrev*, nr 2 maj 2003, 6. Uppsala: Uppsala universitet, Institutet för bostads- och urbanforskning.
- Vedung, Evert, 2004. "Spridning av forskningsresultat, ur spridarens synvinkel", s. 47–87 i Ehrling, Guy, Ottander, Chris & Vedung, Evert. *Spridning av FoU-resultat inom järnvägssektorn*. Borlänge: Banverket, stencilerad rapport.
- Vedung, Evert, 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur, 3:e omarbetade upplagan.
- Vedung, Evert, 2016. *Implementering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert & Brandel, Magnus, 2001. *Staten, vattenkraften och de politiska partierna*. Nora: Nya Doxa.
- Weible, Christopher M., 2014. "Introducing the Scope and Focus of Policy Process Research and Theory", s. 3–21 i Sabatier, Paul A. & Weible, Christopher M., *Theories of the Policy Process*. Boulder, Co: Westview Press, 3rd ed.

- Westerståhl, Jörgen, 1992. "Herbert Tingsten – Statsvetenskapsmannen", s. 203–217 i Falkemark, Gunnar (red.), *Statsvetarporträtt: Svenska statsvetare under 150 år*. Stockholm: SNS Förlag.
- Westerståhl, Jörgen, 1993. "Om statsvetenskapens förträfflighet", i Sydow, Björn von, Wallin, Gunnar & Wittrock, Björn (red.), *Politikens väsen: Ideer och institutioner*. Stockholm: Tiden.
- Vetenskapsrådet, 2002. *Swedish Research in Political Science*. Stockholm: Vetenskapsrådet. [Evaluators: Göran Hydén, Ellen Immergut, Arild Underdal, Historical Chapter: Olof Ruin. The Swedish University System: Bo Öhngren]. <https://publikationer.vr.se/produkt/swedish-research-in-political-science/> (hämtad 2015-10-15)
- Wihlborg, Elin, 2014. "Policy Entrepreneurs Meeting Mediators – a Conceptual Extension", i Aflaki, Inga N; Miles, Lee & Petridou, Evangelia, *Entrepreneurship in the Polis*. London: Ashgate.
- Wihlborg, Elin, & Söderholm, Kristina, 2013. "Mediators in Action: Organizing Sociotechnical System Change", *Technology in Society*, 35 (4), s. 267–275.
- Wahlstrand, Arne, 1941. *1905 års ministärkriser*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wägnerud, Lena, 2010. "Politisk representation: Partier på reträtt i svensk statsvetenskap", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 112 (5), s. 375–395. <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 2015-09-17).

Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys

Evert Vedung

The power of vested interests is vastly exaggerated compared with the gradual encroachment of ideas.

John Maynard Keynes, 1984, *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, sid 383

Hur kan och bör statsvetenskaplig idéanalys bedrivas idag? Frågan är storslagen och svårbemästrad, svaren många och omstridda. Ändå ska jag presentera något mer än randanmärkningar till detta magistrala ämne i anslutning till två skrifter av Ludvig Beckman: "Grundbok i idéanalys" (2005) och uppsatsen "Idékritik och statsvetenskapens nytta" (2006).

Som startpunkt skulle jag kunna välja något annat framstående verk med aktualitet, t.ex. Björn Baderstens "Normativ metod" (2006) eller "Textens mening och makt" av Göran Bergström och Kristina Boréus (2012, 2005). Att det blivit Beckmans alster beror på att de uttryckligen handlar om idéer och analys av idéer. I sina opus frambär han i en del avseenden träffsäker kritik av undertecknads produkter, vilket noteras med tacksamhet. Hans skrifter håller god kvalitet. Abstrakta tankegångar klarläggs med konkreta exempel, vilket vittnar om förtrogenhet med stoffet och ambition att klarlägga. För mig är det utomordentligt nöjsamt att på min ålders höst möta denna utmaning och därmed ges tillfälle att åter beträda min yngre medelålders jaktmarker.

Artikeln ska inte förstås som en recension. Beckmans arbeten nyttjas som kontrapunkter för att ge perspektiv åt min egen aktuella syn på statsvetenskaplig idéanalys. Ibland stimulerar hans resonemang till intensivt lyssnande och utveckling av egna synsätt.

Två idéanalytiska typologier

Ludvig Beckman (14 f) har organiserat sin grundbok under tre syften med statsvetenskaplig idéanalys: 1) beskrivande, 2) idékritik: att ta ställning och 3) förklarande. Min motsvarande indelning följer Beckman i spåren men räknar i stället

Evert Vedung är professor emeritus, statsvetenskap ssk bostadspolitik, Uppsala universitet.
E-post: evert.vedung@ibf.uu.se

med fyra övergripande analystyper: 1) beskrivande, 2) giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande), 3) förklarande/funktionell och 4) konstruerande. Den stora skillnaden ligger i den fjärde typen av idéanalys – konstruerande – som saknas hos Beckman.¹ Det är för lite seriöst konstruerande i svensk statsvetenskaplig idéanalys och statsvetenskap. Olikheten kan bildmässigt illustreras som i figur 1.

Figur 1. Två idéanalytiska typologier

Beckman	Vedung
1. Beskrivande	1. Beskrivande
2. Idékritik: att ta ställning	2. Giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande)
3. Förklarande	3. Förklarande/funktionell
4. SAKNAS	4. Konstruerande

Först av allt, statsvetenskaplig idéanalys är inte bara giltighetsprövande och idékritiserande. Mitt begrepp idéanalys ska inte förväxlas med Herbert Tingstens berömda idékritik. Idékritik är en variant men det finns också beskrivande, förklarande/funktionell och konstruerande idéanalys. Liksom Beckman och många andra ser jag idéanalys som betydligt bredare än giltighetsprövande/idékritiserande/ställningstagande.

Kategorierna beskrivande, giltighetsprövande, förklarande/funktionell och konstruerande betecknar vidare inte egenskaper hos de idéer som studeras utan infallsvinklar på politiska idéer. Det är den *statsvetenskapliga aktiviteten att studera politiska idéer*, som kan vara beskrivande, giltighetsprövande (ställningstagande), förklarande/funktionell eller konstruerande.²

Ambitionen skulle kunna vidgas till den *samhällsvetenskapliga aktiviteten att studera idéer*, något som jag emellertid inte gör i detta sammanhang utan avgränsar mig till *statsvetenskaplighet* och *politiska idéer*.

1 Som underlag för sin tredelning påpekar Beckman att min tidigare tudelning "innehållslig – funktionell idéanalys" inte urskiljer något särskilt beskrivande moment. Det är korrekt. Det beskrivande finns där men som led i innehållslig respektive funktionell analys, inte separerat. Naturligtvis har jag menat att beskrivande idéanalys, logiskt sett, är en förutsättning för både innehållslig och funktionell/relationell idéanalys. Innan man kan ta ställning till idéers bärkraft eller deras orsaker-effekter måste de beskrivas. (EV 1977, 1982 etc). – I grunden har Beckman ingenting emot distinktionen innehållslig idéanalys–funktionell/relationell idéanalys; de motsvarar, är jag rätt säker på, Beckmans "idékritik: att ta ställning till" respektive "förklarande idéanalys".

2 Min sortering på aktiviteter uppdelade på fyra övergripande syften kan jämföras med indelningen i Launsø & Rieper (2005, 2000) samt i Launsø, Rieper & Olsen (2016: 16 ff) i beskrivande, förklarande, förståelse och handlingsrettade forsknings typer. I stället för kunskapsintressen föredrar jag analystyper, dvs aktiviteter att studera idéer med fyra olika syften, vilka tänkes leda till fyra typer av resultat. Jag skiljer inte, som Launsø & Rieper, mellan förklarande och förståelse (verstehende) utan betraktar förståelse som en typ av förklarande. Jag räknar med en värderande kunskaps typ, som saknas i tidigare upplagor av de danska författarnas verk, men finns med som ett tillägg om evaluering i utgåvan av år 2016. Mer grundläggande ses mina fyra former inte som motstridande paradig, utan som olika typer av forskningsansatser i politisk idéanalys.

Min uppdelning på fyra (och Beckmans på tre) ligger på ett logiskt plan. Alla fyra typer kan förekomma i en och samma undersökning. Beskrivningar (som beskrivande idéanalys mynnar ut i) intar en logisk särställning, vilket bör betonas redan inledningsvis. En beskrivning kan ha ett egenvärde, dvs. vara sig själv nog. Men beskrivningar har också ett sekundärt värde som utgångspunkter för andra idéanalyser. Beskrivningar av idéer är en förutsättning för en giltighetsprövande genomlysning av deras bärighet, bärkraft, intellektuella halt. För att pröva om något håller måttet måste detta något vara beskrivet. Beskrivningar av idémängder är också en förutsättning för att prestera förklarande analyser av dem. För att undersöka idéers effekter eller orsaker måste idéerna vara beskrivna. Denna beskrivningens (och beskrivandets) logiska särställning betonas för övrigt också i Mats Lindbergs bidrag till detta temanummer.

VDP-triaden jämförd med fyrdelningen

På det idéanalytiska fältet finns en annan fundamental typologi, besläktad men inte överensstämmande med min idéanalytiska fyrdelning, nämligen triaden beskrivande, värderande och rekommenderande satsinnehåll. Den fundamentala skillnader är att fyrdelningen avser typer av infallsvinklar (forskaraktiviteter) mot idéer medan triaden avser typer av innehåll i idéer som forskaraktiviteter kan leda till. I Mats Lindbergs uppsats på engelska i detta temanummer kallas denna tredelning "the three-tiered model" eller "the VDP triad" (Values, Descriptions, Prescriptions); på svenska möjligen VBR-triaden (Värderingar, Beskrivningar, Rekommendationer). I en mästerlig översikt spårar Lindberg denna triad tillbaka till Talcott Parsons, Jürgen Habermas och andra världsledande vetenskapsidkare i samhällsorienterade discipliner. Min motsvarande svenska version delar in triadens tankeinnehåll i beskrivningar, värderingar och rekommendationer till handling (EV 1971:48; 1977: kap 7; 1982: kap 8). Figur 2 visar min svenska version av triaden uppdelad på just Beskrivning, Värdering och Rekommendation (till handling); exemplet som visas antas vara från 1905.

Figur 2. Den idéanalytiska fyrdelningen insatt i den idéanalytiska triaden

Beskrivning	<ol style="list-style-type: none"> 1) Det demokratiska statsskicket i Norge innebär att alla män över 25 år med allmän rösträtt vart tredje år utser representanter till stortinget (=beskrivande: enkel beskrivning). 2) Detta beror att partiet Venstre år 1898 genomdrev denna ordning trots Höires motstånd (= beskrivande: orsaksberättelse). 3) Den allmänna rösträtten för män har resulterat i att statsskicket i Norge åtnjuter stark legitimitet (= beskrivande: effektberättelse) 4) Statsskicket i Norge värderas högt av medborgarna (= beskrivande: deskription av värdering)
Värdering	<ol style="list-style-type: none"> 5) Det demokratiska statsskicket i Norge fungerar utmärkt (= uttrycker värdering eller beskrivning beroende på kontext)
Rekommendation	<ol style="list-style-type: none"> 6) Det demokratiska statsskicket i Norge bör bevaras

Generellt påstår en beskrivning något om verkligheten. I VDP-triaden faller enkla beskrivningar av såväl sakförhållanden som värderingar in under Descriptions.

Satserna 1) och 4) i figur 2 uttrycker båda enkla beskrivningar.

Även förklaringar i termer av orsaker och i termer av effekter faller in under Descriptions i VDP-triaden; i fördelningen däremot görs en skillnad mellan dessa båda innehåll i uttalanden. Det beskrivna kan förklaras t.ex. genom att vi hänvisar till vad som orsakat det beskrivnas uppkomst. Satsen 2) är ett exempel på en sådan orsaksförklaring. En annan typ av förklaring är effektinriktad. Satsen 3) ger ett exempel på detta. Enkla beskrivningar och förklaringar har en gemensam epistemisk grund i det att båda påstår något om verkligheten. De kan i princip falsifieras på vetenskaplig väg i en idékritisk/giltighetsprövande idéanalys genom att de konfronteras mot denna verklighet.

Satsen 5) tolkas i första hand som uttryckande en värdering. Värderande språkarter i text och tal kan övertydligt uttryckas genom ordsammanställningar av typen ”detta är bra”, ”detta är dåligt”, ”detta är utmärkt”, ”detta är förskräckligt”, ”detta är eländigt”. Som synes antar dessa värderingar formen av påståenden. Satsen ”Det demokratiska statsskicket i Norge fungerar utmärkt” i påståendesatsens form tycks emellertid också i en viss kontext kunna tolkas som innehållsligt beskrivande. Språkliga utsagor bär ofta på denna dubbeltydighet värderande/beskrivande. Att skilja ut det värderande från det beskrivande i till formen beskrivande utsagor kan vara en utomordentligt grannlaga idéanalytisk uppgift.

Vad värderingar i bemärkelsen värdeomdömen egentligen utsäger är ett genomtröskat filosofiskt problem, som jag här inte kan bli djupsinnig om. De uttrycker gillande eller ogillande. Ultimata (intrinsikala) värderingar uttrycker inga påståenden om den verklighet varom de uttalar sig. De är inga representationer av verkligheten. I den meningen kan sanningsvärdet av ultimata värderande utsagors innehåll inte fastläggas på vetenskaplig väg. Däremot kan de diskuteras och resoneras om i ordnade former. Se där den värdeståndpunkt som styr denna artikel!

Satsen 6) Det demokratiska statsskicket i Norge bör bevaras uttrycker en rekommendation. Rekommendationer föreslår, anbefaller, förordar, föreskriver, tillråder, varnar för eller kräver ett förhållningssätt gentemot den beskrivna och värderade verkligheten. De uttrycks tydligt i satser av typen ”Energikommisionen rekommenderar”, ”Energikommisionen föreslår (anbefaller)”, eller LO:s valberedning ”förordar NN till vår näste ordförande”, eller ”föreslår att NN utses till”, eller den statliga regleringen ”föreskriver att”, eller SMHI ”tillråder bilister att köra försiktigt på grund av underkyllt regn”, eller SMHI ”varnar för underkyllt regn i området”, eller Centerpartiet ”kräver pengar till försvaret”.

Att utsagor som uttrycker rekommendationer till handling – såsom anbefallningar, förord, varningar etc inklusive böra-utsagor – får utgöra en egen typ är ett viktigt klarläggande; de räknas således inte in i kategorin värderingar.

Logiskt kan en rekommendation endast härledas ur antingen en värdeutsaga eller en kombination av en beskrivning och en värdeutsaga. Det går inte att från en beskrivning av hur någonting är dra logiskt korrekta slutsatser om hur det bör vara.³

Beskrivningar, värderingar och rekommendationer är alltså kategorier av idéinnehåll, som den idéanalyserande forskaren kan nå fram till. Hon kan beskriva alla tre i ett idématerial hon studerar men sedan också förklara dem, giltighetspröva dem samt på grundval av detta utfärda rekommendationer till handling. Hon kan se dem som hopvävda till argumentativt, praktiskt resonerande. Logiskt går detta resonerande från faktuella premisser (enkla beskrivningar och förklaringar) via värderande premisser (värderande utsagor om värdet av innehållet i dessa premisser) till rekommenderande slutsatser. Det argumentativa innehållet i detta praktiska resonerande är riktat mot den existerande politiska och sociala ordningen eller mot andra aktörers syn på den existerande politiska och sociala ordningen. Mer om detta senare.

Beskrivande idéanalys

Beckman skildrar idéanalytiskt beskrivande relativt kortfattat men väl (48 ff, 19 ff). Han har intressanta saker att säga om moment i processen att beskriva, om dimensioner i analyskeman och analyskeman som idealtyper. Noteras bör att vi båda här talar om den del av *idéanalytikerns* process att beskriva som mynnar ut i rena beskrivningar, inte den del av hennes process som innebär att hon förklarar det som beskrivs. Även hennes förklaringar av det som beskrivs refererar i epistemisk mening till verkligheten, men dessa ska vi ägna ett särskilt avsnitt kallat Förklarande/funktionell idéanalys.

Här gäller det att hålla ordning på textnivåerna. Beskrivande idéanalys beskriver *andras* beskrivningar. Men den kan också beskriva andras förklaringar i objektspråket. Den kan beskriva andras värderande utsagor, den kan beskriva andras rekommendationer till handling, den kan beskriva andras löften och varningar. Och i idéanalytikerns analys ingår att hon tolkar aktuella dokument och utsagor i bemärkelsen fastställer deras mening, deras innebörd.

Idéanalytiska beskrivningar, som beskrivande idéanalys resulterar i, blir därmed en utomordentligt bred kategori. Den täcker definitioner av ord. Den täcker påståenden om hur något ser ut, såg ut, kommer att se ut eller skulle kunna se ut. Men den täcker också en massa andra utsagor t.ex. förklaringar, värdesatser, rekommendationer, löften och varningar. Beskrivningar kan också representera andras motiv, som inte är direkt observerbara utan måste beläggas indirekt t.ex. medelst utsagor eller relevanta handlingar som indikatorer.

3 Anpassad utifrån EV 1971:48–50.

Det nu sagda för oss in på distinktionen mellan objektspråk och metaspråk. Beskrivningar, förklaringar och värderingar, som idéanalytikern tecknar ner, är formulerade i hennes metaspråk, medan beskrivningar, förklaringar, värderingar, rekommendationer, löften och varningar som hon studerar ingår i objektet för hennes idéanalys och är i sin råa form uttryckta i objektspråket.

Objektspråk och metaspråk (forskarpråk)

Nu för tiden hävdar ingen metodolog att beskrivningar är frukter av blott och bart noggrant observerande utan förutfattade meningar. Forskarens representation av världen sker genom att hon aktivt ställer frågor och svaren förmedlas av hennes egna vinklingar, perceptuella raster, kognitiva kartor och klassifikationsscheman, inte genom sinnesdata som hon oförvillat registrerar.

Parentetiskt måste här inskjutas att forskaren måste *tolka* de texter och utsagor hon studerar för att få fram deras *mening* och *betydelser*. Detta är en utomordentligt central och komplicerad verksamhet i idéanalys, som jag av utrymmesskäl inte närmare ska gå in på. I stället ska jag använda utrymmet till att säga något om andra inslag i beskrivningsprocesser.

I sitt avståndstagande från beskrivande som enbart uppmärksamt iakttagande är Beckman mycket tydlig. Beskrivande handlar inte bara om simpelt observerande. Ett idématerial talar inte av sig självt för den som observerar. För att få det att tala måste forskaren formulera frågor och tillverka sökscheman samt tolka idématerialet utifrån detta. Hon måste konstruera ett eget *forskarpråk* med vars hjälp hon kan bearbeta idématerialets politiska språk. Forskarpråket är ett *analysspråk* eller ett *metaspråk*, ett språk om ett annat språk, i detta fall det språkligt utformade idéanalytiska grundmaterialet, som vi kan kalla *objektspråket*.

Redan arbetet att konstruera ett analysspråk, ett metaspråk, kräver en rejäl egeninsats av idéforskaren. Därpå krävs en annan insats för att tolka objektspråket och utföra själva beskrivningen av det i termer av metaspråket.

På den här punkten blev svensk statsvetenskaplig idéanalys mot mitten och slutet av 1960-talet teoriorienterad på ett helt annat sätt än tidigare (t.ex. H F Petersson 1964:27 ff – med bl.a. analytiskt konstruerade "four schools of thought" plus "stereotype, strategy, implementation" i varje. och Bergquist 1970 med "fyra åsiktsriktningar").

Att tillverka och tillämpa ett analysspråk på ett objektspråk

Argumentering mot den banala synen på tolkning hämtar näring ur många kraftkällor. Karl Popper var en berömd kritiker av den tidiga logiska positivismens lära att vi kan objektivt beskriva världen genom minutiös observation.

Tvärtom, hävdade Popper, all observation är teoriladdad; världen uppfattas av oss människor i ljuset av idéer, som vi redan har. "We see what we have ideas about, and can't see what we don't have words and ideas for" (Becker 1998:18). Seende förutsätter infallsvinklar (frames), undringar och frågor samt analytiska begrepp och scheman. Idéanalytikern undrar över fenomenen, som hon upptäcker; hon programmerar sig med analys-scheman för att tolka och rensa bort ovidkommande samt gruppera vidkommande information, som finns om fenomenet i det samlade, råa idématerialiet. Ett analys-schema är ett sorteringsredskap för att utestänga och inestänga samt hämta upp, klassificera och ordna den rest som blivit inestängd. "Forskarens glasögon" är Beckmans kortbenämning för detta (19).

Idéanalytiskt beskrivningsarbete omfattar flera praktiska moment. Forskaren måste avgränsa ett ämne, ställa en forskningsfråga till ämnet, precisera vad hon inte vill studera, utarbeta ett klassifikationsschema som belyser forskningsfrågan, och samla in material innan ordnandet och beskrivandet kan utföras. Följande uppställning söker logiskt återge några moment i denna kreativt skapande strävan att nå fram till en idéanalytisk beskrivning:

1. språkligt bestämma sig för ett ämne (t.ex. Storbritanniens utträde ur EU i svensk politik och tidningsdebatt)
2. språkligt ställa en fråga (frågor) i anslutning till ämnet
3. språkligt precisera frågan (frågorna) så att det som ska beskrivas avgränsas från det som inte ska beskrivas
4. se till att den språkligt formulerade frågan (frågorna) belyser en större teoretisk problematik på ämnesområdet, t.ex. att Storbritanniens utträde ur EU ses som ett fall av något mer generellt, t.ex.

1) *secessioner i allmänhet*, utträden ur stater eller statsliknande associationer, tänk Sloveniens och Kroatians utträde ur Jugoslavien, Rysslands secession från Sovjetunionen; Litauens, Estlands och Lettlands farväl till Sovjetunionen; Norges deklaration den 7 juni 1905 att landets union med Sverige inte längre existerar; Finlands utträde ur Ryssland den 6 december 1917; och Sønderjyllands secession från Tyskland 15 juni 1920; eller eventuellt något ännu mer generellt såsom

2) *exit i allmänhet* i motsats till "voice" i allmänhet, enligt Albert O Hirschmans berömda teori (1970).

Detta kan ses som uppskalning av individuella fenomen till den högre abstraktionsnivån *middle-range theory*.

5. språkligt förfärdiga ett schema (eller flera) som belyser frågan (frågorna) och som kan brukas för att klassificera det som ska beskrivas; schemat kan handla om olika argument för respektive mot secessionen.

6. besvara den preciserade frågan genom att samla in vidkommande evidens i objektspråket och ordna in detta i det analyspråkliga schemat för klassificering som nämndes i punkt 5.

Iterativa och rekursiva processer

En logisk uppställning av stegen ger – som alla självfallet vet – ingen korrekt bild av det kronologiska forskningsförloppet. Idéanalytiskt beskrivande är en kreativ verksamhet, som försiggår i oregelbundet iterativa och rekursiva processer med avhopp till andra sysslor och tidsavbrott.

Provisoriskt bestämmer sig idéanalytikern för ett ämne – en sakfråga, t.ex. Storbritanniens utträde ur EU i svensk politik och tidningsdebatt 2016–2018, börjar läsa om ämnet, tecknar ner några grova idéfragment, söker upp relevant råmaterial, läser in sig på det, preciserar ämnet till några frågor, reviderar den första nedskrivningen, formulerar om frågorna så att de också kan belysa ett mer omfattande teoretiskt problem t.ex. 1) secession generellt, dvs utträde ur en statsliknande association (EU) till vilken landet i fråga tidigare hört, eller 2) exit generellt, Albert O. Hirschmans än mer allmänna teori om exit i motsats till voice (1970), börjar utveckla och skriva ner ett klassifikationsschema, för med sig en del av detta när hon läser in sig på ytterligare litteratur om ämnet, tar med sig en del och lägger annat åt sidan när hon gör ytterligare preciseringar av frågorna och analys-schemat, reviderar tidigare nedskrivningar i sakfrågan, stoppar ned det nya och sorterar bort en del gammalt i sin packning, när hon ånyo konsulterar det råa empiriska idématerialiet samt litteratur om teorier, begrepp och begreppsscheman, som logiskt hänger samman med teorierna och som kan bli brukbara empiriskt, reviderar ånyo det nedskrivna etc.

Beskrivandet utvecklas på detta sätt i en fortgående *iterativ* eller upprepande process med teori, med empiri, med egen reflektion och med nedskrivningar. Men processen blir inte bara iterativ utan även *rekursiv*. Ordet rekursiv refererar till en serie av upprepningar, vars utflöde i varje stadium används som inflöde i nästföljande stadium.⁴

Slutligen i moment 6 bestämmer sig idéforskaren för att utifrån sin forskningsfråga, som bör illustrera något teoretiskt problem i ämnet, använda sin begreppsapparat för att slutbeskriva idématerialiets föreställningar om världen. Kanske visar det sig då att nya insikter förvärfvas, vilket leder till att apparaten ytterligare förfinas, innan beskrivandet kan drivas till sitt (provisoriska) slut.

4 Möjligen skiljer sig min uppfattning på denna punkt från Beckmans (sid 21). Beckman tycks mena att enbart teorin styr begrepps-bildningen (sid 23). Mitt synsätt är att begrepps-bildning kan ske i interaktivitet mellan åtminstone fyra poler: teori, empiriskt idématerial, samtal med kolleger, läsning av litteratur i sakfrågan. Man går till empirin, hittar en extrem typ, utvecklar den logiskt, formulerar den språkligt, jämför med litteratur i teori och om sakfrågan, går tillbaka till empirin för att validera. Även empiriskt idématerial, litteratur i sakfrågan och samtal med kollegor kan i allra högsta grad stimulera till teoretiskt arbete.

Det krumbuktande tillvägagångssättet med sekvenser som några steg framåt-reflektion-första beskrivning-steg tillbaka-reflektion-steg åt sidan-sökande-reflektion-reviderad beskrivning-omtag-reflektion-tredje reviderad beskrivning etc. skiljer sig från forskare till forskare. Berättelsen i det föregående bygger på mina egna upplevelser och erinringar.⁵

Objektspråk används på två sätt i idéanalys

En sak som nybörjare har svårt att ta till sig är att idéforskaren kan bruka ett empiriskt rådematerial på *två sätt*. Hon kan nyttja det induktivt för att snickra till sin egen forskningsfråga och utveckla sitt eget analyschema (stegen 1 till 5 ovan). Och hon kan nyttja det deduktivt för att utifrån den successivt utmejslade forskningsfrågan strukturera det hittills obearbetade empiriska idématerialet till en förädlad beskrivning genom att sätta in det i analyschemats kategorier (steg 6). Induktivt och deduktivt avlöser varann i vindlande och jojande förlopp ända fram till den slutliga beskrivningen. (Jfr Bennett & Checkel 2015:17).

Ingenting av de nu nämnda mödorna framgår vanligtvis av den slutliga redovisningen av resultat. Den dagliga idéanalysverksamheten framskrider snirkligt och svajigt med omtag, lösa trådar som överges och oväntade uppslag. Men så beskrivs det aldrig i publicerade verk. Där redovisas de uppnådda resultaten företrädesvis på ett standardiserat, kliniskt vis. Alla byggnadsställningar är rivna, enbart den färdiga tankebyggnaden står kvar. Detta har upptäckts och beklagats av flera samhällstänkare inklusive sociologerna Robert K. Merton och Howard C Becker (1998:5).

I och med detta konstaterande har jag kommit fram till mitt egentliga ärende med detta försök till framställning av en idéanalytisk beskrivande forskningsprocess.

Idéforskare, beskriv dina serendipiteter!

”Nog finns det mål och mening med vår färd, men det är vägen, som är mödan värd”, skaldade Karin Boye. Det vore värdefullt om idéanalytiker någon gång också tecknade ned vad som hände på vägen fram till det redovisade slutresultatet; med fokus på när och hur spännande insikter föds. Tyngdpunkten borde läggas på det överraskande men fruktbara, på serendipiteterna. Inte så att sedvanlig resultatredovisning ska upphöra, långt därifrån, utan för att intressanta inslag i upptäcktsresan *också* någon gång borde berättas. Någon borde göra det:

5 Tex. när jag analyserade politik och debatt i vattenkraftsfrågan (Vedung & Brandel 2001, Vedung 2011) eller i unionsfrågan 1905 (Vedung 1971). I kapitlet ”Analysis of reconstruction” summerar van Eemeren och Grootendorst förtjänstfullt tillvägagångssättet på transformationerna deletion, addition, substitution och permutation (2004: 95 ff, 103 f).

beskriva sin bildningsgång, som det ironiskt heter i seminarierummen. Någon borde ibland lämna ut till allmänt beskådande hur byggnadsställningarna restes och hur huset stegvis byggdes upp. Inte berätta allt naturligtvis men om de essentiella insikterna, de vitala upptäckterna, de angelägna framstegen och hur de kom de till!

Stöd för ett sådant författarskap hittar vi hos Robert K. Merton, bland annat i hans och Elinor Barbers "Travels and Adventures of Serendipity" (2003:xxii, 269f). Merton vände sig mot "the etiquette governing the writing of scientific (or scholarly) papers [that] requires them to be works of vast expurgation, stripping the complex events that culminated in the published reports of everything except their cognitive substance." Den vetenskapliga konventionen krävde, med andra ord, en enorm utrensning av allt utom den publicerade rapportens kognitiva innehåll.

Denna konvention för strängt avskalad resultatredovisning riskerade att få olyckliga, oförutsedda konsekvenser, beförde Merton. "For it invites an imagery of scientists and scholars moving coolly, methodically, and unerringly to their reported ideas and findings." (272). "[T]he 'serendipity' component in research, i.e., the discovery, by chance or sagacity, of valid results which were not sought for" tenderade att försvinna (141). Ibland erinrade Merton om "the role played by chance or accident in the process of research and discovery... accidental discovery" (41).

Med välvilja dryftade Merton Thomas Kuhns företal till sin illustra traktat "Structure of Scientific Revolutions", vari denne nämmer sina oplanerade och slumpmässiga upptäckter av Jean Piagets and Ludwik Flecks arbeten. "Piaget," noterade Merton, "has described the differences between one's private way of developing one's thought and the order in which they are presented to others." Piaget snuddade då och då vid "the mechanism making for the discrepancy between public and private science." (264).

Merton beklagade denna "retrospective falsification" (270), att "[h]appy accidents are obliterated in the published scientific article" (282); han sörjde alla "obliterated scientific serendipities" (271, 277): han ogillade "underreporting of serendipitous moments in research that results from the standard format and expurgated content of the scientific article" (264).

Mina viktigaste skäl för uppmaningen "Idéforskare, beskriv dina serendipiteter!" har alltså formulerats av den store sociologen Robert K. Merton. Notera också någon gång det oväntade, det osannolika, det överraskande i din forskargärning!

Ett annat skäl för min uppmaning är att vetenskapsteoretiska framställningar sällan ger vägledning för analys av politiska idéers tankeinnehåll. Generell vetenskapsteori skrivs ofta med fysik som utgångspunkt och tar upp randomiserade experiment och regressionsanalyser för kausalitets- och sambandsprövningar. Sällan berörs idéforskarnas dagliga mödor med att tolka, klassificera, typologisera

och systematisera tankeinnehåll. Även om det nu för tiden också skrivs för samhällsvetare eller humanister, så handlar det skrivna mest om filosofi och undantagsvis om det löpande jobbet på verkstadsgolvet. (Jfr Kjørup 2009:23).

Goda beskrivningar har ett egenvärde

Beckman tar alltså starkt avstånd från uppfattningen att beskrivande är något skäligen oteoretiskt och trivialt; och jag själv instämmer, som nyss framgått, helhjärtat och entusiastiskt. Goda beskrivningar har ett egenvärde. Förvisso är de nödvändiga steg på vägen mot förklarande, kritiserande och rekommenderande framställningar. Det som ska förklaras, kritiseras och rekommenderas måste först beskrivas, logiskt sett. Men beskrivningar kan också vara sig själva nog. Även som solitärer ger de överblick och skapar klarhet. "[D]et vore ett misstag att tro att beskrivningar av verkligheten inte också bidrar till att förklara den," poängterar Beckman. "En beskrivning förklarar förvisso inte *varför* något inträffat, hänt, sagts eller gjorts. Beskrivningar förklarar dock *vad* dessa fenomen är. En fullständig beskrivning av människans arvs massa förklarar inte *varför* men förklarar *vad* som utgör människans genom." (48).

Vad Beckman menar är att goda beskrivningar kan bli förklarande i meningen klagörande eller upplysande. Medvetet lekfullt (?) nyttjar Beckman här en mångtydighet hos termen "förklara" för att driva hem sin tes att beskrivningar har ett egenvärde som instrument för upplysning. Vanliga svenska ordböcker tilldelar nämligen ordet "förklara" minst två betydelser:

- 1) göra tydligt, tydliggöra, klagöra, klarlägga, upplysa
- 2) ange orsaken, berätta om orsaksförhållanden, berätta orsaken (Förklara 2015, 2016).⁶

Beckmans "förklarar *vad*" uttrycker betydelse 1) klarlägga, klagöra, hans "förklarar *varför*" betydelse 2) ange orsaken, berätta om orsaksförhållanden.

Låt mig ge ett konkret exempel för att klarlägga rena beskrivningars klagörande uppgift.

Beskrivningar: EU:s sammanhållningspolitik och offentliga sektorns projektifiering

Europeiska unionens sammanhållningspolitik (cohesion policy) är enormt omfattande och svåröverskådlig. Den knätsatts i form av sjuåriga

6 Samma stundtals irriterande mångtydighet uppvisar engelskans motsvarighet "explain". Enligt SOED 2007 betyder "explain" 1) Make clear or intelligible (a meaning, difficulty, etc.) eller 4) State the meaning or significance of; interpret, men också 5) [G]ive an account of one's motives or conduct eller 6) Account for; make clear the cause or origin of. (Jfr Björk 1983:39).

programperioder. Dess finansiering är organiserad i strukturfonder. För programperioden 2014–2020 omfattar strukturfonderna ca 352 miljarder euro, dvs. 352 000 000 000 euro eller i runda slängar 3 520 000 000 000 svenska kronor, som kan spridas över alla 28 medlemsstater. Detta gör EU:s sammanhållningspolitik till en av världens absolut största offentliga policyer, både i fråga om geografisk omfattning och budgetens storlek.

Denna ofantliga offentliga politik implementeras i varje medlemsland genom tusentals projekt. I Finland t.ex. finansierades under förra programperioden 2007–2013 omkring 18 000 projekt genom strukturfonderna. Denna enorma projektifiering av genomförandet i ett medlemsland och i EU som helhet skapar ett oerhört behov av heltäckande men komprimerade exposéer, dvs. beskrivningar av dessa projekt från några centrala utgångspunkter, t.ex. för vetenskapsidkare som vill greppa policyfältet som forskningsområde eller för praktiker för att undvika dubbelarbete eller lära av varandras resultat. Enbart inom ett mindre fält som t.ex. stöd för ett mer energisnålt samhälle handlar det om tusentals projekt. Exempelvis forskare med intresse för det nya forskningsområdet ”projektifiering av den offentliga sektorn” (Sjöblom m.fl. 2013) kan behöva beskriva, kategorisera och klassificera den väldiga mångfalden för överblick. Utnämnda byråkrater och folkvalda politiker efterfrågar måhända samma sak för sina styrbehov. Här har vi övertydliga exempel på rena beskrivningars egenvärde, dvs. beskrivningar, som kan innehålla andras orsaksberättelser och effektuppfattningar om det beskrivna, men där idéanalytikern nöjer sig med att beskriva och deskriptivt typologisera.

Beskrivningar: synvänder, diskursiva skred, gestaltomkopplingar

I svensk statsvetenskaplig litteratur på svenska finns förvisso många goda idéanalytiska beskrivningar med egenvärde. Ett utmärkt exempel är Helena Wockelbergs framställning över tid av ”de svenska riksdagspartiernas idéer om vilken roll förvaltningen bör spela i det demokratiska styrelseskicket” (2003:12 ff, 89 ff; även 1996). Ett annat intresseväckande bidrag är Karin Borevis beskrivning av den offentliga diskursen om svensk politik riktad till invandrare. ”[F]örebyggande studie har ett beskrivande och inte förklarande syfte,” förtydligar hon. ”Det är här inte fråga om att förklara varför aktörerna uttalar vissa idéer, t.ex. vad som är det bakomliggande motivet till ett visst uttalande... Syftet är heller inte att ta ställning till de argument och ståndpunkter som lyfts fram i debatten, dvs. att göra en så kallad idékritik” (2002:73).

Må läsaren förlåta mig om jag här flikar in ett eget fall, som jag själv beskrivit, namnsatt och kondenserat och som förhoppningsvis upplyser och klargör. Eliters föreställningar och massans opinioner undergår ibland häftiga förändringar. Vad jag åsyftar fångas in med termer som synvänder, diskursiva skred

och gestaltomkopplingar. (EV & Brandel 2001:203–204; EV 2011, och 2012:5). Beskrivningar av sådana förändringar inklusive berättelser om deras orsaker och effekter har ett egenvärde i statsvetenskaplig idéanalys förutom att de kan inspirera beskrivaren, andra forskare och läsare till egna prövningar av det beskrivna.

Mitt exempel på synvänder ligger nära Thomas Kuhns tankegångar om vetenskapliga paradigmskiften i hans nyss nämnda *Structure of Scientific Revolutions*. Ett skifte liknar ”a change in visual gestalt: the marks on paper that were first seen as a bird are now seen as an antelope, or vice versa” är ett av hans metaforiska uttryck. En andra talande ordvändning hos Kuhn är ”switch of gestalt” (gestaltomkoppling, gestaltströmbrytning, 1970: 85, 111).⁷

Dessa gestaltomkopplingar för tanken till Frank Baumgartners teorier om punkterade jämvikter – ”policy images” som är stabila under lång tid men plötsligt utsätts för dramatiska omkastningar – vilken Josefina Erikson berör i sin artikel om dynamisk frameanalys i detta temanummer. På denna punkt hänvisas läsaren dessutom till hennes noggranna undersökningar av den svenska riksdagens synvänder vad gäller prostitutionsproblemet; 1998 års prostitutionslagstiftning förbjöd köp av sexuella tjänster och kriminaliserade därmed kunderna men inte de prostituerade, en uppfattning som på 1970-talet hade avfärdats i riksdagen som larvig och oseriös (Erikson 2011, 2015).

Som eget exempel ska jag ta de diskursiva synvänder mellan 1972 och 1974, som gynnade fortsatt utbyggnad av energikällan vattenkraft och missgynnade älvräddarna. Jag ska beskriva detta från den tydligt deklarerade synpunkten ”rädda de återstående fritt strömmande vattnen från vattenkraftsexploatering”.

Från 1960 fram till 1970-talets ingång hade utbyggnad av vattenkraft i Sverige hemsökt av kraftiga opinionsmässiga bakslag. Den positiva syn på exploatering, som rätt ända sen seklets begynnelse, hade slagit om till en negativ. Under den korta perioden från våren 1972 till våren 1974 sker ett nytt häftigt omkast, nu tillbaka till utbyggnadssidans fördel. Det synliggjordes med en intellektuell och språklig innovation: motsatsparet *ständigt förnybar flödesenergi-uttömliga energikällor*.

Världen runt initierade Romklubbens rapport ”Tillväxtens gränser” 1972 häftiga debatter om en dyster framtid för industrisamhället. Särskilt oroväckande var att naturresurser som olja och kol började betraktas om ändliga och påstods snart komma att ta slut. Samtidigt började man tala om varaktigt flödande energikällor och betrakta dessa som vida överlägsna alternativ till energi utvunnen ur uttömliga fossila bränslen.

7 Den tyska gestaltpsykologin (Koffka, Köhler, Wertheimer) har gett oss metaforen ”gestalt”. ”In psychology, a gestalt is something that has particular qualities when you consider it as a whole which are not obvious when you consider only the separate parts of it” (Gestalt 2015).

Till den lovprisade flödesenergin hänfördes sol, vind och ... vatten. Vattenkraften placerades därmed in i ett helt nytt, från miljösynpunkt ytterst fördelaktigt perspektiv. Från att ha varit förkastlig från naturskydds- och miljösynpunkt började den nu uppfattas som en miljövänlig, ständigt flödande energikälla. Denna första synvända försvagade naturligtvis älvrädderiet.

Men opinionsklimatet för älvräddandet skulle bli än värre. Mellan januari och maj 1973 inträffade en mycket omtalad andra synvända, den beträffande *kärnkraften*. Hittills hade alla politiska styrkecentra sett odelat positivt på den svenska kärnkraftssatsningen, som i början av 1970-talet började bära frukt. Kärnkraftsdriven elektricitet skulle bli en motor för fortsatt industriell utveckling. Och för miljövännerna: den skulle rädda landets sista fritt strömmande älvar och åar från utbyggnad för elkraftsproduktion.

Mellan januari och maj 1973 svängde synen på kärnkraft hastigt över i negativ riktning. I januari tog regeringen för givet att kärnkraften skulle byggas ut till 24 aggregat omkring år 1990. Redan i maj införde riksdagen emellertid ett uppskov för fortsatt kärnkraftsexpansion, vilket 1975 ledde till stopp efter 12 reaktorer samt till ett märkligt beslut 1980 om avveckling, inte omedelbart eller om fem år, utan om 30 år dvs. senast 2010. Fissionsenergin byggde på en uttömbar energibärare, uran. Den drog med sig risker för gigantiska olyckor. Den genererade ett avfall, som måste lagras i hundratusen år. Även av dessa anledningar kunde älvrädderiet inte längre rutinmässigt hänvisa till den kommande kärnkraften som de strömmande vattnens räddare. (EV & Brandel 2001:184 ff).

Vad ger egenvärde åt en idéanalytisk beskrivning? Beckmans (49) svar pekar i rätt riktning; han hänvisar i sammanhanget till skriften "Varför vetenskap" av statsvetarna Bjereld, Hinnfors och Demker (2009). En självständig idéanalytisk beskrivning är inte bara ett återgivande av ett rätt budskapsmaterial. Den är en bearbetad framsortering av något viktigt, som inte tydligt framgår av det brusande idéstoffet i dess råa, oförädlade form. Redskapet för att skapa detta är forskarens brillor, hennes idéanalytiska raster.

I 1972-74 års två synvändor utgörs det idéanalytiska rastret av forskningsfrågan och analys-schemat. Staten och vattenkraften, den ursprungliga forskningsfrågan, visade sig efter hand för smal för att greppa synvändorna. Först då "vattenkraften" breddades till "energin" (staten och energin) kunde olja, kol och kärnkraft *inkluderas*.

Sedan kommer analys-schemat, som *exkluderar* det oväsentliga. Somt var ingenting annat än tröttsamma upprepningar av till leda tröskade synpunkter. Somt låg perifert eller helt vid sidan av ämnet, t.ex. propagandistiska och emotionella slagord utan argumentellt innehåll eller tekniska problem med kärnkraftsavfallets upparbetning vid Sellafield i Storbritannien. Forskningsfrågans och analys-schemats uppgift blir att *rensa bort* ogräset för att ge kulturväxterna större livsrum.

Men schemats uppgift är också att *ordna upp* det resterande idématerial, så att det bildar mönster. De stora linjerna hittar vi knappast fullständig uppdragna i något enskilt dokument, såsom t.ex. en proposition, ett utredningsbetänkande, ett reportage eller en artikel. Idéanalytikern påtar sig här en *syn-tetisk* uppgift: att sammanfoga många spridda, fragmentariska energianalyser till en omfattande helhet.

Dimensioner måste vävas in i analys-schemat. Klarläggande distinktioner för det totala energiområdet är motsatsparet ständigt förnybar flödesenergi-uttömliga energikällor samt risker med och lagringstider för eventuella restprodukter.

Beskrivningar av just synvändor måste ha ett jämförande tidsperspektiv bakåt för att relevanta förändringar mellan då och nu ska kunna upptäckas. Vi startade vår berättelse 1960–1971 och förde den framåt till ca 1973 bland annat för att kunna greppa de två synvändorna.

Lägg därtill att forskningsfrågan och analysapparaten bör knyta an till vetenskaplig teori. Som illustrativa exempel på denna aspekt har vi här nämnt Thomas Kuhns gestaltomkopplingar, Frank Baumgartners punkterade jämvikter och mina egna uttryck ”synvändor” och ”diskursiva skred”.

Sist och slutligen har vi frågan om språkligt begreppsliggörande och namngivning på den upptäckt (upptäckter) varom beskrivningen handlar. En lämplig språklig beteckning placerar upptäckten i ett teoretiskt perspektiv, som kanske är nytt för materialet. Forskaren måste kunna se att det handlar om synvändor, diskursiva skred och gestaltomkopplingar och dessutom använda dessa benämningar på det aktuella fenomenet. Därmed gör forskaren dem till fall av en större grupp av fenomen, vilket vidgar vyerna för både forskaren själv och den som tar del av hennes rön.⁸

8 Andra exempel på idéanalytiska beskrivningar av (potentiella) historiska synvändor.

- 1) Värmepumparnas diskursiva omgestaltning från metod att reducera oljeanvändningen genom utvinning av värme ur pappersindustriernas havsutsläpp av spillvatten till att genom utsläpp från pumparna av det kemiska arbetsmediet CFC skada jordens skyddande stratosfäriska ozonlager och bidra till utplåning av allt jordiskt liv. (EV & Klefbom 2002: 228, 167–168).
- 2) Välfärdspolitiken omvinkling från faktor som ökar välfärd och jämlikhet i levnadsstandard till faktor som skapar bidragsberoende, passivitet och livslångt utanförskap.
- 3) Norska högerns diskursiva gestaltomkoppling från positiv till negativ syn på unionen med Sverige på våren 1905 (EV 1971: t.ex. 119–124).
- 4) Synen på höga skorstenar som anordningar för att förbättra miljön (kring industrianläggningar) till allvarlig miljöförstörare genom att rökutsläpp bidrar till fjärran nedfall av surt regn. (Lundgren 1998:57 ff.)
- 5) Riksdagens beslut den 10 maj 1963 ang omläggning till högertrafik 1967 (implementerades den 3 sept 1967)
- 6) Riksdagens beslut den 9 oktober 1997 om nollvisionen för vägtrafiken som bl.a. innebar att en del av huvudansvaret för dödsolyckor flyttades över från trafikanterna till systemutformarna (Belin 2012).

Efter denna genomlysning av hur teoriimpregnerad beskrivande idéanalys är, riktas fokus mot den andra varianten i vår fyrdelade typologi över statsvetenskaplig idéanalys: den giltighetsprövande.

Giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande) idéanalys

”Idékritik: att ta ställning”, så kallar Beckman detta andra övergripande syfte med verksamheten att analysera idéer. Jag följer Beckman i spåren en bit och stannar för ”giltighetsprövande idéanalys” med ”idékritiserande/idékritik” och ”ställningstagande” som synonymmer.⁹

I en giltighetsprövande analys med statsvetenskapliga anspråk granskas idéernas intellektuella bärkraft, bärighet, innehållsliga redbarhet, halt. Är budskapet klart? Är det motsägelsefritt? Relevant? Sant? Är förekommande tolkningar rimliga? Se där några frågor som ställs!

Upprepas bör att giltighetsprovning förutsätter något att giltighetspröva. Ånyo vill jag betona att idématerialet som ska prövas måste först beskrivas. Beskrivning kommer först. Logiskt sett. Och att beskriva förutsätter, som bekant, frågor, tolkningar och analyscheman.

Förvisso kan, *rent praktiskt*, en provning av det som prövas försiggå som en process (idealtypiskt: ett redbart samtal). En första provning av en utsaga resulterar i att den prövade förbättrar utsagan, som i sin tur utsätts för provning, vilket i sin tur följs av en förbättring, som följs av en ny provning, vilken åtföljs av en förbättring etc etc. Detta hindrar inte att beskrivning av det som prövas *logiskt* måste föregå provningen av det.

Giltighetsprovning avser forskarens ställningstagande till andras utsagor. Hon kan giltighetspröva andras rena beskrivningar av tillstånd eller trender (”sjukskrivningarna i landet har under senaste året ökat med två procentenheter”), andras utsagor om orsakerna bakom denna trend (”detta beror på den alltmer ökade stressen i arbetslivet”) eller om effekterna (”konsekvensen har blivit att utgifterna för sjukskrivningar ökat vilket stoppar reformer i skolan”); hon kan också till exempel beskriva andras löften (”ett av de nuvarande regeringspartierna lovade i valrörelsen att agera kraftfullt för att vända trenden med avseende på sjukskrivningar”) för att giltighetspröva dem (”trots tre års regeringsinnehav har trenden inte brutits; tvärtom har regeringspartierna ägnat sjukskrivningstalen föga intresse; de har med andra ord brutit sina löften i detta avseenden”). På liknande sätt kan idéforskaren

9 Beckman snuddar vid uttrycket ”gångse krav på redbarhet i argumentationen” som allmän beteckning för Idékritik: att ta ställning (17) – Ordet giltighetsprovning står i Beckmans bok enbart för användning av kriterierna motsägelsefrihet och giltiga slutledningar; själv för jag in detta under konsistensregeln. – Innehållslig idéanalys är min tidigare beteckning i t.ex. EV 1971:34 ff för giltighetsprövande.

giltighetspröva andras värdeutsagor ("trenden är förfärlig och måste absolut brytas"), rekommendationer till handling, överenskommelser och programmatiska uttalanden.¹⁰

Självklart kan resultatet av en giltighetsprövande idéanalys av t.ex. politisk-filosofiska traktater med vetenskapliga anspråk, politiska ideologier, policydiskurser, doktriner om nätverksstyrning och brukarstyrning eller föreställningar om bostadspolitikens effekter bli både positivt och negativt.

Den statsvetenskapliga giltighetsprövningen och argumentationsanalysen förfogar över en uppsättning regler utifrån vilka forskarna kan bedöma om ståndpunkter, argumenteringar, begrepp, tolkningar, påståenden om verkligheten, värderande omdömen, löften, rekommendationer till handling eller andra inslag håller måttet. Beckman resonerar kring dylika regler eller normer. De vanligaste reglerna sammanfattas här i ett eget schema (figur 3). Om dessa normer, och om normer som eventuellt saknas, finns mycket att säga men avsnittet får bli kort. Värderingsregeln, den sjunde i listan, tas upp lite annorlunda än hos Beckman. Även konflikter kring dessa regler och hur dessa regler kommer till ska uppmärksammas, en aspekt som inte berörs av Beckman.

Figur 3. Åtta huvudregler för statsvetenskaplig giltighetsprövning av politiska idéer

- 1. Klarhet.** Budskapet ska vara rimligt tydligt
 - a. Ord får inte brukas otydligt
 - b. Presentationen ska vara systematisk för att inte leda till oreda och otydlighet
 - c. Ståndpunkter och argument får inte vara underförstådda så att det skapar otydlighet
- 2. Rimlig tolkning.** Återgivning av andras budskap ska vara resonlig
- 3. Argumentell underbyggnad.** Ståndpunkter ska åtföljas av minst ett argument
- 4. Relevans.** Budskapet ska höra till ämnet och inget viktigt utelämnas
 - a. Uttalanden ska höra till ämnet
 - b. Aspekter som hör till ämnet ska inte uteslutas utan beaktas och presenteras
- 5. Konsistens.** Budskapet ska vara sammanhängande
 - a. Ståndpunkter och argument ska vara konsistenta med andra ståndpunkter och argument
 - b. Ståndpunkter och argument ska vara konsistenta med handlande
 - c. Slutledningar från premisser till slutsatser ska dras på ett logiskt giltigt sätt
- 6. Sanning.** Budskapet ska vara sant (hållbarhetsprövning)
- 7. Värderingar.** Budskapet ska vara värdemässigt godtagbart
- 8. Löften, överenskommelser.** Utfästelser ska hållas.

Källa: Anpassat efter EV 1996:343; 1992:101; 1987:357 och 1982: 31ff, 123ff; även 1977:19, 59 ff.

Under mina studier på 1960- och 70-talen av statsvetenskaplig idéanalys, Herbert Tingstens idékritik, filosofisk argumentationsanalys à la Arne Næss och andra norska filosofer, och Poppers föreställningar om vetenskaplig falsifiering

10 Giltighetsprövning kan naturligtvis också avse forskarens egna utsagor, argumenteringar och normativa uppfattningar.

försökte jag kreera en allmän översikt över kritiktyper. Huvuddragen i schemat fanns redan i "Det rationella politiska samtalet" (1977:19,59ff) men presenterades mer utförligt i "Political Reasoning" (1982:31ff, 123ff). En inspirationskälla var skrifter av och samtal med Robert Heeger (1975) och Anders Jeffner (1970) i teologi, Thorild Dahlquist, Per Ericsson, Stig Kanger, Ann-Karin Malmström och Bertil Strömberg från filosofi samt Stefan Björklund, Sture Blomgren, Mats Bäck, Sverker Gustavsson, Helle Kanger, Reidar Larsson och Leif Lewin från statsvetenskap. I många fall ägde dessa samtal rum på Carolina Rediviva och Café Alma i ståtliga universitetshusets källare, vilka under en försvinnande kort period i mitt liv fungerade som mina två bästa arenor för tvärvetenskapliga samtal. Även deltagare som Mats Dahlkvist (Lindberg) och Claes G Ryn i en av mig själv ledd studiegrupp i statskunskap kring Arnold Brechts "Political Theory; The Foundations of Twentieth Century Political Thought" bidrog. Efteråt har jag sporrats av Johan Lundborgs och Bernt Skovdals traktater om Tingsten, samt "Demokratiets kris", Palle Svenssons dissertation (1996) för doktorsgraden vid Århus universitet (EV 1992 och 1996). Ingen av de nu nämnda ska naturligtvis hållas ansvarig för systemets eventuella ofullkomligheter. Självfallet finns mycket mer att göra på detta fält. Jag väddar om crowdsourcing från läsarnas sida och hoppas bli bönhörd.

Klarhet. Oklarheter förekommer ymnigt i det politiska språket. Två välkända oklarheter hos enstaka ord och begrepp är mångtydighet och vaghet. Institutionaliserade, mer omfattande budskap i politiska partiprogram eller statliga policyer kan vara dunkla. Politiskt språk handlar ofta om dimläggning och rökridåer av medvetet slag. Klarhetsregeln blir då ett av den statsvetenskapliga idékritikens mer fruktbara rättesnören. (Stone 2013:178 ff).

Rimlig tolkning. Tolkningar av andras budskap bör vara resonliga, resonabla. Det politiska språket innehåller återgivningar av andras uppfattningar. Även om dessa återgivningar gör anspråk på att vara avbildningar, så rör det sig i politik för det mesta om medvetna förvrängningar (vinklingar) och inte bara misstolkningar. *Fågelskrämmestaget* (Straw Man Fallacy) kallas detta traditionellt i den informella logiken (Beckman 2005:79). Regeln om rimlig tolkning innebär kritik av uppenbart oresonliga tolkningar. Ställningstaganden till tolkningar av andras ståndpunkter och övertygelser är viktiga inslag i innehållslig, giltighetsprövande statsvetenskaplig idéanalys.

Den som förvrider och målar upp en nidbild av motståndarens åsikter utsätter sedan ofta denna nidbild för vild kritik. Den kan påstås vara oklar, osammanhängande, irrelevant, osann mm. "Skuggboxning" är Lundborgs term för detta beteende (1991:83). Det är inte den vilda kritiken av nidbilden utan själva nidbilden som regeln om rimlig tolkning vänder sig mot. Att Herbert Tingsten, den svenska statsvetenskapliga idékritikens fader, i sina verk kritiserar

ideologier för att innehålla felaktiga eller missvisande tolkningar av meningsmotståndarnas uppfattningar påvisas av Lundborg (83 f).¹¹

Argumentell underbyggnad. Denna grundregel i argumentationsläran säger att ståndpunkter (t.ex. påståenden om verkligheten, värdeutsagor, rekommendationer till handling, löften, överenskommelser) ska åtföljas av åtminstone ett argument. Den intellektuellt oacceptabla argumentationsteknik, som består i att en ståndpunkt förs fram och upprepas och upprepas utan att några skäl vare sig för eller emot produceras, fick redan på medeltiden ett särskilt namn i den informella logiken, "argumentum ad nauseam", sjösjukeargumentet. Sjösjukeargumentering förekommer nog men registreras sällan i litteraturen.

Relevans. Regeln om relevans stipulerar att utsagor (och lätt insedda, underförstådda delar därav) ska höra till ämnet samt att väsentliga delar av ämnet inte ska utelämnas. Relevanskritik kan med andra ord riktas dels mot vad som sägs (det är irrelevant och bör inte åberopas), dels mot vad som utelämnas (det är relevant och bör dras in, Lundborg 1991:76). Beckman nöjer sig med att nämna relevansregeln på nio rader (2005:62).

Utgångspunkten är att det finns en sak, ett ämne, ett förhållande, som den granskade debatten, policyn, den ställda frågan hänger ihop med. Relevans är alltid betingad något annat och detta andra kan kallas för saken, ämnet, förhållandet. Det rör sig om meningssammanhang eller logiska sammanhang mellan det granskade och detta andra, inte om att det ena påverkar (kan påverka) eller används (kan användas) för att framkalla effekter på det andra. Påverkan implicerar orsak-verkan och är något annat än argumentationsanalytisk relevans. Att en utsaga är relevant för ett ämne betyder bara att den sakfrågemässigt hänger ihop med ämnet, inte att någons utsägnade av den kausalt påverkat ämnet.

Att agitatorer i politiska valkampanjer bryter mot relevanskravet är självklart. Oskuldsfullt eller pretentiöst prat vid sidan av ämnet är ett populärt trick som politiker tillgriper, när de ställs inför besvärliga journalistfrågor. I stället för att rättfram besvara frågorna slingrar de sig och snackar snömos eller släpper plattityder. Av nödtvång döljer politiker relevanta fakta, som om de utsades skulle ställa eget agerande eller egna partiprogram i ofördelaktig dager.

Konsistens. Regeln om konsistens riktar sig mot oförenligheter och motsägelser. Budskap ska vara logiskt sammanhängande och motsägelsefria. Att hävda en sak och dess motsats kan inte accepteras som redbar argumentering. Att säga

11 Enligt Mats Lindberg utsätter Quentin Skinner Jacques Derridas tes är att vi ska ge upp försök att vetenskapligt tolka andras idéer och intentioner eftersom vi ändå aldrig kan nå absolut oförvitligt säkra återgivningningar för denna vanliga idékrik: "Derrida appears to be --- attacking a position that no theorist ... defend," Lindberg konkluderar: den postmoderna kritiken riktar sig mot a "suitable, fabricated straw-man".

en sak och göra en annan eller det motsatta strider också mot konsistensregeln. (Lundborg 1991:78 ff, Billig 1996: 205 ff). ”Samstämmighet” och ”ligga i linje med” (eng. ”alignment”) är andra uttryck som används.

Regeln om konsistens sönderfaller i tre underregler. Underregel 1 stipulerar att ståndpunkter (rekommendationer, utfästelser mm) ska vara förenliga med andra ståndpunkter, argument med andra argument och begreppsanvändning med annan begreppsanvändning. En praktiskt viktig inkonsistens i det politiska språket utgörs av kontradiktioner mellan generella ståndpunktsdeklARATIONER som inte följs upp med uttalande på samma område i specifika fall. Så här kan konsistenskritik låta. ”Regeringen har offentligt och officiellt deklarerat att den kommer att föra en feministisk utrikespolitik och påtala företeelser i andra länder som strider mot jämställdhet mellan könen. Men i umgänget med Saudi-Arabien, världens f n. mest kvinnofientliga land, håller ni tyst. Hur förklarar ni denna motsägelse?”

Noteras bör att påpekanden om inkonsistenser ofta åtföljs av krav på *rättfärdiganden, förklaringar*. De som påtalar inkonsistenser hos andra kräver förklaringar av den påtalade. ”Hur kan det komma sig att ni är inkonsistent?” Svaret kan bli att inkonsistens förnekas. ”Vi motsäger oss inte alls. Så här förhåller det sig etc etc.” Ett annat svar kan vara att den specifika händelsen är ett undantag. ”Just i detta fall måste en avvägning göras mellan en feministisk konfrontation å ena sidan och våra mycket goda affärsförbindelser med saudierna å det andra, särskilt vad gäller deras köp av svensk militär utrustning; de kan sluta köpa vapen av oss, vilket skulle skada vår vapenindustri.” Återgivning av rättfärdiganden i form av förklaringar ingår därmed som viktiga inslag i giltighetsprövande idéanalyser.¹²

Underregel nr två säger att handlandet ska vara förenligt med det uttalade budskapet. Det duger inte att i tal och skrift tillkännage en allmän attityd och sedan handla annorlunda i enskildheter. Det duger inte att i en valrörelse lova en viss sak och sedan i regeringsställning göra det motsatta. Även detta kräver en godtagbar motivering. ”Ni har hävdat att vårt land ska vara öppet för asylsökande som befinner sig på flykt och som vill söka asyl. Men nu har ni infört gränskontroller och skärpta regler för att bevilja asyl. Häri ligger en motsägelse. Hur kan ni förklara detta?”

Den tredje underregeln påbjuder att slutsatser ska härledas ur premisserna på ett logiskt korrekt sätt. Hur man bör handla kan inte logiskt härledas ur hur det är, för att ta det kanske tydligaste exemplet.

Intressant för idéforskaren är att observera hur kritik av oförenligheter och inkonsistenser bemöts av den som utsätts för kritiken. Hur förklarar man bort oförenligheter? Som nyss påtalats finns plats för återgivning av bemötanden i giltighetsprövande idéanalys.

12 Jfr det intressanta resonemanget i Badersten 2006: 135; även Billig 1996:193 ff.

Sanning. Budskapet ska vara sant. När denna regel tillämpas utsätts budskapet för en hållbarhetsprövning. Det torde finnas minst fyra typer av hållbarhetskritik. De kan ordnas från svagare till starkare prövningar:

- (i) politiska verklighetsomdömen (t.ex. enkla påståenden eller utsagor om effekter och orsaker) är klen belagda
- (ii) politiska verklighetsomdömen saknar helt belägg
- (iii) politiska verklighetsomdömen kan inte beläggas med någon acceptabel metod samt
- (iv) politiska verklighetsomdömen är falska.

Med verklighetsomdömen kan avses förklaringar i policyutsagor. Förklaringar av negativa tillstånd i världen vinklas ofta i offentlig politik så att någon politisk motståndare får bära ansvaret för detta tillstånd och någon politisk vän får bära ansvaret för att tillståndet förbättras. Resonemangen är vinklade (eng. framed). Sådana förklaringar kan utsättas för hållbarhetsprövning. Idéanalytikern kan utsätta dem för falsifieringsförsök. Men också för konstruktiv analys genom att föreslå alternativa förklaringar.

Enligt Johan Lundborg förekommer typerna (i), (iii) och (iv) i Tingstens sanningskritik (1991:25–27, 57–78). Så är exempelvis metafysiska utsagor falska enligt Tingsten (61 f). Överhuvudtaget är sanningskritik ett stående inslag i Tingstens uppställningar med ”ideologiska vettvillingar”. Tingsten betraktar verklighetsomdömen som den avgörande delen i en ideologi. ”Men ideologier äro icke, såsom stundom tanklöst påstås, väsentligen serier av värderingar. Verklighetsomdömen spela huvudrollen.” Dessa i svensk statskunskap berömda ord uttalar Tingsten i ”De konservativa idéerna”.¹³ Särskilt i form av försök till falsifiering bör hållbarhetsprövning vara ett angeläget inslag i innehållslig statsvetenskaplig idéanalys.

Värderingar. Denna näst sista regel rekommenderar att resonemang i värderingsfrågor ska vara godtagbara eller rimliga. För det första ska diskriminering eller favorisering genom ord och uttryck (diskursiv diskriminering, favorisering) inte förekomma (t.ex. Boréus 2005a och b, 2006). Tvärtom bör såväl intrinsikala (uttryckande ultimata värden) som extrinsikala (uttryckande medel att nå intrinsikala, ultimata värden) värdeutsagor vara grundade i argument och resonemang. Denna värdeinriktade acceptansregel skiljer sig från de övriga reglerna i det innehållsliga samtalet genom att den är betydligt mer kontroversiell. Det har funnits skolor i vetenskapsteorin, som hävdar att

13 Lundborg 1991:92: jfr min egen analys av denna utsaga i EV 1977:160 ff och Skovdahls noggranna granskning och insiktsfulla resonerade om den (1992:61–69, 70–73, 79–80, 82–86, samt 322 ff – se uppslagsordet Vedung, Evert i Skovdahls personregister).

argumentering i värdefrågor är vetenskapligt meningslös. I nästföljande avsnitt ”Värderingsregeln, en fördjupning” kommer ytterligare resonemang i värdefrågan att redovisas.

Löften, överenskommelser. Den åttonde och sista regeln i min idéanalytiska verktygslåda stipulerar att löften och överenskommelser ska hållas. Den partiledare som lovar att agera på ett särskilt sätt om hennes parti får bilda regering bör hålla vad hon lovat. Det finns en presumtion i den innehållsliga idéanalysen som säger att utfästelser är till för att hållas. Undantag kan emellertid tolereras. Undantag kan faktiskt tolereras i fråga om alla här stipulerade regler, men i så fall krävs en speciell argumentering som från någon utgångspunkt är godtagbar. Detta är en så viktig synpunkt att den borde utvecklas rejält, vilket jag dock inte gör i detta sammanhang med hänsyn till utrymmet.

Tilläggas bör att löften och överenskommelser också kan utsättas för kritik utifrån flera av de tidigare uppräknade normerna.

Exkurs. Två metoder för tolkning och framställning vid idékritisk prövning

Generositetsprincipen är ett hjälpmedel för tolkning vid idékritiserande/giltighetsprövande idéanalys. Den metod jag har i tankarna behandlas i Beckmans bok (78). På engelska går den under benämningen ”principle of charity”. Popper (1961:3) använder frasen ”build-up-a-position-worth-attacking”. Han tillämpar den på stora filosofers utläggningar. En tolkning, skriver Popper i ”Open Society and Its Enemies” (1962:246, 293):

must take the form of a rational reconstruction, and must be systematic; it must try to reconstruct the philosopher’s thought as a consistent edifice... We ought to start with the assumption that a great philosopher is not likely to be always contradicting himself, and consequently, wherever there are two interpretations, one of which will make [him] consistent and the other inconsistent, prefer the former to the latter, if reasonably possible.

Popper anbefaller således en rationell rekonstruktion av texten för att göra den konsistent. Det är inte fråga om att ängsligt fastställa aktstyckenas vardagsspråkliga eller tekniska mening. Den grundläggande utgångspunkten är att en storartad tänkares filosofi bör uppfattas som motsägelsefri. Detta antagande om konsistens blir ett argument för att undanröja oförenligheter mellan enskilda resonemang.

Självklart bör generositetsprincipen tillämpas endast om det övergripande syftet är idékritiserande/giltighetsprövande. Om syftet är rent beskrivande eller förklarande finns ingen anledning att förbättra det som sägs. I stället blir då inkonsistenser så intressanta att de bör påtalas.¹⁴

Idealtypisering av argument. Vid idealtypisering av argument i en diskurs schematiseras de skäl för eller mot som vanligtvis förs fram kring en eller flera ståndpunkter i en diskurs. Jag kallar det idealtypisering trots att typerna ligger nära reellt förekommande grunder. Diskursen kan röra sig om ett politisk-filosofiskt spørsmål, ett policyområde, en del av ett policyområde eller något annat diskussionsämne t.ex. i offentlig politik och förvaltning. Konstruktionerna kan sedan brukas på flera sätt. En möjlighet är att nyttja dem som redskap för fortsatt empirisk analys av diskurser, debatter, åsikter, program. I detta fall tjänar de bara som ett vanligt analyschema för beskrivningar. En annorlunda användning är att utan fortsatt empirisk undersökning låta dem utgöra en stiliserad beskrivning av det principiella tänkandet på ett fält. Syftet är då förmodligen upplysande: ”med all utsmyckning avskalad och återstoden starkt kondenserad så ser den fundamentala argumenteringen ut så här och så här på detta område”.

På den här punkten vill jag särskilt be läsarna om crowdsourcing. Vänligen ge mig praktiska exempel!

I brist på bättre tvingas jag illustrera med ett fall ur ett alster till vilket jag själv varit förste författare (EV & Dahlberg 2013: 50). Fallet visar schematiserade skäl för brukarorientering i implementeringsprocesser. En oktett av argument rekonstruerades som svar på frågan ”Varför ska man bry sig om brukarna (individerna i målgruppen) i implementering av offentlig politik? (en lätt annorlunda lista på danska i Bjørnholt & Vedung 2015: 271–276).

1. *Insatsanpassning*: för att avpassa service och annan styrning efter brukarnas önskemål och behov
2. *Maktutjämning*: för att myndiggöra brukarna och utjämna rådande maktobalans mellan brukare och leverantörer
3. *Effektivitet*: för att öka verksamhetens måluppfyllelse och verkningsgrad

14 EV 1982:104ff ger en framställning av generositetsprincipen hos bl.a. Popper och Scriven. Även i EV 1983b och 2009:kap 3 Interventionsteorier.

4. *Legitimitet*: för att stärka verksamhetens acceptans bland brukare och medborgare
5. *Medborgarfostran*: för att skapa medborgerliga kunskaper och färdigheter hos brukarna
6. *Expressivitet*: för att allmänt öka brukarens tillfredsställelse och välbefinnande
7. *Hjälptill-självhjälp*: för att på ett visst fält underlätta för brukare att lära känna andra brukare, vilket kan komma att öka deras självförtroende och kompetens, så att de kan ta egna initiativ att lösa sina problem utan att det offentliga behöver bli inblandat
8. *Metod*: för att kasta ljus över frågan om interventionens inverkan på brukarna

De åtta argumenten är utformade som idealtyper.¹⁵ Trots att ordet "ideal" på svenska betyder "fulländat", "fullkomligt", "högt skattat", så uttrycker sammansättningen "idealtyper" varken här i sammanhanget eller generell i vetenskapligt språk något normativt eftersträvansvärt. Idealtyper ger sig heller inte ut för att vara helt och hållet representationer av verkligheten, dvs. de är inga genuina avbildningar. Däremot är det, åtminstone i fallet här ovan, inte fråga om rena skrivbordsprodukter, där forskarna logiskt resonerat sig fram till tänkbara idealtypiska bevekelsegrunder för brukarorientering, brukarmedverkan eller brukarinflytande. Vi båda konstruktörer har tvärtom använt oss av motiveringar som figurerar i litteraturen, och sedan renodlat dessa. Genom renodlingen blir idealtyperna redskap för översikt, klarhet, överblick. Kanske skulle de kunna kallas realtyper på grund av att de ligger så nära verkligheten. Men de är konstruktioner *också*. Stiliserade tankekonstruktioner. Det är vi författare som tillverkat dem och (viktigt nog) gett dem namn. Därför hör jag valt att kalla dem idealtyper. (EV & Dahlberg 2013:24; Eriksson 1989).¹⁶

15 Mina renodlade argument påminner om de idealtypiserade schematiseringar över politiska ideologier i Europa sedan Franska revolutionen, som förekommer i läroböcker (se avsnittet "The inner structure of ideal type political ideologies" i Mats Lindbergs bidrag till detta temanummer). Ett dussintal exempel på sådana ideologier brukar förevisas, vilka i sin läroboksform aldrig har existerat i verkliga livet. De påminner, fortsätter Lindberg, om de kolorerade bilderna av fåglar i ornitologiska handböcker som av pedagogiska skäl stiliserats till idealtyper. Lindbergs fågelbilder är för mig ett utomordentligt upplysnings exempel på idealtyper och deras värde för lärande. Jfr också Petäjä 2006: 19 ff, 29 ff.

16 Den korta skriften "Vattenkraft: argument för och mot" innehåller både argument för och mot utbyggnad av strömmande vatten för elkraftsändamål, vilket ju framgår redan av titeln. Jag har hittat och idealtypiserat åtta argument för och 14 argument mot med ibland ända upp till fem undertyper. (Vedung 2011).

Idéanalys av första och andra ordningen eller metastrider om regler

En analytiker som nagelfar innehållet i politiska idéer kan tvingas upp på en metanivå för att ta ställning till det regelsystem, som hon själv tillämpat i sitt nagelfarande. Analytikerns regler – en oktett i mitt fall, se figur 3 Åtta huvudregler... – accepteras inte av dem som giltighetsprövas. De responderar med kritik av dessa regler samt hänvisningar till alternativa regler. Diskussionen kommer därmed att handla om giltigheten av såväl de egna reglerna som motståndarens alternativa. Idéanalys av första ordningen förvandlas till idéanalys av andra ordningen. På denna punkt inspirerades jag en gång av en insiktsfull artikel av min dåvarande upsaliensiske kollega bland teologerna, Anders Jeffner (1970). Jag utvecklade metaidén både i "Det rationella politiska samtalet" (1977:93–109, 115–20, 142–43, 151–57, 178–80) och i "Political Reasoning" (1982:134–37, 146–51, 162–63, 173–79, 203–05), ett inlägg som föga eller inte alls uppmärksammats i kollegors och studenters senare citeringar. Mer utförligt är tankegången följande.

Var och en av de åtta reglerna för en giltighetsprövande idéanalys uttrycker en norm om vad som karakteriserar ett redbart inlägg i en vårdad debatt. Entydig eller en gång för alla given är denna regeluppsättning (i figur 3) absolut inte. Den utvecklas bl.a. i takt med praktiska erfarenheter och nya rön i forskning. Regeluppsättningen är också kontroversiell därför att den i många situationer fortfarande inte ger entydiga direktiv utan är öppen för skilda tolkningar.

Den ska också ses i ljuset av det *redbara samtalet* (det *resonabla samtalet*, det *rationella samtalet*) som metafor för samhällsvetenskap i stort. I samtal mellan två eller flera parter är det alltid möjligt att resa invändningar, även mot reglerna för samtalet som sådant. Kanske särskilt av den anledningen vill jag hålla öppet för att även samtalets regelsystem ska hållas öppet för kritik, invändningar och förändringar.

Samma gäller också för till synes utomordentligt regelstyrda verksamheter som höjdhopp, fotboll och längdåkning på skidor. Längdåkningens regelbok, för att ta ett exempel, har fått skrivas om i samband med uppfinningen av den fria åkstilen i skidspåren.

Motsättningen mellan analytikerns position och den analyserades kan således avse analytikerns regelsystem i stället för hennes tillämpning av detta regelsystem. Idéanalys av första ordningen skjuts åt sidan till förmån för idéanalys på en metanivå, dvs. av regelsystemet. Företrädarna för den position som analyseras accepterar inte t.ex. reglerna för tolkning, relevans, sanning eller värderingars godtagbarhet. I stället hävdas från den analyserades sida att hans idéer måste bedömas utifrån andra standarder eller att de aktuella reglerna måste ges en annorlunda innebörd. Analytikern, som kritiserar missvisande tolkningar, relevansfel, illa underbyggda verklighetsomdömen och svagt motiverade värderingar, kan härvid tvingas upp på en högre nivå och ta ställning till den analyserades alternativa regelsystem. Tillämpningen av idékritikens regelsystem

förvandlas till en fejd om regelsystemet självt. Vi talar om regelkonflikter eller metastrider. Eller idéanalys av andra ordningen.

Beckman har inte med denna metanivå i sina alster. Möjligen har han funnit resonemanget om första och andra ordningen alltför avancerat för en introducerande text.

Värderingsregeln, en fördjupning

Efter denna skissartade exposé över regelsystemet för en giltighetsprövande idéanalys ska jag något fördjupa värderingsregeln. Beckman (2006:339–340) har påpekat en inkongruens mellan "Samtalet" 1977 och "Utvärdering i politik och förvaltning" 1991 och 1998 vad gäller värdefrågor. I Samtalet var jag upptagen av frågan att ta ställning till andras värdeuppfattningar utifrån deras egna värderingskriterier, medan jag i "Utvärdering i politik och förvaltning" menar att utvärderaren/idéanalytikern också kan ställa upp egna värderingskriterier, argumentera för deras tydlighet, relevans och rimlighet samt kritiskt bedöma andras idéer utifrån dem.

Beckmans iakttagelse är korrekt. Mitt synsätt har utvecklats och utvidgats. Och Beckman ger eldunderstöd. Intern respektive extern rimlighetsprövning av värden (2005:71 ff) noterar han med en nomenklatur som är konslös och lättbegriplig.

Beckman och jag är alltså överens. Ett synsätt i värderingsfrågan, som skulle ha väckt bestörtning och dragna sablar för 50 år sedan, tas 2018 emot med jämnmod. En giltighetsprövande samhällsvetenskaplig idéanalytiker och utvärderare kan bedöma utifrån de studerade aktörernas egna värdepremisser, om det sker öppet och med åtföljande argumentering.¹⁷ "Givet att målet för reformen R var si, så visar min empiriska studie att målet si inte har uppnåtts;" "givet värdekriterierna v1, v2 och v3 hos intressent I, visar min studie av intressentens självbedömning av reformen R att den inte fullt ut har uppfyllt intressenten I:s tre egna värdekriterier."

Men, och det är det nya, idéforskaren kan också ponera en egen normativ utgångspunkt t.ex. "vi bör ha jämställdhet mellan könen", argumentera för denna värderande premiss på flera sätt, ta upp invändningar emot den och bemöta dem, samt undersöka vad en realisering av denna norm skulle kunna innebära på något samhällsområde. Tillämpat i ett utvärderande policysammanhang skulle hon också kunna bedöma reformen R:s utfall ute i samhället utifrån

17 I "Fælles Sprog" lät Morten Balle Hansen och jag själv sju olika intressentgrupper i kommunalt hemhjälpssarbete värdera, utifrån deras egna olika värdeuppfattningar, huruvida ett kategorischema i digital form för insamling och digital dokumentation av information om bl. a. äldre medborgares funktionsförmåga och de offentliga prestationer, som de äldre utifrån detta är berättigade till, var ändamålsenligt för att insamling och klassificering av dessa uppgifter på ett tillfredsställande sätt (= intern bedömning, utifrån flera normativa utgångspunkter), 2005:223 ff). Ove Karlsson är inne på liknande tankegångar i sin dr-avh i pedagogik (1995).

denna värdegrund. Eller alternativt bedöma t.ex. partiets sektorsideologier eller åsikter i sakfrågor. Kravet är även nu att hon inte bör tro eller låtsas tro att hon är objektiv. Hon bör öppet deklarerat att hon valt en värderande utgångspunkt i stället för en beskrivande och att en sådan utgångspunkt inte kan vetenskapligt bevisas vara sann eller giltig men väl argumenteras för. Hon bör vara tydlig om argumenteringens räckvidd och begränsningar. (Jfr Björklund 1993).

För mig själv är ett moment i utvärderingsläran här en utgångspunkt liksom för Beckman (2005:75 ff, 2006:337 ff). Statsvetenskaplig idéanalys har i dagsläget *bland annat* antagit skepnaden av utvärdering i politik och förvaltning. Både utvärderingsläran och den politiska filosofin erbjuder en hel svit värderingskriterier, som kan nyttjas som verktyg för att bedöma den offentliga politikens innehåll, processer och resultat. Figur 4 ger, utan anspråk på heltäckning och systematik, en exposé över ca 17 korthugget formulerade värderingskriterier.¹⁸

Figur 4. Värderingskriterier för bedömning av offentliga interventioner: ett urval

I. Substanskriterier hämtade från själva interventionen

1. Måluppfyllelse
2. Relevans för underliggande problem

II. Värderingskriterier hämtade från berörda aktörer

1. Slutmottagarnas, målgruppens (brukarnas, klienternas, kundernas) kvalitetsnormer
2. Frontbyråkraternas (personalens) uppfattningar om värde och kvalitet
3. Samtliga intressenters kvalitetsnormer

III. Ekonomiska värderingskriterier

1. Kostnadsminimering
2. Produktivitet
3. Kostnadseffektivitet (utfallseffektivitet)

IV. Participationskriterier

1. Slutmottagares, politikers eller andra intressenters deltagande i institutioners beslutsprocesser

V. Andra värderingskriterier för bedömning av organisering, innehåll, processer, resultat

1. Jämlikhet, rättvisa
2. Jämställdhet mellan könen
3. Värdigt bemötande (av slutmottagare, kolleger)
4. Icke-diskriminerande språkbruk
5. Innovativitet, originalitet
6. Synergi – mervärde
7. Offentlighet, öppenhet
8. Legitimitet (acceptans)

I utvärderingsbranschen görs ibland en åtskillnad mellan bedömningar ”mot andras värdeuppfattningar” och ”mot egna värderingskriterier”. I den grundläggande boken *Foundations of Program Evaluation* skiljer exempelvis Shadish, Cook och Leviton (1991:46ff) mellan ”deskriptiv värdering” (läs: utifrån andras värdeuppfattningar) och ”preskriptiv värdering” (läs: utifrån

18 En längre lista i EV 2009:191.

värderarens egenuppställda värderingskriterier; jfr EV 2009:188 f).¹⁹ Egenuppställd kan avse en normativ utgångspunkt, som idéforskaren/bedömaren själv omfattar. Men egenuppställd kan också åsyfta en normativ utgångspunkt, som är generellt utformad och väl argumenterad och hävdas vara sig själv nog utan att den behöver omfattas av vare sig idéanalytikern själv eller i policysammanhanget av någon intressent i den intervention som bedöms. Här avses den andra mer generellt intersubjektiva tolkningen. Lennart Lundquist (1999:114) gör samma distinktion och kallar den senare ”normativ analys i egentlig mening”, ett språkbruk som även Badersten och Badersten & Gustavsson ansluter sig till (2006:47 ff resp. 2015:129 f).²⁰ Beckmans motsvarande termer intern och extern rimlighetsprövning hävdar sig väl och båda kan användas i detta sammanhang.

I figur 4 uppfattas kategorierna I och II tydligt som andras värderingskriterier medan III, IV och V kan vara andras men också värderingskriterier för normativ analys i egentlig mening.

Varken bedömning mot andras värdeuppfattningar eller mot egenuppställda bereder kunskapsteoretiska bekymmer för statsvetenskapliga utvärderare eller idéanalytiker. Det viktiga är att detta erkänns öppet och att valet av värderingskriterier motiveras ordentligt. Liksom i fråga om uttalanden om verkligheten kan man också i värdefrågor argumentera för och emot. Jag tror inte att Beckmans och min uppfattning skiljer sig åt i detta avseende.

Etikettering och värderande ord

I det politiska språket är *etikettering* ett av de främsta medlen att vinna politiska fördelar och stärka sin maktutövning. Man klistrar positiva etiketter på egna aktörer och positioner och negativa på motståndarna och deras positioner. På detta sätt kan man hålla samman sitt parti och sin regering, vinna opinioner, elda upp massorna och vinna val och därmed kunna utöva makt. Etikettering har med politisk makt att göra. Detta är inte ett försummat fält för statsvetenskaplig idéanalys. En svensk företrädare på området diskriminering genom ord (diskursiv diskriminering) är Kristina Boréus (1994, 2005a och b, 2006 och 2005 (2012) tills m Göran Bergström). Vilka etiketter sätts och varför? Varför byts etiketter ut mot nya? Hur påverkar etiketter vinkling opinioner och maktförhållanden? Jag placerar detta under värderingsregeln.

Att en grönsak betecknas som ”ekologiskt odlad” i stället för ”odlad i koskit” påverkar sannolikt människors sätt att tänka och handla. Att problemet retoriskt formulerades som ”ozonhålet i skyn” i stället för ”avveckling av CFC-kemikalier i kylskåpsfabriker” hade sannolikt betydelse för att de

19 Det terminologiska motsatsparet ”descriptive” och ”prescriptive valuing” passar illa in i just den här aktuella kontexten bl.a. utifrån den utläggning som gjorts om beskrivningar.

20 Jfr Baderstens resonemang (2006:78 f) om normativ analys på vetenskaplig grund och personligt tyckande.

ozonskiktsförstörande ämnena fasades ut så raskt (EV & Klefbom 2002:307). För att hantera spänningen mellan generella och riktade socialpolitiska åtgärder (och politiskt dölja att det handlade om riktade, eftersom man tidigare i såväl ideologi som praktik alltid och utomordentligt kraftfullt sagt sig föredra generell) ersatte statsmakterna i sin retorik "invandrartäta områden" med "utsatta områden" på 1980-talet (Borevi 2002:305; även 74 f, 132 f och 316 f).

På 1970-talet påstod sig socialdemokratin stå för en "aktiv markpolitik" i kommunerna i motsats till de borgerliga, som förklarades förorda en "passiv markpolitik". Etiketteringen var politiskt betingad. "Att märka (sätta etiketter) ... är ett kraftfullt medel för att påverka genom språk," anser Barbara Czarniawska Joerges (1988: 15). Politisk kamp är också strid om språket. Det gäller att sätta den rätta, aptitliga etiketten på det man förespråkar och påklistra motståndarnas politik en negativ, absurd etikett. Genom att i retoriken göra en för den stora allmänheten rätt obegriplig reform till en fråga om aktiv kommunal markpolitik stämplades motståndarna automatiskt som försvarare av en passiv kommunal markpolitik, vilket inte låter lustigt (EV 1993: 253, 11 ff.).

Diskursiva strider om ord bör aldrig avfärdas som meningslösa skenfäktningar om påvens skägg. Tvärtom handlar de om hur människor ska tänka, tycka och handla i politiken.²¹ Etikettering och retoriska knep borde uppmärksammas mer i ställningstagande idéanalys.

Förklarande/funktionell idéanalys: effektperspektivet, orsaksperspektivet

I viss forskning med inslag av idéanalys är förklarande/funktionell analys ett viktigt övergripande syfte. I policysammanhang är det helt uppenbart. En beslutad och därmed fastställd offentlig policy kan uppfattas som en stelnad, institutionaliserad idémengd. Efter att ha beskrivit en sådan beslutad policy kan idéforskaren formulera de två förklarande kärnfrågorna så här:

- 1) Vilka är policyns verkningar (Vilka funktioner fyller policyn?) Beteckningar: effektperspektivet, effektsökeri, framlängesanalys, forward mapping.
- 2) Vilka är policyns orsaker? (Vilka faktorer har drivit fram policyn?) Beteckningar: orsaksperspektivet, orsakssökeri, baklängesanalys, backward mapping.

21 Mer om "labeling", "verbal trickery" och "loaded writing" etc. i Stone 2013: 255 ff. – I mars 1993 förklarade riksdagen, i ett performativt uttalande, Torne, Kalix och Pite älvar samt Vindelälven för "nationalälvar". De tidiga förespråkarna c+fp+mp hade betonade symbolvärdet i ordet "nationalälv", medan de f.d. motståndarna vpk+s+m hade avvisat denna etikettering med ett legalistiskt, ickesymboliskt motargument: att en förklaring som nationalälv skulle innebära ett bättre och annorlunda skydd än det som gäller genom att älvarna ingår i 3 kap 6 § NRL hade inte visats av motionärerna. (EV & Brandel 2001:397, 327, 351, 359 f).

Poängen med förklarande/funktionell idéanalys är janusartad; den pekar både framåt och bakåt. Forskaren utreder antingen konsekvenser av idéerna eller faktorer som idéerna är effekter av.

Vilken funktion (funktioner) fyller uttalandet eller omfattandet av en bestämd idé vid en bestämd tidpunkt av EU, staten, kommunen, den kommunala förvaltningen, partiet eller personen? Detta är det *effektperspektivet* (*det funktionella perspektivet*) på politiska idéer. Eller på motsvarande sätt fast bakåt. Varför sjösätts en viss reform i staten, kommunen, myndigheten vid en viss tidpunkt? Varför uttalas eller omfattas en bestämd idé vid en bestämd tidpunkt av staten, EU, kommunen, den kommunala förvaltningen, partiet eller personen? Detta är *orsaksperspektivet på politiska idéer*.

I statsvetenskap har orsaksperspektivet tenderat att dominera. Uppförandet av policyfrågor på dagordningen eller utredandet av alternativ för handlande som förberedelse till policyns eventuella antagande har uppmärksamats. Monika Perssons "The Dynamics of Policy Formation" (2014) är ett färskt svenskt exempel, John W Kingdons undersökning av strömmar, som kopplas ihop när policyfönster plötsligt öppnar sig, är ett klassiskt internationellt (1984:173 ff). Men statsvetenskap rymmer också det motsatta perspektivet. Forskningen om massmedia, propaganda och valkampanjer har länge uppmärksammat budskaps inverkan på omgivningen. I utvärdering är spridnings- och effektperspektivet viktigt men inte allenarådande. Policyers grad av institutionalisering och deras fastställda verkningsområde (jurisdiktion) är faktorer, som kan påverka idéers styrkraft, hävdar Josefina Erikson i sitt bidrag till detta temanummer. Här finns ett stort fält för fortsatt teoriutveckling, särskilt vad gäller policyers oväntade perversa effekter eller förväntade och överraskande bieffekter.

Den svenska Storstadssatsningen 1998–2006, inriktad på att "bryta segregationen" i 24 "socialt utsatta områden" i sju kommuner i landets tre storstadsregioner, kan illustrera en typ av effektperspektiv på idéer.²² Vilken inverkan hade tidigare forskning och insikter från utvärdering på regeringens förslag och riksdagens beslut 1998 att sjösätta Storstadssatsningen? Implementerades rön från denna forskning och utvärdering i förarbeten och beslutsunderlag och i så fall på vilka sätt? Detta är exempel på orsaksfrågor, som kan ställas i forskning om Storstadssatsningens tillkomst.

Som exponent för en annan genre av idéanalytiska effektstudier väljs här Magnus Jernecks undersökning av reaktionerna i USA på den svenska kritiken av landets krigföring i Vietnam under åren 1965–1974 (1983:59). Studien kom till inom projektet "kritik som utrikespolitiskt medel" (Stenelo 1984), en fras som f.ö. återkommer som titel på Jernecks bok. Jag känner mig frestad till en

22 Exemplet utvecklat från Hertting & EV 2009: 85 ff. – Av utrymmesskäl avstår jag från att diskutera typologin strukturella-intentionala förklaringar.

liten ändring för att förtydliga policyinriktningen: ”kritik som utrikespolitiskt styrmedel”. Jerneck har kartlagt USA-institutioners och USA-aktörers (brist på) gensvar på den svenska kritiken, mest känd genom statsminister Olof Palmes insatser (jfr Jerneck 1990 och 2013). I boken förs flera insiktsfulla resonemang i frågan om idéers effekter (”kritikmotiverande och kritiklegitimerande argument” s. 15, ”argumentella påtryckningar” s. 71, ”opinionsbildningsförsökens genomslagskraft” s. 77), vilket gör den läsvärd även från idéanalytisk, metodisk synpunkt. Jernecks bok kan sägas ingå i en genre som handlar om funktionell idéanalys i bemärkelsen studiet av funktioner eller effekter av idéer språkligt utformade som ett lands eller en regerings officiella policy innebärande kritik av ett annat lands utrikespolitik (Stenelo 1984).

Inbäddad i förklarande/funktionell idéanalys är den klassiska metodfrågan hur effekter och orsaker kan spåras upp och beläggas i samhällsvetenskap (Sandahl & Petersson 2016). Eftersom även enkla svar på den kräver svåra utläggningar måste den här lämnas därhän.

Den fjärde typen: konstruerande idéanalys

Typ nummer fyra av statsvetenskaplig idéanalys är den konstruerande. Konstruera betyder tillverka, bygga upp, framställa, skapa. I konstruerande idéanalys är idéforskaren skapande och uppbyggande, inte kritisk och nedrivande. Konstruktören är inte en passiv åskådare utan en producent och kreatör. Vad som här åsyftas är inte idéanalytikerns studium av andras konstruktioner. Vad som åsyftas är idéanalytikerns eget uppbyggnadsarbete. Konstruerande idéanalys är rekommenderande.

Det konstruktiva är inget framträdande drag i svenskspråkig idéanalys, men framträder vid noggrann läsning. En föregångare var Lennart Lundquist, t.ex. i verk som ”Byråkratisk etik” (1988:115 ff) och ”Det vetenskapliga studiet av politik” (1993:84–89 samt 43, 60, 78, 81, 157). Bo Rothsteins ”Vad bör staten göra?” torde vara ett svenskt pionjärarbete vad gäller genomförd konstruktiv analys i allmän statskunskap; hans bok innehåller f.ö hänvisningar till Lundquist (1994:11 ff, 259 ff ”Mot en konstruktiv teori om offentlig politik”). I Björn Baderstens och Jakob Gustavssons introduktionsbok är konstruktiv statsvetenskap en grundvariant vid sidan av empirisk och normativ; idén utvecklas under rubriken ”Att rekommendera och föreskriva – den konstruktiva statsvetenskapen” (2015:17 ff). I Björn Baderstens ”Normativ metod” kontrasteras det normativa och empiriska mot det konstruktiva (206: 14, 37 f, 41, 178). Morten Balle Hansens och min traktat om hur det digitala diagnosformatet ”Fælles Sprog” hanteras i dansk äldreomsorg mynnar ut i rekommendationer (Hansen & EV 2010:288 ff och 2005; jfr Prior 2003).

Naturligtvis är det omstritt. Men omstritt är också annat tankegods i idéanalys och statsvetenskap, t.ex. regeln om sanning.

Det konstruerande ändamålet kan ses som en argumentering mot påståendet att idéanalys är ensidigt nedbrytande, nedrivande och förstörande. Denna synpunkt på idékritik fördes fram på mitt emeriteringsseminarium, omnämnt i min första artikel i detta temanummer. Min respons på detta är att idéanalys även kan och bör vara konstruktiv.

Att rekommendera innebär att anbefalla, föreslå eller föreskriva ett förhållningssätt gentemot den beskrivna och giltighetsprovade verkligheten. Det uttrycks tydligast med satser av typen "vi rekommenderar", "föreslår", "så här och så här bör ni göra!", "se nu till att ni gör så här!". Rekommendationer utsägs alltså med tydliga böra-satser eller ska-satser. De kan också uttryckas betydligt mer sofistikerat och inlindat men där innebörden ändå är rekommenderande.

Rekommendationer om vad som bör göras kan inte härledas enbart ur beskrivningar av hur det är. Logiskt krävs dessutom som premiss minst en värdeutsaga om det beskrivna. Värdeutsagan måste tillföras av idéanalytikern, vilket länder rekommendationsuttryck ett drag av konstruktion.

Låt mig illustrera. Även om en skickligt utförd och väl belagd utvärdering visar att en central offentlig intervention i 95 procent av fallen inte förmått uppnå sina mål (eller m a o att den i fem procent av fallen uppnått sina mål) samt att detta till största del beror på faktorerna A, B och C, så talar dessa fakta strängt logiskt inte för rekommendationen att interventionen bör läggas ned. Vad som *bör* göras kan inte logiskt härledas ur det som *är*. Som forskare får man i stället *tillföra egna värdepremisser* och tydligt tala om detta, innan rekommendationer kan ges. Detta visar rekommenderandets, det konstruktivas, beroende av det värderande. Så här:

Rekommendation 1

- 1) givet att interventionen i 5 procent av fallen uppnått måluppfyllelse (*beskrivande premiss bp1*)
- 2) givet att 5 procent måluppfyllelse anses vara ett uselt resultat (*egen värdepremiss vp1*)
- 3) givet att åtgärder för att eliminera negativ inverkan från faktorerna A, B och C inte bör vidtagas (*egen värdepremiss vp2*)
- 4) givet att även övriga omständigheter sammantaget talar för att interventionen bör avskaffas (*egen värdepremiss vp3*)
- 5) så blir rekommendationen utifrån utvärderingens resultat att interventionen bör avskaffas

Rekommendation 2

- 1) givet att interventionen i 5 procent av fallen uppnått måluppfyllelse (*beskrivande premiss bp1*)
- 2) givet att 5 procents måluppfyllelse anses vara ett uselt resultat (*egen värdepremiss vp1*)
- 3) givet att åtgärder för att eliminera negativ inverkan från faktorerna A, B och C bör vidtagas (*egen värdepremiss vp4*)
- 4) givet att även övriga omständigheter sammantaget talar för att interventionen bör bevaras (*egen värdepremiss vp3*)
- 5) så blir rekommendationen utifrån utvärderingens resultat att interventionen bör bevaras

Exemplen visar att samma empiriska resultat kan leda till motsatta rekommendationer beroende på de värdepremisser, som idéanalytikern/forskaren själv tillför. I all sin enkelhet visar de också att det rekommenderande inslaget är beroende av det värderande. Rekommendationerna innehåller med andra ord ett värderande element även om det finns tydlig empiri med i kalkylen. Men trots detta kan de bidra till upplysning och lärande.

Konstruktiv idéanalys är konstruerande i två avseenden. Dels är rekommendationer uppmaningar att utträta något, dvs. att konstruera eller dekonstruera något. Dels tillför forskaren själv värderande premisser för att på ett korrekt logiskt sätt kunna uttala rekommendationer på grundval av empiriska data.

Avslutande perspektivering

Det finns fyra typer av statsvetenskapliga studier av idéer: beskrivande, förklarande/funktionell, ställningstagande och konstruerande. Ovanlig men ingalunda originell är den fjärde, konstruerande typen. Det finns inte hos Beckman.

Beskrivningar åstadkoms inte genom noggrann observation, oförvillad av förutfattade meningar, en empiricistisk åsikt som brukar tillskrivas den tidiga positivismen, ibland också den statsvetenskapliga behavioralismen. Representationer av världen tillskapas tvärtom genom att forskarna själva tillverkar och ställer frågor till idématerialet och låter sina sinnesintryck filtreras genom förförståelser såsom perceptuella raster, kodningsscheman eller kognitiva kartor. Beskrivningar växer fram successivt med omtag och återkommande reflekterande, vilket redovisas utförligt i artikeln. Artikeln pläderar också för att idéforskare någon gång bör berätta hur det gick till, när de oanat snubblade sig fram till kuhnska gestaltomkopplingar och mertoniska serendipiteter.

Giltighetsprövande, idékritisk eller ställningstagande analys undersöker idéinnehållets intellektuella bärkraft, halt, redbarhet, soliditet eller kvalitet. Kortfattat presenteras sju kända huvudregler för hur giltighetsprövningar kan utföras. Att de i princip inte är för evigt givna visas i ett avsnitt om metastrider, dvs. polemiker av andra ordningen kring hur de ska tolkas eller hur de förhåller sig till alternativa regeluppsättningar. Frågan om giltighetsprövning av värderande idéer diskuteras utförligare, eftersom den länge varit kontroversiell i metodläran. En äldre föreställning från Herbert Tingstens tid avfärdas, nämligen den att värderingsutsagors giltighet faller helt utanför det vetenskapliga. Att extrinsikala värdeutsagor om verksamma medel att nå givna mål kan prövas statsvetenskapligt accepteras självfallet. Mer kontroversiell är slutsatsen att även intrinsikala värdeutsagor om yttersta, ultimata mål kan tolkas, klarläggas, dryftas och diskuteras med vetenskapliga anspråk, under särskilda omständigheter.

Giltighetsprövande argumentering kan innebära tillämpning av generositetsprincipen i syfte att föra upp den egna argumenteringen på en högre logisk nivå. I förlängningen kan detta leda till att forskaren formulerar och lägger till egna argument för eller mot en ståndpunkt eller en företeelse, såsom ett lagstadgat offentligt institut typ institutet folkomröstning eller institutet tryckfrihet, eller en offentlig policy eller en politisk åskådning i syfte att bygga upp bästa möjliga eller sämsta möjliga bild. Och på detta sätt bygga upp positioner som är värda att argumentera för och mot.

Förklarande idéanalys delas upp på effektperspektivet (idéers funktioner) och orsaksperspektivet. Nu stannar analysen inte vid idéernas innehåll (beskrivning) och bärkraft (giltighetsprövning); förklarande idéanalys går vidare till undringar om idéernas utsägende, utfärdande, omfattande, kort sagt deras institutionalisering av någon t.ex. staten, en utomstatlig entitet som ett parti eller en folklig rörelse. Vad ligger bakom? Vilka effekter får det att staten utfärdar en reglering? Vilka är regleringens funktioner? Vilken styrkraft har den? Åtlyds den av målgrupp och medborgare? Stärker den utfärdarens maktposition?

Den fjärde konstruerande typen av statsvetenskaplig idéanalys slutligen innebär rekommenderande. Rekommendationer innebär uppmaningar till handlande, t.ex. att förbättra sin argumentering i något avseende eller agera för att i något annat avseende förändra världen. Logiskt sett kan rekommendationer om att något bör göras inte härledas ur hur det är. Det krävs också värdeomdömen om det som är och dessa måste för resonemangets skull i princip tillföras av analytikern. Häri ligger det konstruerande. Exempel har getts på hur det kan gå till.

Referenser

- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod: att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Badersten, Björn & Gustavsson, Jakob, 2015. *Vad är statsvetenskap? Om undran inför politiken*. Lund: Studentlitteratur, 2:a uppl.
- Baumgartner, Frank R., Jones, Bryan D. & Mortensen, Peter B., 2014. "Punctuated Equilibrium Theory: Explaining Stability and Change in Public Policymaking", s. 59–103 i Sabatier, Paul A. & Weible, Christopher M. (red.), *Theories of the Policy Process*. Boulder, CO: Westview Press, 3rd ed.
- Becker, Howard S., 1998. *Tricks of the Trade: How to Think about Your Research While You're Doing It*. London: Univ of Chicago Press.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.
- Beckman, Ludvig, 2006. "Idékritik och statsvetenskapens nytta", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 108 (4), s. 331–342.
- Belin, Matts-Åke, 2012. *Public Road Safety Policy Change and Its Implementation – Vision Zero a road safety policy innovation*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Bennett, Andrew & Checkel, Jeffrey T., 2015. *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bergquist, Mats, 1970. *Sverige och EEC: En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961–1962*. Stockholm: Norstedts.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), 2005 (2012). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, uppl 2 och 3.
- Billig, Michael, 1996. *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bjereld, Ulf; Demker, Marie & Hinnfors, Jonas, 2009. *Varför vetenskap?*. Lund: Studentlitteratur, uppl. 3.
- Björk, Ragnar, 1983. *Den historiska argumenteringen: Konstruktion, narration och kolligation – förklaringsresonemang hos Nils Ahnlund och Erik Lönnroth*. Uppsala: Uppsala universitet, Historiska institutionen.
- Björklund, Stefan, 1993. "Kan statsvetare ta ställning i politik?", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 96 (1), s. 81–86.
- <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/8608/7746> (hämtad 2015-09-17)
- Bjørnholt, Bente & Vedung, Evert, 2016. "Brugerevaluering", s. 263–283 i Bredgaard, Thomas (red.), *Evaluering af offentlig politik og administration*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Boréus, Kristina, 1994. *Högervåg: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969–1989*. Stockholm: Tiden.
- Boréus, Kristina, 2005a. *Diskriminering med ord*. Umeå: Boréa.
- Boréus, Kristina, 2005b. "Diskursiv diskriminering: en typologi", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 107 (2), s. 119–139.
- <http://journals.lub.lu.se/index.php/st/article/view/1918/1501> (hämtat 2015-12-15)
- Boréus, Kristina, 2006. *Diskrimineringens retorik: En studie av svenska valrörelser 1988–2002*. Stockholm: Kulturdepartementet, SOU 2006:52.
<http://www.regeringen.se/49bbo0/contentassets/54dbe2feeced41aeb207c68785d79b06/diskrimineringens-retorik--en-studie-av-svenska-valrorelser-1988-2002-sou-200652> (hämtat 2015-12-15)

- Borevi, Karin, 2002. *Välfärdsstaten och det mångkulturella samhället*. Uppsala: Acta universitatis upsaliensis.
- Brecht, Arnold, 1959. *Political Theory: The Foundations of Twentieth-century Political Thought*. Princeton, NJ.: Princeton U.P.
- Cairney, Paul, 2012. *Understanding Public Policy: Theories and Issues*. Houndmills, Hampshire, England: Palgrave Macmillan.
- Czarniawska-Joerges, Barbara, 1988. *Att handla med ord: Om organisatoriskt prat, organisatorisk styrning och företagsledningskonsultering*. Stockholm: Carlssons.
- van Eemeren, Frans H., & Grootendorst, Rob, 2004. *A Systematic Theory of Argumentation: the Pragma-dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, Josefina, 2011. *Strider om mening: en dynamisk frameanalys av den svenska sexköpslagen*. Uppsala: Uppsala University Library.
- Erikson, Josefina, 2015. "Ideas and actors in policy processes: Where is the interaction?" *Policy Studies*, 36(5), s. 451-467.
<http://dx.doi.org/10.1080/01442872.2015.1091067> (hämtad 2015-10-27)
- Eriksson, Gunnar, 1989. *Platon och smitaren: Vägar till idéhistorien*. Stockholm: Atlantis. (Kap "Om idealtypsbegreppet i idéhistorien", s. 184-198).
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik, 2012. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts, 4:e uppl.
 "Explain", se SOED 2007.
- Falkemark, Gunnar (red.), 1992. *Statsvetarporträtt: Svenska statsvetare under 150 år*. Stockholm: SNS Förlag.
- Förklara, 2015, 2016. <http://www.synonymer.se/?query=f%F6rklara> (hämtad 2015-09-29).
<http://www.synonymer.se/?query=f%F6rklara> (hämtad 2016-09-23).
- Gestalt, 2015, <http://dictionary.reverso.net/english-cobuild/gestalt%20switch> (hämtad 2015-09-20).
- Godenhjelm, Sebastian, Lundin, Rolf A. & Sjöblom, Stefan M., 2015. "Projectification in the public sector – the case of the European Union", *International Journal of Managing Projects in Business*, 8(2), s. 324-348.
<https://doi.org/10.1108/IJMPB-05-2014-0049> (hämtat 20180515).
- Hansen, Morten Balle & Vedung, Evert, 2005. *Fælles sprog i ældreplejens organisering: Evaluering af et standardiseret kategorisystem*. Odense: Syddansk universitetsforlag.
http://vbn.aau.dk/files/80072476/47677_faelles_sprog_a.pdf (hämtad 2017-03-27).
- Hansen, Morten Balle & Vedung, Evert, 2010. "Theory-Based Stakeholder Evaluation," *American Journal of Evaluation*, 31 (3), s. 295-313. <http://evi.sagepub.com/content/16/3/263.full.pdf+html> (hämtad 2014-05-15).
- Heckscher, Gunnar, 1937. "Politisk idéhistoria", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 40 (5), s. 426-439.
- Heckscher, Gunnar, 1939. Recension av Herbert Tingsten "De konservativa idéerna", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 42 (5), s. 491-499.
- Heeger, Robert, 1975. *Ideologie und Macht: Eine Analyse von Antonio Gramscis Quaderni* [Ideology and Power: An Analysis of Antonio Gramsci's Quaderni]. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hertting, Nils & Vedung, Evert, 2009. *Den utvärderingstöta politiken: Styrning och utvärdering i svensk storstadspolitik*. Lund: Studentlitteratur.

- Hinnfors, Jonas, 1995. *På dagordningen? Svensk politisk stil i förändring*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Hirschman, Albert O., 1991. *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Jeffner, Anders, 1970. "Några problem vid livsåskådningsanalys", *Svensk teologisk kvartalstidskrift*, 46 (1), s. 4957.
- Jerneck, Magnus, 1983. *Kritik som utrikespolitiskt medel: En studie av de amerikanska reaktionerna på den svenska vietnamkritiken*. Lund: Dialogos.
- Jerneck, Magnus, 1990. "Olof Palme – en internationell propagandist", s. 121–142 i Bo Hultdt & Klaus Misgeld (red.), *Socialdemokratin och den svenska utrikespolitiken*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet.
- Jerneck, Magnus, 2013. "Sitting on the Balcony: American Responses, Strategic Dilemmas, and Swedish Criticism of the Vietnam War", *Statecraft & Diplomacy*, 24 (3), s. 404–426(23).
- Karlsson, Ove, 1995. *Att utvärdera-mot vad? Om kriterieproblemet vid intressentutvärdering*. Stockholm: HLS Förlag.
- Kingdon, John W., 1984. *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Boston, MA.: Little, Brown.
- Kjørup, Sören, 2009. *Människovetenskaperna: problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur, 2:a uppl.
- Kuhn, Thomas S., 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Launsø, Laila & Rieper, Olaf, 2005 (2000). *Forskning om og med mennesker: Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning*. Köpenhamn: Arnold Busck, 5:e udg.
- Launsø, Laila; Rieper, Olaf & Olsen, Leif, 2016. *Forskning om og med mennesker: Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning*. Köpenhamn: Munksgaard, 7:e udg.
- Lundborg, Johan, 1991. *Ideologiernas och religionens död: En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik*. Nora: Nya Doxa.
- Lundgren, Lars J., 1998. *Acid Rain on the Agenda: A Picture of a Chain of Events in Sweden, 1966–1968*. Lund: Lund University Press.
- Lundquist, Lennart, 1988. *Byråkratisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1994. *Statsvetenskaplig förvaltningsanalys: Problem, trender och program*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratins väktare: Ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur.
- Merton, Robert K. & Barber, Elinor, 2004. *The Travels and Adventures of Serendipity*. Oxford: Princeton University Press.
- Persson, Monika, 2014. *The Dynamics of Policy Formation: Making Sense of Public Unsafety*. Örebro: Örebro University, Örebro Studies in Political Science, 36.
- Petersson, Hans F., 1964. *Power and International Order: An Analytical Study of Four Schools of Thought and Their Approaches to the War, the Peace and Post-War System 1914–1919*. Lund: Gleerup.
- Petäjä, Ulf, 2006. *Varför yttrandefrihet? Om rättfärdigandet av yttrandefrihet med utgångspunkt från fem centrala argument i den demokratiska idétraditionen*. Växjö: Växjö universitet, Acta Wexionensia, Nr 83/2006.

- Popper, Karl R, 1961. *The Poverty of Historicism*. London: Routledge & Kegan Paul, 2nd ed.
- Popper, Karl R., 1962. *The Open Society and Its Enemies*. London: Routledge.
- Prior, Lindsay, 2003. *Using Documents in Social Research*. London: Sage.
- Romklubben (Meadows, Dennis L.), 1972. *Tillväxtens gränser*. Stockholm: Bonniers.
- Rothstein, Bo, 1994. *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS Förlag.
- Sandahl, Rolf & Petersson, Gustav Jakob, 2015. *Kausalitet: i filosofi, politik och utvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Shadish Jr, William R. & Cook, Thomas D. & Leviton, Laura C., 1991, *Foundations of Program Evaluation: Theory of Practice*. London: Sage.
- Sjöblom, Stefan, Löfgren, Karl & Godenhjelm, Sebastian, 2013. "Projectified Politics: Temporary Organizations in a Public Context", *Scandinavian Journal of Public Administration*, 17(2) s. 3-12. <https://doi.org/10.1108/IJMPB-05-2014-0049> (hämtat 2018-05-15).
- Skovdal, Bernt, 1992. *Tingsten, totalitarismen och ideologierna*. Stehag: Symposion.
- SOED, 2007. *Shorter Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Stenelo, Lars-Göran, 1984. *The International Critic*. Lund: Studentlitteratur/Chartwell-Bratt.
- Stone, Deborah, 2012. *The Policy Paradox: the Art of Political Decision Making*. London: Norton, 3:e uppl.
- Svensson, Palle, 1996. *Demokratiets kris: En debat- og systemanalyse af dansk politik i 1970'erne*. Århus: Politica. – För recension se Vedung 1996.
- Tingsten, Herbert, 1939a. *De konservativa idéerna*. Stockholm: Bonniers.
- Vedung, Evert, 1971. *Unionsdebatten 1905: En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:170490/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2015-10-30).
- Vedung, Evert, 1977. *Det rationella politiska samtalet*. Stockholm: Aldus Bonnier.
- Vedung, Evert, 1982. *Political Reasoning*. Newbury Park, CA.: Sage.
- Vedung, Evert, 1983b. "Systematic Interpretation and the Principle of Charity", *Informal Logic*, 5:2, s. 21–22. http://ojs.uwindsor.ca/ojs/ledy/index.php/informal_logic/article/viewFile/2752/2193 (hämtat 2015-11-01).
- Vedung, Evert, 1987. "Rational Argumentation and Political Deception", s. 353–364 i Frans H. van Eemeren, Grootendorst, Rob, Blair, J. Anthony & Willard, Charles A. (red.), *Argumentation: Across the Lines of Disciplines, Proceedings of the Conference on Argumentation 1986*. Dordrecht/Holland: Foris Publications.
- Vedung, Evert, 1991, 1998, 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur, 1a, 2:a, 3:e upplagan.
- Vedung, Evert, 1992. "Rec. av Johan Lundborg, Ideologiernas och religionens död: En analys av Herbert Tingstens ideologi- och religionskritik (Nora: Nya Doxa, 1991)", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 95 (1), s. 96–106.
- Vedung, Evert, 1993. *Statens markpolitik, kommunerna och historiens ironi*. Stockholm: SNS Förlag. <https://doi.org/10.1108/IJMPB-05-2014-0049> (hämtat 2018-05-15).

- Vedung, Evert, 1996. "Krisen som aldrig kom: Om Palle Svenssons debatt- och realanalys av Danmarks 1970-tal", *Politica: Tidsskrift for politisk videnskab*, 28 (3), s. 338–351. (Också tryckt som *Politisk idéanalys och den danska debatten om demokratins kris*, Uppsala Universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 1997.)
- Vedung, Evert, 1997. *Public Policy and Program Evaluation*. Piscataway, NJ.: Transaction.
- Vedung, Evert, 2011. "Vattenkraft – för och mot", s. 1–36 i Korsfeldt, Thomas & Linton, Susan, *Vattenkraftens roll i ett hållbart energisystem: slutrapport från Vattenkraftutredningen*. Bilaga 2. Stockholm: Svensk Energi.
- Vedung, Evert, 2018a. *Ideational Analysis [Idéanalys]: Citations by other authors of Evert Vedung's book Det rationella politiska samtalet [Rational Political Conversation]* (Stockholm: Bonniers, 1977, in Swedish). Alphabetical order / Bokstavsordning.
- Vedung, Evert, 2018b. *Ideational Analysis [Idéanalys]: Citations by other authors of Evert Vedung's book Det rationella politiska samtalet [Rational Political Conversation]* (Stockholm: Bonniers, 1977, in Swedish). Chronological order / Kronologisk ordning.
- Vedung, Evert & Brandel, Magnus, 2001. *Staten, vattenkraften och de politiska partierna*. Nora: Nya Doxa.
- Vedung, Evert & Dahlberg, Magnus, 2013. *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert & Klefbom, Erik, 2002. *Ozonhållet: Globalt, nationellt, lokalt*. Stockholm: Liber.
- Wockelberg, Helena, 1996. *Verksledningsdebatten: En analys av partiers och intresseorganisationers förvaltningspolitiska idéer*. Uppsala universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Wockelberg, Helena, 2003. *Den svenska förvaltningsmodellen: Parlamentarisk debatt om förvaltningens roll i styrelseskicket*. Uppsala: Uppsala University Library.

En dynamisk frameanalys av policyskapande

Josefina Erikson

Abstract

Policyskapande sker i dynamiska processer där idéer och aktörer interagerar. I det forskningsfält som intresserar sig för hur policy skapas har flera viktiga bidrag gjorts, som uppmärksammar relationen mellan å ena sidan en frågas språkliga och idémässiga formulering och å andra sidan aktörernas handlande. Artikeln argumenterar för att en återstående utmaning är att analytiskt precisera angreppssätt som hjälper oss att fånga interaktioner i politiska processer; alltså hur aktörer både skapar och formulerar idéer men också påverkas av dem. Syftet med artikeln är att bidra till forskningen om hur politiska reformer skapas genom att utveckla ett ramverk för en dynamisk frameanalys. Frameanalysen har tidigare använts för att analysera innehåll och debatter i politiken men inte för att förstå politiska processer. En empirisk studie av svensk prostitutionspolicy kommer att användas för att visa på ramverkets fruktbarhet.

Introduktion

Prostitution är ett problem som ofta debatteras i politiska sammanhang. Om man tittar lite närmare på dessa debatter blir det tydligt att det råder stor oenighet om vad som egentligen är ”problemet” med själva prostitutionen; debatten handlar lika mycket om karaktären på själva problemet som vilka åtgärder som bör införas. Ett annat sätt att uttrycka saken är att det pågår en meningsstrid om hur prostitution bör förstås. Medan somliga ser prostitutionen som ett problem, är andra mer bekymrade över samhällets attityder till sexköp. Beroende på vilken uppfattning som dominerar, framstår vissa åtgärder och lösningar som relevanta medan andra inte ens blir aktuella.

Inom den forskning, som intresserar sig för hur politiska reformer blir till, har insikten om att varken problem eller lösningar är objektivt givna, ersatt den tidigare förhärskande förståelsen av att politik handlar om att hitta nya (rationella) lösningar på ”faktiska” problem (Bacchi, 1999; Rochefort & Cobb, 1994; Schön & Rein, 1994). En följd av detta är att allt fler forskare betonar vikten av

Josefina Erikson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
E-post: josefina.erikson@statsvet.uu.se

att analysera *idéer* som en viktig komponent i politiska processer. För att bättre förstå varför vissa lösningar och åtgärder väljs framför andra blir olika typer av idéanalyser betydelsefulla. I korthet syftar dessa studier till att uppmärksamma att policyproblem kan formuleras på olika sätt; därigenom tillskrivs ett visst fenomen olika karaktäristika och egenskaper. De idéer som uttrycks blir i sin tur avgörande för frågans vidare behandling, både när det gäller lösningar och hur jurisdiktionsgränser skall dras.

De enskilda aktörerna är självfallet också centrala för hur politiska reformer blir till; det är de som det till syvende og sist formuleras – och konstrueras – policyproblemen. Relationen mellan de idéer som uttrycks och de politiska aktörer som är involverade i en beslutsprocess brukar i den konstruktivistiska forskningstraditionen förstås som dynamisk eller dualistisk (Hacking 1999; Bacchi 2000; Hay 2002, 2006; Mehta 2011). Detta innebär å ena sidan att politiska frågor formuleras av aktörer men att aktörerna själva, å andra sidan, också påverkas av – och måste förhålla sig till – de olika tankemönster som skapas.

Flera viktiga forskningsbidrag har redan gjorts när det gäller relationen mellan idéer och aktörer i politiska processer.¹ En återstående utmaning är dock att analytiskt precisera vilka angreppssätt som hjälper oss att fånga den dynamiska relationen mellan idéer och aktörer i politiska processer, dvs hur aktörer både skapar och formulerar idéer men samtidigt influeras av dem (Mehta 2011; se Erikson 2015 för en mer utvecklad diskussion om detta).

Syftet med den här artikeln är att bidra till forskningen om hur politiska reformer skapas genom att presentera ett analytiskt ramverk som kan fånga den här dynamiska relationen mellan idéer och aktörer. Frameanalys har tidigare använts för att analysera innehåll och debatter i politiken men inte för att förstå politiska processer.² En processtudie av svensk prostitutionspolicy exemplifierar hur ett sådant perspektiv kan användas för att undersöka tillkomsten av den svenska sexköpslagen.

Frameanalys – ett analytiskt perspektiv att utveckla

Frameanalys är ett analytiskt angreppssätt med rötterna i den konstruktivistiska traditionen. Den lägger både stor tonvikt vid hur frågor formuleras och i vilken omfattning aktörerna är delaktiga i dessa idéskapande processer. Perspektivet har använts inom en rad områden, så som kommunikationsforskning (t.ex. Scheufele 1999; Entman 1993; De Vreese 2012), kognitiv psykologi (t.ex. Kuhnberger 1998; Levin et al 1998), studier av sociala rörelser (t.ex. Benford &

1 T.ex. Sabatier 1988; Stone 1989; Baumgartner and Jones 1991; Hall 1993; Schneider and Ingram 1993; Schön and Rein 1994; Hajer 1995; Blyth 1997; Bacchi 1999; Yanow 2000; Fischer 2003; Kingdon 2003; Verloo and Lombardo 2007; Jones and McBeth 2010.

2 Artikeln bygger på och vidareutvecklar tankegångar i Erikson, 2011. Se även Erikson, 2012 och 2015. Se även Erikson 2017 för en vidareutveckling utifrån ett institutionellt perspektiv.

Snow 2000; Gamson 1998; Morris & Mueller 1992; Snow and Benford 1992), statsvetenskap (t.ex. Drake and Donohue 1996; Mintz & Redd 2003), genusforskning (t.ex. Verloo 2007; Verloo, Lombardo, & Meier 2009) och policyanalys (t.ex. Schön and Rein 1994, Stone 1989; van Hulst & Yanow 2014). Fokus har framförallt legat på hur frågor inramas i olika debatter och hur aktörer i strategiskt syfte kan välja en viss formulering framför en annan, men också för att förstå effekterna av olika sätt att rama in politiken. I policyforskningen, alltså den forskning som intresserar sig för hur politiska reformer kommer till, har perspektivet visat sig fruktbart för att granska innehållet i den politiska diskursen och för att öka kunskapen om roten till politiska kontroverser, t.ex. genom att uppmärksamma underliggande idékonflikter (Rein & Schön, 1996; Schön & Rein, 1994; Verloo & Lombardo, 2007; Verloo, Lombardo, & Meier, 2009).

Hittills har frameanalys emellertid inte använts för att analysera själva policyskapandet eller för att förklara tillkomsten av en ny policy. I andra empiriska sammanhang har perspektivet dock applicerats på processer för att förstå både aktörernas delaktighet i att rama in ett samhällsproblem och de effekter och konsekvenser, som dessa inramningar ger upphov till. Särskilt framgångsrika har Snow och Benford varit i att använda frameanalys för att studera engagemanget i sociala rörelser; de har visat hur inramningen av en fråga får betydelse för vilka rörelser som lyckas mobilisera ett stort stöd. De har även funderat över vilka inramningar som har störst möjlighet att bli lyckosamma och därmed leda till att en fråga får genomslag (Benford, R. D. & Snow, D.A. 2000; Snow, D. A. & Benford, R. D. 1988; 1992).

Jag menar att frameanalys utgör en fruktbar utgångspunkt för att skapa ett analytiskt ramverk, som fångar dynamiken mellan idéer och aktörer i tillkomsten av politiska reformer; men erbjuder frameanalysen verktyg för att analysera policydiskursen, samtidigt som aktörernas (strategiska) roll uppmärksammas. Jag kommer att ta avstamp i den frameanalys som redan är etablerad för att sedan utveckla den genom att bredda och ytterligare konkretisera dess tillämpning (se även Erikson 2017 för en vidareutveckling utifrån ett feministiskt institutionellt perspektiv).

En dynamisk frameanalys

Den dynamiska frameanalysen består av tre komponenter som syftar till att fånga, 1) De olika idéer om en viss politisk fråga som uttrycks i en politisk process, 2) Hur dessa idéer inverkar på aktörernas handlingsutrymme, samt 3) Hur aktörer strategiskt kan manipulera förståelsen diskursivt av en viss fråga. Jag menar att dessa tre komponenter tillsammans fångar idéers (potentiella) inverkan på aktörers handlingsutrymme samtidigt som det fångar aktörernas delaktighet i att skapa mening; av det skälet kallar jag ramverket för dynamiskt. Idéer i det här sammanhanget åsyftar vad som ibland kallas policyidéer, alltså

utsagor i en viss sakfråga som tillskriver fenomenet vissa karaktäristika och egenskaper samt explicit eller implicit beskriver vad som bör göras i frågan, kort sagt problemrepresentationer och lösningsförslag.

1. ATT ANALYSERA IDÉER I POLICY

Den metodologiska utgångspunkten är att idéer är en central del av politiken, inte bara därför att politik handlar om att driva igenom just olika idéer, utan för att politik också handlar om att formulera idéer. Dessutom får idéer konsekvenser för aktörers handlande. En analys av idéer i policyskapande bör därför inte stanna vid en rent deskriptiv innehållsanalys av alla uppfattningar som uttrycks i en debatt, utan ta steget vidare och fokusera på de idéer som blivit föremål för meningsskiljaktigheter (Schön & Rein, 1994). Ett första steg i en frameanalys anpassad för politiska reformprocesser blir därför att analysera den eller de olika inramningar av en viss fråga som uttrycks i den politiska debatten, både muntligen och skriftligen, samt att lyfta fram eventuella skiljelinjer.

Med utgångspunkt i tidigare forskning kan inramningar i policydebatter analyseras i termer av dess *problembeskrivning* och *lösningsförslag* (Bacchi, 1999; Benford & Snow, 2000; Schön & Rein, 1994; Verloo & Lombardo, 2007). Det vill säga, hur är problemet uppställt och vilken är den föreslagna lösningen? Svaret blir avgörande för frågans vidare behandling, dess jurisdiktion och för aktörernas politiska handlingsutrymme. Analysen av problembeskrivningen kan ytterligare fördjupas genom att lägga till Deborah Stones resonemang om *causal stories* eller orsaksberättelser. Valet av tillkomsthistoria blir ofta direkt avgörande för vilka lösningar som blir aktuella (Stone, 1989), eftersom den handlar om hur orsaker till ett problems uppkomst och utbredning beskrivs. En viktig del i en orsaksberättelse är också hur ansvar och skuld fördelas samt om handlingen ses som avsiktlig eller oavsiktlig (Stone, 1989, 282ff).

För att ta frameanalysen ytterligare ett steg och göra den tillämpbar på en politisk reformprocess, där förändring över tid står i fokus, menar jag att det krävs en vidareutveckling av befintliga perspektiv. En ny uppsättning analysverktyg som kan fånga idéförändringar över tid genom att skilja mellan hur inflytelserika olika inramningar är vid olika tidpunkter behövs. Att göra detta är även viktigt för att förstå effekter och konsekvenser av olika sätt att beskriva verkligheten, inte minst för aktörerna själva. Det är ju rimligen så att aktörerna inte påverkas lika mycket av alla inramningar som uttrycks i ett meningsutbyte; de ramar som har en stark ställning påverkar aktörerna mer än de som har en mer marginaliserad position. Jag föreslår att inramningars grad av institutionalisering kan användas som ett sådant mått på styrka.

Att analysera inramningars grad av institutionalisering

Policyforskare ser ofta tillkomsten av nya reformer som ett uttryck för institutionalisering. Ett visst förhållningsätt till en fråga får därigenom en normerande

status och skrivs in i lag. Den process i vilken en inramning av en fråga går från att vara en förståelse, en tolkning bland många, till att bli den dominerande och förhärskande, kan i samma anda också förstås som en institutionaliseringsprocess (jfr Hajer, 1995, 2003; Schneider & Sidney, 2009).

Rein och Schön skiljer mellan tre typer av inramningar med avseende på hur specificerade de är (Schön & Rein, 1994, 33). *Policyramen*, som är den mest specifika, används för att beteckna den inramning som en aktör använder för att konstruera ett problem i policyprocessen. Den *institutionella ramen* är mer allmänt hållen och ur denna kan enskilda aktörer utmejsla sina förståelser. Ofta är institutionella ramar mer diffusa och mindre precisa än policyramar. De mest generella ramarna ges namnet *metakulturella ramar*, vilka uttrycker breda kulturella föreställningar om samhället och ligger till grund för de andra två typerna av ramar (Schön & Rein, 1994, 33). Rein och Schöns tredelning baseras på ramarnas inbördes hierarki, utifrån ett institutionellt eller organisatorisk perspektiv i det avseendet att de har olika mycket inflytande, men också att de mer generella ramarna tros vara normerande för inramningar på lägre nivå. Samtidigt innefattar tredelningen ramarnas diskursiva generalitet; alltså hur generella eller specifika idéer som de uttrycker. Policyramen antas exempelvis i regel vara mer preciserad än den metakulturella ramen. Samma dubbelhet finns i Snow och Benfords tredelning (Snow, D. A. & Benford, R. D. 1992, 138).

Jag föreslår att det analytiskt är mer fruktbart att göra en distinktion mellan å ena sidan en inramnings diskursiva generalitetsgrad, alltså hur konkreta och preciserade idéer om problem och lösning som den uttrycker, och å andra sidan den institutionella dimensionen, som fångar huruvida en ram har institutionaliserats, blivit normerande eller om den bara uttrycks av enskilda aktörer. Den diskursiva aspekten fångas genom den första uppsättningen analysverktyg som redan presenterats, i form av den deskriptiva analysen av olika inramningars problem och lösningsförslag. Den institutionella aspekten kommer här att utvecklas och operationaliseras i termer av fyra steg.

Institutionaliseringsprocessens fyra steg

I formella politiska beslutsprocesser, där det högsta målet är att etablera en inramning i form av lagstiftning, kan en institutionaliseringsprocess beskrivas som bestående av ett antal kritiska moment, där varje steg innebär att inramningen fått ytterligare inflytande. Notera att stegen syftar till att beskriva hur en viss förståelse gradvis får ökat inflytande i debatten men också att policyförändring oberoende av dessa steg kan ske abrupt eller inkrementellt. Det *första* kritiska steget är att en viss inramning kommer upp på den politiska dagordningen och diskuteras på den politiska arenan, exempelvis genom att en ny uppfattning av prostitution börjar diskuteras i ett utskott, en kommitté eller i kammaren. Det *andra* steget är att den nya förståelsen förs fram från flera håll i policyprocessen samtidigt. Det finns en koalition av aktörer eller

nyckelpersoner som stöder ramen. *Tredje* steget handlar om att få officiellt erkännande i riksdags- och regeringsdokument, exempelvis i utskottsbetänkanden och utredningsdirektiv, och det *fyjärde* innebär att få genomslag i lagstiftning eller annan beslutad policy. Modellen är ett försök att fånga det faktum att formell institutionalisering legitimerar inramningar i olika hög grad och därigenom påverkas aktörernas handlingsutrymme. Det finns också ett mått av stigberoende i den meningen att utvecklingen är beroende av tidiga händelser och därför blir självförstärkande. För varje steg i institutionaliseringsprocessen som en inramning når, ökar chansen för att den ska få inverkan i lagstiftning och policy. Många inramningar når det första steget och ganska många det andra, men det är svårt att nå så långt som till det tredje steget.³ Den formella institutionaliseringsprocessen så som jag har operationaliserat den här, erbjuder inte bara ett analytiskt verktyg för att fånga styrkerelationen mellan olika inramningar över tid och rum, utan även ett instrument så att forskaren ska kunna analysera hur en viss förståelse påverkar aktörernas förhållningssätt och agerande i frågan. Detta kommer att utvecklas nedan under det avsnitt som handlar om idéers hindrande och möjliggörande funktioner.

I nästa avsnitt följer några konkreta exempel på hur den första komponenten i ramverket kan appliceras på ett empiriskt fall.

Inramningen av svensk prostitutionspolicy – ett illustrativt fall

Sverige införde år 1998 en ny prostitutionslagstiftning som vid tidpunkten var unik, eftersom den förbjöd köp av sexuella tjänster men inte kriminaliserade de prostituerade, alltså försäljningen av sexuella tjänster. På 1970-talet avfärdades sådana kriminaliseringskrav som orealistiska och oseriösa av den svenska riksdagen men två årtionden senare fick samma krav stöd från en majoritet av riksdagsledamöterna. Hur var detta möjligt? För att analysera och förklara den process som föregick den nya lagstiftningen har jag använt en dynamisk frameanalys såsom den beskrivits ovan (se även Erikson, 2011, 2012, 2015). Studien tar sin början på 1970-talet då prostitutionsfrågan kom upp på den parlamentariska agendan. Det första steget i analysen handlar om att undersöka vilka konkurrerande förståelser av prostitution som uttrycktes vid den här tidpunkten genom att beskriva de olika uppfattningarna i exempelvis motioner, debatter, rapporter, utskottsbetänkande och propositioner. De olika synsättens problembeskrivning, orsaksberättelser och lösningsförslag analyseras och därigenom kan ett antal olika inramningar utmejslas, i det här fallet tre: *en socialpolitisk ram*, där prostitution beskrivs som ett utslag av fattigdom där utsatta kvinnor (och i viss mån män) tvingas prostituera sig. Lösningen

3 Det finns också en mer informell dimension av institutionalisering som är sammanlänkad med den formella institutionaliseringsprocessen beskriven ovan. Den informella dimensionen handlar om att inramningar institutionaliseras i praktiker, normer och föreställningar utan att kodifieras. Den informella dimensionen är emellertid svårare att konkretisera analytiskt.

är sociala stödåtgärder; en *kriminalpolitisk*, där prostitution beskrivs som ett straffrättsligt problem, vars orsak står att finna i ett ojämställt samhälle där män och kvinnor har olika förutsättningar. Lösningen är kriminalisering av prostitutionen; samt slutligen en *normaliseringsram*, där prostitution inte ses som ett problem utan som en nödvändighet i samhället. Lösningar bör därför riktas mot de problem som omgärdar prostitutionsverksamheten och inte mot fenomenet i sig, exempelvis kan statligt reglerade bordeller vara ett sätt att kontrollera och strama upp verksamheten. Meningsstriden om prostitutionsfrågan har under hela tidsperioden stått mellan dessa tre inramningar, låt vara att de uppträtt i lite olika tappningar.

Nästa steg i analysen är att undersöka idéförändringar genom att studera hur inflytelserika dessa inramningar har varit och hur de förhåller sig till varandra. Detta sker genom att applicera den andra uppsättningen analysverktyg, de som handlar om de fyra institutionaliseringsstegen. En genomgång av riksdagstryck och debatter visar att ramarnas inflytande har skiftat och varierat över tid. På 1970- talet var den *socialpolitiska inramningen* institutionaliserad i lagstiftning (steg 4); den sociala inramningen genomsyrar också offentliga utredningar, utskottsbetänkanden och de flesta officiella dokument. Vid den här tidpunkten återfinns den *kriminalpolitiska inramningen* framförallt utanför riksdagen, i de politiska argument som förs fram av diverse kvinnoorganisationer. Den har vid den här tidpunkten alltså inte ens nått steg ett i institutionaliseringsprocessen. *Normaliseringsramen* hade nått den politiska dagordningen (steg 1), men den uttrycktes framförallt i motioner från en enskild riksdagsledamot.

Så småningom förändrades dock relationen mellan de olika synsätten i prostitutionsfrågan. Den kriminalpolitiska ramen avancerade successivt medan den socialpolitiska inramningen blev alltmer ifrågasatt. Vid mitten av 1980-talet fanns en koalition av aktörer från olika partier som gav uttryck för en kriminalpolitisk inramning av prostitutionen (steg 2). I början av 1990- talet fick den kriminalpolitiska ramen ytterligare uppsving genom erkännande och stöd i regeringens utredningsdirektiv och i utredningsrapporter; därmed nådde den det tredje steget i institutionaliseringsprocessen. I och med detta var en avgörande punkt i policyprocessen nådd, eftersom den kriminalpolitiska inramningen då sågs som ett legitimt alternativ till den befintliga lagstiftningens socialpolitiska inriktning. Till följd av en rad kritiska händelser skiftade maktförhållandena mellan de olika perspektiven och en ny prostitutionslagstiftning kunde drivas igenom år 1998. Köp av sexuella tjänster kriminaliserades.

Så här långt har ramverket visat vilka idéer som stod på spel i policyprocessen men också att det fanns meningsskiljaktigheter i hur prostitutionsfrågan skulle förstås, både rörande problemets art, orsak och lösning. För att fullt ut förstå den här policyprocessen så behövs emellertid också en analys av hur dessa idéer har inverkat på aktörerna handlingsutrymme och hur de har agerat.

Nästa komponent i ramverket behandlar därför frågan om idéers hindrande och möjliggörande funktioner.

2. ATT ANALYSERA IDÉER SOM HINDRANDE OCH MÖJLIGGÖRANDE

Nedan identifieras två centrala mekanismer för hur idéer inverkar på aktörernas handlingsutrymme. Mekanismer förstås här som den länk som beskriver och preciserar *hur* ett orsakssamband eller en effekt på en mer övergripande nivå verkar (Mayntz, 2004). I det här fallet handlar det om att precisera idéers konstituerande funktion, dvs. hur idéer fungerar hindrande och möjliggörande för aktörers handlande i policyskapande processer. De mekanismer som är aktuella här är 1) institutionalisering och 2) föreskrivning av jurisdiktion över en fråga.

a) Institutionalisering

Inramningars institutionalisering och inbördes styrkerelation över tid och rum har redan berörts i föregående avsnitt. Att slå fast att en viss ram är dominerande säger emellertid ingenting om *hur* inramningen påverkar aktörerna. Ändå utgör en sådan analys första stegen för att förstå inramningars hindrande och möjliggörande funktioner. Aktörer måste nämligen förhålla sig till den gällande tankefiguren på något sätt; antingen följer de den eller också ifrågasätter de dess trovärdighet och väljer att driva en annan linje. Ju högre steg en inramning når i institutionaliseringsprocessen desto mer legitim blir den, vilket återverkar på samtliga aktörers handlingsutrymme. En inramning som endast uttrycks av en enskild aktör får däremot begränsade effekter. Den kvalitativa funktionen av en viss ram är emellertid kontextberoende och varje inramning fungerar på olika sätt beroende av dess innehåll vilket gör att det är svårt att på förhand säga hur en viss ram inverkar på aktörernas handlande, alltså vilken typ av beteende som den främjar eller hämmar.

Vid sidan om den formella institutionaliseringsprocessen, kan idéer även institutionaliseras i informell mening genom att de blir det dominerande sättet att uppfatta en viss fråga (Hay, 2006; Schmidt, 2008). Den informella dimensionen är svårfångad, men en indikator på när en idé informellt sett har institutionaliserats, är när aktörer upprepade gånger i policydebatten relaterar sina inlägg till en viss inramning utan att det skett några formella förändringar. Detta kan ske oavsett om aktörerna förhåller sig positivt eller negativt till inramningen; det som är betydelsefullt är att de genom att uttryckligen förhålla sig till den erkänner dess betydelse. Ett sådant exempel är, när de svenska riksdagsledamöterna, trots att inga formella förändringar hade gjorts i lagstiftningen eller policy, började uppfatta prostitutionen som ett *problem i sig*. Formellt sett hade ingenting förändrats men vid mitten av 1980-talet var det inte längre socialt accepterat att bedöma prostitutionsfrågan som oproblematiserad, som i normaliseringsramen. En övergripande *problemuppfattning* institutionaliserades

informellt och detta märktes genom att även motståndarna till kriminaliseringsidén anpassade sitt handlande efter den nya inramningen. Ingen ifrågasatte längre att prostitution var ett problem i sig. I intervjuer uppger aktörerna att motståndet till kriminalisering var massivt men subtilt. "Ingen stod på barrikaderna och kämpade för mäns rätt att gå till prostituerade" (Erikson, 2011, 139). Trots att det troligtvis fanns de som inte såg prostitution som ett problem så formulerades motståndet istället i termer av att kriminalisering inte var en effektiv lösning på problemet.

b) Jurisdiktion

Den andra mekanismen handlar om jurisdiktion. Jurisdiktionen avgör *vem* som har rätt att fatta beslut om *vad* och är en viktig förutsättning för en frågas politiska öde: "some items are ignored because they are 'defined away' by the drawing of jurisdictional boundaries" (Kingdon, 2003, 155). Att frågor om jurisdiktion är betydelsefulla inom politiken och i studiet av politik är väl uppmärksammat inom policyforskningen (R. F. Baumgartner & Jones, 1991, 2002, 2006, 2012). Växelverkan mellan jurisdiktion, idéer och aktörer är emellertid en aspekt där dynamisk frameanalys kan bidra med fördjupad kunskap: det sker genom att mer explicit analysera jurisdiktionsfrågans förhållande till själva meningsskapandet i policyprocessen.

Jurisdiktion är kopplad till den institutionella kontexten, som i detta fall avser enheter och organ i den offentliga sfären; kopplingen sker formellt genom att någon bestämmer var beslut i ett visst ämnesområde ska fattas och vilka som ska hantera frågan. Det kan exempelvis handla om utskott i riksdagen, departement eller myndigheter. Samtidigt handlar jurisdiktion om idéer på så vis att jurisdiktionen över en fråga avgörs utifrån hur frågan formuleras. En fråga som formuleras som ett socialt problem blir en uppgift för socialdepartementet men om samma fråga istället formuleras som en utbildningsfråga kan det bli utbildningsdepartementet som får den på sitt bord. Poängen är att jurisdiktionstillhörigheten är föränderlig och tydligt relaterad till hur frågor formuleras. Jurisdiktionen utgör därför en länk mellan inramningarna och den institutionella arenan (jfr R. F. Baumgartner et al., 2006).

Jurisdiktionstillhörighet får två viktiga konsekvenser för aktörerna. För det första är jurisdiktionen central därför att den är direkt kopplad till aktörernas handlingsutrymme på så vis, att aktörer på den politiska arenan har svårt att agera i frågor som ligger utanför jurisdiktionen för den enhet eller organ där de verkar. Förändrad jurisdiktion över en fråga innebär att en annan grupp av aktörer får möjlighet att engagera sig i den frågan. För det andra finns det strategiska möjligheter för aktörer att formulera en fråga som tillhörande en viss jurisdiktion snarare än en annan. Av dessa skäl menar jag att jurisdiktionsdiskussioner och -förändringar bör uppmärksammas som en del av policyprocessen.

I prostitutionsfrågan fick jurisdiktionen stor betydelse för varför kriminaliseringsramen fick officiellt genomslag, något som i sig var en förutsättning för den kommande lagstiftningen. Prostitution är en fråga där socialutskottets och justitieutskottets jurisdiktioner överlappar. Det samma kan sägas om relationen mellan socialdepartementet och justitiedepartementet. Traditionellt sett har frågan framförallt behandlats i socialutskottet eftersom prostitution har betraktats i huvudsak som ett socialt problem. År 1992 ställdes frågan på sin spets, socialutskottet och justitieutskottet hade behandlat motioner om prostitution och kommit till olika slutsatser i prostitutionsfrågan. Socialutskottet avsåg behovet av en statlig prostitutionsutredning utifrån en social förståelse av prostitutionsfrågan. Det fanns inget behov av någon utredning eftersom frågan hanterades så som den borde hanteras; som ett socialt problem. Justitieutskottet däremot gjorde en annan bedömning och framhöll att det fanns ett behov av att utreda kriminalisering av prostitution som en möjlig ny åtgärd. Deras ställningstagande ramade in prostitutionsfrågan utifrån en kriminalpolitisk ram. Frågan handlade i hög grad om vilket utskott som ägde frågan. Justitieutskottet hade en stark och handlingskraftig ordförande, som lyckades driva igenom den kriminalpolitiska inramningen i justitieutskottet men även lyckades med att få Socialutskottet att backa, och därmed utstå pinsamheten att tvingas dra tillbaka sitt betänkande i kammaren. Händelsen bör betraktas som ett avgörande bakslag för socialutskottet – och därmed också för den socialpolitiska inramningen av prostitutionsfrågan i Sverige. Det var samtidigt av avgörande betydelse för den kriminalpolitiska ramen. Som en direkt konsekvens tillsattes en statlig prostitutionsutredning med direktiv att analysera kriminalisering som en möjlig åtgärd. Förändringen av jurisdiktion var också betydelsefull för frågans vidare behandling. Nya aktörer som var mer positiva till kriminaliseringsramen fick därmed inflytande över frågan; dessutom innebar skiftet att strafflagstiftning blev ett reellt alternativ eftersom Justitiedepartementet, som har strafflagstiftning inom sin jurisdiktion, är regeringens mot-svarighet till justitieutskottet (Erikson, 2011, 2012).

Den nya jurisdiktionen blev möjlig genom den kriminalpolitiska inramningen. Samtidigt fick jurisdiktionsskiftet betydelse för aktörernas handlingsutrymme, helt enkelt genom att föreskriva vilka som har rätt att driva och uttala sig i frågan. Skiftet fungerade hindrande för aktörerna i socialutskottet och möjliggörande för aktörerna i justitieutskottet.

För att fullt ut förstå hur policy skapas så behövs även en mer ingående analys av aktörernas handlande. Den sista komponenten i ramverket hanterar aktörerna.

3. ATT ANALYSERA AKTÖRERNAS ROLL I POLICYSKAPANDE

Inramningar är ständigt närvarande i policyskapandet och är betydelsefulla för det politiska handlandet eftersom aktörer agerar på basis av hur de uppfattar sin

omvärld. Här åsyftas policyaktörer, alltså människor som på något sätt är involverade i debatten om eller i hanteringen av en politisk fråga. Det kan potentiellt vara aktörer både utanför och i parlamentet. Dessa aktörer kan använda inramningar i strategiskt syfte för att försöka uppnå ett visst mål. Detta brukar kallas *strategisk framing* vilket är ett välkänt fenomen i policyforskningen.

Mindre diskuterat är det faktum att strategisk inramning kan få oavsiktliga konsekvenser som ligger utom aktörernas kontroll. När en fråga inramas på ett nytt sätt, skapas en ny förståelse av frågan och förståelsen kan sedan omtolkas av andra aktörer eller institutionaliseras. Strategisk inramning kan inte tas tillbaka när den har uppfyllt sitt omedelbara syfte eftersom idéer lever sitt eget liv. Inramningar kan även få direkta effekter för den aktör som uttryckt dem genom att låsa aktören vid en viss identitet eller en viss handlingslinje (Björnehed, 2012).

Tre inramningsstrategier inkluderas i mitt ramverk: kopplad inramning, utvidgad inramning och jurisdiktionsinramning, samt två möjliga, men oförutsedda konsekvenser: risktagande och begränsningar.

Tre inramningsstrategier

Snow och Benford nämner fler olika inramningsstrategier som aktörer kan använda sig av för att vinna stöd för sina policyförslag (Benford & Snow, 2000). Dessa återkommer i lite olika tappning inom framing-litteraturen (jfr Verloo & Lombardo, 2007). Den första strategin handlar om att föra samman två ideologiskt närbesläktade fenomen som inte har kopplas ihop tidigare (*frame bridging*). Den andra går ut på att helt förändra förståelsen av frågan, genom att omformulera den (*frame transformation*). Den tredje strategin försöker förtydliga och fräscha upp formuleringen av en fråga (*frame amplification*). Den fjärde och sista strategin innebär att man försöker utvidga ramen och hänga på fler aspekter eller värderingar, för att på så vis få mer stöd av potentiella anhängare (*frame extension*) (David A. Snow, E. Burke Rochford, Worden, & Benford, 1986, 467ff). Strategierna är delvis överlappande och kan vara svåra att särskilja empiriskt. Jag kommer därför endast att utnyttja två av strategierna. Dessutom lägger jag till en tredje, jurisdiktionsinramning.

Kopplad inramning betyder att nya formuleringar läggs till den befintliga ramen, som i övrigt förblir oförändrad. Detta innebär att en ny idé eller aspekt som inte tidigare inkluderas i inramningen hakas på och därigenom tillförs frågan en ny dimension. *Kopplad inramning* användes när AIDS-frågan fogades till den dominerande kriminalpolitiska inramningen för att ge ytterligare tyngd åt föreställningen att prostitution i sig är ett problem och samtidigt trycka på behovet av en ny åtgärd mot prostitution i form av kriminalisering. Den ursprungliga kriminalpolitiska inramningen förblev den samma men en ny aspekt lades till.

Utvidgad inramning är en strategi för att göra en inramning mer rymlig och inkluderande och samtidigt mindre preciserad för att kunna rymma flera olika,

mer detaljerade inramningar. Ett exempel på en utvidgad inramning var när ledamöterna i justitieutskottet kunde enas i en bred koalition genom att skapa en utvidgad kriminaliseringsram där olika typer av inramningar rymdes, som alla delade synen på prostitution som ett problem av straffrättslig karaktär och dessutom såg någon form av kriminalisering som en lösning. De skiftande uppfattningarna om orsaken till problemet och ifall bara köparen eller köpare och säljare borde kriminaliseras, doldes genom att de inblandade enades om innehållet i den nya, utvidgade ramen. På så sätt kunde de driva frågan framåt och få till stånd en utredning som låg i linje med den breda kriminaliseringsramen (Erikson, 2011). Detta fick emellertid konsekvenser som vi ska återkomma till.

Jurisdiktionsinramning hänger ihop med den växelverkan mellan jurisdiktionen och inramningar som redan har berörts ovan. De strategiska möjligheter som den här relationen erbjuder återstår dock att utveckla. I policyskapandet har aktörerna tillgång till en rad olika arenor, både inom de formella beslutsfattande institutionerna och utanför dessa (R. F. Baumgartner & Jones, 1991). Ovan har fastslagits att jurisdiktionen är betydelsefull både för vilka aktörer som kan engagera sig i en viss fråga och för vilken typ av åtgärder som kan vara aktuell. Det är exempelvis bara justitiedepartementet som kan utforma straffrättslig lagstiftning. Varje land skiljer sig åt i hur det politiska systemet är uppbyggt men det som alla system har gemensamt är att de rymmer ett antal olika arenor och att jurisdiktionsgränser överlappar och är föränderliga. Dessa karaktäristika är betydelsefulla för aktörernas möjligheter till strategiskt handlande. Oberoende av om aktörer handlar strategiskt eller inte, är en frågas inramning alltid kopplad till frågan om jurisdiktionen. Aktörerna kan använda sig av den här relationen i ett rent strategiskt syfte. Baumgartner och Jones har myntat begreppet "venue shopping" för att beskriva det fenomen som uppstår, när aktörer söker en passande arena för sitt policyförslag (R. F. Baumgartner et al., 2006, 968). Den bärande tanken i "venue shopping" är att jurisdiktion är en aspekt som kan användas strategiskt i politiskt handlande. Baumgartner och Jones fokuserar emellertid inte på inramningsstrategier vars direkta syfte är att förändra jurisdiktionen över en fråga. Jag kallar strategier vars syfte är att förändra jurisdiktionen över en fråga för *jurisdiktionsinramning*.

Ett byte av arena förändrar alltså regler, påverkar vilka aktörer som deltar och ändrar maktrelationer. Genom att förändra jurisdiktionen över en fråga förändras därmed förutsättningarna för en frågas framtida behandling och möjligheten att driva igenom policyförändring.

Två oförutsedda konsekvenser av inramningsstrategier

Två typer av oförutsedda konsekvenser kommer lyftas fram i min version av den dynamiska frameanalysen: risktagande och begränsningar. Jag menar att dessa två är av särskild betydelse och vanligt förekommande empiriskt. Jag utsluter emellertid inte att det kan uppstå fler effekter.

Som diskuterats ovan kan aktörer använda inramningar i strategiskt syfte, t.ex. för att vinna ökat gehör för sina åtgärdsförslag. Även om deras strategi är lyckosam får emellertid en sådan strategi ibland konsekvenser utöver den avsedda. Att koppla nya aspekter till en ram, eller utvidga den, innebär ett visst mått av *risktagande* och det medför dessutom *begränsningar* av den ursprungliga ramen.

Risktagande åsyftar sannolikheten för att oförutsedda och oönskade konsekvenser av strategisk inramning kan uppstå, t.ex. genom att nya, och ovälkomna aspekter kopplas till en inramning och en ny och mindre acceptabel förståelse av frågan skapas. I fallet då AIDS kopplades till kriminaliseringsramen innebar det visserligen att strategerna bakom lyckades få gehör för frågan (Erikson, 2011), men samtidigt tvingades acceptera att kopplingen, när den väl är gjord, kan bli svår att häva. AIDS-koppling kan därför få de oförutsedda konsekvenserna att prostituerade kvinnor stigmatiseras och ses som sjukdomsspridare. En annan möjlig följd är hårdare reglering som t.ex. obligatoriska hälsokontroller för prostituerade. Sådana konsekvenser beaktades inte av de aktörer som kopplade inramningen och sannolikt sågs sådana följder inte heller som önskvärda eftersom dessa aktörer syftade till att värna om de prostituerade kvinnorna (Erikson, 2011).

Begränsningar är ytterligare en oförutsedd konsekvens av strategisk inramning. De uppstår när en inramning förändras i strategiskt syfte för att tillfredsställa en annan aktör eller grupp av aktörer. Särskilt utvidgad inramning innebär en balans mellan aktörers vilja att slå vakt om sin ursprungliga tolkning av en fråga och deras önskan att förändra inramningen för att få ökat stöd från andra aktörer. En utvidgad inramning är därför ett strategiskt sätt att skapa koalitioner och ökat stöd, men de begränsar också aktörerna, eftersom den ursprungliga inramningen tonas ned och ofta förlorar i precision. Värdet av ramar som är allmänt hållna måste vägas mot nyttan av att samarbeta med flera aktörer. Den strategiska inramning som nämndes ovan, och som innebär att aktörerna gjorde kundkriminaliseringsramen mer öppen för att möjliggöra en koalition, var framgångsrik på så vis att den kriminalpolitiska ramen avancerade och institutionaliserades i officiella dokument: ett tillkännagivande från riksdagen och ett kommittédirektiv. Den utvidgade ramen var emellertid också begränsande. Koalitionen kunde bara samarbeta om vissa aspekter och förespråkarna av en kundkriminalisering var begränsade till att driva frågan om generell kriminalisering, utan att kunna precisera varken lösningen eller problemet närmare (Erikson, 2011). I förlängningen ledde detta till att totalkriminalisering (alltså kriminalisering av både den prostituerade kvinnan och kunden) blev en legitim idé. När Prostitutionsutredningen år 1995 något oväntat föreslog just detta fick kundkriminaliseringsförespråkarna mobilisera för att avvärja förslaget. Fallet visar att inramningar lever sitt eget liv när de väl har formulerats, men också att de påverkar aktörernas handlingsutrymme.

Slutdiskussion

Den här artikeln har presenterat ett nytt analytiskt ramverk för en dynamisk frameanalys. Ramverket består av tre komponenter som tillsammans syftar till att förstå politiska reformprocesser. Ramverket kan summeras i följande tabell.

Tabell 1. Ett ramverk för en dynamisk frameanalys

En dynamisk frameanalys

i) Idéer analyseras som inramningar i ett dynamiskt förändringsförlopp

Två tillvägagångssätt:

- a) **Att analysera inramningars innehåll:** Olika idéer om ett fenomen kartläggs och analyseras sedan i termer av inramningar innehållande en problembeskrivning, en orsaksberättelse och ett lösningsförslag
- b) **Att analysera inramningars grad av institutionalisering:** Graden av olika inramningars inflytande över tid och rum studeras i termer av inramningars institutionaliseringsprocess. Den består av fyra steg:
 - 1) En inramning når den politiska agendan
 - 2) Inramningen förfäktas av en koalition av aktörer
 - 3) Inramningen får officiellt erkännande
 - 4) Inramningen institutionaliseras i policy

ii) Idéers hindrande och möjliggörande funktion analyseras som mekanismer

Två mekanismer:

- a) **Institutionalisering**
- b) **Jurisdiktion**

iii) Aktörernas roll som delaktiga i meningsskapande policyprocesser analyseras

Tre inramningsstrategier:

- a) **Kopplad inramning**
- b) **Utvidgad inramning**
- c) **Jurisdiktionsinramning**

Två typer av oförutsedda konsekvenser av inramningsstrategier:

- a) **Rishtagande**
- b) **Begränsningar**

I artikeln har en analys av den politiska process som föregick införande av den svenska sexköpslagen fått illustrera hur den dynamiska frameanalysen kan användas. Tidigare analyser av fallet visar hur både förändringar av idéer och aktörers olika strategier varit betydelsefulla för utkomsten av den politiska processen. Lagen möjliggjordes till följd av succesiva förskjutningar av hur prostitutionsfrågan uppfattades, förskjutningar som alltmer gav uttryck för en kriminalpolitisk förståelse av fenomenet. För att vi som forskare ska förstå lagens

tillkomst var det nödvändigt att göra en analys av dessa idéförändringar, men även att se till de politiska aktörerna som var delaktiga i och drev frågan. Närmare bestämt var det en rad kvinnor från olika politiska partier som år efter år debatterade och drev frågan om kundkriminalisering. Gradvis lyckades de få genomslag för uppfattningen att prostitution var ett allvarligt jämställdhetsproblem. I takt med detta förändrades även aktörernas handlingsutrymme, något som också bidrog till att processen kunde ta den vändning den gjorde. Förespråkarna av kundkriminalisering fick möjlighet att bilda nya koalitioner och kunde i de senare debatterna diskutera förtjänsterna med en tolkning som gick i riktning mot kundkriminalisering, istället för att som i början försöka övertyga andra om att prostitution var ett jämställdhetsproblem. Motståndarna till kundkriminalisering påverkades också av de förändrade idéerna och anpassade sin argumentation därefter (Erikson, 2011).

I studiet av den komplexa interaktion som pågick mellan dessa idéskiften och de inblandade aktörerna har den dynamiska frameanalysens olika analytiska steg visat sig fruktbara: Den första komponenten synliggör de gradvisa idéförändringarna – märk väl att policy och lagstiftning ändrades högst marginellt under perioden, men likväl pågick en viktig förändring av hur prostitutionsfrågan skulle kunna uppfattas.

Den andra komponenten belyser hur idéförändringarna fick konsekvenser för policyaktörerna. Vissa strategier blev möjliga i takt med att en ny syn på prostitution institutionaliserades, samtidigt blev andra handlingsalternativ inaktuella. Vidare påverkades jurisdiktionstillhörigheten över prostitution – och därigenom vilka aktörer som ägde frågan – som en direkt följd av att ett nytt synsätt på prostitution fick genomslag.

Den tredje komponenten belyser inte bara hur aktörernas strategiska formulering av prostitutionsfrågan blev en bidragande faktor till framgång, utan uppmärksammar oss också på att strategierna ibland fick oanade konsekvenser, som i sin tur drev processen i en oväntad riktning.

Hur en fråga uppfattas och varför politiska aktörers handlande är betydelsefullt för att förstå tillkomsten av nya reformer har betonats i tidigare forskning. Det ramverk som presenteras i den här artikeln gör det emellertid möjligt att få fram *ytterligare* kunskap om relationen mellan policyidéer och aktörer genom att lyfta fram det ömsesidiga, dynamiska samspelet mellan olika idékomplex och enskilda beslutsfattare och aktivister. Dessutom visar jag att frameanalysen lämpar sig väl för att analysera politiska reformprocesser, ett område där den tidigare inte tillämpats.

Referenser

- Bacchi, C. L., 1999. *Women, Policy and Politics. The Construction of Policy Problems*. London: SAGE.
- Bacchi, C. L., 2000. "Policy as discourse: What does it mean? Where does it get us?", *Discourse: studies in the cultural politics of education*, 21(1), s. 45–57.
- Baumgartner, F. R., & Jones, B. D., 2002. "Positive and Negative Feedback in Politics", i F. R. Baumgartner & B. D. Jones (eds.), *Policy Dynamics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Baumgartner, F. R., & Jones, B. D., 2012. "From There to Here: Punctuated Equilibrium to the General Punctuation Thesis to a Theory of Government Information Processing", *The Policy Studies Journal*, 40(1), s. 1–20
- Baumgartner, R. F., Green-Pedersen, C., & Jones, B. D., 2006. "Comparative studies on policy agendas", *Journal of European Public Policy*, 13(7), s. 959–974.
- Baumgartner, R. F., & Jones, B. D., 1991. "Agenda Dynamics and Policy Subsystems", *The Journal of Politics*, 53(4), s. 1044–1074.
- Benford, R. D., & Snow, D. A., 2000. "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment", *Annual Review of Sociology*, s. 611–639.
- Björnehed, E., 2012. *Ideas in Conflict. The effect of frames in the Nepal conflict and peace process*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Blyth, M. . 1997. "Any More Bright Ideas? The Ideational Turn of Comparative Political Economy", *Comparative Politics*, 29(1), s. 229–250.
- De Vreese, C. H., 2012. "New avenues for framing research", *American Behavioral Scientist*, 56(3), s. 365–375.
- Drake, L. E. and Donohue, W. A., 1996. "Communicative Framing Theory in Conflict Resolution", *Communication Research*, 23(3), s. 297–322.
- Entman, R. M., 1993. "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm", *Journal of communication*, 43(4), s. 51–58.
- Erikson, J., 2011. *Strider om mening. En dynamisk frameanalys av den svenska sexköpslagen*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Erikson, J., 2012. "The Various 'Problems' of Prostitution – A Dynamic Frame Analysis of Swedish Prostitution Policy", i M. Coy (ed.), *Prostitution, Harm and Gender Inequality: Theory, Research and Policy*. Farnham, England and Burlington, USA: Ashgate.
- Erikson, J., 2015. "Ideas and actors in policy processes: Where is the interaction?", *Policy Studies*, 36(05), s. 451–467.
- Erikson, Josefina, 2017. *Criminalising the client. Institutional change, gendered ideas, and feminist strategies*. New York: Rowman and Littlefield International.
- Fischer, F., 2003. *Reframing public policy: discursive politics and deliberative practices: discursive politics and deliberative practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Gamson, W. A., 1988. "Political discourse and collective action", *International social movement research*, 1(2), s. 219–44.
- Hacking, I., 1999. *The Social Construction of What?* Cambridge/London: Harvard University Press.
- Hajer, M., 1995. *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Oxford University Press.
- Hajer, M., 2003. "A frame in the fields: policymaking and the reinvention of politics",

- i M. Hajer & H. Wagenaar (eds.), *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hall, P. A., 1993. "Policy paradigms, social learning and the state", *Comparative politics*, 25(3), s. 275–296.
- Hay, C., 2002. *Political Analysis. A Critical Introduction*. New York: Palgrave.
- Hay, C., 2006. "Constructivist Institutionalism", i R. A. W. Rhodes, S. A. Binder, & B. A. Rockman (eds.), *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, M. D., & McBeth, M. K., 2010. "A Narrative Policy Framework: Clear Enough to Be Wrong?" *The Policy Studies Journal*, 38(2), s. 329–353.
- Kingdon, J. W., 2003. *Agendas, Alternatives and Public Policies* (2 ed.). New York: Longman Classics in Political Science.
- Kuhnberger, A., 1998. "The Influence of Framing on Risky Decisions: A Meta-analysis", *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 75(1), s. 23–55.
- Levin, I. P., Schneider, S. L. & Gaeth, G.J., 1998. "All Frames Are Not Created Equal: A Typology and Critical Analysis of Framing Effects", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 76 (2), s. 149–88.
- Mayntz, R., 2004. "Mechanisms in the Analysis of Social Macro-Phenomena", *Philosophy of the Social Sciences*, 34(2), s. 237–259.
- Mehta, J., 2011. "The Varied Roles of Ideas in Politics. From "Whether" to "How"", i D. Béland & R. H. Cox (eds.), *Ideas and Politics in Social Science Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Mintz, A. & Redd, S. B., 2003. "Framing Effects in International Relations", *Synthese* 135(2), s. 193–213.
- Morris, A. D. & McClurg Mueller, C., 1992. *Frontiers in social movement theory*. New Haven: Yale University Press.
- Rein, M., & Schön, D. A., 1996. "Frame-Critical Policy Analysis and Frame-Reflective Policy Practice", *Knowledge and Policy: The International Journal of Knowledge Transfer and Utilization*, 9(1), s. 85–104.
- Rochefort, D. A., & Cobb, R. W., 1994. *The Politics of Problem Definition: Shaping the Policy Agenda*. Lawrence, Kan: University Press of Kansas.
- Sabatier, P. A., 1988. "An Advocacy Coalition Model of Policy Change and the Role of Policy-Oriented Learning Therein", *Policy Sciences*, 21(2–3), s. 129–68.
- Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C., 1999. "The Advocacy Coalition Framework: An Assessment", i P. A. Sabatier (ed.), *Theories of the Policy Process*. USA: Westview Press.
- Schmidt, V. A., 2008. "Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse", *Annual Review of Political Science*, 11(1), s. 303–326.
- Schneider, A., & Ingram, H., 1993. "Social Construction of Target Populations: Implications for Politics and Policy", *The American Political Science Review*, 87(2), s. 334–347.
- Schneider, A., & Sidney, M., 2009. "What Is Next for Policy Design and Social Construction Theory?", *The Policy Studies Journal*, 37(1), s. 103–119.
- Scheufele, D.A., 1999. "Framing as a Theory of Media Effects", *Journal of Communication*, 49(1), s. 103–122.
- Schön, D. A., & Rein, M., 1994. *Frame Reflection. Toward the Resolution of Intractable Policy Controversies*. New York: Basic Books.

- Snow, D. A., & Benford, R. D., 1988. "Ideology, Frame resonance, and participant mobilization", *International Social Movement Research*, 1(1), s. 197–217.
- Snow, D. A., & Benford, R. D., 1992. "Master Frames and Cycles of Protests", i A. D. Morris & C. M. C. Mueller (eds.), *Frontiers in Social Movement Theory*. London: Yale University Press.
- Snow, D. A., E. Burke Rochford, J., Worden, S. K. & Benford, R. D., 1986. "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation", *American Sociological Review*, 51(4), s. 464–481.
- Stone, D. A., 1989. "Causal Stories and the Formation of Policy Agendas". *Political Science Quarterly*, 104(2), s. 281–300.
- van Hulst, M., & D. Yanow, 2016. "From Policy "Frames" to "Framing" Theorizing a More Dynamic, Political Approach", *The American Review of Public Administration*, 46(1), s. 92–112.
- Vedung, E., & Klefbom, E., 2002. *Ozonhålet*. Malmö: Liber AB.
- Verloo, M., & Lombardo, E., 2007. "Contested Gender Equality and Policy Variety in Europe: Introducing a Critical Frame Analysis Approach", i M. Verloo (ed.), *Multiple Meanings of Gender Equality: A Critical Frame Analysis of Gender Policies in Europe*. Budapest: Central European University Press.
- Verloo, M., Lombardo, E. & Meier, P., 2009. *The Discursive politics of gender equality: stretching, bending, and policy-making*. London & New York: Routledge.

Hjälp! Hur gör man?

Idéer som förklaringar i analys av offentlig politik

Marianne Danielsson

1. Inledning

Idéer har en framträdande roll i analysen av politik. Det gäller inte minst i studiet av det som med en anglicism brukar kallas *policyprocessen*.¹ Den offentliga politikens idéer, sägs det ofta, ska inte bara förstås som uttryck för de för tillfället regerande maktthavernas vilja, visioner och preferenser, utan som i sig styrande strukturer. Sådana teorier om de "rådande idéernas" styrande funktion har formulerats av Hajer (1995), Blyth (2001), Berman (2006), Sabatier et al. (1999 och 2007), Jones och Baumgartner (2002, 2005) och Schmidt (2008) m.fl. Gemensamt för dessa är att de riktar uppmärksamheten mot de idéer som präglar och formar ett visst socialt sammanhang. Ibland uppmärksammas idéer som utmärker ett helt land (Sikkink 1991), ibland en organisation (Berman 2001, 2006), och ibland något mer abstrakt, som t.ex. en "advocacy coalition" (Sabatier 2007), dvs. ett idéburet policynätverk. Den grundläggande och återkommande tanken kan formuleras ganska enkelt: beslutsinnehållet i ett politiskt beslut formas och begränsas – förklaras – av de idéer som präglar det vidare sammanhang där besluten fattas.

Närmare bestämt är utgångspunkten för de beskrivna teoribildningarna ofta att "rådande idéer" är en ganska trög och motståndskraftig materia som hämmar, snarare än främjar den offentliga politikens utveckling. Idéerna begränsar både utrymmet för och utbudet på nytänkare och nytänkande. Etablerade idéer utgör med detta perspektiv ett nog så påtagligt landskap som politikens aktörer rör sig i, och deras överväganden och beslut får tolkas utifrån hur det landskapet ser ut och vad som framträder som verkligt, möjligt och eftersträvanvärt där. Kort sagt, idéerna som sådana blir ett slags styrande – begränsande och möjliggörande – institutioner (jfr Bloor 1997, Scott 1995, och Lundquist 1984).

1 Att det rör sig om offentlig politik understryks ibland men inte alltid med benämningen "*public policy*". När litteraturen talar om "the policy process" är det den process genom vilken den offentliga politiken kommer till.

Den som tänker sig att etablerade idéer som sådana utgör strukturer som påverkar den offentliga politiken tänker ofta också på själva den offentliga politiken som i första hand idéer – idéer med materiella konsekvenser. En idé om barns grundläggande rättigheter och förmågor *möjliggör* med ett sådant synsätt att vissa konkreta beslut fattas – t.ex. om betyg i årskurs sex eller krav på undervisning i engelska i årskurs tre. Andra beslut, t.ex. om särskilda satsningar på matematikbegåvningar, omöjliggörs. Avdrag för hushållsnära tjänster (RUT) – för inte så länge sedan uppfattat som 'omöjligt' i svensk samhällsdebatt – är med ett sådant synsätt beroende av att ett nytt sätt att tänka om hushållsarbete och klasskillnader inträtt i det sammanhang som omger beslutet. Politiska beslut är ofta påtagligt materiella – RUT är till exempel en skattereglering, men politikens materiella sida ses som starkt sammanbunden med vad "rådande idéer" tillåter.

Detta intresse för idéers roll i policyprocessen kan ses som att den diskursivt orienterade litteraturens intresse för språk och språkvärldar har "spilt över" till vetenskapsteoretiskt mer traditionella forskningsfält. Om intresset för idéer i den förra traditionen är ett intresse för det särpräglade och subjektiva, som begripliggör frånvaron av generella lagbundenheter, bärs den senare traditionen av föreställningen att också idéproduktion har sina regelbundenheter – regelbundenheter med vars hjälp mönster i policyprocesser, beslutsfattande och materiella utfall i politiken kan tolkas och förklaras.

De teorier som räknades upp inledningsvis gör alltså anspråk på att ge *generella* insikter om förändring eller brist på förändring av den offentliga politiken och om den logik som styr policyutvecklingen (Kingdon 1995, Sabatier och Jenkins-Smith 1999, Sabatier och Weible 2007, Jones och Baumgartner 2001, Jones et.al. 2003). Teorierna ger bud på vilka mönster av tröghet och förändring vi kan förvänta oss när vi betraktar produktionen av offentlig politik utifrån ett antagande – den grundläggande mekanismen ser lite olika ut hos olika författare – om att idétröghet är det organiserade kollektiva problemlösandets naturliga och ganska svårubbade jämviktstillstånd. En vanlig tanke är följaktligen att någon slags yttre "chock" mot ett system som etablerat ett sätt att resonera kring och hantera ett problem krävs för att förändring ska ske (se t.ex. Sabatier och Jenkins-Smith 1993:19f).

FÖRKLARA MED IDÉER – EN METODUTMANING

Av det förströdda intresse som ovanstående författare ägnar frågan om *hur* idéernas inlåsnings effekter närmare bestämt ska prövas kan man få intrycket att teoriprövningen metodologiskt sett är helt okomplicerad. Medan det finns gott om metodlitteratur att fördjupa sig i för den diskursanalytiskt intresserade forskaren (se t.ex. Bergström och Boréus 2012 eller Winther Jörgensen m.fl. 2000), brukar metodlitteraturens avhandlingar av idéanalysens olika varianter inte täcka denna typ av frågeställning (Beckman 2005, Badersten 2006, Esaiason

m.fl. 2007). Den som vill använda teorier om trögrörliga idéer för att förklara den offentliga politikens utveckling har därför ganska liten hjälp av den idéanalytiska metodlitteraturen.

Det är mot denna bakgrund som denna uppsats får sitt syfte och sina frågor: Hur prövar man teorin att den offentliga politiken tenderar att "låsas in" i ett begränsande synsätt på en viss politisk fråga, och bara undantagsvis kan "befrias" från en sådan låsning av en eller annan omstörtande påverkan "uti-från" (Blyth 2001, jfr Pierson 2000)? Vilka spår efter en sådan mekanism kan vi tänkas finna i den offentliga politiken, om vi vill pröva om teorin stämmer? Vad är det för särskilda utmaningar som vidlåder en sådan analys? Vid närmare påseende – och detta är här ett bärande argument – innehåller frågan hur man gör en analys av idéers betydelse för politikens utveckling avsevärda utmaningar – utmaningar som ägnas för lite uppmärksamhet både i metodlitteraturen och de teoriprovande empiriska studierna på området.

En av de största utmaningarna är kopplad till de generella anspråken; anspråken kräver att olika fall kan jämföras. Vi behöver å ena sidan analysera meningsbärande idéer, vilka inte så lätt låter sig mätas, vägas och jämföras. Vi behöver å andra sidan just jämförbarhet: en generellt tillämpbar strategi för att belägga stabilitet och förändring som kan tillämpas på olika fall. Här räcker det inte med intuitiv förståelse av vad som är en "stor förändring". Vad som är stabilitet och vad som är förändring i den offentliga politiken beror på vilka referenspunkter som dras in i analysen – förståelsen är perspektivberoende. Hur stor förändring av arbetsmarknadspolitiken är t.ex. införandet av ett system för skatteavdrag för hushållsnära tjänster, d.v.s. RUT? I ljuset av den för delar av befolkningen fortfarande levande erfarenheten av att lämna ett gammalt klasssamhälle byggt (bland annat) på pigors tjänster kan förändringen ses som ganska stor. I ljuset av ett skattesystem för tjänstesektorn där ett snarlikt system för avdrag redan fanns, det s.k. ROT-avdraget, är den kanske inte så stor. Vår tolkning av förändringens magnitud beror med andra ord på vår avgränsning och förståelse av det politiska sammanhang, där vi till slut måste bestämma oss för om och hur gamla tiders "pigor" alls är relevanta för att förstå hur "nytt" och "olikt" beslutet om RUT-avdraget egentligen var.

Vill vi säga något *generellt* om den offentliga politikens förändringsmönster snarare än det enskilda fallet så kan vi med andra ord inte för varje fall mer eller mindre intuitivt bestämma vad som är en betydande förändring. Vi behöver någon slags måttstock för hur vi ser när en sådan sker. En sådan måttstock ska kunna användas på olika fall där teorins giltighet prövas – så att förändring och stabilitet i dansk miljöpolitik kan jämföras svensk, eller förändring och stabilitet i miljöpolitik kan jämföras med kulturpolitiken. Den särskilda utmaningen när det gäller idébaserade förklaringar är att idéer till sin natur är svåra att mäta och problematiska att koppla loss från sitt specifika meningsinnehåll – och ofta också från sitt speciella sammanhang.

Mot denna bakgrund är min ambition här att å ena sidan beskriva detta metodproblem med ansatser som vill förklara policyförändring med hjälp av idéstrukturer för att å andra sidan kunna diskutera metodologiska lösningar på det. Det vidare syftet är samtidigt att bredda synen på vad idéanalys kan vara, utöver en beskrivande innehållslig idéanalys eller en analys som syftar till förståelse av ett specifikt fall (med hjälp av t.ex. diskursanalys eller frame analysis). I så måtto ligger ambitionen i linje med Evert Vedungs gamla idé om ”funktionell idéanalys”, som nämns som en möjlighet i *Det rationella politiska samtalet* (Vedung, 1977:118ff). Det handlar om att pröva teorier om idéers *funktion* för förändring och stabilisering av offentlig politik.

I avsikt att fullgöra syftet preciseras ett antal frågor: Hur ska vi definiera offentlig politik (policy) inom ramen för en teoribildning som ger idéer en funktion i den process där offentlig politik blir till? När vi ska avgränsa studieobjektet i en studie av sådana processer: Hur vet vi var en policy tar slut och en annan börjar? När vi ska hitta verktyg för att operationalisera och urskilja idéstrukturer i ett empiriskt material: Vad erbjuder metodlitteraturen för verktyg när vi ska beskriva innehållet i politiken och dess förändring i syfte att pröva teorin? Vad saknas för instrument, och hur bär vi oss åt för att undersöka de strukturer vi är intresserade av?

2. Ett idéperspektiv på policy

För att pröva en teori om den offentliga politikens stabilitet och förändring måste den offentliga politik, vars utveckling vi vill förklara, beskrivas med något slags systematik över tid. Ett möjligt alternativ är att använda indikatorer. Samtidigt är mer materiella mått på policyförändring – indikatorer som föreslagits är förändringar i medelstillestånd (Jones et al. 2003), i politikens organisationer (Rothstein 1986), eller i det institutionella regelverkets fördelning av inflytande till olika aktörer (Duit 2002) – inte helt tillfredställande för detta slags analys. Alla de föreslagna måtten *skulle* förvisso kunna vara tecken på förändring av ”sätt att se” på ett sakfrågeområde. Men den som är intresserad av det som teorierna påstår om idéernas funktioner som antingen bromsklossar eller murbräckor i policyprocesser vill rimligen faktiskt kunna belägga att den materiella förändringen som indikatorerna pekar på faktiskt också är kopplade till förändring av policyidéer. En första, kanske trivial, reflektion är således att analysobjektet – ”policy” eller ”offentlig politik” – bör definieras på ett sätt som ger oss möjlighet att få syn på det politiska idéinnehållet.

Samtidigt är det föga till hjälp att bara tänka på policy som ”idéer”. Det finns olika bud på hur den offentliga politikens idéer kan spaltas upp. Policy antas ofta innefatta både beslutade mål och anvisade medel (Hill 2007). Men man kan invända att mål ofta är vaga, att styrmedel kan användas på olika sätt, och vi inte är mycket bättre rustade att hitta förändring med en sådan

uppdelning. Även om vi utgår från att förändring innebär nya mål eller en förändrad uppsättning styrmedel kan vi fortfarande ha svårigheter att avgöra skillnaden mellan en marginell och en väsentlig förändring. Jeffery Pressman och Aaron Wildavsky menar lite mer specifikt att vi bör tänka på policy som en idé om *relationen* mellan mål och medel. De talar alltså om policy som *teorier*: som de idéer vilka binder samman mål och medel:

Policy implicerar teorier. Oavsett om det är uttalat eller ej, utgår varje policy från en kedja av initiala förutsättningar och förutspådda konsekvenser. Om X, så Y.²

I linje med detta ligger att en policy implicerar en idé om ett bakomliggande *problem*, som föranleder analysen och åtgärderna, dvs. en diagnos (Hill och Hupe 2008:5). "policyteori" följer samma förståelse av medel och mål: vi utgår från att en formulerad politik bär på en inbyggd rekonstruerbar analys av hur de processer fungerar som politiken försöker styra (Vedung 2009). Det är ett sätt att strukturera förståelsen av vad en policy *är* som har blivit vanlig också i *frame analysis* (se t.ex. Bacchi 2004).

Att förstå den offentliga politiken i termer av policyteori betyder inte att vi ska förvänta oss en oantastligt ordnad logik i varje politiskt förslag, bland annat för att offentlig politik typiskt sett präglas av kompromisser (Hill 2007:17). Det betyder bara att vi väljer att se på "policy" som försök att skapa och upprätthålla ordning eftersom de teorier om produktion av offentlig politik som vi är intresserade av att pröva säger att den offentliga politiken fyller funktionen att ordna tänkandet och handlandet på ett politikområde i stabila mönster. Om vi vill pröva den tankegången måste vi också operationalisera "policy" på ett sätt som gör det möjligt för oss att få syn på spår av detta ordnande.

När den offentliga politikens utveckling ska undersökas kan vi alltså tänka på detta som en spaning efter politikens policyteori. Det betyder att även om vi är intresserade av de enskilda komponenterna i de tankefigurer och tanketraditioner som kommer till uttryck i den offentliga politiken så ligger huvudfokus på hur komponenterna binds samman (se t.ex. Dryzeks 1997, om olika miljöpolitiska policyteorier). En policyteori består alltså av en uppsättning argument, men framförallt av argument med en relation till varandra. Det reser tanken att vår förståelse av förändring också bör kopplas till frågan om hur argument kopplas samman. Att förändring kan påverka såväl val av styrmedel som uppsatta mål är med ett sådant synsätt väsentligt, men sekundärt i så måtto att det *följer av* en ny analys av problem, insatser och konsekvenser. En förändring har skett, kan vi då tänka oss, när en ny *begripliggörande berättelse* eller tolkningsram ersätter en gammal, och en gammal typ av lösning därför inte längre framträder som följdriktig givet den nya förståelsen av problemet.

2 Pressman & Wildavsky (1984:xxiii), min översättning. Se också (1984:168f).

En sådan definition av "policy" och "policyförändring" tycks erbjuda en möjlighet att resonera kring förändring i generella termer utan att bortse från den offentliga politikens fallspecifika innehåll.

3. Om att urskilja sitt studieobjekt

En fråga som kan te sig trivial, men är helt central när vi ska pröva en teori som förutskickar att offentlig politik kan "fastna" i ett sätt att se på lösningar och problem, är hur vårt studieobjekt – en policy – ska avgränsas. Ska vi pröva en teori om policyförändring och policystabilitet måste vi ju bestämma oss för vilken bit av den offentliga politiken som ska undersökas. Det är också en fråga om vilken nivå vi ska röra oss på. En förändring av maskstorleken på fiske-redskap till exempel är möjligen en viktig förändring i en politik för biologisk mångfald i haven, men knappast i den generella naturvårdspolitiken. Och vad är införandet av RUT-avdrag del av för politik?

Flera centrala författare understryker att vad som är "en policy" ligger i betraktarens ögon (Hill och Hupe 2002, Hecló 1973, Hogwood och Gun 1984.) Det betyder dock inte att alla möjligheter står öppna vid varje tillfälle. Snarare bör vi förstå det så att studieobjektet "en policy" i varje undersökning måste avgränsas på det sätt som följer av betraktarens frågor. Beroende på den fråga vi vill ställa kan vi till exempel antingen göra en substantiell avgränsning – all politik som faktiskt rör t.ex. havsmiljön – eller en processtyrd avgränsning – all politik som kommer från den del av statsapparaten som har givits särskilt ansvar för havsmiljön.

Det som bör falla avgörandet här är vad de teorier vi vill pröva uttalar sig om. Såväl Sabatier som Hajer, Baumgartner och Jones beskriver en *social* mekanism som skapar en inlåsnings effekt. Mekanismen uppträder i lite olika varianter. Hajer (1995:12–20, 68) beskriver en mekanism som närmast liknar *internalisering och härmning*, Sabatier och Jenkins-Smith har en idé om *lärande* (1999:13off) medan Jones och Baumgartner pekar på mekanismer som styr och riktar *uppmärksamheten* (2005:334). Men alla dessa mekanismer förutsätter ett socialt sammanhang där rådande idéer *kan* härmas, läras eller uppmärksammas. Hur sådana mekanismer sätts i spel och kommer till uttryck följer i så fall av hur produktionen av offentlig politik *organiseras*. I grunden handlar teorierna om villkoren för samtalet om den offentliga politiken, och hur den politiska problemlösningens organisering gör att en viss problemuppfattning och lösningsmodell kontinuerligt reproduceras.

Mer konkret tolkat säger de teorier som här diskuteras att produktionen av politik ofta är organiserad kring stabila konstellationer av människor (t.ex. i en myndighet som producerar förslag på sitt sakområde), med stabila uppsättningar referenser (varje nytt förslag relateras regelmässigt till tidigare förslag; samma räckta av tidigare utredningar ska läsas varje gång av företrädare

för samma institutionaliserade intressen, som hörde varandras argument också förra gången ett liknande beslut togs). Eftersom människor är sociala varelser vars grundläggande reflexer är att rikta sin uppmärksamhet mot den omgivande gruppen, härma den, lära av den, så kommer de som formulerar politiken begränsas av sin omgivning så länge sammanhanget kring beslutsfattandet inte rubbas för mycket. Eftersom de som redan ansvarar för ett sakområde ofta också är de som formulerar underlag till kommande beslut, där det typiskt sett är en naturlig del av programarbetet att säkra den befintliga organisationens resurser, kompetens och legitimitet, så kommer denna stabilitet förstärkas över tid.

Därför behöver vi väldigt konkret föreställa oss den organisation som formulerar politiken, när vi funderar över hur analysobjektet ska avgränsas. Hur ser departements- och myndighetsorganisationen ut, och hur ser den organisation ut som ansvarar för att bereda och uttolka den fastslagna politiken? Teorierna säger oss att vi ska förvänta oss att hitta gemensamma, kanske inläsande, tolkningsramar i *spåren* av en sådan organiserad formuleringsprocess, och att utvecklingen av tolkningsramarna beror av hur stabil processen är (jfr. Schlager 1999:233).

4. Att ”mäta” politikens idéinnehåll – verktyg från metodboken

Uppgiften för den som vill pröva de här diskuterade teorierna om offentlig politik är alltså att söka efter meningsskapande mönster – en policyteori – i den offentliga politikens idéinnehåll i ett visst organisatoriskt avgränsat sammanhang, till exempel i beslut och underlag och uttalanden från de myndigheter som tillsammans har huvudansvar för ett visst sakfrågeområde. Målet är att avgöra om dessa mönster är varaktiga och trögrörliga, på ett sätt som låter oss dra slutsatsen att de är uttryck för rådande, inläsande, synsätt. Men hur får vi syn på ”synsätt”? Här, om inte förr, borde det vara dags att öppna metodboken för att få hjälp.

Vilka typer av analysverktyg erbjuds? När syftet är att bena ut komplicerade innehållsliga mönster i ett textmaterial ”mäts” innehållet ofta mot en eller flera idealtyper (Beckman 2005:49ff). De slutsatser om förändring som kan dras av en sådan undersökning bygger då på en jämförelse med en i relation till materialet extern, teoretisk logik där de utmärkande dragen i en akademiskt intressant ”skola”, en ideologi eller en tankeriktning renodlats till en uppsättning karaktärsdrag. Idealtyper är användbara för att tydliggöra skillnader (2002). Det är forskaren som på teoretiska grunder bestämmer vad som är de principiellt intressanta skiljelinjerna.

Det är dock inte givet att forskarens teoretiskt motiverade idéer om relevanta ’skolor’ eller dylikt är det som för policyprocessens aktörer framstår

som sammanhängande, begripliga berättelser. Söker vi efter aktörernas ordningsskapande 'policyteorier', i linje med föreställningen att dessa vägleder de inblandade personernas förståelse av vad som pågår, behöver vi verktyg för att undersöka materialets *inre* logik. Det betyder att en policyteori hänger samman om det *i det aktuella sammanhanget* ter sig följdriktigt att en viss lösning följer av en viss sorts problem. Den struktur som forskaren eftersöker är då ett empiriskt konstaterbart mönster i hur problem och lösningar kopplas till varandra, på ett sätt som verkar uppfattas som meningsfullt och sammanhängande av en betydande del av de inblandade parterna.

Om vi alltså letar efter stabilitet och förändring i policyteorier, och samtidigt utgår från att de är socialt reproducerade meningssskapande tolkningsramar som finns att upptäcka i materialet, ställs det dock stora krav på att visa att ett mönster faktiskt syns där. Närmare bestämt krävs att vi kan se och förmedla en förståelse av materialets inneboende logik, och att vi *systematiskt* kan belägga det. Robertson (2005:255f, jfr även s 234, 253) talar om inre koherens och upprepade belägg. Att upptäcka mönster handlar då om att upptäcka mening och upprepning av denna mening.

Samtidigt utgör en beslutad policy knappast en social konstruktion som i sig skapar mening och sammanhang. Snarare måste den förstås som ett uttryck för idéer som finns i den miljö där beslutsunderlagen produceras och besluten fattas. Ska vi undersöka ett beslut om skatteavdrag för hushållsnära tjänster, för att förstå hur det problem som ska åtgärdas är konstruerat (beslutets policyteori), och försöka se om den policyteori som uttrycks i beslutet speglar en konvention som reproduceras i den miljö som frambringat besluten, då måste vi också i vår undersökning förstå beslutets innehåll i relation till idéer som finns i de miljöer där beslutet kommit till: i tidigare beslut, ansvarigt departement, myndigheter som deltar i beredningen, utredningar och i den del av samhällsdebatten som har underlagsförfattarnas och beslutsfattarnas öra. De mönster som eftersöks, och som beläggs i den mån vi kan rekonstruera en tolkningsram eller policyteori och visa på återkommande spår av den, bör alltså inte sökas bara i beslutstexten som sådan utan i ett större sammanhang. Metoduppgiften är i dessa avseenden mer besläktad med olika sorters diskursanalys, än med till exempel idékritik.³

Kanske finns det verktyg att låna där? Men många diskursanalytiskt inspirerade och narrativa metodförslag går ut på att hitta *ytterligare* meningsnivåer i texten, *under* diskursens mer okomplicerade betydelse, till exempel genom att fokusera på *hur* ett budskap framförs (Se t.ex. Fairclough, 2000, jfr Czarniawska, 2004:60-75 & 88-101). I en sådan ansats ligger ett mer eller mindre

3 Det finns narrativanalys som mer bokstavligt och ibland mycket formaliserat försöker urskilja historiers olika komponenter i ett material (scen, roller, en händelse som innebär någon slags utmaning, därav följande interaktion, upplösning och utvärdering), (Czarniawska, 2004, s 76-83).

uttalat antagande att det också finns en ytlig betydelse (tolkning) av texten som är självklar och därmed mindre intressant. Utgångspunkten i den sorts teorier som diskuteras här är tvärt om att budskapet – och för den delen maktspelet kring budskapets ”ytliga” dimensioner – varken är okomplicerat eller ointressant (jfr Fisher 2003:75). Uppgiften för den som analyserar produktionen av offentlig politik är i detta avseende ofta mer besläktad med traditionell beskrivande idéanalys i så måtto att det handlar om att hitta struktur i, organisera, en texts primära och avsedda budskap, snarare än om att hitta underliggande dolda maktstrukturer.⁴ Därmed är heller inte den diskursanalytiska verktygslådan given: dess metodarsenal skjuter helt enkelt oftast över – eller kanske under – målet.

Varken diskursanalytiska tekniker med fokus på språkanvändning och djupstrukturer, eller traditionell idéanalys med hjälp av teoretiska begrepp och idealtyper ter sig därför särskilt väl avpassade för uppgiften. *Frame analysis*, analysen av politiska tolkningsramar, vars analytiska grepp på policyrelevanta tolkningsramar kommer nära idén om policyteorier, är kanske det närmaste vi kommer en analysapparat som sorterar upp den offentliga politikens ”ytliga” betydelse, i systematiska kategorier. Kategorier som problem-åtgärd-mål (se ovan) hjälper oss att hitta en struktur, d.v.s. mönster eller ordning, i de argument som den offentliga politiken faktiskt innehåller och som tydliggör skillnader och likheter.

5. Analysverktyg för funktionell idéanalys – ett exempel

Ska vi vara nöjda med att sortera upp policyteorier (eller *frames*) utifrån kategoriseringar i mål-och-medel, problem-åtgärd-lösning, eller orsak-och-verkan? Det kan vara frestande att nöja sig med en sådan ambition eftersom det finns en tillgänglig modell i verktygslådan att utgå ifrån. Vad vi behöver är dock ett analysverktyg som hjälper oss att se om idéer har den funktion som teorierna vill hävda.

ANALYSVERKTYG SOM FÅNGAR IN VAD IDÉERNA GÖR

Här kan vi notera att frame-analysens sätt att sortera upp policyförslag utgår från att det den offentliga politiken gör är att lösa problem – på olika sätt. Det vi får hjälp med, om vi lånar ett sådant verktyg, är att få syn på hur en policyteori ordnar problemlösningen. Flera av de diskuterade teorierna lyfter emellertid också fram en annan dimension av den offentliga politiken:

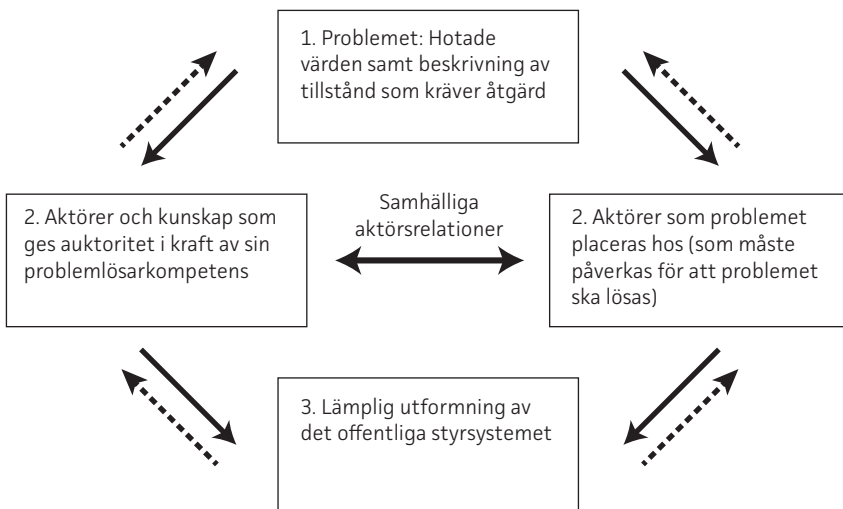
4 Om man kunde använda upphovsmännen som facit för uttolkningsarbetet så vore målet här att avtäcka en struktur som de som producerat texten skulle känna igen och kännas vid, om än som en alltför långt driven förenkling – vilket är långt ifrån självklart när underliggande betydelser och dolda maktstrukturer tolkas fram i diskursanalys.

Problemlösning innebär, också när det inte är uttalat, att konflikter hanteras genom att makt, inflytande och ansvar – i såväl positiv som negativ bemärkelse – fördelas. Också här kan vi se att diskursanalytiska idéer ”spillt över” till den traditionella policyanalysen med intresset för språk och idéer: Tanken att idéer om problemlösning också har en – inte alltid uppenbar – maktfördelnde dimension kan härledas till Foucault (se Bergström & Boréus 2012, Hajer 1995).

Det finns därför skäl att konstruera vårt analysverktyg för att försöka fånga in båda dessa dimensioner av de policyteorier vi försöker upptäcka, när policyteorier i offentlig politik ska beskrivas. Om vi håller fast vid tanken att det är när gamla sätt att koppla argument och idéelement inte längre verkar vara giltiga som vi kan dra slutsatsen att den offentliga politiken har förändrats på ett avgörande sätt, så finns det dessutom skäl att försöka belysa hur idéer om problemlösning och om ansvarsfördelning är kopplade till varandra.

Vem som uppfattas ha kompetens att lösa problemet, och vem som ges skulden för att problemet en gång uppkommit och fortbestår, utgör en sådan koppling. Vi bör i så fall försöka avgöra hur argumentationen från problem till lösning löper via de samhällsaktörer som ska påverkas för att styrsystemet ska åstadkomma lösningen. Komponenter att urskiljas i policyrelevanta idéstrukturer och tolkningsramar kan förslagsvis inkludera både hur problem kopplas till lösningar och hur problemlösandet kopplas till ansvar. En sådan tolkningsram kan t.ex. se ut så här (Danielsson 2010):

Figur 1. Tre nivåer och fyra komponenter i idéstrukturer

1. förutsättningar och problem

2. aktörer dvs. a) problemlösare, och b) problemmakare, samt

3. styrsystem

Verktyget kan ses som en modifiering av en PROBLEM-ÅTGÄRD-MÅL-modell, utifrån tanken att varje styrsystem har sina inbyggda makthierarkier. Det är också ett sätt att föra in ett maktperspektiv i analysen. Under de olika rubrikerna i figuren återfinns såväl normativa påståenden som uppfattningar om hur världen är beskaffad. Under den första rubriken ryms beskrivningar av problemens art och allvar, samt de värden som antas stå på spel. De två nästkommande rubrikerna utpekar vilka aktörer som utifrån dessa problembeskrivningar är politikens subjekt och objekt, det vill säga å ena sidan vilka som antas besitta relevant kunskap och bör ges auktoritet, och å andra sidan vilka som är ”bovar”, eller som åtminstone måste påverkas för att problemet ska lösas. Den fjärde rubriken anger de styrsystem som skall åstadkomma en framgångsrik politisk intervention.

De svarta pilarna mellan figurens tre nivåer illustrerar ett tänkt argumentationsmönster i idéstrukturen. Att denna tolkningsram ordnas så att styrsystemet blir en slutsats dragen utifrån mer grundläggande föreställningar om samhället säger inte nödvändigtvis något om hur idésystemen kommit till i praktiken. De streckade pilarna illustrerar hur i styrsystemets institutionaliserade idéstrukturer tänks bidra till en social konstruktion av makt (det mellersta skiktet i figuren), samt den sociala konstruktionen av gemensamma värden och verklighet (längst ner i figuren). Detta avspeglar föreställningen att idéer inte bara gör avtryck i politikens organisation, utan att politikens organisation genom att ”placera” problemet och dess lösning på ett visst sätt bland statens och samhällets aktörer bidrar till att reproducera och legitimera vissa idéer, medan andra marginaliseras eller till och med stigmatiseras.

VAR SYNS IDÉERNA TYDLIGT?

En komplicerande faktor för analysen av vilka policyteorier som framträder i den offentliga politiken som redan berörts är att de idéer som framträder i själva den formulerade och stadfästa politiken beskrivs som *speglingar* av idéer som reproduceras i den omgivande organisationen. Det rimmar med Reins och Schöns iakttagelse att det finns en skillnad mellan mer utvecklade och tydligt koherenta retoriska tolkningsramar (*rethorical frames*) som finns i den allmänna politiska debatten, och den politiska praktikens mer handlingsinriktade tolkningsramar (*action frames*), där mer pressande produktionsomständigheter tenderar att göra idéstrukturerna knapphändigare och mer fragmenterade (Rein & Schön, 1996:91f, jfr Fisher 2003:63f). Vi kan alltså vara betjänta av att systematiskt kartlägga inte bara de policyteorier som framträder i den stadfästa offentliga politiken, utan också de policyteorier som finns i omgivningen. Vi kan också formulera uppgiften så att den handlar om att försöka rekonstruera och känna igen spår av tolkningsramar som finns etablerade i den miljö där politiken formuleras. Men här måste vi också vara uppmärksamma på att

det kan finnas olika policyteorier i svang i det vidare politiska samtal där den offentliga politiken tar form.

KONKURRERANDE POLICYTEORIER

Att det inte sällan finns flera tolkningsramar som konkurrerar om uppmärksamheten kan emellertid göras till en fördel i analysen. Teorierna förutskickar inte bara att nytänkande hindras av etablerade idéstrukturer utan nya befintliga policyteorier kan stängas ute av gamla etablerade policyteorier – och det senare är lättare att visa än det förra. Mönster i den offentliga politikens innehåll kan också rent allmänt antas framträda tydligare mot bakgrund av kontrasterande alternativ.

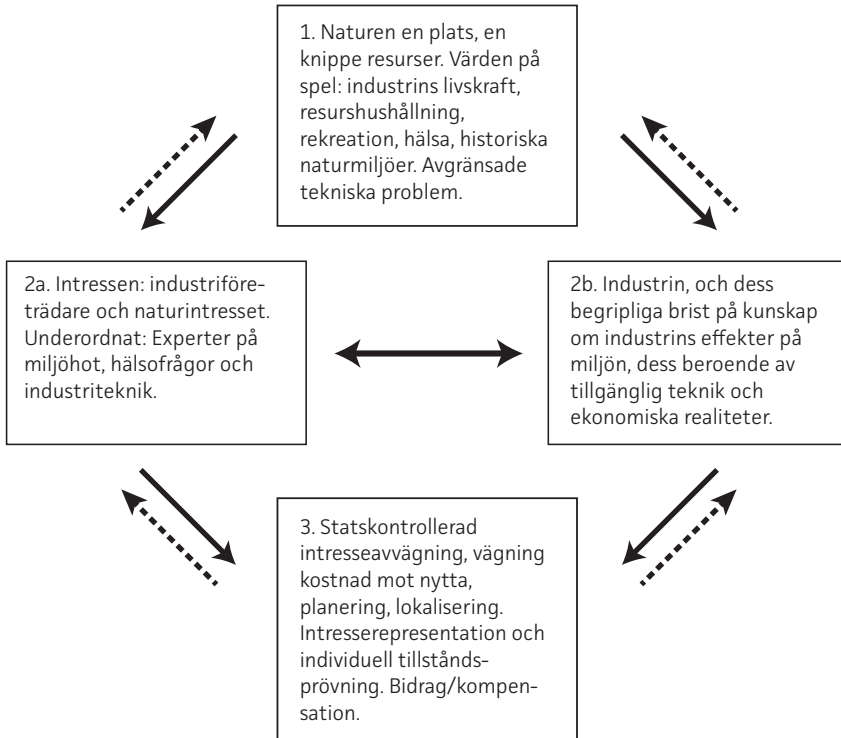
Man kan alltså tänka sig att vi kan renodla flera policyteorier och använda dem som referenser i analysen av policydokument, ungefär på samma sätt som vi använder teoretiskt utvecklade idealtyper, fast utgångspunkten snarare är *realtyper* – empiriskt urskiljbara och konstaterade mer eller mindre konfliktfyllda skiljelinjer. Vi kan tänka oss att vi med ett bredare perspektiv på politik än ”policy” lättare kan urskilja olika sammanhållna ”skolor” eller ”tanketraditioner” – policyteorier – som organiserar politisk problem- och konfliktlösning, som kan användas som referens för vad stabilitet och förändring är.

Men hur hittar vi dem utan att analysuppgiften blir övermäktig? Dessbättre kan vi ofta få en bild av dem genom tidigare forskning. I många fall finns genom tidigare studier av ett politikområde goda möjligheter att utan egna studier få en god uppfattning om vilka detta är. Även om variationsmöjligheterna förstås i princip är oändliga beträffande hur en tolkningsram skulle kunna framträda, är perspektiven som yppar sig när tidigare forskning konsulteras i praktiken inte sällan några få och tämligen distinkta. Sådana tolkningsramar som vi från tidigare forskning vet finns i de miljöer där politiken formuleras kan därför användas som referens och jämförelsepunkt. Förändring inträffar om ett sätt att argumentera i det omgivande samhället vinner insteg på det studerade politikområdet. Vad den här diskuterade teoribildningen vill göra gällande om vad som sker när ett politikområde ”fastnar” i ett sätt att resonera är ju att alternativa sätt att resonera inte lyckas vinna fäste. För att fungera som referenspunkter görs med fördel schematiska renodlingar av dessa empiriskt grundade möjliga policyteorier enligt samma struktur som ovan. Syftet är att utifrån en förförståelse av vilka tolkningsramar som är i svang i en viss politisk kontext kunna urskilja stabilitet och förändring genom att avläsa hur den offentliga politiken förhåller sig till idéstrukturer i omvärlden.

Också detta tillvägagångssätt ska belysas med ett kort exempel. I en analys av miljöpolitikens utveckling 1960-2000 (Danielsson 2010) använde jag tidigare forskning för att klargöra vilka tolkningsramar som fanns tillgängliga, så att säga befann sig inom hörhåll för politikområdets aktörer. För att fungera som jämförelser renodlade jag dessa tolkningsramar med hjälp av den struktur som presenterats ovan (bild 1).

En av de tolkningsramar som jag, efter researcharbete i sekundärmaterial m.m., antog fanns tillgänglig i det vidare offentliga samtalet när de beslut jag studerade tog form kunde sammanfattas så här (beskrivningen vilar tungt på Lennart J Lundqvists forskning om miljöpolitikens idéer; Lundqvist 1971, Lundqvist 1984):

Figur 2. Avvägningsperspektivet

1. förutsättningar och problem

2. aktörer dvs. a) problemlösare, och b) problemmakare, samt

3. styrsystem

Figuren beskriver en schematiserad sammanfattning av ett sätt att resonera kring miljöfrågor i det omgivande samhället. En förutsättning för det beskrivna avvägningsperspektivet var att miljöproblem uppfattades som avgränsade till en plats eller en specifik naturresurs, inte som problem kopplade till människans fundamentala livsbetingelser. "Dålig miljö" innebar att det var fult, otrevligt och nedsmutsat på avgränsade platser. Eftersom dålig miljö i hög utsträckning kopplades till konkreta utsläpp (orenat avlopp, fabriksskorstenar etc.) kunde problemen beskrivas i termer av bristande *teknik* för rening och hantering. Industrins välmåga och konkurrenskraft var ett viktigt värde, att väga mot värdet av ren och snygg natur tillgänglig för

rekreation. I avvägningsperspektivet betraktas industriintresset och naturvårdsintresset som två legitima motstående särintressen som självklart skulle jämkas. Problemets upphov uppfattades i hög grad vara industrin, men inget moraliskt ansvar lades på dess företrädare. Teknisk expertis blev viktig för att ge svar frågan om hur mycket naturvård samhället kan åstadkomma till en rimlig kostnad. Det styrsystem som utformades som en följd av en sådan analys syftade till att åstadkomma pragmatiska kompromisser inom ramen för vad näringslivet kunde klara av. Bidrag till tekniska investeringar blev också viktigt (Lundqvist 1971).

På motsvarande sätt kunde ytterligare stiliserade tolkningsramar för konkurrerande och efterkommande tolkningsramar på den svenska miljöpolitiska arenan mejslas fram, som det ekologiska perspektivet och den tolkningsram som kallas "ekologisk modernisering". Dessa har andra utgångspunkter när det gäller vad miljöproblem är, och hur allvarliga de är, liksom de har andra idéer om hur man skall fördela ansvaret för problemens uppkomst och lösning. Det konkreta analysarbetet gick ut på att undersöka svenska miljöpolitiska beslut, och dra slutsatser om vilka idéstrukturer som fanns återspeglade där; hur det förändrades över tid och hur det förändrades beroende på hur ansvaret för politiken organiserades.

6. Fördelar och risker

Att systematiskt spegla de beslut vi vill uttala oss om i omgivande tillgängliga sätt att argumentera, för att därigenom kunna urskilja mönster av mening, är inte bara att ta teoriernas antaganden om att starkt etablerade idéstrukturer kan påverka den offentliga politikens förändringsbenägenhet på allvar. Tillvägagångssättet har också andra rent metodiska fördelar. De hänger samman med svårigheten att få syn på tolkningsramar i ett litet material även om spåren, tecknen, faktiskt finns där. Samtidigt finns det skäl att vara uppmärksam på risken för övertolkning. Här kan vi få hjälp av de diskussioner som först inom den begreppshistoriska forskningen om tolkning av text.

Den offentliga politikens tolkningsramar formas inte i ett vakuum utan präglas av tankegångar från den tid och den vidare kontext där den formuleras. Det innebär nogta taget att en text är både beroende *och* oberoende av sin kontext. En utsaga kan nämligen uttrycka en redan etablerad tanke, men kan också lägga nya komponenter till etablerat tankegods. Det förra innebär reproduktion av etablerat tankegods i en socialt betingad bekräftelse av "vad som gäller", medan formuleringen av nya konventionssprängande idéer speglar människans förmåga att tänka nytt; en förmåga kopplad till individens fria intellekt, om än det också kräver sitt sociala sammanhang. Det gamla är det etablerade, återupprepade, mot vilket det nya sticker ut. Uppgiften att avgöra vad som är nytt idégods och vad som är gammalt försvåras emellertid av att en del av det

som är etablerat till slut faktiskt inte återkommer i varje sammanhang – eller sägs med antydningar. Det som är nytt och originellt i ett visst sammanhang sägs inte heller alltid alldeles tydligt ut, av olika skäl (se tabell 1). Med kännedom om *kontexten* – situation, tid och plats – kan den sortens svårigheter bli lättare att hantera.

KONTEXTBEROENDE – ATT VÄNDA TILL SIN FÖRDEL

Tanken om kontextberoende är vanlig i begreppshistorisk forskning som belyser idéhistorisk utveckling genom att följa olika begrepps betydelseförändring över tid. Utgångspunkten är att ord skiftar betydelse över tid och mellan olika sociala och kulturella sammanhang (mer eller mindre: en text om basal geometri kan till exempel tänkas färdas enklare i tid och rum än en text om ”familjen”). Vi är alltså – ofta – beroende av kontexten för att kunna utröna ordens fulla betydelse. Quentin Skinner talar om i tid och rum ”tillgängliga meningar” (Skinner 1988:30ff). Men därtill beror en texts betydelse ibland av det som *inte* sägs. Texter kan ”tassa runt” vissa tabun, vars existens ändå i högsta grad laddar texten med betydelse (Jacobsson 1997:16).

Tabell 1. Social anpassning och individuella uttryck

	Individuellt betingat	Socialt betingat	
Det som utsägs:	det originella	det konventionella	} Kontexten
Det som inte utsägs:	det individuellt självklara	det socialt självklara	
	det individuellt tabubelagda	det socialt tabubelagda	
	det individuellt otänkbara	det socialt otänkbara ⁵	

En text är dessutom en kommunikativ språkhandling, där människor liksom på andra områden försöker bespara sig onödig möda. I många sammanhang kan olika premisser vara underförstådda, och uppfattas som onödiga att skriva ut. Delar av resonemang som upprepas ofta kan falla bort eftersom det helt enkelt tas för givet att den som lyssnar ändå vet vad det handlar om. Vad som är underförstått och onödigt är på samma sätt som termernas betydelse, kontextberoende: Vi skulle kunna tala om i tid och rum förankrade, tillgängliga *språkliga genvägar*.

Det betyder att varje text mer eller mindre uttrycker existerande konventioner, det vill säga socialt etablerade förföreställningar om termers, referensers och begrepps relationer till varandra. Utifrån det här diskuterade teoriperspektivet kan man lägga till ytterligare en nivå, och föreställa sig att begrepp tillsammans bildar sammanhängande berättelser som kopplar ihop olika element på ett meningsfullt och begripliggörande sätt. Det kan knytas till Kosellecks tanke att ord har ”bagage”: ord kan vara kopplade/associerade med sådana berättelser

5 Det originella, konventionssprängande, finns i denna kategori!

(Kurunmäki 2005:211). Det betyder i sin tur att i det konkreta tolkningsarbetet behöver vi en strategi för att känna igen språkliga genvägar till sådana ofullständigt presenterade betydelse och berättelser. Skinner talar om att vi bör använda kontexten som en *court of appeal*, när vi diskuterar tolkningar av begrepp (Skinner 1988:64).

Begreppshistoria kan innebära studier av idéers – begrepps – utveckling över hundratal år, eller uttryck i en helt annan tidsålder. Om resonemanget om kontextberoende tillämpas på kortare tidsperioder och på ett begränsat material snarare än ett begrepp så torde det innebära en förskjutning i vilken slags metodproblem kontextberoendet ger upphov till. Ju kortare tidsperiod, desto mindre risk att ord och uttryck byter språkliga betydelse och baggage. Men ju mer begränsat material vi undersöker, ju större är risken att det finns ett sammanhang – en ”berättelse” – som organiserar framställningen, men som utanför sin kontext inte syns tydligt därför att det av den som formulerat uttalandet uppfattats som onödigt att vara explicit i alla delar – just där, igen.

Vad som är nytt/originellt och vad som är socialt/konventionellt i den förda politiken är en fråga om det finns *mönster* i och mellan olika politiska beslut. Men detta mönster måste kanske i så fall rekonstrueras för att synas. Då kan det underlätta att föreställa sig den text man vill analysera som en del av dels ett flöde av samma typ av texter över tid, men också i ”samspråk” med andra texter i samtiden (Ajagán-Lester et al., 2003, jfr. Kurunmäki, 2005:189 och Robertson, 2005:236-243f). En text kan, utan att det utsägs, antingen anpassa sig till eller ta spjörn mot andra texter. Möjligheterna att se meningsfulla mönster ökar alltså om vi har tydliga referenspunkter både bakåt i den offentliga politikens närhistoria, och utåt i samhället (Ajagán-Lester et al., 2003:207, jfr Kurunmäki, 2005:187).

För att inte missa några dimensioner av en handlingsinriktad tolkningsram, som är uttydbara för den som är bekant med den vidare intellektuella miljö där texten produceras och används, och därmed med de språkliga genvägar som finns i denna kontext, kan man alltså spegla dessa i mer retoriskt utvecklade tolkningsramar som kan uttydas ur ett studium av sammanhanget runt omkring den studerade texten. I kontexten kan vi hitta tolkningsramar som hjälper oss att hitta mönster i själva texten. När tidigare forskning finns kan den användas för att både få en uppfattning om konventioner och sådant som är så självklart att det sägs mer sällan än det impliceras. Det är också lättare att få syn på kontinuitet över tid. I en allmän mening är det självklart. Men i en diskussion om metod kan finnas skäl att påpeka att vi kan *använda* denna insikt mer systematiskt i vårt analysarbete.

KONTEXTBEROENDE – EN RISK ATT UPPMÄRKSAMMA

En svårighet när vi analyserar hur texten speglar kontexten är emellertid att varje språkhandling, så som tidigare diskuterades, är både individuell och social

samtidigt. Visserligen är vi alla beroende av språkliga konventioner och vi måste beakta vad man brukar mena med ett visst ordbruk för att det vi säger ska bli begripligt för andra. Men Skinner varnar för att i allt för hög utsträckning se texter och språkhandlingar som uttryck för en i tid och rum förankrad allmän uppfattning vid studiet av idéers utveckling. Risker är att uttolkaren är alltför snar att se ett spår av en berättelse som ett fullfjädrat uttryck för berättelsens sätt att beskriva världen (Skinner 1988:33). Vi måste förstå individuella eller enskilda uttryck via sociala konventioner, men får inte glömma att de förra *kan* överskrida de senare. Möjligheten till nytänkande följer av att människan inte bara är en social varelse vars sociala reflexer ger upphov till kontinuitet och reproduktion utan också åtminstone ibland eller delvis fria intellekt. Det innebär att vi också måste akta oss för att göra för mycket av kontextuella kopplingar.⁶

För att undvika det behöver vi säkerställa att det meningsskapande mönstret trots allt är mer än sporadiskt urskiljbart i materialet. För att det ska vara trovärdigt att påstå att en viss berättelse faktiskt organiserar materialet, bör det också *systematiskt* gå att urskilja spår av en viss tolkningsram i en policytexts *olika* beståndsdelar (Robertsson 2005). Det betyder att det analysverktyg som beskrevs ovan måste användas med eftertanke och försiktighet både när vi vill hävda att vi ser en viss tolkningsram i ett material, och när vi vill hävda att en gammal tolkningsram ersatts av en ny. Analysverktyget måste användas som *tolkningshjälp*, inte ett sorteringsverktyg med vars hjälp iakttagelser i ett data-material enkelt kan kategoribestämmas och summeras.

7. Hur kan man göra? Summering

Den här texten har handlat om hur man kan bära sig åt när man vill pröva teorier om hur det går till när offentlig politik formuleras och förändras, som ger inlåsningsidéstrukturer en viktig roll. De står för en sorts *funktionell idéanalys* om man så vill: ett perspektiv som ger idéer en viktig funktion i det som kallas policyprocessen. Jag har diskuterat värdet av följande vägval:

- 1) Offentlig politik kan betraktas som *policyteori*, det vill säga idéer om hur förutsättningar och konsekvenser hänger ihop, och hur makt och ansvar fördelas.

6 Hager nuddar vid denna problematik när han diskuterar frågan om överlappande och fragmentariska tolkningsramar. Han menar att det kan finnas en ytlig och diffus metaforisk logik som inrymmer olika mer konkreta diskurser. Policy kan därför vara mer fragmenterad än vad första intrycket ger sken av. Det avspeglar den kommunikationssituation han utmålade, där ytliga samordnade berättelser gör att policyprocessens aktörer kan enas och bidra med olika bitar i idéproduktionen just för att metaberättelsen är öppen för många olika tolkningar. Olika idéstrukturer kan alltså tänkas existera parallellt, men också så att säga lagras på varandra. Mer konkreta idéstrukturer kan vara underordnad en större och vagare. Däremot kopplas inte frågan om denna överlappning och fragmentering till metodfrågan: hur man urskiljer och särskiljer olika tolkningsramar.

- 2) En teori som säger att en etablerad tolkningsram kan fungera som skygglappar som hindrar idéutveckling har rimligen också en idé om hur och var sådana sociala effekter kan uppkomma. Hur teorin begripliggör att läsningen upprätthålls bör präglavgränsningen av vårt analysobjekt.
- 3) Vårt sätt att rekonstruera den offentliga politikens policyteori bör präglas av vad vi tror att den offentliga politiken gör. Är vi intresserade av hur policyteori organiserar problemlösning och fördelar ansvar på ett politikområde så bör båda dessa aspekter tas till vårt analysverktyg.
- 4) De teorier, som återspeglas i en enskild policy, reflekterar ofta synsätt som finns i det omgivande samhället. Policyteorier som empiriska fenomen kan vara fragmenterade, men i mycket olika utsträckning. En enskild policy kan vara ganska långt från ett konsistent uttryck för en sammanhängande teori. Det följer av det sätt så vilket sådana texter sätts samman. I det omgivande samhället formuleras emellertid idéer under omständigheter som möjliggör större konsistens. Policyförändring och stabilitet kan därför urskilja relation till en sådan fond av 'tillgängliga alternativ'. Det betyder att befintlig forskning om policyrelevanta idéer, som är samtida med den policy som ska analyseras, kan utgöra en värdefull startpunkt när analysredskap ska utformas.
- 5) För att avgöra om den offentliga politiken är stabil eller förändras kan de tolkningsramar som finns i den omgivande kontexten fungera som referenspunkt.

Alla dessa ställningstaganden utgår från en specifik teoretisk uppgift: den att pröva om vi kan förstå den offentliga politikens innehållsliga utveckling (och tidvisa brist på utveckling) i termer av inlåsande tolkningsramar. Det är ett teoriperspektiv som reser frågor som: Är det så att vi i den offentliga politiken kan se spår av en oförmåga att tänka utanför etablerade idéer om problem, ansvarsförhållanden och lämpliga styrsystem? Är det så att det finns sociala mekanismer som skapar denna oförmåga, vars konformistiska effekter bara ibland kan hävas? Och att det sätt på vilket sådana sociala mekanismer sätts i spel i politiska organisationer ger upphov till igenkännbara mönster av stabilitet och förändring i den offentliga politikens utveckling över tid?

En sådan teoribildning står inför flera olika metodologiska utmaningar, till exempel hur en förklaring ska drivas hem. Här har intresset enbart riktats mot den analys av utvecklingen av politikens idéer som krävs. Hur belägger man med en generellt tillämplig måttstock förändring i något så kontextspecifikt som meningsskapande idéer, om vi med förändring menar något annat än avsteg från ordagrann upprepning och misstror tanken att vi känner igen en förändring när vi ser den? Just analysen av idéer har uppmärksamats här för att teoriperspektivet kräver en slags idéanalys som den befintliga

metodlitteraturen inte ger så mycket vägledning till. De förslag som här presenterats gör inte anspråk på att leverera (ge) något slutgiltigt svar på den frågan, men att åtminstone höja uppmärksamheten för ett antal metodproblem som söker sin lösning.

Vad teoriperspektivet kräver av tillämparen är aktiv reflektion över vad idéer gör i det studerade sammanhanget som kan prövas, inte bara på ett abstrakt teoretiskt plan, som när vetenskapsteoretiskt sofistikerade resonemang om den mänskliga samvarons grundläggande förutsättningar lyfts in, företrädesvis av dem som intresserar sig för diskursanalys. Det krävs också att forskaren gör tydligt vad instängande tolkningsramar antas betyda på ett mycket konkretare plan, i den politiska organisation av myndigheter, ansvariga politiker, tjänstemän och rådgivare som producerar förarbeten, direktiv, propositioner, regleringsbrev m.m. – i den konkreta verklighet där abstraktioner som ”policyprocessen” till syvende og sidst äger rum och där teoriernas förklaringskraft måste prövas.

Referenser

- Ajagán-Lester, L., Ledin, P., & Rahm, H., 2003. ”Intertextualiteter”, s. 203–237 i B. Englund & P. Ledin (red.), *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. & Skoldberg, K., 2007. *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Bacchi, C., 2004. ”Policy and discourse: challenging the construction of affirmative action as preferential treatment”, *Journal of European Public Policy*, 11(1), s. 128–146.
- Badersten, B., 2006. *Normativ metod. Att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Baumgartner, F. R., Green-Pedersen, C., & Jones, B. D., 2006. ”Comparative studies of policy agendas”, *Journal of European Public Policy*, 13(7), s. 959–974.
- Baumgartner, F. R. & Jones, B. D., 1993. *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Baumgartner, F. R. & Jones, B. D., 2002. *Policy Dynamics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Beck, U., 1996. *Att uppfinna det politiska. Bidrag till en teori om reflexiv modernisering*. Göteborg: Daidalos.
- Beckman, L., 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus.
- Berman, S., 2001. ”Ideas, Norms, and Culture in Political Analysis”, *Comparative Politics*, 33(2), s. 231–250.
- Berman, S., 2006. *The Primacy of Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Blyth, M., 2001. ”The Transformation of the Swedish Model. Economic Ideas, Distributional Conflict, and Institutional Change”, *World Politics*, 54, s. 1–26.
- Blyth, M., 2002. *Great Transformations. Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*. Cambridge Massachusetts: Cambridge University Press.

- Blyth, M., 2007. "Powering, Puzzling or Persuading? The Mechanisms of Building Institutional Order", *International Studies Quarterly*, 5, s. 761-777.
- Czarniawska, B., 2004. *Narratives in Social Science Research*. London: Sage.
- Dryzek, J. S., 1997. *The Politics of the Earth. Environmental Discourses*. New York: Oxford University Press.
- Duit, A., 2002. *Tragedins institutioner: Svenskt offentligt miljöskydd under trettio år*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Duit, A., 2007. "Path Dependency and Institutional Change: The Case of Industrial Emission Control in Sweden", *Public Administration*, 85(4), 1097-1118.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wägnerud, L., 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (2 uppl.). Stockholm: Nordstedts juridik.
- Fairclough, N., 2000. *New Labour, New Language?* London & New York: Routledge.
- Finnemore, M. & Sikkink, K., 1998. "International Norm Dynamics", *International Organization*, 52(4), 887-917.
- Fisher, F., 2003. *Reframing Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Fisher, F., 2007a. "Deliberative Policy Analysis as Practical Reason". s. 223-236 i F. Fisher (red.), *Handbook of Public Policy Analysis*. Boca Raton: CRC Press.
- Fisher, F., 2007b. "Introduction", i F. Fisher (red.), *Handbook of Public Policy Analysis*. Boca Raton: CRC Press.
- Hajer, M. A., 1995. *The politics of environmental discourse*. Oxford: Clarendon Press.
- Hajer, M. A., & Wagenaar, H., 2003. *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hay, C., 2002. *Political Analysis. A Critical Introduction*. Hampshire: Palgrave.
- Hay, C., 2004. "Review: Ideas, Interests and Institutions in the Comparative Political Economy of Great Transformations", *Review of International Political Economy*, 11(1), s. 204-226.
- Hay, C., 2008. "Constructivist Institutionalism", s. 39-55 i R. A. W. Rhodes, S. A. Binder & B. A. Rockman (red.), *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Hecló, H., 1974. *Modern social politics in Britain and Sweden: from relief to income maintenance*. New Haven: Yale University Press.
- Hill, M., 1997. *The Policy Process in the Modern State* (3 uppl.). London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.
- Hill, M., 2007. *Policyprocessen*. Malmö: Liber.
- Hill, M., & Hupe, P., 2002. *Implementing Public Policy: Governance in Theory and in Practice*. London: Sage.
- Hogwood, B. W., & Gunn, L. A., 1984. *Policy Analysis for the Real World*. Oxford: Oxford University Press.
- Ingram, H., Schneider, A. L. & deLeon, P., 2007. "Social Construction and Policy Design", i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process* (2 uppl.). Cambridge MA: Westview Press.
- Jacobsson, K., 1997. *Så gott som demokrati*. Umeå: Boréa.
- Jenkins, W. I., 1978. *Policy Analysis: a political and organizational perspective*. London: Martin Robertson.
- Jones, B., 2001. *Politics and the Architecture of Choice. Bounded Rationality and Governance*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Jones, B., & Baumgartner, F., 2002. "Punctuations, Ideas and Public Policy", s. 293–306 i F. Baumgartner & B. Jones (red.), *Policy Dynamics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Jones, B., & Baumgartner, F., 2005. "A Model of Choice for Public Policy", *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15(3), s. 325–351.
- Jones, B., Sulkin, T., & Larsen, H., 2003. "Policy Punctuations in American Political Institutions", *American Political Science Review*, 97(1), s. 151–169.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L., 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kingdon, J. W., 1995. *Agendas, Alternatives, and Public Policies* (2 uppl.). New York: Longman.
- Kitschelt, H., 1986. "Political Opportunity Structures and Political Protest", *British Journal of Political Science*, 16(1), s. 57–85.
- Kitzinger, J., 2007. "Framing and Frame Analysis", i E. Devereux (red.), *Media Studies: Key Issues and Debates*. London: Sage.
- Koenig, T., 2006. "Compounding mixed-methods problems in frame analysis through comparative research", *Qualitative research*, 6(1), s. 61–76.
- Kurunmäki, J., 2005. "Begreppshistoria", s. 181–218 i G. Bergström & K. Boréus (red.), *Textens mening och makt* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lieberman, R., 2002. "Ideas, Institutions, and Political Order: Explaining Political Change", *American Political Science Review*, 96(4), 697–711.
- Linderström, M., 2001. *Industrimoderniteten och miljöfrågans utmaningar. En analys av LO, SAF, Industriförbundet och miljöpolitiken 1965–2000*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lundqvist, L. J., 1971. *Miljövårdsförvaltning och politisk struktur*. Uppsala: Prisma.
- Lundqvist, L. J., 1980. *The Hare and the Tortoise: Clean Air Policies in the United States and Sweden*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Lundqvist, L. J., 1996. "Environmental Politics in the Nordic Countries: Policy, Organization, and Capacity", s. 13–28 i P. M. Christiansen (red.), *Governing the Environment*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Lundqvist, L. J., 2001. "Implementation from Above: The Ecology of Power in Sweden's Environmental Governance", *Governance*, 14(3), 319–337.
- Lundqvist, L. J., 2004b. *Sweden and ecological governance*. Manchester: Manchester University Press.
- Pierson, P., 2000. "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics", *American Political Science Review*, 94(2), 251–267.
- Pierson, P., 2004. *Politics in Time. History, institutions and social analysis*. Princeton: Princeton University Press.
- Pierson, P., & Skocpol, T., 2002. "Historical Institutionalism in Contemporary Political Science", i I. Katznelson & H. Milner (red.), *The State of the Discipline*. New York: Norton.
- Pressman, J. L., & Wildavsky, A., 1984. *Implementation* (3 uppl.). Berkeley & LA: University of California Press.
- Rein, M., & Schön, D., 1996. "Frame-Critical Policy Analysis and Frame-Reflective Policy Practice", *Knowledge and Policy*, 9(1), 85–104.
- Robertson, A., 2005. "Narrativ analys", s. 219–261 i G. Bergström & K. Boréus (red.), *Textens mening och makt* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

- Rothstein, B., 1986. *Den socialdemokratiska staten: reformer och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*. Lund: Arkiv.
- Sabatier, P. A., 2007. "The Need for Better Theories", i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process* (2 uppl.). Boulder, Colorado: Westview Press.
- Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C., 1993. *Policy Change and Learning*. Boulder: Westview Press.
- Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C., 1999. "The Advocacy Coalition Framework: An Assessment", i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Sabatier, P. A., & Weible, C. M., 2007. "The Advocacy Coalition Framework: Innovations and Clarifications", i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process* (2 uppl.). Boulder, Colorado: Westview Press.
- Schlager, E., 1999. "A Comparison of Frameworks, Theories, and Models of Policy Processes", i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Schmidt, V. A., 2008. "Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse", *Annual Review of Political Science*, 11, s. 303-326.
- Scott, R. W., 1995. *Institutions an Organization*. London: Thousand Oaks Sage.
- Sikkink, K., 1991. *Ideas and Institutions*. Ithaca: Cornell University Press.
- Skinner, Q., 1988. "Meaning and understanding in the history of ideas", i J. Tully (red.), *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge: Polity Press.
- SOU 1983:56. *Naturresters nyttjande och hävd*.
- Teorell, J., & Svensson, T., 2007. *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. Stockholm: Liber.
- Thelander, J., & Lundgren, L. J., 1991. *Nedräkning pågår*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- True, J. L., Jones, B. D. & Baumgartner, F. R., 1999. "Punctuated-Equilibrium Theory: Explaining Stability and Change in American Policymaking", i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy Process*. Boulder Colorado: Westview Press.
- True, J. L., Jones, B. D. & Baumgartner, F. R., 2007. "Explaining Stability and Change in Public Policymaking", s. 155-188 i P. A. Sabatier (red.), *Theories of the Policy process* (2 uppl.). Boulder Colorado: Westview Press.
- Vedung, E., 1977. *Det rationella politiska samtalet*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Vedung, E., 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. 3e uppl. Lund: Studentlitteratur.

The VDP-triad in Ideational Analysis

Toward a general theory of ideological thought-content in social and political communication, debate, thought and language – beyond the concepts ‘ideology’, ‘culture’, ‘belief-system’, ‘discourse’ and ‘policy’

Part I

Mats Lindberg

Abstract

I will propose a unified analytical frame, or a general theory, of the inner structure of social and political thought or ideas, as well as idea-systems. I will reconstruct and modernize the (not totally original, yet partwise forgotten) hypothesis that all social and political thought consists of three generic thought dimensions, underlying the symbolic surface of the language-use: first, *values* or value-judgements (V); secondly, *descriptions* and judgements of reality (D); thirdly, *prescriptions*, recommendations or practical proposals for action (P). These three, I hold, are always directly or indirectly combined in argument-sequences of *practical reasoning*. I term these argument-sequences *VDP-triads*. Such triads – this is the kernel of my proposed general theory – form the argumentative (dialogical or dialectical), action-guiding and action-directing backbone of the common ideal-type political ideologies (such as liberalism, conservatism, feminism etc.). They are also present as the inner argumentative backbone of deliberative political debate, public policy, and opinion-forming political propaganda; and of the cultural beliefs and action-guiding or action-accompanying thoughts in everyday, social and political communication and language. My proposed general theory is thus *content-oriented and morphological*, regarding the thought-content and inner structure of ideas and idea-systems; *not functional or causal*, regarding the societal role or spread of ideas, or the psychological or historical origins of them.

The theory-developing method is synthesizing and reconstructive, based on a concept-historical, concept-critical and theory-critical investigation of the prevailing knowledge situation. I use already existing theoretical building-bricks from the three main theoretical traditions regarding ideas: the political science knowledge tradition regarding ‘political ideologies’, as well as a bunch of approach-specific concepts like ‘policy’ or ‘doctrine’; general social theory regarding ‘culture’ respectively

Mats Lindberg är professor emeritus i statsvetenskap vid Örebro universitet.
E-post: mats.lindberg@oru.se

'ideology'; and the Marxist and post-Marxist notions of 'dominant Ideology' and 'dominant Discourse'. All these three theoretical traditions have conceptual shortcomings in some respects, as I see it, or have tenable theorems in other respects. Thus, I find some theoretical building-bricks useful, while others are disregarded or dismissed. My proposed general theory consists of three parts: 1) a theoretical anchoring in general social theory; 2) a theoretical model (the VDP-triad); and 3) a two-level analytical scheme, involving the fundamental and the operative levels of action-guiding or action-accompanying thought. As a scientific hypothesis, brought forth through critical analysis of the prevailing knowledge situation, and a subsequent, reconstructive and synthesizing effort, I consider my proposed general theory (hypothetically) as the argued 'strong alternative' compared to the other theoretical alternatives.

My elaborations start from a meta-theoretical perspective of *political understanding* and from the notion of the *rationalizing mission* for the social sciences, especially political science, vis-à-vis the actual problems of the contemporary situation, the proposed public policies and the positions of various actors in the political debate. The theory is intended for use in descriptive, content-oriented and classificatory analyses of social and political ideas (*idea-analysis*); and in systematic, empirically, logically and normatively *rationalizing criticism* of the same ideas (*idea-criticism*).

Introduction¹

For it is not names [words] that constitute governments,
but the use and exercise of those powers
that were intended to accompany them.

John Locke, *Two Treatises of government* (1690).²

I have for a long time³ felt the need to ‘bring ideas back in’.⁴ This essay is an attempt to do so.⁵ On the one hand, with a substantial intention; pointing to the importance of ideas as objects of research. On the other hand, with an analytical intention, which is my main task; searching for a fruitful and appropriate conceptualization of ‘the ideational phenomenon in society’.⁶ In fact, the essay is a condensed version of a book-idea I once had. I imagined

- 1 This essay is divided into two parts, to be published in two separate issues of *Statsvetenskaplig tidskrift*, 2018:2 respectively 2018:3. Part I consists of Introduction plus Chapter One, ‘Bringing ideas back in’, and Two, ‘Encircling the proposed general theory’ (Sections 1-14), and Part II consists of Chapters Three, ‘The inconsistent and fragmented knowledge situation’; Four, ‘Working towards the general theory’; and Five, ‘Proposing the general theory’ (Sections 15-30). A shorter version of my views has earlier been published in Boréus and Bergström eds. 2017: Ch. 4.
- 2 Locke 1975 [1690]: 226 (§ 215). My brackets. The English word ‘name’ (Lat. *nomen*), was used interchangeably with ‘term’ or ‘word’ by Locke in his time. See also Hobbes *Leviathan* (1651), Ch. 4 “Of Speech” with the same interchangeable use of these terms; Hobbes 1968 [1651]: 109. This quote from Locke is the motto of Lasswell’s and Kaplan’s comprehensively paradigm-setting *Power and Society* (1950); pointing to the important role of symbols and language in political action and interaction.
- 3 I wish to express my sincere thanks to the many people who along the road have contributed valuable criticism and encouraging support. But some must be mentioned specifically. First, my old teachers and friends: Stefan Björklund, Sverker Gustavsson and Evert Vedung. The editor, Evert Vedung, has repeatedly made detailed and encouraging comments, and has shown remarkable patience (!) with my struggles and troubles. From the last rounds of writing Björn Badersten (with strategically important inputs), Magnus Jerneck, Kristina Boréus (who also read an early, untidy manuscript), Leif Lewin, Sofia Näsström, Ulf Mörkenstam (with invaluable critical support), Urban Strandberg, Stig Arne Nohrstedt and Ruth Wodak (via e-mail). From the conferences of *The Swedish Network in Political Theory* through the process, especially Ludvig Beckman, Göran Collste, Jörgen Hermansson and Peter Strandbrink. From Lund: Anders Sannerstedt. From Karlstad: Hans Lödén, Curt Räftegård, Malin Rönblom, Line Säll and Andreas Öjehag-Pettersson. From Örebro: Jan Jämte (in Political Science) and Peter Berglész (in Media and Communication) who together with Stig Arne Nohrstedt made a constructive reading of an early, untidy manuscript. Without these wonderful friends and colleagues (and others not mentioned by name) nothing at all would have been accomplished! The remaining flaws are of course my own responsibility, in the continuing process of ‘conjectures and refutations’ (Popper 1963).
- 4 Paraphrasing the famous book-title of Skocpol 1974.
- 5 I have recently had the opportunity to publish a shorter version of my views in Kristina Boréus and Göran Bergström eds. *The Analysis of Text and Discourse* (2017: 86-121), namely Chapter 4 with the title ‘Qualitative Analysis of Ideas and Ideological Content’.
- 6 I preliminarily choose the neutral term ‘ideational phenomenon’, alternating with ‘ideas’. As the reader can see, there are several theory-laden alternatives to choose among, like ‘ideology’, ‘culture’, ‘belief-system’ or ‘Discourse’ (with a capital ‘D’, in the Althusser-Pêcheux-Foucauldian sense, close to the Marxist ‘Ideology’ with a capital ‘I’), and many other approach-bound terms, which we will meet below. These terms, and their attached conceptual content, fetched from various theories, will be discussed throughout this essay in my concept-critical and theory-developing efforts. See Section 3 below, and Sections 15-20 in Part II.

situating Herbert Tingsten's⁷ content-oriented and morphological (regarding the inner structure) idea-analyses and idea-criticisms of the 1930's in the intellectual landscape of contemporary social theory and contemporary language philosophy. Tingsten's idea-analysis and idea-criticism was part of his programme for a democratically 'rationalizing' political science, emerging in face of the idea-struggles and the totalitarian ideologies of the 1920s and 1930s.⁸ Inspired by his views, the subsequent 'Uppsala school of idea-analytical political science' (as I will term it) eventually developed this programme over the years. You may regard my elaborations as a modernizing reconstruction of the theoretical position of the mentioned 'Uppsala school', as part of the broader political science knowledge tradition.⁹ But since I situate this programme in the wider context of contemporary social theory and language philosophy, my reconstructive elaborations in fact will turn out to be a contribution to *contemporary, basic social scientific theory*. Since my proposed theory is intended to be *basic theory*, it shall be regarded as a suggested representation of (hypothetical and argued) 'metaphysical' properties of all social and political thought, generically underlying the symbolic surface of all language and discourse, all expressive symbols and all cultural forms; as far as these are social and political, that is, involved in or related to the institutional or cultural configuration of society. Consequently, my theoretical elaborations – if considered fruitful and hypothetically valid – will be theoretically relevant for *all analysis of ideas* (or 'the ideational phenomenon') in both political and social life. Accordingly, my elaborations, hopefully, will be relevant not only in political science idea-analyses or sociological cultural studies, but also, for example, in the research-programme of multidisciplinary (Critical) Discourse Studies, as it has been developed over the decades especially by the leading, linguistic discourse analysts in Europe, Teun van Dijk, Norman Fairclough and Ruth Wodek.¹⁰ All in all, I simply will propose a morphological *general theory* regarding the inner structure of *ideological thought-content* in social and political communication, debate, messaging and language.

7 Herbert Tingsten was a legendary Swedish political scientist, professor in political science in Stockholm between 1935-1946. In 1946 he became chief editor of the liberal *Dagens Nyheter*, very influential during the 1950s, contributing to the political culture of reasoned argument in Sweden.

8 See Tingsten 1933: 1-120.

9 I deliberately use the label 'political science knowledge tradition' to include all the studies of a broad empirical, historical and normative knowledge tradition (that historically was united in Plato's dialogues, Thucydides' *History* or Aristotle's *Politics*). That is, I include both 'Political philosophy' or 'Political Theory' as well as (empirical and realist) 'Political Science' or (practical or normative) 'Government' under this label. But I also include investigations or knowledge traditions of Philosophy, History, Law, Sociology or Intellectual History, as far as those investigations or traditions concern *political* structures, processes, issues, events, ideas or thinkers.

10 See van Dijk 1998; van Dijk ed. 2011; van Dijk 2013. Van Dijk has also developed a theory of 'ideology' as the substantial thought-content of social and political discourse. On this track we will later also meet Norman Fairclough and Ruth Wodak (see Section 19, below).

Before I go more closely into my elaboration and proposed general theory, I wish to comment briefly on the contemporary historical, political and ideological situation, and my own standpoint in this situation, which motivates my task and purpose. Even if my effort is analytical it is not normatively innocent, like most social scientific contributions. Having lived through several generational, ideological trends in politics and social science, I have long experienced (and criticized) a critical or hesitating attitude among intellectuals regarding basic democratic, liberal institutions and principles.¹¹ We can think of the neo-Marxist wave about 1970 (representative democracy as capitalist class-rule);¹² the neo-liberal and anti-political wave about 1980 (the welfare state as oppressive of individual freedom); the post-modernist and post-structuralist waves about 1990 (enlightenment and rationality, as well as universal human rights, as oppressive); the deliberative and direct democracy wave about 1990 (parliamentary democracy as sham democracy); and the ‘identity politics’ wave about 2000 (representative democracy as an instrument of the oppressive majority); and several others. The indifference, or actual depreciating attitude, among leading intellectuals (often instead hailing some unreachable or untenable ‘deeper’ democracy or some more truthful, righteous principle)¹³ has been pointed to by several authors.¹⁴ The result, as I see it, has been a dangerous – and unnecessary – weakening of the defence line vis-à-vis the real threats to democratic institutions and principles that has been growing for some time

11 Since John Stuart Mill it has been convenient to make a distinction between ‘political liberalism’ and ‘economic liberalism’, where ‘political liberalism’ (connoting political equality, freedom of assembly and organization as well as freedom of speech and expression) is compatible with both a welfare state and a mixed economy. For the term ‘parliamentary liberal democracy’, ‘representative liberal democracy’ or just ‘liberal democracy’, see Müller 2011: 3–6. See also, for the idea-historical continuance, Oakshott 1950 [1939]: xii–xiii, and Ch. 1 equating ‘political liberalism’ with ‘representative democracy’. For a comprehensive survey of the use of the term ‘democracy’ about 1950 from a UN perspective, see Naess and Rokkan (1951) ‘Analytical survey of agreements and disagreements’ in Richard McKeon ed. (1951): 447–521.

12 I have been there myself, *culpa mea*, in my own ‘1968’ (inspired by Nicos Poulantzas and Ralph Miliband) in a criticism of the representative democracy, the rule of law and the social-democratic welfare state in Sweden (!) as being supportive of ‘monopoly capitalist class rule’ (!) and remote from any true socialist society (!) (see Dahlkvist 1975). My public self-criticism of this ‘left socialist’ position of the 1970s, and my return to a social democratic reformism, or left-liberalism, centred around the institutions of liberal political democracy, appeared in some articles in the 1980s, first signalled in the Introduction of the Swedish translation of Jürgen Habermas *Bürgerliche Öffentlichkeit* (Swed. transl as *Borgerlig offentlighet*, Arkiv förlag 1984). In this move I was of course not alone among the members of my political generation! Today I am glad, as many others also are, to meet even the tiniest fragment of these institutions in any country of the world.

13 To rally around deeper or more advanced democratic goals is of course desirable in principle, but in face of the mentioned actual and real double threat (to our hard-won polyarchal advances) we must be realists about our resources, goals and strategies. We must not repeat the mistakes of the divided democratic forces of the 1920s and 1930s, respectively holding tight to their own banners, that simplified for right-wing extremism to win the upper hand. For some insightful analyses, see Berman 1998; Berman 2006; Müller 2011.

14 See e.g. Hollander 1998 [1981]; Ellis 1998; Lilla 2001; Lilla 2017; Wolin 2001; Wolin 2004; Wolin 2006; Wolin 2010; Gregor 2006; Stedman Jones 2012.

and which we experience more fully today. I am deeply concerned, and I am not alone, about the growing Nationalism, right-wing Populism, Fascism, neo-Nazism or general reactionary or ultra-conservative themes of our time – on a global scale. We are seemingly thrown back to a historical situation similar of the 1930s, and with similar conflict-lines between traditionalism versus modernity and between authoritarian versus democratic rule – on a global scale. But I am also deeply concerned about the efforts of economic and political elites in perceived stable democratic countries trying to put their own partial interest before any suggested ‘common’ or ‘public interest’. They seem prepared, in country after country, to disregard any democratic value or principle, and in the worst-case scenario, utilize right-wing populism or nationalist sentiments for their own, particular or private urge for political or economic power. In face of this double threat we ought all together, if we regard ourselves as democratic citizens and researchers, to rally around and defend – at least – the most basic democratic institutions and principles in our societies, that is, the base-line of liberal, representative, procedural democracy.¹⁵ To speak now only of Europe, the issue is perhaps even more serious, since the mentioned double threat, since decades, coincides with similar disregarding attitudes of leading, practical politicians and administrators, which has been demonstrated by Jan Werner Müller in his important *Contesting Democracy. Political Ideas in Twentieth Century Europe* (2011).

My own value-standpoint in these matters – to make the value-standpoint transparent from the start¹⁶ – consists of a bouquet of base-line democratic principles or values. First the normative principle (not the practice, of course) of pluralist, ‘procedural’ democracy (Dahl 1989; Dahl 1998), or ‘parliamentary liberal democracy’ (Müller 2011). As I see it, this is the institutional minimum of any democratic society, posed against semi-democratic, semi-authoritarian or outright authoritarian constitutional views, so common today on a global scale. Secondly, the principle of ‘reasoned argument’ (Naess 1966; Albert 1985 [1968]; Meehan 1981; Vedung 1982) posed against the imminent dangers of propaganda and power-speech, or any subjective *voluntarism* or voluntarist will on the part of strong political actors. Thirdly, the principle of ‘enlightened understanding’ (Dahl 1972; 1989; 1998), stated as an important value for any attempted democratic society, posed against any proclaimed, monolithic ‘absolute truth’

15 Robert Dahl has launched a (normative) political theory of ‘modern representative democracy’ with five basic ‘criteria’ or values (Dahl 1998: 37-38) and six basic institutional complexes (Dahl 1998: 85-86).

16 The programme of making the value-standpoint transparent in order to make a critical and intersubjective discussion possible (as the only variant of ‘objectivity’ in the social sciences) was launched by Max Weber in his essay on objectivity in the social sciences (1949 [1904]: 50-112) and was developed by Gunnar Myrdal to a whole meta-methodological programme for social scientific research, presented shortly in an appendix to *An American Dilemma* (1996 [1944]: 1037-1070), and developed further in the first chapters of *Asian Drama* (1968).

resulting in indoctrination (see classically Popper 2006 [1945]; Brecht 1959; Popper 1972).¹⁷ Fourthly, the principle of ‘democratic reformism’, or ‘piece-meal social engineering’, posed against any alleged value-objective, radical or utopian revolutionary voluntarism (see e.g. Hermansson 2003; Bernstein 1961[1899]; Popper 2006 [1945]).¹⁸ Consequently, I adhere to the established – but sometimes forgotten – view of the mission and moral obligation of the social sciences, especially of political science, to make historically contingent *enlightening* or *critically rationalizing* contributions – as transparent as possible – to the public debate in ‘polyarchal’, that is, attempted democratic societies.¹⁹

As I see it, systematic, descriptive, content-oriented and classificatory analysis of ideological and political alternatives is needed for the enlightened political understanding among the public, especially in this contemporary historical situation. Likewise needed is also the critical scrutiny – empirical, logical and normative – of the various propagated ideas or political proposals. In such analyses a systematic analytical frame or a general theory is of importance, both for the descriptive and the critical tasks. (See sections 4, 10 and 12, below.) Thus, my effort here is not to make a substantial political and ideological analysis of our time, however important such an intervention would be. Instead it is to bring out *a theoretical and conceptual contribution*, aiming at a unified analytical frame, or a general morphological theory of the inner structure of ideas or idea-systems, to be used in descriptive idea-analysis respectively scrutinizing idea-criticism. As I see it, *ideas* – or ‘ideological thought-content’ (as I will term it below) – are inherent in all social and political debate, communication, messaging, thought and language; normally hidden under a symbolic surface of rhetorical figures or cunning, discursive language-use (choice of words,

17 Since outright or absolute ‘truth’ is no option in the scientific community, ‘argued relative truth’ must be taken as the appropriate view. See Myrdal 1996 [1944]: 1035-1070; Popper 2003 [1945]: Ch. 25; Popper 1972: Ch. 2. The same perspectivist, but intellectually argued, stance also goes for values, directed against every alleged ‘value-objectivism’ or alleged absolute moral ‘truth’; see classically Brecht 1959: Ch. III, VI, VIII.

18 Eduard Bernstein must be regarded as the classic point of departure for the modern theory of democratic reformism; see his 1961 [1899]: xxxii and Ch. III. A similar argument is proposed by Popper 2006 [1945] Vol. 1: 22-25, 157-168). I do not adhere to all of Popper’s positions in this work, of course, but the general argument against essentialist, holistic (totalitarian), utopian thought is an important contribution to the democratic heritage. For insightful critical analyses of the contrary position, that of radical, essentialist, totalitarian, utopian or voluntarist thought, see e.g. Tingsten 1973 [1941] (analysing the internal abandonment of ‘orthodox Marxism’ in Swedish Social Democracy); Talmon 1960 (analysing, in the vein of Popper, the intellectual history of ‘political messianism’ in European political thought, and ‘totalitarian’ thought to the right and to the left); Larsson 1970 (analysing classical Social Democracy before 1917); Lundquist 1982 (analysing Lenin); Gregor 1968 (analysing fascism and communism); Gregor 2005 (analysing ‘Mussolini’s intellectuals’); Brekke 2012 (analyzing the contemporary ‘fundamentalist mindset’).

19 Robert Dahl terms our attempted democratic societies ‘polyarchies’ so that we should not mix up the shining ideal of ‘democracy’ with the necessarily soiled reality of ‘polyarchies’. See Dahl 1971; Dahl 1998.

grammatical forms or discursive forms). Ideas preferably present themselves as non-contested, natural ‘common sense’ or some ‘natural truth’, sometimes even as ‘the voice of God’, ‘the true national culture’ or ‘the voice of the people’. Ideas may also present themselves, or rather hide themselves, as parts of some non-ideological, ‘instrumental’, or science-based, solution to ‘technical’ social or political problems. The actual origins of ideas may be found in socialization processes or cultural traditions, transmitted between generations. They may also be found in sheer propaganda, as well as in critical deliberation or reasoned argument. However disguised or presented, or whatever the origins, social and political *ideas* are: 1) always there; 2) always ‘essentially contested’ by at least some social actor; and 3) always argumentative or dialectical-dialogical, either directly involved in argument or indirectly argument-laden vis-à-vis the discursive situation. Finally, and generally, 4) they are involved in and are important for the historical preservation or change of the institutional and cultural configurations of society.

My theory-developing argument is roughly as follows. From Herbert Tingsten, the Uppsala school, and other political science studies of *political theories*, *political ideologies* and *principled policy debates* – which together have been my initial laboratory – comes the hypothesis of the *inner structure* of all political thought as consisting of three basic or generic thought dimensions: first values or value-judgements (V); secondly, descriptions or judgements of reality (D); and thirdly, prescriptions or practical proposals for action (P). These three are always directly or indirectly combined in argument-sequences of *practical reasoning* (a term I borrow from linguistic philosophy).²⁰ I term these argument-sequences ‘VDP-triads’. Such triads form not only the argumentative, action-guiding and action-directing backbone – the inner structure – of the common ideal-type political ideologies (such as liberalism, conservatism, feminism etc.), but also the manifest or latent inner structure of deliberative political debate, public policy respectively opinion-forming political propaganda. Would it be possible to synthesize this three-tiered view into a common theoretical model, which could represent the underlying thought-dimensions in all messages, communications, thoughts and languages throughout the whole political system? After investigating various empirical approaches, I found that the answer was ‘yes’.

However, the theory of political life as a *political system*, that is, a system of ‘political actions and interactions’ (following in the ever widening foot-steps of Harold Lasswell and David Easton), points to the *General Theory of Social Action* – in theoretical Sociology – where all ‘social systems’ are proposed to consist of ‘actions and interactions’ (with Max Weber and Talcott Parsons as godfathers with ever widening legacies). Would my VDP-triads get support

20 See originally Gauthier 1963; see later e.g. Walton 1990; Richardson 1994.

even from General Social Theory and thus be valid in all social domains and fields? To my surprise this proved to be the case. Consequently, it would be possible to conceive my proposed general theory as being valid not only of the thought in the formal political system with its parties, lobby-groups, media sites and governmental institutions, but also of the thought in informal, ‘para-political’ smaller social systems, such as business enterprises, trade unions, congregations, voluntary organizations or families which also have a ‘political’ aspect and possibly ought to be analysed as carriers of field-specifically ‘politicized’ or ‘contested’, or ‘contestable’, inherent ideas. Having reached that stage in my projected task, it became necessary to consider and assess some alternative, theoretical traditions – mainly the Marxist concept of ‘the dominating Ideology’ and the Althusser-Pêcheux-Foucauldian concept of ‘the dominating Discourse’ – in the search for support for, or counter-arguments against, my proposed general theory.

My effort is synthesizing and reconstructive. I use already existing building-bricks, well-known to some readers (and not so well known by others), and reconsider them, as well as rearrange them, in a new structure in a new context. To accomplish this, I have felt the need to go beyond the horizons of contemporary, common paradigms and meta-theoretical perspectives; and many readers may feel disturbed or even offended. Consequently, it has also been necessary to throw concept-historical, concept-critical and theory-critical light on half-forgotten, paradigmatic highways and cross-roads. At the end I will (somewhat frivolously, I admit) call my proposed general theory ‘the strong theoretical alternative’ – proposed as a hypothetical proposition for critical discussion – compared to the other alternative conceptualizations (hypothetical in principle) regarding ideas or idea-systems in society. We will also eventually see that the three basic thought dimensions V, D and P, and the proposed analytical use of my general theory, stand in a special relationship to, yes, are necessary for, the *rationalizing mission* of the social sciences, especially political science.

Chapter One: Bringing ideas back in

1. THE ALL-EMBRACING PRESENCE OF IDEAS IN POLITICS AND SOCIETY

Ideas and idea-systems have insistently come to the fore – again – in domestic as well as world politics. Ideological tensions and seemingly irreconcilable views inform the strife between social and political actors, nationally as well as internationally. It seems as if we live in a dramatic historical period where the future outcomes to a large degree depend on idea-struggles and their parallel mass-based opinions; in the Middle East, regarding the future

of Islamism and authoritarian rule; in India, regarding Hindu Nationalism or more secular alternatives; in Russia, China and Turkey regarding variants of authoritarian rule; in Europe and the USA regarding Conservatism and Left Liberalism as well as Nationalism and Fascism;²¹ and in the UN regarding, for example, the idea-struggles on gender-equality respectively global warming. Who remembers, or will adhere to, the perspective of ‘the end of ideology’ (Bell 1960) or ‘the end of history’ (Fukuyama 1992); or the Marxist perspective of one ‘dominant Ideology’ (Althusser 1971) with an accompanying ‘dominant discourse’ (Pêcheux 1986 [1975])? Instead we are experiencing intense, pluralistic, political and ideological tensions and struggles where opinions and attempts at opinion-formation are decisive factors in social and political life – as always. In his impressive *Contesting Democracy. Political ideas in Twentieth Century Europe* (2011) Jan Werner Müller suggests that the whole twentieth century has been a century of ideas;²² and more generally the period after the French revolution in European history is often referred to as ‘the age of ideologies’.²³

The *idea-struggles*²⁴ of today display a plurality of various *values, world-views, goals, situational images, means-ends assumptions* and *practical proposals*. Regarding political thought, though, it is astonishing how little is new under the sun, or how strong is the grip of tradition.²⁵ For every new generation, some rejuvenated (neo-) Marxism, (neo-) Conservatism, (neo-) Liberalism or (neo-) Feminism seemingly opens a ‘brave new world’ for its new followers. The same recurring pattern of upgrading rejuvenation also goes for the contemporary variants of Racism, Nationalism, Nazism, Fascism, Islamism, Christian social doctrine, Hindu political thought and others; as well as their antagonists, whether radical or moderate. We are seemingly re-experiencing, today, in Europe and the US, the intensity of idea-struggles of the 1920’s and the 1930’s.²⁶ Remarkably the main contending ideological alternatives are the same, like the main conflict-lines, although their weight and strength is displaced.²⁷

21 The standard ideal-type political ideologies will be written with capital letters.

22 Müller 2011: 1-6.

23 See e.g. Aiken 1956; Watkins 1964; Bracher 1984; von Beyme 2013a, 2013b, 2013c). This term usually connotes the downgrading of religion and philosophy in social and political thought, or the ‘disenchantment of the world’ in the vein of Auguste Comte, J.S Mill, Herbert Spencer, Karl Marx and Max Weber and their twentieth century followers.

24 I will express important theoretical terms, or just important terms, in italics; at least the first time they occur. But I know I am not very consistent on this point.

25 ‘Men make their own history’, Karl Marx himself noted in a famous dictum in the aftermath of the revolutions of 1848, ‘but not under circumstances chosen by themselves’. And he continues: ‘The traditions of all the dead generations weighs like a nightmare on the brain of the living.’ (From the opening passage of *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, 1852.)

26 This period, and its main contending alternatives, is comprehensively described in e.g. Tingsten 1933; Oakshott 1939; Gross 1948. See also Sabine and Thorson 1974 [1937].

27 For an elementary over-view of the main comprehensive social and political ideologies of today, in

However, conflicting ideas are not only present among political parties or interest-organizations, lobby-groups or media sites. In a parallel polyphony, the same ideas are present in the diverging beliefs and attitudes among the citizenry. But conflicting ideas and views are prominent also in the principled debates, or even expert debates, regarding the conceptual framing and problem definition of various policy fields; for example, regarding energy and environment, education and health-care, immigration and family policy, economic policy or foreign policy.²⁸ Moreover, regarding the organization of democratic government (Müller 2011) or of the role and size of the public sector (Flora and Heidenheimer eds. 1981), we meet and have met basic diverging values and views as a constant trait of twentieth century political history.²⁹ Even the organization of public administration itself must be regarded as permeated by political interests and ideological images (see e.g. Therborn 1977; Rothstein 1998a; Olsson 2016).³⁰ The brave attempt of James March and Johan P. Olsen, once, to picture political and administrative life as mainly a process of rule-abiding or submission to a dominant ‘logic of appropriateness’ (March and Olsen 1989: 21-26) is giving way to a picture pointing at a plurality of ‘competing...logics of appropriate behaviour’ in formal, governmental bureaucracies (Olsen 2010: 135-38). The political character of bureaucratic organization has become especially visible and debated regarding the administrative program *New Public Management*. This reform program presented itself in a ‘technical’ and ‘apolitical reform language’, despite its deep ideological roots in neo-liberal political philosophy and neo-liberal economic theory. Consequently, this program led to an open ‘politicization’ in much practical reform work, as noted by several observers (see e.g. Olsen 2010: 9-10; Nyberg 2017).³¹

I will introduce another example from my own research, together with Urban Strandberg, on the political history of Swedish local government. The development of the Swedish *communes* was largely seen, in hand-books and research, as a ‘natural’ development of professionalization, government steering and enlargement of functions and tasks. Looking more closely into this

Europe and the USA (at least), see e.g. some of the following works: van Dyke 1995, Bronner ed. 1997; Gregor 2006; Larsson 2006; Heywood 2007; Ball and Dagger 2011; Brekke 2012.

28 See e.g. Levine 1963; Petersson 1964; Gustavsson 1971; Lundquist 1980; Stone 2002 [1988]; Strandberg 1998; Boman 2002; the examples are legion.

29 See e.g. Lewin 1967; Miliband 1972; Lindblom 1977; Flora and Heidenheimer eds. 1981; Lepage 1982 [1978]; Rothstein 1998b; Hoover 2003; Müller 2011; Stedman Jones 2012.

30 Rothstein’s remarkable work (inspired by Therborn 1977) features the ideologically tinted ways of organizing administrative bureaucracy in the policy fields of education, respectively the labour market, in Sweden; the first one organized to support liberal-conservative views of education, the other one deliberately designed to promote social democratic reform politics in the labour-market. Note that Rothstein’s analysis relies on an idea-analytical awareness of underlying ideological standpoints, which informs his investigation; thus, supporting my general argument here, of the general need of a consciously elaborated idea-analytical perspective.

31 See also e.g. McLaughlin, Osborne and Ferlie eds. 2002; Diefenbach 2009.

historical development, we instead found a fundamental idea-debate and idea-struggle. From the very beginning of the modern *communes*, in 1862, there was already a controversy between conservatives and liberals about what values and ideological imaging should be instituted in the organization of the local community. A century later, social democrats and left-liberals together imposed their modernizing, state-centred will over a weakened, conservative resistance, and transformed local self-government into mainly a government instrument of social reform policies. An interesting thing was that the contending 'commune ideologies', as we termed them, all through this long period were mirror images of the main comprehensive political ideologies in parliament and government; although customized to the field-specific constitutional issues in question (see Strandberg 1998; Dahlkvist and Strandberg 1999).³² Thus, there is good reason to make an analytical distinction between the *comprehensive*, main political ideologies regarding government and society (since 1789 at least) and *field-specific* ideologies regarding various policy-fields or sub-fields of society (for this distinction, see Lindberg 2017: 90-91); appearing both in the idea-struggles over family policy, environmental policy, educational policy and others, and also in business companies, work-places, congregations, unions, families and so on. Field-specific ideologies, however, are up to now mostly studied case-wise, as by-products of policy-studies or cultural studies. They are yet to be systematically investigated – as significant idea systems or ideologies – in broad comparative and classificatory studies; even on a global scale.

But ideas and idea-systems are also found outside the formal political system. They are found in the cultural sphere, in the production of art, film and literature as well as architecture and monuments; of course, also influenced by political programmes, funding and steering.³³ On top of that, we meet astonishingly heated debates in and about everyday life, regarding anything from codes of conduct to consumption habits and dating habits; as if the idea-struggles of 'identity-politics' have a parallel in a colloquial 'politics of identity'. This 'politicized' norm-debating small-talk is of course permeated by ideological values, views of (wo)man or deeply held beliefs and attitudes related to the preservation or reform of the informal institutions and the cultural traditions of society or a sub-culture of it. They may be reflexes of both *comprehensive* and *field-specific* ideas and idea-systems. Viewed in a long-term perspective, though, this ideological and politicized small-talk may be part of a larger historical process, with unforeseen consequences for the future changes in values,

32 I have changed my surname from Dahlkvist to Lindberg. See the reference list below.

33 See e.g. Habermas 1989 [1962], Swed. transl. 1984; Willet 1978; Johnson 1988; Wheeler 2006; Gordon and McCormick 2013.

views and institutions of society, as measured for example in the global *World Value Survey*.³⁴

So, ideas are all around in the organizational structure of society: ardent or solemn; manifest or latent; contested in idea-struggles; resting in ‘naturalized’ common sense; ‘reified’ to the point of habitual naturalness that they reveal no contested thought-content at all; appearing in emergent fluidity or in ‘cemented’ fixation. Ideas are inherent in all actions and interactions, as well as in the corresponding communication-patterns and language-use of all actors, whether individual or collective. (The simplest illustration of this proposition is the observance of the everyday actions of the reader herself and her social and political environment.) Hence, ideas – as action-accompanying, action-guiding thoughts – are inherent in all institutions, organizations or cultural traditions which make up the institutional or cultural configurations that ‘society’ consists of; since these are made up of repeated and institutionalized patterns (or structures) of actions and interactions and the corresponding patterns (or structures) of communication and language-use. Ideas, thus, are important for the persistence of – or change in – all society and all politics.

2. THE NEED TO FOCUS ON IDEAS

Considering the prominence and significance of ideas involved in the processes of historical and political *preservation or change*, we, as researchers should always focus on this ideational aspect of society, irrespective of what we would like to term it. Preferably we should also use concepts anchored in a systematic theory, or in a systematic comparative or classificatory analytical frame. However, in my opinion, the social sciences, including their Marxist and ‘critical’ compartments, have since long underplayed the role of ideas or the need to describe and analyse the *intentional political meaning* or the *ideational thought content* accompanying or guiding the society-constructive and history-forming actions and interactions; whether of networking elites or mobilized masses. The focus has most often been on the *explanation* of the origins, spread or functions of ideas, and not on the question *what it is, that is to be explained*.

It is not enough, in my opinion, as in the last decades, to have made a ‘language turn’ in the humanities and the social sciences (from which we of course have learned a lot). We also need an *ideational turn*, as I will call it, a direct focus on *the ideational side of language* and the specific *ideas* (the specific *ideological thought content*) inherent in communication and language-use. Neither is it enough, as in the canon of much contemporary political science (from which we have also learned much and will continue to do so), to study the spread of citizen-attitudes in various segments of the population; the

34 See e.g. Inglehart and Norris 2003; Inglehart and Welzel 2005; Norris and Inglehart 2011.

citizen support for one or the other political party; the results of elections; the processes of mass-mobilization or the emergence of social or political movements; or the causes why and how a specific policy-change is taking place; all this is not enough, in my opinion, *unless the political meaning inherent in the action-guiding thought-content is specified first*. In most political science studies, as I see things, the *intentional and ideational side of politics*, or the *political meaning*, is underplayed by the researcher in the investigations of actors, events, situations or processes. In some investigations ideas are not known or specified at all, neither as background nor as the object of research. In other investigations, intentions and ideas are in fact present, but cloudy, or tacitly assumed, perhaps hidden under some conventional or dubious concept of 'interest'. (The concept 'interest' is often used as an 'objective' Archimedean point, attributing specific 'objective interests' to various actors; the simplest one is the self-interest to maximize individual utility. More complex ones regard the 'interests' of business, farmers or labourers, or even the state.) In fact, though, these 'objective interests' always turn out to be 'subjective', that is *subjective social constructions* consisting of values, identities, intentions or cultures, as well as subjective perceptions of the alleged problems and possibilities of the situation; for example, by the various business lobby groups,³⁵ the various farmer's organizations or the various labour parties or unions. (This does not rule out the objectivity of real situational facts; only that the actors' perceptions and evaluations of them are necessarily value-loaded, perspective-bound and subjective.) To put it briefly: without knowledge of the ideas, the intentions and the perceived situational images of the actors, there will be a low degree of *political understanding* from the side of the researcher.

Moving to another territory, it is consequently not enough, as in the traditions of left 'critical theory' or left 'deconstruction' (from which we have also learned a lot), to reveal the fact that an established mode of thought and language involves a *power aspect*, or that it is an instrument or outflow of some 'dominant power', 'hegemony' or 'hierarchy'. This *power-critical perspective* receives its momentum from a two-sided political theory, which starts out from the assumption of a conflict line between *dominance and power* of elites, on the one hand, and *subjection and suppression* of common people, on the other.³⁶ Having this view, the power-critical perspective (similar to political sci-

35 The ideas of American business are in fact studied in a classic work, and the reader may be surprised by the advanced and systematic ideological thinking that is found. See Sutton, Harris, Kaysen and Tobin 1956.

36 Even Jürgen Habermas in his post-Marxist tour de force *A Theory of Communicative Action* (1984 [1981]) continues this two-sided power-perspective, now 'reified' into the dominating 'system world' and the dominated 'life-world'. In this way he abandons the Marxist class-perspective, signalled in his (1979 [1976]), while at the same time perpetuating and reifying the basic two-sided pattern of Marxist political theory (some would say 'political ontology'). The same two-sided post-Marxist 'political ontology' is found with Ernesto Laclau and Chantal Mouffe (1985), or with most

ence, but from another starting point) underplays *the ideational side of politics* and the various plural directions of action-guiding thoughts which are present in the political and ideological struggles. In the face of the plural idea-struggle pointed to above, I find (and I am not alone) this two-sided perspective of power and subjection too blunt. Instead I hold: *The interesting thing is not the existence of dominance and power as such, but the content or direction in the exercise of 'power'*. This becomes especially obvious if you compare the left intellectual 'power-critical' notions and rhetoric to the right-wing populist, parallel 'elite-critical' notions and rhetoric. Right-wing populism has simply taken up all the pet critical arguments of the left. The populists criticize the 'liberal' democratic political establishment for being 1) a 'ruling political class' or a 'ruling elite', 2) hiding its treacherous interests behind an ideological veil, that of 'political correctness', and 3) with an attached media establishment that 'distorts reality' and imposes a 'weird view', allegedly oppressing or ridiculing the (truthful) attitudes and feelings of the 'common people'. In my view, both these variants of the power-perspective indiscriminately impose a two-sided political ontology: that of a power-holding elite (or class) vis-à-vis subordinated common people. Instead, we ought directly and sharply to focus on *the ideas and the idea-systems* held by the power holders, but this is not enlightening as such. To get a deeper *political understanding* of the ideas of the power-holders, we also need to focus on the ideas of power-contesting or oppositional actors with a comparative and classificatory view.

I will propose and argue for a *pluralist, idea-struggle perspective* from the point of view of the analyst, thus bringing ideas (in plural) back in. In this perspective, the interesting aspects instead will be: What (manifest or latent) ideas (among many) are institutionalized in the social and political institutions and interaction-patterns that make up society? What (manifest or latent) basic ideas can we discern among the main *power-holding, power-seeking, action-mobilizing* and *opinion-forming actors* regarding the preservation or change of the same institutions and interaction-patterns? What (manifest or latent) ideas are integrated in seemingly non-ideological, instrumental *policy-proposals* and seemingly 'technical' *policy debates* regarding various fields of legislation and steering, aiming at the preservation or change of society's institutions and interactions-patterns? Or more generally: What institutional or cultural configurations, and subsequent allocations of values, do the various actors defend, respectively criticize? What general or specific values, ideological views, situational pictures or practical measures do the various actors propagate (manifestly or latently)? And what is the comparative or classificatory *political meaning* or

Foucauldian analyses of the 1980's, while leaving classes behind and focusing on the two-sides of power respectively subordination as the most important and most interesting aspect in any social field. In my study here, I start out from another political ontology, the pluralist idea-struggle hypothesis.

ideological thought-content of their ideas and proposals? (There really is a difference between left-liberal values and views – ideas – and right-wing populist or nationalist ones; as it also is between patriarchal and gender equal ones.)

Such questions make an *elaborated idea-analysis* necessary, as well as an elaborated analytical frame and analytical concepts. Working out from a pluralist perspective of social and political ideas and idea-systems, all idea-analysis must be based on a *comparative and classificatory* view, since the *social or political meaning* of ideas is understandable only in comparison (and in dialectical or dialogical relation) with other ideas. Allegedly ‘left’ ideas are not possible to understand except in comparison with ‘right’ or ‘centre’; as defined by the analyst. Allegedly ‘liberal’ ideas are not possible to understand without ‘conservative’ respectively ‘socialist’; as defined by the analyst. Similarly, the ‘secular’ is not possible to understand without ‘religious’ or ‘sacred’, ‘modern’ not without ‘traditional’, and so on.³⁷ Thus, we need a *general analytical frame* of the *inner structure* of ideas or idea systems, in order to systematically discern, interpret and describe them; possible to connect to a *classificatory* scheme of social and political ideas and idea systems; possible to use in *systematic comparative analyses*; making it possible to bring forth and understand their social and political *meaning*, since they receive their meaning in a reflexive and dialectical relation to each other and to the institutional, structural and cultural configuration of society. In this essay I will concentrate on the first of these tasks, to bring forth a *general analytical frame* regarding the inner structure of ideational thought-content. Accordingly, I simply assume that the classificatory respectively comparative aspects are known to the reader as background knowledge.

3. THE SHORTCOMINGS OR INCONSISTENCIES OF THE PREVAILING, THEORETICAL KNOWLEDGE SITUATION

As I will argue below, there exists no over-arching *general* theory or unifying *analytical frame* in the prevailing knowledge situation, ready to use in classificatory or comparative studies of various social and political ideas or idea systems. The closest we get are the presentations of the *common inner structure* of the ideal type ‘political ideologies’, found in the beginning of several political science textbooks regarding the main, comprehensive ideal-type ideologies since 1789. But even these presentations are seldom anchored in a systematic social or political theory. Rather they seem to be heuristic, occasional accounts, even if they result in a rather similar pattern of the general inner structure; inductively produced but seldom conceptually problematized. This lack of a systematic general

37 ‘All definition is negation’, said Spinoza wisely, and this epigram is carried further in contemporary logics and scientific semantics; as for example in the conceptual distinctions between ‘sub-set’, ‘set’ or ‘universal set’.

theory of the inner structure of ideological, action-guiding thought makes this elaboration of mine necessary (see Part II, Sections 15-19, below).

However, there is another problem with the concept of ideology, found in comprehensive ideal-type 'political ideologies', in the political science text-book tradition. First, they regard only 'the input side' of the political system, referring to the thought of parties, organizations or media sites. But as we saw above, ideas and ideologies (reasonably, in my opinion) are also found on the 'output side' of the political system, in public policies and implementation structures. Secondly, we must be aware also of field-specific ideologies which perhaps are not identical to the comprehensive ones. Moreover, in some specific fields or idea-struggles quite other ideas than the main comprehensive ones may be at issue; thus we need a really *general* analytical frame to discern them as ideologies. Or to put it otherwise, not all ideological thought in society may be either 'liberal', 'conservative', 'socialist' or 'feminist', or the like. Many idea-struggles cross-cut these divides, mixes old idea-elements or invents new ones, while others relate to quite other (contested) value-dimensions, situational images or preferences. Any *general* theory, or unified analytical frame, thus, must be open for and applicable to all kinds of social and political ideas and idea-systems.

Beside this lack of a general theory in the prevailing knowledge situation, we also meet, in the social sciences, a whole bouquet of approach-bound theoretical concepts. To take but one, yet central, example, we meet three main different concepts expressed by the term 'ideology'. The *first* concept of 'ideology' is anchored in the General Social Theory (the general theory of action) of Talcott Parsons, fundamental for all contemporary Sociology. There the term 'ideology' refers to the (tendentially monolithic) 'culture' of a social system, whether large or small, that holds the system together by giving the individuals a similar set of cognitive and moral 'action-orientations'. It is also used referring to a 'sub-culture' which may have a 'counter-ideology'. The *second* is the concept 'the ideology of society' in the Marxist tradition. Here the term 'ideology' is the (monolithic) dominant thought that supports and legitimates an unjust class-rule and an unjust, class-based social system, such as feudalism or capitalism. Oppositional or liberating modes of thought, thus, are not termed 'ideology', especially not the liberating 'theory' of a militant Marxist-Leninist party or an anti-colonial liberation movement. The *third* concept is the 'political ideologies', in plural, found in the political science knowledge tradition; most notably in the mentioned text-book tradition on the subject. Here the term 'ideology' refers to the (action-guiding) thought of *any* social or political party or movement among contending alternatives, not only the dominant or reigning one. However, as we saw, this concept is limited to ideas on 'the input side' of the political system; referring only to the thought of thinkers, leaders, parties, organizations or media sites, not to the

political language and processes on ‘the output side’, as in legislation, policy or implementation.

Other approach-bound concepts, aiming to represent (some part of) the ideational phenomenon in social and political life, are ‘beliefs and attitudes’, ‘action-orientations’, ‘policies’, ‘regimes’, ‘doctrines’ ‘creeds’, ‘frames’, ‘discourses’, ‘mindsets’, ‘mentalities’; or Pierre Bourdieu’s ‘habitus’.³⁸ These concepts make up a diversified *smorgasbord*, or, should I say, a tower of Babel; they are often used as self-sufficient starting points with no connections to each other. Some of them are systematically anchored in social or political theory, others are seemingly used without any such systematic anchoring. In my opinion, this diversified self-sufficiency, and the lack of a general theoretical language, is detrimental for the *comparison between fields*. It is also detrimental to the emergence of illuminating parallels, or fruitful, original conjectures. Furthermore, it hampers the over-arching understanding of *broad, historical trends* (if they should appear), since these normally occur simultaneously in different domains or fields of social and political life; those which, in older idealistic philosophy, once were termed ‘the spirit of the age’. Finally, the absence of a general theoretical language generally hinders communication between researchers; and, thus, *the general growth of knowledge* (see Part II, Section 20, below).

All in all, the contemporary social scientific study of social and political ideas and idea-systems in society – whether in qualitative or quantitative studies – faces conceptual problems and theoretical weaknesses, lacking a unifying theoretical language and a unifying common understanding. (These problems will be more closely discussed in Part II, Sections 15–20. below.) In this situation I seek a general and unifying theory.³⁹ *We need a unifying basic understanding as well as a unifying analytical language* in the analysis of the ideas or the action-guiding thoughts in society, found in party platforms, citizen opinions or governmental policy programs as well as in all the social sub-fields of everyday-life and every-day conversations.

In this peculiar and uneven knowledge situation, with its strengths and shortcomings (see Part II, Sections 15–20), I will make *a synthesizing and reconstructing effort*. I will focus on *the inner structure* of idea-systems or

38 In my opinion, Bourdieu is fruitfully and originally (internal critically) developing the Marxist tradition with the help of traditional or Parsonian sociological and cultural theory (or developing sociology with the help of Marxist theory); his limitations, though, are the same as those discussed internally in the later, great post-Marxist re-orientation (see Part II, Section 18).

39 Theories are ‘systems of statements’, writes philosopher of science Mario Bunge, and continues: ‘Scientific research...starts with questioning but...it culminates with the construction of closely knit systems of ideas’ (Bunge 1998, Vol. One: 433–34). A theory is: ‘...a more or less refined and consistent system of statements that unifies, enlarges and deepens ideas which, in the pre-theoretical stage, had been more or less intuitive, blurred, sketchy and disconnected’ (Bunge 1998, Vol. One: 511–512). From my own theory-developing work-shop I can underline every word in Bunge’s account of the pre-theoretical stage. Especially the talk of intuitive hints, blurred accounts and sketchy or disconnected ideas and hypotheses!

belief-systems; that is, the generic systemic, formal or morphological character that gives ideas and idea-systems their *action-guiding capacity*, or *action-guiding direction and force*. I will propose a general theory of action-guiding thought-content (the outline of which I have presented in another form, see Lindberg 2017). Such an analytical frame is intended for use in investigations and analyses aiming at a *political understanding* of all the processes and situations where social and political ideas and idea-systems are involved and are significant; which is almost everywhere.

4. THE META-THEORETICAL PROGRAM OF ‘RATIONALIZING’ POLITICAL UNDERSTANDING

So, there is a basic need for *political understanding* of ideas and idea-struggles, and hence the *political meaning* and significance of ideas in the – historical – processes of preservation or change of society. When we stand before new actors (as Bernie Sanders or Donald Trump), a new event (the debate of public health or tax reform in the US), a new situation (the growing tensions between left liberals, right liberals, conservatives, nationalists and white supremacists in the US polity) and other similar examples, we always ask: What do the actors say or mean? What intentions do they have? What perceived situational images, values and beliefs motivate and orient their actions and proposals? In my opinion, and I am not alone, such *content-oriented political understanding* is (and ought to be) the basic epistemic outlook of the political science knowledge tradition; embracing or inscribing both descriptive and explanatory studies as parts of the project of an overarching political understanding.⁴⁰ And of course, content-oriented *studies of ideas* – whether interpretative, descriptive, comparative, explanative or classificatory – are important and even basic of this epistemic outlook.⁴¹

Political understanding can be viewed as the adjusted, contemporary variant of Aristotle’s epistemic outlook *phronesis*, ‘practical knowledge’ or ‘practical wisdom’, which is central in the political science knowledge tradition. As a contemporary view it highlights the core mission of the social sciences, and especially political science, to contribute to *the enlightened understanding* and the critical and knowledge-based *practical handling* of problems and possibilities in the situations and processes of social and political life. This view of the mission is formulated by many iconic, political science classics, with similar

40 See e.g. Hermansson 1993:15 arguing that political science is basically a *verstehende Wissenschaft*; see also Lindberg 2017: 94-98.

41 I have argued elsewhere, in the mentioned chapter 4 of Boréus and Bergström 2017 eds., for the central place of descriptive, content-oriented studies of ideas, being *logically prior* to both empirical or historical, explanative or functional, descriptive investigations of ideas, on the one hand, and critical or normative analyses, on the other. See Lindberg 2017: 94-98. Consequently, I regard *interpretation* – of the social and political meaning in text or talk, in documents as well as speeches or interview answers – as a *basic meta-method* of all humanities and social sciences, whether qualitative or quantitative. See Part II, Section 29.

formulations by sociological colleagues. Harold Lasswell, for example, speaks of the need of ‘partial enquiries that can illuminate situationally localized problems in empirical ways’ and of a ‘progressive realization, not only of the democratic ideal, but of the scientific ideal as well’ (Lasswell and Kaplan 1950: xxiii-xxiv). David Easton means that the ‘understanding of political life’, as the subject matter of political science, is ‘central to the solution of our present social crisis’; further he states that ‘the whole of scientific reasoning is a way of helping us to understand social problems’, pointing to ‘the adequacy of scientific reasoning in social matters’ (Easton 1953: 1-7). Finally, Robert Dahl speaks of the need to ‘understand politics’ in order to ‘comprehend what is going on around you’, or ‘in order to make the best possible choices among the alternatives open to you’; he also blinks toward Aristotle’s *phronesis* and adds: ‘in order to act wisely’ (Dahl 1984 [1963]: 1-2). In an epigram the Swedish Political Scientist Herbert Tingsten, in 1935 and 1940, as a democratic social reformist, formulated this same generic mission of political science in a programmatic statement: ‘to contribute to the rationalization of the political debate’.⁴²

Being part of this knowledge-producing and illuminating effort, all analysis of ideas and idea-systems, ought to be *rationalizing*. Hence, the basic meta-theoretical outlook ought to be a position of *rationalizing political understanding*. This epistemological position, though, does not assume that political thought and action, as such, is ‘rational’ in its substance; as in utilitarian theories of ‘homo oeconomicus’ or ‘public choice’.⁴³ Rather it means that *the researcher’s* contributions ought to be, or must be, ‘rational’, or ‘rationalizing’ in the context of the democratic public debate, which I stated above and which has been stated by several authors.⁴⁴ (We will shortly come back to this in Sections 10 and 12 below.)

To play with terms a little, you might say that a *rationalizing political understanding* attempts to discern and analyse the inherent ‘*rationale*’ in any piece of social and political communication, thought and language; irrespective of the political inclination, value-loading, action-guiding direction, rhetoric packing or alleged truth or validity; or if it is present among the citizenry as a result of indoctrination, habitual socialization or deliberate and ‘enlightened’

42 We will return to this below. This mission is also the starting point for Max Weber’s methodological considerations. See e.g. his essay on ‘Objectivity in social science and social policy’ (Weber 1949 [1904]: 50-52).

43 Instead all social and political science since Max Weber, Talcott Parsons, David Easton and Robert Dahl, or the social-psychological theory-tradition of *behavioural studies* (not behavioristic!) rely on a fundamental critique of the utilitarian axioms of *homo oeconomicus*. The contemporary flair in some circles for an ‘economic’ theory of politics, has never produced a detailed anti-critique of this mainstream(!), but has relied on the intellectual authority of Economis as an alleged, specifically ‘scientific’, discipline(!).

44 Close at hand are e.g. Naess 1966: 9-36; Meehan 1981: 19-29; Vedung 1982: 13-17; Swed. Orig. 1977: 9-13; Majone 1989: 1-41.

consideration. The humanities and the social sciences have a long methodological tradition of (in principle) neutral, transparent and rationalizing interpretations and descriptions of actually existing *ideas* from the fields of politics, religion, philosophy or culture. Prominent examples of such idea-analytical and idea-critical studies are legion in our diverse, yet connected, disciplinary traditions.⁴⁵

5. THE PROPOSED GENERAL THEORY

What is the mechanism in the *inner structure* of idea-systems or belief-systems that gives them the capacity to motivate, orient and direct actions and interactions, and hence also the future propensity to act? How do we analytically get to grips with the *action-guiding thought-content* inherent in all the social and political communication and language-use around us?

My starting point has been the general view of the inner structure of the main political ideologies proposed by Herbert Tingsten in the late 1930s. Based on a comprehensive over-view (1933) and incisive studies of Fascism and Nazism (1936), Conservatism (1939) and Social Democracy (1973 [1941]) he launched a theory and method of idea-analysis and idea-criticism, summarized in his work *Idékritik* (Idea-criticism) (1941). His theoretical sketch involves the conception that political ideologies basically consist of three kinds of statements: value-judgements (Swed. '*värdeomdömen*'), judgements of reality (Swed. '*verklighetsomdömen*') and practical proposals for action.⁴⁶ In this he was indirectly inspired by the earlier Uppsala school of analytical philosophy, of Axel Hägerström and Adolph Phalén, regarding the difference of value-statements and descriptive statements. Tingsten's sketch was later further developed by, what I have termed, 'the Uppsala School of idea-analytical political science'.⁴⁷ Analytically strengthened especially by Arnold Brecht's grand work (1959) regarding 'the is-ought question', this school reached a peak, in about 1970, in the works of Carl-Arvid Hessler (1964), Leif Lewin (1967), Stefan Björklund (1970), Sverker Gustavsson (1971) and Evert Vedung (1971). The interesting thing was that this school, with the help of Arnold Brecht, enlarged the field of application of Tingsten's sketch, which was focused only on party ideologies. Now,

45 I feel ashamed of trying to mention a rare few. But see e.g. any of the following: Tingsten 1973 [1941]; Myrdal 1996 [1944]; Hessler 1964; Lewin 1967; Gregor 1968; Larsson 1970; Berman 1998; Strandberg 1998; Skinner 2002: Vol I-III; Gregor 2005; Müller 2011; Israel 2012; Brekke 2012; Nyberg 2017; or large parts of my list of references below.

46 As far as I can see, this early hypothesis by Tingsten is highly original. Even if it is only a sketch, it is on the other hand used in methodological practice in a series of incisive empirical studies. Few of his contemporaries are on the same track, but if they are, they are not as conceptually sharp as he is; e.g. Sabine and Thorsson (1974 [1937]); Oakshott (1950 [1939]) or Gross (1948). Not until the 1950s do the moral philosophers and linguistic philosophers catch up; e.g. Hare 1953, Toulmin 1958 or Gauthier 1963; although they not are contributors to *political* language and thought. In political theory, as we saw, Arnold Brecht 1959 stands out as the synthesizing and comprehensive land-mark.

47 See the Foreword above. This 'school' will also be mentioned at some points below.

it was widened to principled policy debates, where the triad of values, descriptions and prescriptions was used as the analytical frame for both descriptive, content-oriented analysis and critical assessment. In Stefan Björklund's work (1970), the triad is even presented as *the inner structure of all political thought and language*; he also explicitly places the three factors of the triad in the logical, argumentative sequence of *practical reasoning*, following Arnold Brecht (although neither Brecht nor Björklund are using this specific term).⁴⁸ From the Uppsala school – in fact being my own *alma mater* – I got the idea that these original propositions ought to be reconstructed and modernized, and consequently transferred to the intellectual landscape of today. After all – since 1970 – there has occurred a 'post-behavioural stage' (Easton 1971); a 'Marxist watershed' (Blackburn ed. 1972); a 'neo-institutional' wave (March and Olsen 1989); a 'post-Marxist re-orientation' (Habermas 1979 [1976]; Giddens 1981; Mann 2011; Mann 2012 [1986]); a general 'language turn' in the humanities and parts of the social sciences; and not the least an impressive theoretical development in the disciplines of Linguistics and Semantics (see e.g. Evans 2009; Evans 2014; Evans 2015); to mention but a few. All these trends have deeply affected the theoretical and empirical consciousness and have left considerable traces in the general intellectual landscape. If the three-tiered model of Tingsten and the Uppsala school is to have any significance today, it must be transferred to and reformulated in this new theoretical environment. Consequently, my research-guiding *working-hypothesis* has been to investigate the possibility of the survival – or failure, respectively, success – of the basic tenets of Tingsten and the Uppsala school in the wider context of *contemporary general social theory* as well as *contemporary language philosophy and linguistic theory*.

The central core of my proposed general theory,⁴⁹ is the basic (hypothetical) proposition that all *social and political communication and language* – involved in or related to the institutions of society – consists of *three generic, underlying dimensions of thought*⁵⁰ or three basic kinds of ideas.⁵¹ 1) *Values*: value standards, ideals, goals or preferences (V). 2) *Descriptions*: cognitive

48 Tingsten speaks of 'logical derivations'. Vedung speaks of 'practical conclusions'. The term 'practical reasoning', following Gauthier 1963 and (practical) language philosophy, is introduced by me here; connecting to Aristotle's *enthymeme*. See below.

49 As I mentioned, the theory is presented in Lindberg 2017 as well as illustrated by two mini-analyses; one regarding the party platform of the newly constituted (2015) Women's Equality Party (WEP) in Britain, the other regarding Pope Francis' speech in front of the General Assembly of the UN in September 2015.

50 Generically lying under *the symbolic surface* of language, or other expressive symbols or symbolic systems, as in monuments, art, literature, film, music or architecture.

51 More generally a similar three-tiered view is present in the handbook tradition on political theories or political ideologies as we saw, although not always very distinct and clear. All this has been my hypothesis-generating laboratory. See e.g. Sabine and Thorsson, 1973 [1937]: vii-viii; Oakshott 1950 [1939]; Björklund 1970: 28-30; Gustavsson 1971: 16-19; Vedung 1971: 48-51; Larsson 2006: 9-24; Adams, 2001: 3-6; Heywood, 2007: 11-15; Ball and Dagger, 2011: 4-11. See, though, especially Brecht 1959: 118-32.

beliefs and attitudes; descriptive, explanative or evaluative accounts or narratives (D). 3) *Prescriptions*: recommendations of action, practical proposals, suggested, upheld or defended rules or norms (P).⁵² As ideal-type examples of such dimensions of thought, I will mention the value 'Equality' (V), manifestly or latently expressed in an Oxfam report; the explicit description: '1% of the world's population receive 80% of all produced wealth' (D) of the same report; and the sometimes manifest, sometimes latent, prescription: 'Distribute wealth more equally!' (P). Since my proposed theory is intended to be *basic theory*, it shall be regarded as a suggested representation of (hypothetical and argued) 'metaphysical' properties of all cultural, social and political thought, *generally underlying the symbolic surface of all language and discourse*, as well as all expressive symbols and all cultural forms; as far as these are social and political, that is, involved in or related to the institutional preservation or change of society. This means that below all symbolic surfaces that we encounter all around us – in all language-use, cultural signs and cultural forms – there is an inherent, underlying dimension of cultural, social and political *meaning or thought-content*. To discern and interpret this dimension, laying bare the intentions and meanings vis-à-vis the institutional preservation and change of society, is the task for the content-oriented and *idea-analytical*, as well as *idea-critical*, social scientific study of ideas.

The three generic, underlying⁵³ dimensions of thought,⁵⁴ of course, differ in substance between various actors and idea-traditions. Values, descriptions and prescriptions differ in substance between the main, broad social views; whether traditional or modern, egalitarian or segmented, secular or religious, as well as universal or particularistic. Of course, they also differ in substance between conservative, liberal, socialist, fascist, racist, feminist,

52 In the social-psychological theory of empirical 'behavioural' studies in Sociology and Political Science, we meet the terminology of 'values', 'beliefs and attitudes', and 'norms'. In political theory, relying on political philosophy and analytical language philosophy, I have distilled the terms 'values' (V), 'descriptions' (D) and 'prescriptions' (P) from the many alternatives. In this essay, I have chosen the latter terminology, although I will keep close contact with the social-psychology terminology. The core intensions (or core connotations) of the two parallel terminologies are nevertheless the same, as I see it.

53 This term is perhaps misleading, but I think of the fact that thought-dimensions reside under a linguistic or symbolic 'surface', consisting of terms, sentences, symbols, metaphors, body-language and the like. For example, the meaning of words and sentences, and of metaphors and discursive forms, is not explicitly present on the messaging surface of symbols and vehicles but *must always be interpreted*; primarily, of course, by the practical hearers or readers, and secondarily by the researcher or analyst. Note though: the possibilities of misunderstandings or flawed interpretations are as legion as the possibilities of 'felicitous' understandings. What is right or wrong in these cases of interpretation is a matter of transparent scientific method and scientific transparent discussion; as with all scientific contributions. See Part II, Section 29.

54 Note that I do not speak of 'sentences', like 'value-sentences' or 'descriptive sentences', which much older linguistic philosophy used to do. By envisaging the three basic kinds of ideas as *thought dimensions*, the expressive symbols, words and sentences might be seen as *empirical indicators* of an inner conceptual thought-content. See Section 6 below and Part II, Section 29.

ecologist, Hindu, Christian or Islamist ideological positions, and all the rest. They also differ in substance between policy-debaters of different affiliations in various policy-fields, or between various views in everyday life of how to organize family life or work life, and so on. In my view, we meet these three basic kinds of ideas among different actors, and in all communications and debates, in bygone history as well as in ongoing societal processes of today. The three dimensions of thought may be *manifestly* expressed in language or *latently* residing beneath the words and the sentences; of course, in combination with other symbolic expressive tools, like choice of words, grammatical constructs, tone, body language, rhetoric figures, metaphors, discursive forms or literary styles. Hence the need for *textual interpretation* – of the social and political meaning or thought-content – as a basic meta-method in all social science; whether qualitative or quantitative. (See Section 6 below, and Part II, Section 29.)

However, taken one by one in isolation, none of these three basic kinds of thoughts are action-guiding in themselves. *Not until they are combined in triads, they receive an action-guiding capacity or force.* In such triads, all three elements – qualitatively seen – play equally important roles. This leads to a second basic (hypothetic) proposition in the general theory. The action-guiding capacity or force emerges out of *the specific combination* of these three kinds of thought in a specific pattern, the quasi-logical or argumentative sequence of *practical reasoning*. (This concept will be discussed below, especially Part II, Section 25–26.) There the values (V) and the descriptions (D) function as (quasi-logical) premises, while the prescription (P) functions as a (quasi-logical) practical conclusion. As we saw above, the prescription ‘Distribute wealth more equally!’ follows argumentatively-logically from the value ‘Equality’ when it is combined with the descriptive account of the lop-sided distribution of wealth in the world.⁵⁵

The prescriptions (P) have a specific function. They are manifestly expressed or latently implied⁵⁶ *imperative statements*, such as orders, urgings or recommendations. Hence, they are the *immediate action-directing mechanism* of the action-motivating and action-orienting thought, giving the triad an action-guiding direction and force. And in all languages of the earth, imperatives occur as a basic sentence-type,⁵⁷ as in for example ‘Bring some water!’, ‘Beware of the bull!’ or ‘No fossil fuel after 2030!’ So, this basic action-directing *mechanism*, whether manifest or latent, is anchored in universal traits of human communication and communicative skills.⁵⁸

55 See also the presentation in Lindberg 2017: 98–105.

56 As John Austin’s ‘locutionary’ respectively ‘illocutionary’ speech acts (Austin 1975 [1962]: 91–132).

57 See e.g. Levinson 1982: 40.

58 See e.g. Steeck, Goodwin and LeBaron 2011; Evans 2014: 229–58.

I will give you some real-life examples of this triadic pattern. The members of *The New Society for Homeless Cats in Huddersfield* (which I happen to be acquainted with) are motivated by certain *values*, or emotional moral standards, regarding suffering animals (V). Furthermore, their actions are oriented by certain evaluative *descriptions* regarding the difficult situation of lost cats in the city (D). The V and the D in combination are logical grounds for the *prescriptive* conclusion ‘Take care of the lost cats!’ (P). A further example is the young couple next door (whom I recently happened to overhear): ‘How come, you never help putting the children to bed or making the dishes?’ Listening more attentively (although not very politely) I suddenly discerned the ingoing three dimensions of thought in the rather verbose argument: ‘I thought we should always share house-hold work equally’ (the value-dimension, V); ‘You have repeatedly not done your share’ (the descriptive dimension, D); and finally, ‘From now on I demand a fair share from your side!’ (the prescriptive dimension, P).

Moving back to the public realm, the presidential candidate Donald Trump repeatedly used the media-bombing slogan ‘Make America Great Again!’ in his campaign of 2016. This slogan may look like a simple prescription, expressed in a grammatically correct imperative sentence with exclamation mark and all (P!). But a closer investigation into the *action-guiding force* of this expression, using a larger and more varied source material, reveals the latent presence also of the other two basic dimensions of thought. First, we meet the noble *value* that America in all circumstances and all time ought to be ‘Great’ (V). Secondly, we meet the captivating and tragic, latently descriptive associative image that ‘America once was great but is no more’ (D). Hence, the grammatically simple imperative sentence turns out to involve a whole associative or poetic narrative, involving *all three* basic dimensions of action-guiding thought. Consequently, this simple slogan acquires a strong and emotionally deep action-guiding force; that is, for those who have the appropriate experiences, associations, fantasies, views and feelings to take this narrative to their hearts.

As we saw the three basic kinds of ideas are sometimes – nay, rather often – not manifestly expressed in grammatically and logically well-ordered words and sentences. Normally, as dimensions of thought, they must be distilled or sifted out from a larger flow of verbosity, speech-acts, symbols and communicative discourse. We will come back to this later (see Section 29, below).

The combination of the three basic kinds of ideas V, D and P, into the argumentative sequence of *practical reasoning*, I will term a *VDP-triad*. We met such triads in all the three examples above. The VDP-triad is central to my proposed *general theory* – hence the title of this essay – and it makes up the structure of the central *theoretical model* of the theory and the attached, *analytical scheme*, which will be presented below as important parts. We will soon see how this proposed theory and the attached analytical scheme can be (in

principle) used in insight-giving descriptive idea-analyses and assessing idea-criticisms, aiming at an enlightening and rationalizing political understanding (Sections 10 and 12, below).

6. A PECULIARITY WITH THE INTELLECTUAL CLIMATE OF THE 'LANGUAGE TURN' – WHERE ARE THE IDEAS?

The indicated shortcomings of the prevailing knowledge situation, sketched above (see Section 3), will be more closely discussed later (see Part II, Sections 15–20). However, they are accompanied by another, more general or diffuse shortcoming in the intellectual climate of 'the language turn' – which some would call 'the linguistic turn'⁵⁹ – prominent in at least some quarters of the humanities and the social sciences. I will not say that the language turn has been detrimental. The general focus on language has been largely constructive for the social sciences, and inspiring for myself, strengthening my knowledge-base from my background in idea-analysis, theory-criticism and idea-criticism.⁶⁰ Moreover, many case-studies produced on these premises have been considerably enlightening. However, from the perspective of my theory-developing purpose here, the climate of the 'language-turn' has – paradoxically – not furthered the precision of our conceptions of 'ideas' or 'idea-systems'. Several studies have started out from research-guiding concepts such as 'constructions', 'narratives', 'rhetoric', 'discourse' and 'language'. These research-guiding concepts have certainly been fruitful in their respective environments, often contributing with new insights. Generally seen, though, and in their common usage and common academic jargon in various quarters, they involve a problematic lack of clarity. A wide-spread loss of theoretical focus has occurred, I hold, regarding *the ideational side* of language. And of course, a focus on the *ideas as such* was not the intention of these research-guiding approaches and concepts. For example, in rhetoric and linguistic studies the focus is on *the symbolic side* of the text, the use of

59 The expression 'the linguistic turn', in my opinion, blurs our common intellectual heritage. The expression 'the linguistic turn' in scholarly terminology traditionally and originally refers to the development in philosophy in about 1900 and onwards to the 1950's. (It has nothing to do with the development of the humanities or the social sciences in the 1990s!) The main 'linguistic' thing about this new program in philosophy, since about 1900, is the view that philosophy should be limited to the logical and concept-critical analysis of scientific respectively ordinary *language*; submitting the production of factual, substantial knowledge of 'the real world' to the various special sciences. For an authoritative over-view of this new program, see Ayer et al. *The Revolution in Philosophy* (1956) (with an introduction by G. Ryle) (Swed. transl. 1957); or Anders Wedberg, *A History of Philosophy. Vol. 3. From Bolzano to Wittgenstein* (1984) (Swed. orig. 1966). See also the authoritative selections of key texts in Richard Rorty ed., *The Linguistic Turn. Essays in Philosophical Method* (1992 [1967]); or Hans Regnell, ed. *Readings in Analytical Philosophy* (1971). It is rather ironic that the sweeping reference 'Rorty ed. 1967', featuring analytical philosophers like Schlick, Carnap, Ryle and Quine, is often used (thoughtlessly as it seems) to indicate an alleged 'linguistic turn' in the humanities and the social sciences of the 1990s!

60 See Lindberg 2013 [1979]; Dahlkvist 1982; Dahlkvist 1995; Dahlkvist and Strandberg 1999.

rhetoric figures or discursive forms in the language-use expressing ideas, not the ideas as such. Especially in rhetoric studies, or linguistic studies of discourse and language-use, the research focus is on how *any given set of ideas is expressed* in rhetoric figures or discursive forms – not the conceptualization of ideas as such.

However, it is obvious – and here is the paradox – that many, or most, of these studies, while starting out from concepts referring to the symbolic side of language, in fact are motivated by an underlying quest for the *inherent ideas* – or the *ideological thought-content* – of the language or discourse under study. At the same time, the *inherent ideas* or the *idea-systems*, unfortunately, are not directly conceptually grasped or problematized *as such* or theoretically specified *per se*. We look in vain for specific theoretical and analytical concepts trying to grasp the ‘ideas’, the ‘beliefs’ or the ‘content’, that is, *the ideational side*, of the ‘language’ in question. The theoretical or analytical aspect of the ideational side – present in an analytical conceptualization or a classificatory scheme of ideas – seems to have slipped out of focus as a specific research object. The result is that the *inherent ideological thought-content* of the ‘narrative’, ‘rhetoric’, ‘discourse’ or ‘language’ under study – the actual *ideas* – become theoretically diffuse or conceptually obscured; notwithstanding the obvious, underlying research interest. Thus, the *inherent ideas* seem to be draped in a misty gauze of prudish ‘post-modernism light’, as if their naked content, or political character, is to be merely indicated and not explicitly exposed.⁶¹

Following the tracks of these diffuse central concepts, we can hear a journalist report about the Islamophobic ‘rhetoric’ of a political speech; although both the speech and the report obviously concern Islamophobic *ideas*. A colleague may study ‘the discourse of Kurdish nationalism’; while she is obviously studying Kurdish nationalist *ideas* (Bal 2014). An internationally prominent researcher apparently investigates into ‘right-wing populist discourses’ while she in fact and explicitly makes a detailed, and extremely enlightening analysis of the right-wing *ideas* inherent in these discourses (Wodak 2015). Finally, we have (all too often) listened to the jargon that ‘language’, ‘narrative’, ‘rhetoric’ or ‘discourse’ are part of the construction of social relations and the power structure. This is of course true, if it not were for the fact that it is *the ideational side of language*, the thoughts or the ideas – admittedly, expressed in ‘language’, carried forward by ‘language’ and reaching the minds of actors through language – that guide the actions that produce or construct the institutions and their accompanying social relations. (See Section 8 below, and Part II, Section 16.)

61 Yes, as argued above, in social and political affairs *ideas*, admittedly expressed in communication, language and discourse, are partisan or ‘political’ things; always directly or indirectly involved in processes of political cooperation, conflict, power exercising or in societal value-allocation.

In my view (and I am not alone) it is namely the *ideas* (following the terms of older, idealistic philosophy), or the social and political *action-orientations* or action-guiding thoughts (following contemporary, empirical social and political theory), that initiate, motivate, justify, legitimate, orient, guide or direct: a) the patterned *actions and interactions* which make up b) the *institutions* of society and c) their accompanying social relations and social structures, including power relations and power structures. It is also *ideas* that are central in all the debates, struggles and processes on the *preservation or change* of institutions, cultural values, venerable traditions or habitual social relations in society. This has been elementary social and political theory since Karl Marx, Max Weber and Talcott Parsons (in analytical social theory) or since Arthur Bentley, Harold Lasswell and David Easton (in analytical political theory).⁶² The gauze of ‘postmodernism light’ – from the intellectual climate of the alleged ‘language turn’ – unwittingly hampers a clear and sharp view, and a concentrated conceptual focus, of the inherent ideas or action-orientations.

I will illustrate this paradox by pointing to a fruitful and extraordinarily successful research programme, central in the ‘language turn’, which deliberately filled its basic research-guiding concepts of ‘language’ or ‘discourse’ with a pointed notion of the initially missing conception of ideas. I think of the (Critical) Discourse Studies. This research programme emerged in the discipline of linguistics about 1979 as ‘critical linguistics’, to be stabilized as a research programme about 1990 (see Part II, Section 19). Starting out from a dissatisfaction with the formal and grammatical paradigm of the discipline, some young linguists, inspired by Marxism and the ‘critical’ wave of the 1970s, became interested in the power aspect of language and the presence of power and ideology (regarded as capitalist class-power and capitalist ideology) inherent in the prevailing discourse and pragmatic language-use in politics and the media.⁶³ To be able to investigate ‘language as ideology’ (Hodge and Kress 1979), ‘language and power’ (Fairclough 1989) or ‘discourse and ideology in the press’ (Fowler 1991) the concepts of ‘power’ and ‘ideology’ had to be borrowed from the outside and added to the conventional linguistic theoretical concepts

62 In the social scientific tradition – at least since Arthur Bentley’s ‘thought activities’ (1908) and Max Weber’s ‘meaningful actions’ (1921) – *ideas* are studied as ‘*action-orientations*’, though with diverging terminological clothing; as ‘beliefs’, ‘belief-systems’, ‘attitudes’, ‘values’, ‘doctrines’, ‘creeds’, ‘policies’, ‘idea-systems’, ‘ideologies’, etc. Although being the naked thought-content, all ideas, of course, are *expressed in language* and studied in a *linguistic* (textual or spoken) primary source material. I do not know how thoughts can exist (as human thinking) without language of some kind; and language can similarly not exist (as human language) without thoughts of some kind to express. For some insight in this double-sided ‘complementarity’, so to say (alluding to quantum physics), see e.g. Ogden and Richards 1922; Morris 1946; or Evans 2009, 2014 and 2015.

63 For an account of these origins, see Simpson 1993: 1-8; Fairclough, Mulderrig and Wodak 2011: 357-61. For original works, see Hodge and Kress 1993 [1979]; Fowler, Hodge, Kress and Trew 1979; Fairclough 1989.

like morphology, syntax, pragmatics and discourse. The linguistic researchers simply had to make a 'social scientific turn' if I may say so. The most common loan was the Marxist concept of the (capitalist) 'dominating Ideology' and its connection to the social power of the capitalist class. Not until this external conception of 'Ideology' and 'power' was attached to the prevailing linguistic concept of 'discourse' (meaning any text or talk in pragmatic language-use) an original and highly successful 'critical' research programme emerged. It was termed *Critical Discourse Analysis* and focused on the issue how 'ideology' and 'power' was expressed in public or political communication and language. This theoretical process of a conceptual loan from Marxism is visible in most basic works from the first decade of this emerging research programme.⁶⁴ In Norman Faircloughs widely read *Discourse and social Change* (1992), to take an elaborated example, he turns to Marxist or post-Marxist ideology theorists like Louis Althusser, Michel Pécheux and Michel Foucault in his original and fruitful theory-developing move (Fairclough 1992: 37-100).

To complete the picture, though, I will premise that the leading linguist discourse analyst, Teun van Dijk, followed another path and borrowed his basic conception of ideology from traditional sociology (Talcott Parsons' social theory), and from traditional political science (Martin Seliger), critical of the Marxist stance (van Dijk 1998). From the beginning he also was using the more open label (*Critical*) *Discourse Studies* for the common research-programme.⁶⁵ On this path van Dijk has been contributing fruitfully to the general theoretical discussion of the concept 'ideology' in the social sciences. Furthermore, Norman Fairclough himself recently has abandoned the Marxist tradition, and the Marxist concept of ideology and politics, and instead turned to the political science knowledge tradition in an interesting theoretical move (Fairclough and Fairclough 2012). (See Part II, Section 19.)

If we return to the general intellectual climate of the alleged 'language turn', and the common ambiguity in the use of terms like 'narratives', 'rhetoric', 'discourse' or 'language', we can see, from the example of (critical) discourse studies above, the need of an *explicit conceptualization of the ideational side of language*. I will thus argue for a thorough and concept-critical 'ideational turn' if I may play with words a little. Luckily, we find, in the traditional social scientific research-traditions (in history, sociology or political science), established conceptual traditions of ideas and idea-systems. We find research concepts,

64 See e.g. Hodge and Kress 1979: 6; Fairclough 2001 [1979]: 1-4; Fairclough, Mulderrig and Wodak 2011: 357-61.

65 The issue of the label in a paradigmatically interesting story by itself. Teun van Dijk, all from the beginning in 1990, termed the programme (*Critical*) *Discourse Studies*, while the more Marxism-inclined, or 'critical theory-inclined' leading figures Norman Fairclough and Ruth Wodak, long preferred *Critical Discourse Analysis*, without parentheses. About 2013 this duality was settled in favour of Teun van Dijk's since long preferred label; see van Dijk's criticism of the expression 'Critical Discourse Analysis' (van Dijk 2013). See Section 19, below.

regarding the ideational phenomenon, like ‘values’, ‘world-views’, ‘situational images’, ‘means-ends assumptions’, ‘action-orientations’, ‘beliefs and attitudes’, ‘stereotypes’, ‘frames’ and even ‘culture’, ‘idea-system’, ‘belief-system’ or ‘political ideology’. These concepts are examples of *the since long, traditional study of ideas, or the ideational side of language, as such*. This is assuring and comforting. But as we saw, we cannot take these concepts at face value. They must be critically scrutinized in a theory-critical and theory-reconstructive move; signalled above (see Section 3) and followed up below (see Part II, Sections 15–20).

In my suggested ‘ideational turn’, to complement the theoretical and conceptual ambiguities of the ‘language turn’, the basic starting-point must be a pointed and basic distinction – borrowed from language philosophy and semantics – between, on the one hand, the *symbolic side of language* (the words, sentences, signs, symbols or ‘vehicles’); and on the other hand the *ideational side of language* or the *intended or perceived meanings* (the ‘conceptual content’, the thought-content, ‘the mental representations’, the associations, ‘the cognitive models’).⁶⁶ It is this inner, perhaps misty or dusky, world of inherent thoughts we are out for, residing as the inner thought-content of the words, sentences and language-use of the actors.⁶⁷ As we know, there is no clear or conventional

66 For this semantic view of all human language, see e.g. Evans 2009: 92–101; Evans 2014: 229–58. See also the far-sighted classical work of Ogden and Richards (1922: 9–15). Very illuminating is Naess 1966: 9–72. Still, though, the semantic classic Ogden and Richards (1922: 7–16, 208, 209–235, 243–250) is a valuable starting point, placing ordinary language semantics in the model of a pragmatic communicative ‘symbol situation’. See also the foundational work in modern Semiotics, Charles Morris (1946: 17, 36, 60–79). However, the actual semantics of *ordinary* (or natural) language may differ (in principle) from the semantics of *analytical* (or artificial) language used in science and philosophy (see Section 14 below). For this important point, see Bunge 1998, Vol. One: 3–6, 52–61; see also Sartori 2009: 99–153. The most prominent difference is the fact that the *inner meaning* of the words and sentences of the natural, ordinary language is unwittingly residing in the socially embedded actual language-use, and the words are given meaning in cultural practice and tradition; reproduced, preserved or changed in everyday language-use over time. In the artificial and analytical language of a scientific field of knowledge, on the other hand, the conceptual content of the basic terms must (in principle) be determined by manifest, stipulative, definitional speech-acts, as in for example: ‘semantics’ =def “the branch of Linguistics and Logic concerned with meaning” or ‘politics’ =def “a systemic societal process reflexively related to and productive of the authoritative allocation of values for a society”. This distinction between semantics of ordinary respectively scientific languages is fundamental for me here.

67 I must add: In my opinion, it does not matter if the inner meaning of the action-guiding thoughts is manifest or latent, expressed in locutionary or illocutionary speech-acts, to use J.L. Austin’s influential terms (Austin 1975 [1962]). We are out for *the actual*, inner, action-guiding thought-content which exists in the communicative situation; from the point of view of both speakers and hearers. The action-guiding intent, *pace* Austin, may be expressed in seemingly innocent indicative utterances; yet pragmatically understandable as prescriptive and action-guiding imperative statements by the language-intelligent, social participant of the situation; hence understandable for *ordinary people* involved in the *ordinary pragmatic discourse* going on in their social ‘life-worlds’. (See Ogden and Richards 1922: 15–16, 79–81, 209–242; Naess 1966: 9–18; Habermas 1984 [1981]: Ch. III.) The actual presence of a shared system of meanings attached to words, in a shared common language in a social system (whether spontaneously emerged as in every-day life, or deliberately stipulated as in formal organizations) makes the *interpretation and discerning of meanings* (the old

one-one connection between words and their meanings, nor between sentences and their meanings. Especially not in ordinary language, and social and political language are siblings in the family of ordinary languages. Thus, contextual interpretation is always necessary to grasp (or get a hypothetical hint of) the inner meaning of words and sentences in all ordinary language (see Section 14 below and Part II, Section 29). On this point, I would like to bring in support from John Locke – at last – and his insightful formulation in *Two Treatises on Government* (1690), quoted as the motto above, that it is ‘not names [words] that constitute governments’, but the use of the powers and passions brought forward by them.⁶⁸

In my opinion, the common research-guiding concepts in the intellectual climate of ‘the language turn’, or the analytical approaches using them, ought simply to be complemented – following the example of the of linguistic (Critical) Discourse Studies and its laborious theoretical journey regarding the concept of ‘ideology’ – by a more precise, theoretically anchored conceptualization regarding the ideational side of language. My hope is to offer such a completion here with my *general theory of ideological thought-content*. At any rate I hope that my efforts here may be fruitful and useful in at least some respects, for example, to my linguistic colleagues of (Critical) Discourse Studies, who are moving towards a broader concept of ‘ideology’ in their move away from the limitations of the Marxist conceptual tradition. But I also hope to be useful for my Foucauldian, post-Marxist colleagues and their (possible) dissatisfaction with the theoretically ambiguous concept of ‘Discourse’, close to the meaning of the Marxist ‘Ideology’ (see Part II, Sections 18).⁶⁹ To complete the picture I also hope that my elaborations will possibly be contributing to traditional sociology or political science regarding their conceptualization of the ideational phenomenon, or the concepts of ‘culture’, ‘belief-system’ or ‘ideology’. The shortcomings of traditional sociology and political science, as I see them, have already been indicated above (see Section 3). We will return to these issues later (see Part II, Sections 15–17 and 20.)

7. THE SYNTHESIZING AND RECONSTRUCTIVE METHOD IN OUTLINE

My proposed general theory, thus, regards ideas or thought-content. It aims at theory construction and concept formation. It is, of course, not totally original, like most scientific attempts starting out from a prevailing knowledge

art of hermeneutics) a fundamental task for all cultural and social sciences. On the methodology of interpretation, see Naess 1966: 9–72; Hirsch 1967: 164–244 (an underestimated work today); Ricoeur 1981: 145–193; Vedung 1982: 99–122 (Swed. orig. 1977: 59–112) (also an underestimated work today).

68 On this point see also Bourdieu: ‘Words alone cannot create...belief’ (1991 [1977]: 170).

69 My main criticism is that they are conflating or not analytically separating the symbolic surface from the ideological thought-content, as in ‘racist discourse’ or ‘nationalist discourse’; an analytical separation that for example Teun van Dijk mean is of utmost importance: see van Dijk 2013 or in several passages of his works.

situation. Rather it consists of bits and pieces from several research traditions. Most of these bits and pieces will be familiar to the reader. However, it is their highlighting and renewed combination, I think, that has some original and constructive touch. My project is thus synthesizing and reconstructive.

Above we saw that I am in general dissatisfied with the prevailing theoretical knowledge-situation regarding the study of ideas. In Part II of the essay, will follow a more detailed presentation of the main alternative concepts in contemporary theories of the ideational phenomenon in society. I will use selected conceptual elements from these theoretical traditions as fruitful building-bricks in my reconstructive effort, while of course dismissing some other elements as unfruitful. I start with a critical over-view and assessment, looking for concepts and propositions, which can be contributive to my purpose (Part II, Chapter Three, Sections 15–19). After this critical over-view starts the constructive effort, laying the ground for my proposed theory (Part II, Chapter Four, Sections 20–22). Finally, my proposed theory is presented (Part II, Chapter Five, Sections 23–29), which we are acquainted with from the preliminary sketch above (if not from the earlier, short version in Lindberg 2017). But before that we must continue with some further ‘encircling’ preliminaries (see Chapter Two, Sections 8–14, below).

My main sites of theory-critical and concept-critical work are three broad theoretical and conceptual traditions in the prevailing knowledge-situation.

- 1) First, the *General Social Theory* (or the *general theory of action*) reconstructed and synthesized by Talcott Parsons in path-breaking works of 1937 and 1951, building on the earlier social science classics Émile Durkheim, Vilfredo Pareto, Alfred Marshall and Max Weber, including Karl Marx and George Simmel as side-kicks.⁷⁰ The *General Social Theory* is mainly used as the anchoring ground for my theory, especially the general concepts of ‘actions and interactions’, ‘action-orientations’, ‘institutions’, ‘social system’, ‘structures’, ‘functions’ or ‘culture’, trying to grasp the elementary facts of all social and political life. This theoretical and conceptual tradition, which I will term the Weber-Parsons tradition, is common sense in the mainstream of empirical sociology and political science since the 1950s and up to now. It is this broad and synthesized Weber-Parsons tradition I will adhere to and which will be my anchoring ground for my proposed general theory (see Section 8 below, and Section

70 The foundational synthesizing works are Parsons 1968 [1937], as well as Parsons 1951 and Parsons and Shils eds. 1951; later developed to an established general social theory of action, in successive works over several decades. Parsons’ followers, users and critics are legion; critically relating to and discussing this same paradigmatic frame of reference during more than a half-century. (See Section 8 below, and Section 16 in Part II.)

16 in Part II). However, the Weber-Parsons tradition was fiercely criticized in ‘the Marxist watershed’ of the 1970s. But after the great ‘post-Marxist’ reorientation of the 1980s, by, for example, Jürgen Habermas or Anthony Giddens, the Weber-Parsons tradition is returned to, reinterpreted or defended by several theorists, for example by Jeffrey Alexander, or by the ‘analytical sociology’ of Peter Hedström or Jon Elster, or in the Weberian view of power and politics by the historical sociologist Michael Mann. So, I regard myself as being in good company.

2) Secondly, the political science knowledge tradition.⁷¹ From this knowledge tradition I fetch the basic pluralist view involved in *the idea-struggle hypothesis*, as I have called it. This knowledge tradition has from the origins been founded on a long, centrally placed tradition of political philosophy, political theory and political thought; often viewed from a normative or action-oriented, practical perspective of *political understanding*, as I mentioned above. This knowledge-interest has long triggered historical and empirical case-studies of the *political ideologies* of parties and movements, sifted and stylized into reconstructed *ideal-types*, which we already have met. This knowledge tradition of political theory and ideal-type political ideologies has functioned as a kind of analytical laboratory for me. From there, as from ‘the Uppsala school of idea-analytical political science’, I have fetched the basic hypothesis of the three basic kinds of ideas, V, D and P. On this ground I also reconstruct and sharpen the concept of *practical reasoning*, as used in social and political communication and language, as well as the concept of ‘the VDP-triad’, as I have termed it. From this laboratory I also fetch the important distinction between *fundamental* and *operative* levels of thought, found in idea systems or ideologies (see Schurmann 1966; Seliger 1976). The shortcomings of the political science knowledge tradition, in my view, though, will be discussed in more detail later (see Section 17 in Part II).

3) The third theoretical tradition is ‘Marxist Ideology-theory’ and its

71 I deliberately use the label ‘Political Science knowledge tradition’ to include all the studies of a broad empirical, historical and normative knowledge tradition (that once was united in Plato’s dialogues, Thucydides’ History or Aristotle’s *Politics*). That is, I include both ‘Political philosophy’ or ‘Political Theory’ as well as (empirical and realist) ‘Political Science’ or (practical or normative) ‘Government’. But I also include investigations or knowledge traditions of Philosophy, History, Law, Sociology or Intellectual History, as far as those investigations or traditions concern *political* structures, processes, issues or events. The central place of Aristotle and the others, outlining the borders of a specifically *political* discourse or disciplinary territory, is acknowledged in many prominent works of the disciplinary tradition. See e.g. Sabine and Thorson (1973 [1937]: 7-33, 95-109; Easton 1953: 309-14; Friedrich 1963: 17-18, 37-52; among many others.

Neo-Marxist or Post-Marxist outflows, especially the Althusser-Pêcheux-Foucauldian concept of 'Discourse'.⁷² The Marxist 'theory of Ideology' is by birth and habit focused on the outer, functional, legitimating role of the (monolithic) 'ideology of society'. Consequently, I do not get so much help there, regarding the action-guiding *inner structure* of the plural set of idea-systems or ideologies we meet all around. The main positive contribution to my efforts, from the Marxist tradition and its 'critical', 'neo-Marxist' or 'post-Marxist' offspring, is the consistent conflict-perspective, deepening the understanding of the functional role of political ideologies in relation to the institutions and structures of society. However, to be useful for me, this conflict-perspective must be transferred into the theoretical realm of *the pluralist, idea-struggle hypothesis* (and thus be de-constructed and then re-constructed again), and consequently be transformed to an *empirically open perspective*, where the concept of 'ideology' is not essentially defined as the 'dominating' mode of thought in a society, but can be used to refer to oppositional or contesting modes of thought as well.⁷³ As we saw, I regard the pluralist, idea-struggle hypothesis, as it has been developed and practised in the political science knowledge tradition, as empirically superior to and theoretically more fruitful than, any monolithic view of a single, 'dominating ideology', 'dominating discourse' or 'dominating culture' in society.

Beside these three main theoretical traditions there are two empirical research traditions regarding ideas that have, at least, an indirect significance for my efforts; thus, they will not be discussed in detail, but are present mainly as backdrops. 4) Fourthly, the wide-spread research tradition of *beliefs and attitudes* and the *political cultures* among citizens, in the intersection of sociology and political science. This quantitative, empirical research tradition, as a broad scientific paradigm, is sometimes called (especially in political science quarters) 'the positivist', 'the behavioural' (not 'behaviourist'), 'the electoral', 'the

72 I sincerely think that the awkward expression 'Althusser-Pêcheux-Foucauldian' is a more accurate and informative label than plainly saying 'Foucauldian'. This will be explained later. Nevertheless, I want to add the following on the term 'discourse'. This term really has two different basic meanings, a fact that perhaps needs to be pointed out (see e.g. Johnstone 2008: 2-3) which we brushed against above (see Section 6). The Althusser-Pêcheux-Foucauldian concept of 'Discourse' (written by me with a capital 'D') is close to the Marxist concept of 'Ideology' (written by me with a capital 'I'), and thus has quite another meaning than the concept of 'discourse' in Linguistic theory (written by me with a common 'd'). In Linguistics the term 'discourse', much more openly and fruitfully, refers to a part of pragmatics (beside morphology or grammar) meaning "conversation" or a piece of "coherent and contextually appropriate text or talk". For this distinction, see Part II, Sections 18 and 19.

73 This is a theoretical journey undertaken e.g. in Ball and Dagger 2011, a work I have been lecturing on for some twenty years for undergraduate students, and which has been very useful for me in my general understanding of ideologies and the ideational phenomenon in society.

sociological' or even 'the systems' approach; depending on the speaker and her stand-point. Being elaborated out of the Weber-Parsons General Social Theory as of above, these empirical studies can be an *indirect support* of my three-tiered general theory; as a counter-check, regarding the general morphological inner structure of political thought.⁷⁴ In the terminology of this research tradition all action-guiding thought consists of values or goals, as well as beliefs and attitudes, together with practical action or actual behaviour. If I were to find these three basic kinds of thought also in this tradition of empirical studies, it would be a strong *empirical support* for my proposed general theory.

5) Fifthly, chosen studies of *public policy*, and even more of *principled debates* over policy-fields or policy-issues have been important for me. Also studies of policy-ideas and policy-debates have functioned as indirect empirical support or critical counter-check to my efforts, right from the start, as in the studies of the mentioned 'Uppsala school', they also have served as starting points in my theory-developing laboratory.⁷⁵ Finally, there is one more thing. A general interest in language philosophy and semantics has been with me as a constant meta-scientific baggage from my student years. This also goes for a keen interest in the Philosophy of Science. Both these strands of analytical, critical thinking, of course, have been very useful for me in the theoretical and conceptual criticism, reconstruction and development attempted here.⁷⁶

74 I spent a dozen instructive years, first as post-doc and later as associate professor, at the Department of Political Science at Gothenburg University, 1979-1993, hosting the empirical survey-tradition of Jörgen Westerståhl, Bo Särilvik and Sören Holmberg. This department is carrying out the official Swedish election studies; it also performs issue-centred opinion studies of all kinds among Swedish citizens. It is really an advantage to have benefitted, for many years, from this theoretically pointed and methodologically advanced milieu.

75 Studies of ideas and idea-debates in various policy-fields or over important policy-issues really is my intellectual mother's milk, which nurtured me as a young student in both History and Political Science at Uppsala University in 1968-1971 as a basic way of understanding politics. See e.g. the historical-hermeneutical, as well as concept-critical works on *principled idea-debates in policy-fields* of (what I termed) 'the Uppsala school of idea-analytical political science' by Hessler (1964); Lewin (1967); Larsson (1970); Vedung (1971); Gustavsson (1971); Holmström (1972) or Lundqvist (1980). Of course, Herbert Tingsten's idea-analytical and idea-critical studies were very important for these researchers, as they eventually became for me. See e.g. Tingsten 1933, 1936, 1939, 1941 and 1973 [1941]. As for public policy studies, I have been the supervisor, or a member of examining committees, of some twenty doctoral dissertations.

76 One first semester of analytical 'theoretical philosophy' at Uppsala University in my student years, in about 1968, starting with Wittgenstein's *Tractatus*, developed a life-long interest in semantics and concept-formation. Later studies at Håkan Törnebohm's Department of the Theory of Science at Gothenburg University, in about 1972-1973, generated in me an obsession with the Philosophy of Science. These two strands constituted important intellectual tools for my later doctoral dissertation about the theoretical structure and meta-theoretical significance of Karl Marx's *Capital* (Lindberg 2013b [1978]).

Chapter Two: Encircling the proposed general theory

8. ANCHORING THE PROPOSED THEORY OF IDEOLOGICAL THOUGHT-CONTENT IN GENERAL SOCIAL THEORY

In my elaborative effort here, I do not regard ‘ideas’ or ‘idea-systems’ as abstract entities as in the old idealist philosophy of ‘objective idealism’ or ‘idealistic realism’, such as the Platonic ‘world of ideas’ or Hegel’s ‘world spirit’. Nor do I view social and political idea-systems as essential entities in themselves,⁷⁷ as when some text-books in political science bluntly take ‘the political ideologies’ for granted, as if they *existed a priori* of themselves, in a quasi-idealistic way;⁷⁸ avoiding the most fundamental question of all science: *Of which genus is this species a kind?* Instead, I will explicitly start from the *genus proximum* in order conceptually to situate the *differentia specifica* of the species; I will conceptualize social and political ideas and idea-systems in the frame of the General Social Theory (The General Theory of Action) of the Weber-Parsons tradition, as it has been used in most empirical-analytical theorizing in sociology or political science since the 1950s and 1960s and onwards. According to this ‘general theory in the social sciences’ (Parsons and Shils eds. 1951: 3) all social systems, structures, institutions, cultural systems and symbolic forms – including language – basically and ontically consist of ‘communicative actions’.⁷⁹ This has been the basic, general view in theoretical Sociology since Max Weber’s ‘interpretative understanding of meaningful social action’ (Weber 1947 [1921]: 88)⁸⁰ or Talcott Parsons’ ‘action-orientations’ of acting individuals in ‘social systems’ (Parsons 1951: 4-7).

77 On this point my view is close to Michael Freeden’s, in his urge to view ‘ideology’ in the ‘social studies perspective’, ‘namely that people in all walks of society think about politics in discernible patterns’ (Freeden 2013:115) (for the same, reasonable view, see also Heywood 2007: 2-4). Nevertheless, I am critical of many of Freeden’s main theoretical propositions of ‘the morphology’ of ideologies. Unfortunately, there is no room for a closer critical discussion here.

78 This is the view of Eugen Lemberg in his *Ideologie und Gesellschaft* (1974), where the ‘ideological systems’ are viewed as secular religions, emerging out of the anthropological ‘need’ of humans to have something to believe in. This view is not totally flawed, of course, but too holistic and idealistic; and it assumes that we already know (undefined) what ‘ideological systems’ are.

79 This latter short expression, which I find handy, is not as such used by Parsons himself, but was coined by Hans Zetterberg when he once summarized the basic concepts of Parsonian general sociology (Zetterberg 1962: 49-54). Zetterberg, in the year 1962 – of course – does not use this term in the normative way suggested twenty years later by Jürgen Habermas (1984 [1981]) where ‘communicative actions’ are speech-acts performed in an ideal knowledge-seeking discourse, free of power-exercising and power-speech. No, Zetterberg’s term is instead neutral, referring to all kinds of actions in society, even power-exercising or instrumental ones, since even these are ‘communicative’ and need be ‘communicated’. For a similar view of communicative actions and interactions, now as basic concepts for Political Science and the analysis of power in society, see e.g. Lasswell and Kaplan 1950: 2-6, 74-102.

80 See also Ch. 1:1-2 in his grand work *Economy and Society* (1947 [1921]) concerning the fundamental concepts of the emerging new science Sociology.

This general view of society, as consisting of meaningful, communicative actions and interactions, was theoretically introduced and developed also in political science about 1950.⁸¹ The important thing was that abstract concepts like 'state', 'power' or 'sovereignty' could be broken down to individual or collective 'acts' and 'actions' and hence be analyzed empirically as 'concrete interpersonal relationships' (Lasswell and Kaplan 1950: xiv). The common-sense notions of 'political life', 'the state', 'power' or 'authority' could thus be theoretically and empirically specified to 'the activities' making up the institutions and processes of 'political life'. In consequence, and following the example of Talcott Parsons, the paradigmatic foundational concept of all political science was proposed to be 'the political system' (Easton 1953: 142–148, 318), viewed as 'a system of actions and interactions' (Easton 1965a: 15, 21, 35–38). The introduction of this sociological and social-psychological General Social Theory in political science is commonly referred to as 'the behavioural revolution' or 'the systems approach'.⁸² I also want to mention an important forerunner to Lasswell and Easton, namely Arthur Bentley (1908), contemporary with Weber, who points to the concept of 'activity' and 'process', and also 'language activity', as the basic elements of all political institutions like 'government', 'public opinion' or 'general will'.⁸³ I will thus speak of a Bentley–Lasswell–Easton tradition, for short. To conclude, I find it important to point to the fact that that the concepts of 'actions and interactions', fetched from this tradition of General Social Theory, are fundamental and paradigm-setting in both Sociology and Political science⁸⁴ – as well as in all social sciences of today – being the (still developing) foundation of modern, analytical, empirically oriented social science.⁸⁵

81 The three chapters in Easton 1953: VI, 'Situational Data', VII, 'The Total Structure of the Situation' and VIII, 'Behavioral Data', can be regarded as *the* paradigmatic formulation of the theoretical foundations of modern Political Science, based on many earlier works and authors such as Arthur Bentley, George Catlin or Charles Merriam. In Lasswell and Kaplan (1950) a social-psychological basis is delivered regarding the same action-based paradigm; starting from G.H. Mead and 'symbolic interactions'. Both are connecting to Talcott Parsons' general social theory of '(communicative) actions' and 'systems of interaction'.

82 For an introduction to the 'behavioral approach' in the paradigmatic history of the discipline, see e.g. Robert Dahl's insightful and contemporaneous 'The Behavioral Approach in Political Science. Epitaph for a Monument to a Successful Protest' (1963 [1961]). For an understanding of the friction between the older 'institutional' approach and the new 'behavioural' theory and method in Political Science disciplinary history, and the 'stages' of disciplinary development, I recommend a brief glimpse in e.g. Snyder and Wilson 1949; Easton 1953; Crick 1959; Easton 1971; or Easton 1991. For a biographical account of the

83 For the important role of Arthur Bentley, see e.g. Easton 1953: 171–99, 212–18.

84 In Political Science, all macro-political or abstract concepts like 'state', 'party', 'power', 'legitimacy', 'revolution', 'oppression', 'class', 'elite' and so on are bound to be operationalized and analysed as patterned actions and interactions. For this disciplinary development, see e.g. Bentley 1908; 175–199; Lasswell and Kaplan 1950: xiv–xix, 3–28, 74–102, 103–04, 200–84; Easton 1965a: 15, 21, 35–38; Easton 1965b: 334–40.

85 Of course, there have appeared significant completions and developing critiques over the decades. From my horizon, especially Garfinkel's micro-oriented criticism (1967) is an important contribution.

From the perspective of the general social theory of ‘communicative actions’, even seemingly cemented institutional and cultural configurations are through and through man-made, that is, historically transformed, social and political constructions.⁸⁶ On the one hand, institutions, structures, systems or cultural forms, are maintained and preserved by unconscious *habitual and repetitive* patterns of communicative actions and interactions, and the corresponding socialized, habitual vocabulary and language-use.⁸⁷ On the other hand, they may, especially when triggered by dissent and opposition to the prevailing order, be supported by *conscious and directed* political actions and cultural activity.⁸⁸ Subsequently, and on a similar basis, institutional and cultural configurations can also be criticised or changed. This change, however, cannot occur freely or ‘voluntaristically’.⁸⁹ All change and reforming activity is conducted in the face of historical tradition and habitual conventions, in given situations of structural constraints and possibilities, and in the face of the actual, given strength of contending social and political actors in the actual situation;⁹⁰ situations which also involve, it must be pointed out, sudden historically contingent ‘windows of opportunity’ and the winning or losing of debates in ideastuggles. The theoretical *structure-action conception* (where ideas are reflexively and reciprocally related to the institutional and cultural configuration of society) which was so intensely discussed in Marxist social theory of the 1970s and 1980s, is involved in the Weber-Parsons theory of action right from the start, although expressed in other terms, such as ‘situation’ and ‘situational constraints’, or ‘institutions’ and ‘institutional constraint’, or of the ‘latency’

Another important contribution is the post-Marxist re-orientation of the 1980s, wholly or partwise moving back into the previously much criticized Weber-Parsons’ tradition. In this re-orientation theorists like Habermas, Giddens, Mann, Alexander and Archer (and others) have made important critical contributions to the ‘general theory of action’ (which we will return to below). Still, the fundamental theoretical assumptions and basic general concepts remain, or have been strengthened or improved. For some contemporary theoretical followers, see e.g. Alexander 1988; Luhmann 1995; Holmwood 1996; Hedström 2005; Münch 2010.

86 Quite in the spirit of the third of Marx’ ingenious *Theses over Feuerbach* (1845), where he holds that ‘even the educators must be educated’, setting the stage, as it were, for all later structure-action discussions in social theory.

87 I come to think of Pierre Bourdieu’s penetrating analysis of gender-roles in Kabyle society in his work *Masculine Domination* (1998); an analysis suggestive of the bodily-mentally-linguistically construction of gender-roles and gender-relations.

88 I come to remember Charles S. Maier’s *Recasting Bourgeois Europe. Stabilization in France, Germany and Italy in the Decade after World War I* (1978); or Jonathan Israel’s *Revolutionary Ideas. An Intellectual History of the French Revolution from The Rights of Man to Robespierre* (2014). See also Yuval Levin, *The Great Debate. Edmund Burke, Thomas Paine and the Birth of Right and Left* (2014).

89 As Karl Marx wrote in an epic statement: ‘Men make their own history, but they do not make it just as they please...but under circumstances directly encountered, given and transmitted from the past’, Marx, K. *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte* (1962 [1852]: 15 (the first page also in other editions of this text).

90 See e.g. Easton 1953: 149–218 in the chapters on ‘Situational Data’, ‘The Total Structure of the Situation’ and ‘Behavioral Data’ in the study of politics; a remarkable and still inspiring text, for its time.

and the (relative) 'autonomy' of the prevailing 'cultural system'.⁹¹ The resulting (Marx)-Weber-Parsons *structure-actor perspective* is always presupposed here, when I speak of 'actions', 'interactions', 'systems', 'structures' or 'institutional configurations' or 'cultural configurations'.⁹²

Consequently, I will anchor my elaborations on ideological thought-content in the general social theory of *communicative actions* in the Weber-Parsons, respectively the Bentley-Lasswell-Easton traditions, and the ensuing structure-actor perspective.⁹³ For me, therefore, ideas and idea-systems exist (ontologically) in two ways, following Parsons: 1) in the individuals as actual, ongoing social and political communicative interactions including linguistic or symbolic interactions; 2) as a relatively autonomous, institutionalized and established (yet, in principle changing and changeable) supra-individual 'cultural' or 'symbolic system', including established language structures.⁹⁴ Of course, the ideas in society, for every individual, appear as *given*, as given and established idea-structures or cultural patterns; at least if you are brought up in a specific, culturally confined social and political world, as most people are. The idea-systems, and the cultural or symbolic forms of the social *milieu*, are socialized into the child through language-learning, upbringing, school education and social, communicative practise. Socialized and habitual meaning-structures are

91 In a classic statement Pierre Bourdieu points to the connection between 'objective structures' and 'the practices or the representations that accompany them' (Bourdieu 1977 [1972]: 21). And in some post-Marxist 'discourse theory' the view is presented, that 'discourses' are parts of the institutions and structures of society. This might seem new and exciting, even something specifically 'Marxist' or 'critical'. However, this is exactly the view that Lasswell and Kaplan (1950) or Talcott Parsons (1951) stated in their foundational general social and political theory, based on the Weberian concept of 'meaningful social action'. See also e.g. Easton 1990.

92 A thought-through theory-developing discussion is presented by Margaret S. Archer (1995). For the general concept of structures as institutionalized patterns of actions and interactions, including institutionalized modes of thought, culture and language, see e.g. Lasswell and Kaplan (1950: 1-28, 103-41); Parsons 1951 (20-21, 151-153); Easton (1953: 149-218); and Easton (1990, *passim*). For the Marxist and Post-Marxist parallel wrestling with this problematic, see e.g. Poulantzas (1973 [1968]: 37-122); Bourdieu (1977 [1972]: 16-39, 72-86); Bourdieu (1991 [1977]: 163-170); Bhaskar (1979); Giddens (1984: xiii-xxxvii, 1-40); Alexander (1988:11-48); Archer (1995: 65-92, 135-61). For the structure-action approach in Swedish Political Science, see e.g. Berntsson (1975), Dahlkvist (1975) and Dahlkvist (1982) (both relying on and introducing the Parsons-inspired structural Marxist Nicos Poulantzas); the approach was later discussed more openly in the Swedish context by Lundquist 1984 and Rothstein 1988; see also Carlsnaes 1992 and Rundqvist 1998. A very interesting view on these issues is presented in Rasmussen, Erik (1987) *Complementarity and Political Science. An Essay on Fundamentals of Political Science Theory and Research Strategy*. Odense: Odense University Press.

93 I even think of this theory tradition in Sociology and Political Science (with critical additions) as the only tenable theory tradition of today, when the Marxist family of general social theory of the 1970s seems to have been dissolved into various post-Marxist streams of the 1980s, mainly re-orienting themselves back to the once so criticized Weber-Parsons direction (see Section 16 below). (Perhaps it would be reasonable to speak of the (Marx-) Weber-Parsons tradition, but that would take us too far away from the actual point here.)

94 This is exactly what Louis Althusser terms 'the dominating ideology' upheld by 'ideological state-apparatuses' like the family, the education system, the churches, the trade unions, the political parties and the governmental institutions (see Althusser 1971 [1970]). Anthony Giddens basically use language as the best example of structure-actor processes of social change.

in this way carried forward and transmitted – or changed – between generations; hence preserving – or changing – the cultural pattern. For the growing child these cultural forms initially appear as given or natural, and all learning of a linguistic mother tongue or of cultural traditions proceeds in this givenness and naturalness. First later, perhaps not until the threshold of adulthood, the child comes to critically discern the conventional and constructed character of cultural traditions, and the seemingly unnatural/natural *ordre de discourse*, and starts to question its naturalness; especially when faced by other milieus, ideas and perspectives than those already familiar.⁹⁵

Hence, patterns of thought (idea-systems or cultural systems), as well as social and political institutions, are historical, action-produced patterns which in principle can be changed. Thus, they may be *objects of criticism as well as defence*, both from the side of single individuals or thinkers, or from the side of collective actors; whether conservative, reformist or revolutionary. Any successful change in the institutional and cultural configuration of a society – as when the Bolsheviks took power in Russia 1917 or the fascists in Italy 1922, or when left-liberalism or social democracy acquired great influence in post-war Europe after 1945 – also includes changing patterns of beliefs and valuations, and correspondingly, *a changed discursive social and political language-use*, introducing new terms, or a new conceptual content in old terms, with new meanings and new understandings permeating social and political life.⁹⁶

Thus, from the perspective of the general social theory of communicative actions – in empirical sociology and empirical political science – ideas and idea-systems are *action-guiding thoughts* or ‘action-orientations’, involved in the patterns of ‘communicative interactions’ that society consists of. They are commonly analysed and conceptualized as ‘cognitions’, ‘perceptions’, ‘ideologies’, ‘beliefs’, ‘attitudes’, ‘valuations’, ‘values’, ‘norms’, ‘culture’, or what have you.⁹⁷ They are always (reflexively and reciprocally) related to the institutional or cultural configuration of society; either by (unconscious) habitual repetition

95 Accidentally, I come to think of Arnold Weskers expressive play *Chicken soup with Barley* of 1956 concerning tradition and modernity; or of Sinclair Lewis' unpleasant but penetrating novel *Kingsblood Royal* from 1947 concerning the detecting of multiple racial identities in the ancestry. The unsurpassed Swedish novelist Vilhelm Moberg gives a self-experienced portrait of a young farm hand, about 1910, drawn between the materialist Marxist view of The Social Democratic Party and the idealist and humanist view of The Salvation Army, in the beginning of the novel *Soldat med brutet gevär* (1944) (*Soldier with Broken Rifle*).

96 See e.g. the convincing argument in Hobsbawm and Ranger eds. 1983; or Hobsbawm 1990. See also the insight-giving Kelley 1981; Whutnow 1991; Israel 2014. To take a striking example, see also the detailed study of the changing vocabulary in Germany under National Socialism, written month by month, by the linguist Victor Klemperer (2010 [1946]).

97 For these terms, or for close analyses of ideological thought-content in societal structures and cultural forms, see e.g. Myrdal 1996 [1944]: lxxvii–lxxxiii or Skocpol (1979). See also Gregor (1968) or (2005); Inglehart and Norris 2003: 8; Norris and Inglehart 2011:15. And, moving to the realm of religious political ideologies, see e.g. Almond, Appelby and Simon (2003) or Brekke (2012). The empirical examples are legion. This basic terminology is presumably also well known to the reader from

or (conscious) active attempts to preserve or change.⁹⁸ In this way, social and political action-guiding thoughts – whether individual or collective – are in fact *proposals for the preservation of or change in* the institutional and cultural configuration of society; for example in the (radical respectively moderate) defence of – respectively opposition to – conservative, liberal, socialist, nationalist, fascist, communist, Islamist, patriarchal or gender-equal social orders.⁹⁹

As proposals or blue-prints for the future configuration of society (or smaller social systems), social and political ideas are involved in the political struggles, or cooperative processes, over the *institutional preservation of or change in* society.¹⁰⁰ This implies that all social and political thought (directly or indirectly) is involved in debates or idea-struggles. This makes them (direct or indirect) *arguments* for one or another institutional configuration.¹⁰¹ To say, or imply, an approving ‘like’ to, for example, the institutions of private property and individualist capitalism, or the gender roles of the traditional family, is thus a *necessarily controversial – or in principle contested – stand-point*. It may also, be followed by *pro-arguments* (whether manifest or latent) in favour of that specific institutional social order. Hence, such ‘likes’ also are, by implication, a kind of *counter-position*, perhaps followed by *contra-arguments*, against alternative or opposite views in the discursive and argumentative situation.¹⁰² It should be kept in mind, also, that every institutional order involves (in principle contested) social relations and power relations attached to the prevailing institutions, and that they consequently also involve an accompanying (in principle contested) allocation of values; such as security, identity, status, power, material riches or cultural assets. The struggle over the preservation of, or change in, the

electoral studies, opinion research or value studies. See e.g. the paradigm-setting Campbell et al. 1960: 42-44, 188-194; Lipset (1959); Lane (1962).

98 By the term ‘institutions’ I mean “patterns of repeated actions and interactions with their attached action-guiding thoughts, such as values, beliefs and norms” involving patterns of social relations and hence power relations. I could equally well have spoken of ‘structures’, but there is a common contemporary flair for the term ‘institutions’, used in an (almost) synonymous way. See e.g. Parsons 1951: 26-58; Marsh and Olsen 1989: Ch. 2-4; Archer 1995: Ch. 2-5; Hedström 2005: Ch.2-4; Blondel 2006; von Beyme 2006; Peters 2012: Ch. 1-4. For my own view, which I hope is not controversial, see Lindberg 2013: xxv-xxviii.

99 For basic empirical knowledge of beliefs and attitudes, that has long inspired my views on ideas in politics and society, see the classical and paradigm-setting Lipset (1959: Ch. 1-5); Campbell, Miller, Butler and Stokes (1960: 188-215) or Lane (1962: 14-16); see also the more recent works of Inglehart and Norris 2003; or Norris and Inglehart 2011. Then I have not mentioned the many theoretical works of the role of ideas in history, like those exemplified in foot-note 92 above and on other places.

100 For an introduction to the concepts of conflict and cooperation as basic in politics, see classically Duverger 1964.

101 See e.g. Crowley and Hawhee 1999: 1-3. See also Oakshott 1991 [1962]: 70-95; Edelman 1977: 1-21. For empirical studies of real life political debate, see e.g. Hessler 1964; Lewin 1967; Larsson 1970; Vedung 1971; Skocpol 1979; Berman 1998, 2006; Müller 2011; Israel 2012.

102 See e.g. Naess 1960: 97-120, Swed. ed. 80-100; Vedung 1982: 123-38, Swed. orig. 1977: 122-44.

institutional or cultural configuration in a society is thus a struggle over the (in principle contested) allocation of power and other values.¹⁰³

In this sense, and in my definition of terms, *all social and political communication, thought and language will be termed 'ideological', so far as it is (directly or indirectly) related to the institutional or cultural configuration of society*; which very much of social and political communication is. Subsequently, all social and political communication and language, in my definition of terms, carries an (in principle) controversial *ideological thought-content* (whether manifest or latent); controversial in the eyes of at least one, but normally several, other actors in society. Directly or indirectly all social and political communication or language supports (defends, argues for, legitimates or justifies) one specific institutional configuration and not another one; and consequently (directly or indirectly) suggests (defends, argues for, legitimates and justifies) one specific allocation of power and other values, and not another one. For me, therefore, all social and political discourse, is (manifestly or latently, directly or indirectly) *argumentative* (or dialogical or 'dialectical', in the classical sense of this term) as will be argued later (see Section 22 in Part II). As members of society we all live in a kind of ongoing – manifest or latent – continuing debate or idea-struggle, where every concept, symbol or statement is a direct or indirect argument by its mere existence; reflexively and reciprocally related to the institutional and cultural configuration of society, and to the actor-structure and the conflict-lines of the social or political situation. This argumentative (dialectical-dialogical) character of all communication and language holds for both domestic and international issues and policy-fields. It also holds, this is my stated view, for all issues, debates and conversations in everyday life – mediated or not – and all cultural forms in music, film, literature, art and architecture.

9. AN INCLUSIVE, PLURALISTIC AND NEUTRAL CONCEPT OF IDEAS AND IDEOLOGIES

I will point out – as the observant reader has already guessed – that I will use a more *inclusive, pluralistic and neutral* definition of the term 'ideology' or 'ideological' than the Marxist tradition does, as well as its outflows into the Althusser-Pêcheux-Foucauldian concept of 'Discourse'.¹⁰⁴ The definition of the

103 See classically and paradigmatically Lasswell 1936; Ch.1; Lasswell and Kaplan 1950: 74-141; Easton 1953: 125-128.

104 The term 'discursive formation' is borrowed from Foucault as the basic concept in his studies in the history of science, knowledge and learning (Foucault 2002 [1972] [1969]: 119-132). The one who explicitly transfers this term to the field of Marxist ideology theory is the French philosopher of the 'structuralist' Althusserian circle, Michel Pêcheux (1982 [1975]). (See the discussion in Part II, Section 18, below.) Working further on Althusser's influential concept of 'ruling ideological formation' and its 'interpellations' of the subjects in a capitalist society, Pêcheux complements this concept with the linguistic aspect, the 'ruling discursive formation', to make the theory of the socializing 'interpellation' of the 'ruling ideology' of the subjects more complete (see Pêcheux 1982 [1975]: 97-129). From then on, the Marxist concept of 'Ideology', in the wide-spread circles of structural

term 'Ideology' in the Marxist traditions is basically *restrictive*. In the Marxist tradition, and its outflows, only the 'dominant' or 'hegemonic' ideas – legitimating or justifying the dominance of 'the ruling class' or any 'power structure' – is included in the concept 'the Ideology of society'.¹⁰⁵ Instead, I will follow the *inclusiveness* of the pluralistic political science knowledge tradition. I will let the terms 'ideology' and 'ideological' refer to *all social and political action-guiding thoughts and ideas*, oppositional or not to the social order, whether aiming at change or preservation; as these are expressed in various vocabularies and phraseologies of a plurality of social and political actors. This also means that my concept of 'ideological' does not have the *pejorative* or negative ring which is common, or even basic, in the Marxist tradition; as a 'distorted thought' which supports, conceals or legitimates an unequal power-structure. Unlike the pejorative language-use, the term 'ideological' is used *neutrally* here, referring to all kinds of social and political ideas, whether left or right, conservative or socialist, oppressive or liberating. In this inclusive and neutral conceptualization, I also follow the political science methodological tradition regarding concept formation, where 'minimal' definitions are preferred to 'thick' ones; and where empirically open and analytically neutral definitions are preferred to 'essentialist' or 'concept-realist' ones.¹⁰⁶

I will bring in some illustrations from the traditional political science position. The renowned political theorist Carl J. Friedrich¹⁰⁷ states, regarding political ideologies, in his authoritative handbook, *Man and his Government* (1963):

"Ideologies are action-related systems of ideas...related to the existing political and social order and intended either to change or defend it...The ideas an ideology contains are as such action-related, and may or may not be very true and appropriate..." (Friedrich 1963: 89).

And in a recent text-book by Andrew Heywood, *Political Ideologies. An Introduction* (Fourth edition 2007), we meet the following definitional formulation:

Marxism and its Pécheux-Foucauldian aftermath, is inextricably tied to the concept of 'Discourse'. See Part II, Section 18. See also Thompson 1984: 232-42; Fairclough 1992: 30-61, 86-100.

¹⁰⁵ The concept of 'Ideology' in the Marxist tradition, is thus from the outset restrictive, monolithic and pejorative, as we will see in Section 18 below. For the analytical distinctions 'pejorative-neutral' and 'restrictive-inclusive', see mainly Seliger 1976 and 1977. Many Marxists though, since about 1980, in the 'post-Marxist re-orientation', have been struggling with this main view and its variants. For a start, See, first, e.g. Therborn 1980 and Abercombie et.al. 1980.

¹⁰⁶ About 'minimal' and 'neutral' definitions, and the critique of 'essentialist' definitions, see e.g. Popper 1945, Vol. 2: Ch. 11.2; Weldon 1953: 11-12, 17-20; Carlsnaes 1981: 3-18; Vedung 1982: 87-91 [1977: 107-109]; Lundquist 1982: 40; Bunge 1998, Vol One: 51-71; Gregor 2003: 127-140; Sartori 2009: 97-150.

¹⁰⁷ Friedrich in one of the last old-fashioned theorists of the discipline, representing the paradigm of empirical, historical, normative, institutional and especially *pre-behavioural* Political Science in the tracks of Aristotle; nevertheless, full of insight. See Friedrich 1963: 1-3. For the concepts 'pre-behavioural', 'behavioural' and 'post-behavioural', see Easton 1971 and 1991.

An ideology is a more or less coherent set of ideas that provides the basis for organized political action whether this is intended to preserve, modify or overthrow the existing system of power (Heywood 2007: 11).

For traditional political science, ideas and ideologies are thus action-related, and moreover (reflexively and reciprocally) related to the 'the existing political and social order' or 'the existing system of power'.¹⁰⁸ They are 'intended either to change or defend it' or to 'preserve, modify or overthrow' it, as we saw. In these quotations, as examples, we meet the inclusive, pluralistic and neutral concept of ideology, and the theoretical situating of ideological thought in its relation to the institutions of society. But Friedrich also adds another thing: That the ideas involved in ideologies 'may or may not be very true or appropriate'. This assertion of Friedrich's is rather close to, but not the same as, the essentially and holistically 'distorted knowledge' inherent in the Marxist concept of 'the dominant Ideology'. Heywood expresses a similar view when he adds that ideologies 'prioritize certain values of others' and 'invest legitimacy in particular theories or sets of meanings' (Heywood 2007: 15). For the political science knowledge tradition, namely, the possible 'distorted knowledge' in political messages is not a permeating *essential* property in *all* political ideologies. Instead it is an open empirical question *how much* and *what kind* of falsity, biased images or persuasive myth a specific message is promoting, advancing or presenting (of course, depending on the perspective and critical analysis of the observer). Furthermore, what makes a specific political ideology successful, according to the political science view, is *not the truth* of the message, in an absolutely valid or rational sense. What makes it successful is rather the fact whether – subjectively and phenomenologically – it is *held to be true* by its proponents and followers 'with such confidence that they hardly appear the character of assumptions' (Dicey 1926: 20; quoted in Lasswell and Kaplan 1950: 117).¹⁰⁹

Such success, though, of political ideologies is not random, argue Harold Lasswell and Abraham Kaplan (1950). For a body of beliefs to be successful among the citizenry, they hold, it requires at least *some* shared subjective empirical ('lived') experiences of the social 'world', and at least *some* shared

108 The still unsurpassed work on ideology theory in the political science knowledge tradition is Seliger (1976). On this point, see also the classical and paradigm-setting work of contemporary Political Science, Lasswell and Kaplan 1950: 1-28, 55-141. I could of course also have gained support on this point from general social theory; see e.g. Parsons 1951; Ch 1 and VIII; Parsons and Shils 1951: Ch. 1. Political Science researchers, though, have quite naturally held (by birth and uncurbed habit) a more pointed, conflict-based, political, ideological and power-related view of the ideational phenomenon than their Sociological colleagues who have more deeply been into the question of social cohesion; so it seems, at least.

109 See e.g. Lasswell and Kaplan 1950: 103-41, working out from Pareto, Mosca and Michels in a discussion of 'the political Myth', and the mythical aspects of all successful political doctrines. On the political myths in the support of regimes, see also Friedrich 1963: 83-106.

emotionally held values, to which the ideological content of the ideas propagated can connect; among at least *some* segments of the public (Lasswell and Kaplan 1950: 116). This phenomenological character of social and political thought, of course does not hinder the possibility, of a rationalizing criticism of social and political ideas and ideologies, or even of political myths, from the side of political debaters, academic researchers or public intellectuals. On the contrary, the basically phenomenological character of social and political thought makes a continuous rationalizing and knowledge-seeking discussion even more important and necessary.¹¹⁰

The subjective ideological orientations of social and political actors (reflexively and reciprocally related to the institutional and cultural configuration of society) are thus indicators of the *political aspirations of actors* and their possible *propensities to act* (however irrational or illusionary they may appear from a rationalizing, critical point of view). Ideological orientations and imaginaries – the ‘beliefs’ and ‘belief-systems’ of political citizens as well as elite actors – are basic explanatory factors in political life. This fact is demonstrated by many years of empirical political sociology and empirical political studies; from Seymour M. Lipset (1959), Philip E. Converse (1960) and Robert Lane (1962) to Pippa Norris and Ronald Inglehart (2003; 2011). Consequently, the analysis of ideas, and of *ideological thought-content*, is basic to all *political understanding*.¹¹¹ As I see it, understanding and describing, as methodological procedures, logically precedes explanation. Before it is possible to causally *explain* the existence of some social or political fact (for example the rise of feminism in Europe and the US); you have to establish *what it is* you are trying to explain.

Accordingly, the interesting thing for me is not to establish the fact that the thought and language of social and political actors is legitimating or concealing some prevailing or future ‘power’ or ‘power-structure’; this fact is rather self-evident. I am thus not very impressed by the notion of ‘power-critical studies’ aiming at demonstrating the existence of power and hierarchy as such. For me this ambition is too blunt, as I mentioned above, and *not sufficient for a genuine political understanding*. As we know, ‘power’ is involved in all social systems and organizations from the very beginning of human society. Since the influential works of Gaetano Mosca and Robert Michels, a hundred years ago, traditional social science, especially political science, is very much aware of this omnipresence of ‘power’ in some sense (see e.g. Lasswell and Kaplan 1950: 74-102; Dahl 1984 [1963]). As I pointed out above, all interpretation and analysis of ideas instead ought to abandon the two-sided perspective of power and

110 This ‘rationalizing’ task for the social sciences, especially political science, of course never reaches an end, but is always *relative*, in a double sense: situation-relative to the everchanging circumstances and perspective-relative to the unattainable goal of ‘true’ pictures of the world.

111 For the fundamental notion of *political understanding*, as basic to political science as a discipline, see e.g. Sabine and Thorson 1974: 3-7; Easton 1953: 3-24; Dahl 1984 [1963]: 1-2. See Section 4 above.

subordination and instead start from the alternative, more empirically open perspective of a *plurality of contesting social and political elites and their ideas*; the ‘idea-struggle hypothesis’ as I termed it. The interesting questions will then be: *What kind of power is suggested and argued for by the various contesting actors? What kind of institutional order, social relations and allocation of values (material or cultural) is suggested and argued for (manifestly or latently) from different sides? And finally, what truth and validity – considered from the point of view of a rationalizing social or political science – are to be found in the various propagated standpoints and arguments?*

To answer these questions, we need a comparative perspective and a classificatory scheme over the plural idea-systems of a specific historical time or region, as well as a theory of the evolution of idea-systems, in a Darwinian, open-ended sense;¹¹² however unfinished such a perspective, scheme or theory may be. Without the comparative, classificatory and evolutionary points of view ‘from afar’, we are defencelessly exposed to the self-images and the self-perceptions of the observed actors. Thus, we cannot rely methodologically solely on the hermeneutics ‘from within’, however sophisticated it may be performed (see the ‘Comment on hermeneutics’ in Section 14, below). A comparative and classificatory analysis, instead, is always made ‘from without’ and at a distance, and may take the form of: ‘The Women’s Equality Party in the UK has a left-liberal and not a radical feminist political ideology’ (in the terms of our transparently stated classificatory definitions);¹¹³ ‘63% of the MP:s in X-land hold patriarchal ideas on gender and family issues, 30% regard themselves as in favour of gender equality, while 7% express outright feminist ideas’ (in the terms of our transparently stated classificatory definitions); ‘The political ideas of the Antifa leaders at Berkeley are throughout in the tradition of militant Anarchism and not in the tradition of Marxist socialism or Leninist communism’ (in the terms of our transparently stated classificatory definitions); and so on.

However, the endeavour to contribute to a classificatory scheme or a theory of the evolution of different idea-systems (whether of the comprehensive ones, regarding the whole society or the field-specific ones, regarding smaller parts of it) is not the subject here; however important this may be. Fortunately, there is a prominent tradition of comprehensive handbooks¹¹⁴ and pedagogical textbooks¹¹⁵ to rely on, with titles like *Political Ideology* or *Political Theory*, where we can find classificatory and evolutionary presentations of stylized or ideal

112 For the importance of the Darwinian, open-ended, sequential and iterative concept of evolution, in political science as well as in the general theory of societal evolution, see e.g. the innovative Sandberg 2017: 21–61.

113 See my own mini-analysis of the ideological content in the party platform of WEP (Lindberg 2017).

114 For this tradition, see e.g. Janet 1887; Sabine and Thorsson 1973 [1937]; Oakshott 1950 [1939]; Schmandt 1960; von Beyme 2013a, 2013b, 2013c.

115 See e.g. Björklund 1970; Adams, 2001; Larsson 2006; Heywood, 2007; Ball and Daggar, 2011.

type, comprehensive idea-systems or idea-traditions¹¹⁶ (see Part II, Section 17). This handbook tradition, and its supporting primary research, is of course included in the background knowledge of my elaborations here. But as we saw above, the *extension* of the concept of ideology in these hand-books (being limited to the ‘input side’ of politics), as well as the incoherent or incomplete accounts of the *inner structure* of ideological thought, are shortcomings that I want to go beyond.¹¹⁷ Be this as it may, in the following I assume that these main ideal types, and at least some of these hand-books, are known to the reader.

10. THE MISSION OF DESCRIPTIVE ‘IDEA-ANALYSIS’ AND THE NEED FOR A GENERAL THEORY OF IDEOLOGICAL THOUGHT-CONTENT

The normative and praxeological mission of the cultural and social sciences,¹¹⁸ especially political science, as we touched upon above, is to contribute to the ‘enlightened understanding’ in a democratic society (Robert Dahl) or to ‘the rationalization of the political debate’ (Herbert Tingsten).¹¹⁹ In order that democracy shall function ‘well’ – from the point of view of democratic, normative, political theory¹²⁰ – the citizenry generally must be properly informed about *what (social and political) problems* and *what (social and political) solutions* lies in front of them. The cultural and social sciences, thus, must stand up for the principle of *truthful knowledge* and the principle of *rational discussion* – at least as truthful and rational as possible.¹²¹

The information to the citizenry is normally delivered by the public media and the ensuing public debate among political actors; be it parties or organizations and their representatives as well as individual debaters. Different *images of the situation* and its *problems and solutions* are suggested by the contending actors. These images are normally couched in one or the other *ideological vocabulary* with implicit prejudice in stereotypical metaphors and imaginaries.

116 The connection between a) a classificatory account, b) a historically evolutionary account and c) a model of the inner structure of political theories or ideologies, can be exemplified by the intriguing Swedish text-book by Stefan Björklund, *Politisk teori (Political Theory)* (1970: 17–21, 28–31, 119–129). This connection is also present in Ball and Dagger (2011), although less clearly specified and schematized; logically falling short of Björklund.

117 I have been lecturing on this subject for forty years; on both in graduate and post-graduate courses.

118 All scientific disciplines have a normative and praxeological inclination, residing in the meta-scientific orientation of their paradigms, or on specific running research programmes. See e.g. Törnebohm 1975 on ‘Paradigms’ or Bunge 1983: Ch. 14.

119 Dahl 1998: 38, 85; Tingsten 1935: 68 or 1940: 215. The commitment to the principle of ‘enlightened understanding’ is also developed by Myrdal 1944: 1030–72; Lasswell and Kaplan 1950: ix–xiv, xxii–xxiv; Brecht 1959; Karl Popper 1963; Meehan 1981; Vedung 1982; Habermas 1972 [1968]: 301–386; Habermas 1984 [1981]: Ch. VIII: 3; Albert 1985 [1968]; Kleinberg 1991; Gregor 2003: 1–15. See also Beckman 2005 and Badersten 2006. In this company, the famous Jürgen Habermas is remarkably unclear or ambiguous.

120 Some of the best basic works in *normative democratic political theory* (and its problems) are in my view Ross 1946; Tingsten 1965 [1960, 1945]; Pennock 1979; Dahl 1989; Rawls 1993; Dahl 1998.

121 See on ‘truth’ and the scientific approach, Popper 1972: Ch. 2–5; Bunge 1998, Vol. 1, Ch. 1.

This is inescapable. Hence it is a demanding task for the cultural and social sciences, especially political science, to penetrate below or behind these biased linguistic surfaces – the political languages and their specific ideological vocabularies, rhetoric figures and biased discursive forms – and reach the underlying (three) dimensions of thought and the conceptual-content worlds involved. The closer investigation then starts from a chosen analytical perspective (‘from afar’ as we saw) regarding: 1) the actual *situation* and its actual practical problems as they are seen by the researcher (the historical, social or political context or ‘background’, as it often is termed); 2) the various images of the situation and its problems (D), as they are held and propagated by different actors through their ideological vocabulary and rhetorical language-use; and 3) the practical proposals and lines of action (P), proposed by various actors, addressing the situation and its problems from a standpoint of held value-standards or goals (V). The starting point for the researcher is always *an independent investigation of the actual, contextual situation* without which the ideas and messages of the actors are void of meaning for the analyst. This is the precondition for *a contextual, critical understanding* and a rationalizing critical contribution to the social and political debate. This *contextual methodology* is basic in the political science knowledge tradition regarding idea-analysis.¹²² The basic questions to pose in an investigation of the ideas of actors in their messages, propaganda or language-use are thus: What *situational images* and what *lines of action* are proposed? What values, attitudes, beliefs or world-views are (explicitly or (implicitly) propagated? What institutional futures are (manifestly or latently) suggested? To answer questions like these in a systematic way, we need a general theory that can serve as an analytical frame in content-oriented ‘idea-analysis’ (to use a Swedish methodological term since Herbert Tingsten) of the values, world-views, situational analyses and practical proposals put forward by the various actors or message-senders.¹²³

11. THE BASIC DEFINITION: ‘IDEOLOGICAL THOUGHT-CONTENT’

Above we have met the terms ‘ideas’, ‘idea-systems’ or ‘ideologies’ many times. In the main I have used them – and will continue to use them below – as colloquial non-defined dummy-terms for ‘the ideational aspect of society’. However, in my effort to be analytically precise and to reconstruct theory, I will abandon the term ‘ideology’ and its varying conceptual contents. As we saw,

122 For example George Sabine argues explicitly for it, and it underlies his influential work *A History of Political Theory* (Sabine and Thorsson 1974 [1937]: 4-7, 19) which has been studied in the first semester of nearly every Political Science department in the world from 1937 up to its fourth edition in the 1970s. For this basic methodology of (perspectivized) critical understanding, see also Tingsten 1933; Tingsten 1973 [1941]; Skinner 2002, Ball and Dagger 2011 or the methodology of Müller 2011.

123 For the established methods of *quantitative*, respectively *qualitative*, analysis of ideological *thought-content*, see Boréus 2017a, respectively, Lindberg 2017. See also Esaiasson, Gilliam, Oscarsson and Wängnerud 2004: Ch. 11-12.

this term commonly signifies three quite different concepts, which in itself is a good reason (among others) to avoid the term as far as possible. If I should start out from that term in my reconstructive effort, for example to launch a valid 'theory of ideology', I would immediately get stuck in the thicket of various preconceptions and linguistic associations from the three main theoretical traditions, not to mention the associations of the readers.

In the conservative tradition, for example, the term 'ideology' (since Napoleon) signals impractical, utopian ideals. In the equally conservative, so called 'totalitarianism school' the term signals the unreasonable faith and totalitarian thinking of Fascism and Communism. In the Marxist tradition (after Marx, Lenin, Lukacz and Gramsci) it signals a thought-steering and thought-disturbing consciousness, supporting and legitimating the unequal (capitalist) economic system and the power position of the capitalist class; or any power-structure. These two traditions of defining the term 'ideology' imposes a *pejorative* conceptual content in the general definition of the term; creating an in-grown bias already in the definition, thus coming close to a 'persuasive definition'. The shortcomings of these two pejorative definitions is the main theme in Martin Seliger's *Ideology and Politics* (1976). These two biased definitions of the term 'ideology', along with others, were also enumerated, ordered and critically scrutinised by Arne Naess and his political science associates in the classic *Democracy, Ideology and Objectivity* (1956). As a result, they hold 'that the use of the term "ideology" in post-war social science' mainly functions as to 'keep prejudices alive'. This led them to the conclusion that: 'The unfavourable history of its use [the term 'ideology'] and the present muddle [of its definitions] create biases too strong to be overcome by possible future investigators, [even if they are] introducing the term in a more precise way' (Naess et al. 1956: 171-72).

But there is another common definitional bias or shortcoming. We also saw that the extensional *limitation* of the neutral concept 'political ideologies' in political science was something I wanted to leave behind. Consequently, and following the recommendation of Naess and his associates, I will avoid the term 'ideology' as my starting point for my theory-developing reconstruction. As the reader already have noticed, I started from the beginning with the terms 'ideas' or 'idea-systems', using 'ideology' or 'ideological' as little as possible.¹²⁴ The conceptual alternatives, in various theoretical traditions, will be discussed in more detail, later (see Part II, Sections 15-19).

124 However, neither Naess nor I myself, can totally do without the term 'ideology', at least in its adjectival form as the reader already has seen. But we anchor it, and define it, in a wider theoretical setting, using it as an adjectival attribute, avoiding an 'essentialist' definition of the concept 'ideology' as if there existed *a priori* autonomous phenomena, entities or essences of that kind. From that point onwards, we differ. Being an analytical philosopher, Naess investigates 'ideological sentences'; while I, being a social scientist, investigate the 'ideological thought-content' (or the action-guiding thought) of communicative actions and interactions.

Thus, I will propose a new term, '*ideological thought-content*', which I will define in three steps, starting with 'thought-content' = undefined. Then follows: '*action-guiding thought-content*' = *def* "the thought-content involved in the action-orientations of actors in environments". Ending up in:

'ideological thought-content' = *def* "the action-guiding thought-content involved in social and political actions and interactions, that is, such actions and interactions which are directly involved in, or directly or indirectly related to, the institutional or cultural configuration of society as its environment".¹²⁵

As can be seen, this concept of mine is anchored in the General Social Theory of the Weber-Parsons and the Bentley-Lasswell-Easton traditions, presented above (see Section 8 above, and also Part II, Sections 16 and 21). With the new concept *ideological thought-content*, I follow the path of 'minimal definition'; trying to establish the general 'core intension' (or 'core connotation') of the concept.¹²⁶ Accordingly, if we want to speak of a specific variant of ideological thought, we need only to add the necessary contextual and ideal-type specifications to the basic definition. For example, 'liberal ideological thought-content' can be defined as: "the action-guiding thought content involved in, or directly or indirectly related to, a *liberal* [in need of definition] institutional or cultural configuration of society"; 'gender-equal ideological thought-content' can be defined as: "the action-guiding thought content involved in, or directly or indirectly related to, a *gender equal* [in need of definition] institutional or cultural configuration of society"; and 'power-legitimizing ideological thought-content' can be defined as: "the action-guiding thought content involved in, or directly or indirectly related to the *legitimizing process* [in need of definition] of the established *power* [in need of definition] of actor X".

In such more specific definitions of a specific ideological thought-content, the additional, specific connotations (intensions) marked with *...*, of course must be fetched from their respective social scientific theories, models or conceptual schemes. And as we know, these additional concepts are in themselves, as all science, issues of theoretical and empirical discussion; hence these concepts are almost always *contested*, as in the discussion of how to define 'liberalism' (market liberalism, social liberalism or political liberalism) or 'gender equality' (from liberal, socialist, respectively, radical feminist theory); and so on. For me, such chains of definitions – adding the *differentia specifica* of specific ideological thoughts to the *genus proximum* of the social

125 This act of definition might well be more detailed and logically precise, but for now I let it suffice.

126 For definitions in science, in general, see Bunge 1998, Vol. 1, Ch.2.2; Sartori 2009: 97-150.

and political ‘action-orientations’ or ‘action-guiding thought content’ – represent a normal scientific definitional procedure, and hence a point of normal controversy and discussion. As such, this definitional procedure is also the way out from the various ingrown and thought-steering associations attached to the term ‘ideology’ that Martin Seliger (1976) and Arne Naess (1956) have pointed to.

Consequently, my proposed theory is not intended to be an ‘ideology theory’, which the Marxist tradition may produce, starting from the pejorative concept of ‘the dominating Ideology in society’. Nor is it intended to be a theory of the thought content of the neutral ‘political ideologies’, which the political science knowledge tradition may produce, as this concept refers to the thoughts of political parties, lobby-groups or voluntary organizations. No, my aim is wider, as we saw. My proposed general theory regards the ‘ideological thought content’ not only of parties and organizations but of all communications and interactions in *the whole political system*; in the media and the social movements; in the institutions and processes of government and administration; in legislation and policy; in international politics and foreign affairs; *in so far as they concern or are related to the preservation or change of the institutions of the social and political order*; which most of them do. But I am not content only with this widening. I want to include the action-guiding force inherent in the communicative interactions also of *other social domains or fields of society*, in so far as the thought-content *is involved in or related to the preservation or change of institutions, cultures or traditions of society*, which most of them are. This means that I will widen the realm of this ‘politicized’ or ‘ideological’ thought-content also to smaller social fields or systems, consisting of ‘para-political’ (David Easton) communicative interactions, which may be directly or indirectly connected to the larger ‘political system’ (as I indicated already in Section 1, above).

12. THE MISSION OF ‘IDEA-CRITICISM’ AND THE NEED FOR A GENERAL THEORY OF IDEOLOGICAL THOUGHT-CONTENT

My suggested general theory of ideological thought-content (with the three tiers values, descriptions and prescriptions) is also intended for critical analysis as we saw; which I will term ‘idea-criticism’, using a Swedish term borrowed from Herbert Tingsten (Tingsten 1941). Idea-criticism is especially important in the contemporary social and political situation, where ‘post-truth’ fabricated information is common, where rationality-disturbing information strategies have become an industry, and where sophisticated propaganda-techniques flourish.¹²⁷ These thought-steering techniques are highly visible for all of us

127 See e.g. Rabin-Havt and Media Matters 2016; Levinson 2017.

right now, in the case of the US, for example, but they are equally wide-spread, or even more deeply used, in many other societies around the globe.¹²⁸

In this situation of wide-spread, deliberately rationality-disturbing political communication, the normative and praxeological mission of the cultural and social sciences becomes even more urgent. There is a seemingly never-ending need of rationalistic idea-criticism, in the spirit of Socrates,¹²⁹ or in the spirit of modern philosophers like Karl Popper, Hans Albert, Jürgen Habermas, Amartya Sen or Martha Nussbaum.¹³⁰ In this endeavour, we need a ‘reasoned and defensible foundation for systematic criticism of intellectual claims’, as Eugene Meehan has formulated it in his *Reasoned Argument in Social Science* (Meehan 1981: ix); or an elaborated *method* to scrutinize political messages in a ‘critical and rational way’, as Evert Vedung has presented in his *Political Reasoning* (Vedung 1982: 13).¹³¹ To continue, the Swedish political theorist Stefan Björklund has recently elaborated on the principles of clear and reasoned argument in his *Det redbara samtalet. Locke och Popper mot Heidegger* (The Upright Dialogue. Locke and Popper against Heidegger) (2015). This work is a detailed critique of the dismissal of rationality and rational discussion by contemporary post-modernist philosophy, especially in the philosophy of Heidegger. And some decades ago, the Norwegian philosopher Arne Naess elaborated a semantic, critical framework in his concise *Communication and Argument. Elements of Applied Semantics*, which ends with an enumeration of six principles for a rational and knowledge-based use of language (Naess 1966: 121-135). (In this enumeration, Naess is rather close to Aristotle’s classical criticism of flawed rhetoric and false logical conclusions.) To cut a long story short I may say that these authors suggest three main criteria of rationality and rational argument in social and political discourse and dialogical deliberation: 1) linguistic and semantic clarity, 2) empirical validity and 3) logical and argumentative consistency.¹³² To these three are added a fourth and a fifth,

128 Propaganda is of course an age-old phenomenon which time after time recurs in new clothes; George Orwell’s novel *1984* is an incisive classic of this phenomenon. For the established knowledge tradition on political propaganda, see e.g. Lasswell 1927; Chakotin 1939; Lasswell and Leites 1949; Edelman 1977; Fowler and Kress 1979; Fredriksson 1982; van Dijk 1984; Chilton 2004; as well as many more.

129 See Plato *The Republic* (Book v-vii); especially as commented in Nightingale 2004: 123-127. I am indebted to my colleague Peter Hallberg for this reference and this reading of Plato as rational criticist of the *doxa* among the citizens.

130 See e.g. Popper 1963: 120-135; Albert 1985 [1968]: 3-11, 218-230; Habermas 1972 [1968]: 301-386), or 1987 [1985]: vii-xviii; Sen 2006: vi.xvii; Nussbaum 2010: 47-78. The examples are legion.

131 See also Majone 1989: 1-41; I am indebted to Sverker Gustavsson for this reference. The examples are legion. For the wide support of this general, enlightening, *raison d’être* of the cultural and social sciences, see also the position of Max Weber (1949 [1904]; Myrdal 1944/Vol. II: 1027-1031; Lasswell and Kaplan 1950: ix-xiv, xix-xxiv; Easton 1953: 3-15; Popper 1963: 135; Oakshott 1962: 70-95; Friedrich 1963: 3-23; Kaplan 1964: 379-81; Dahl 1984 [1964]: 1-7; Bunge 1983: Ch. 14; Albert 1985: 3-70; Habermas 1987: xvii; Kleinberg 1991: 5; King et al 1994: 49-50; Müller 2011: 1-6.

132 My once supervisor, and now friend and colleague, Sverker Gustavsson never get tired of pointing

4) normative or moral validity¹³³ and 5) argumentative relevance to the subject at hand.¹³⁴

Suffice to say, all these authors also adhere to the view that our intellectual efforts – as researchers – inevitably rely on a *chosen perspective* of value-assumptions and ontic assumptions of the social and political world; assumptions that must be argued for. Our descriptions, interpretations, explanations and criticisms become valid only in the light of, and relative to, the chosen perspective. Thus, the normative and ontic assumptions, as well as our chosen basic definitions and methodological procedures, must be stated transparently and explicitly. Only then can a rational and critical discussion and analysis be possible, relying on the five criteria of rational argument presented above. The view that all social science is perspective-bound, and that the perspective must be made transparent and explicitly argued for, was suggested already by Max Weber in a classic stance as early as 1904 (1949 [1904]). Four decades later, Gunnar Myrdal developed Weber's position in an iconic Appendix to his classic *An American Dilemma* (1996 [1944]: 1030–70).¹³⁵

The morphological theory and analytical scheme suggested here, thus, is intended to contribute to the tradition of *reasoned argument* and *rationalizing idea-criticism*, as of above; included in a general epistemic outlook of *rationalizing political understanding*. The theory is intended to guide the process of interpretation and analysis of social and political communication and language, with the aim of making it possible to: a) discern the three, basic thought-dimensions in the social and political messages or language-use; b) make them visible in a reconstructed, semantically clear, linguistic form, and, thus, c) make them subject to rational criticism in the light of the five criteria above. The necessity to reconstruct muddled political language into clear and

to these criteria as basic in the rational and critical analysis of political thought and language. For him this is a founding programme for Political Science as a discipline; a view to which I am highly sympathetic and gladly would have discussed further. I am grateful for his recurring comments on this issue; shortage of space makes it, however, impossible for me to take advantage of all his constructive points.

133 The possibility and principles of argued *normative validity* is proposed e.g. in Brecht 1959: Ch. III; Vedung 1982: 181–205 [Swed. Orig. 1977: 159–180]; Björklund 1991: 101–134; Badersten 2006: *passim*. Mario Bunge suggests a theory of values and normative validity on a similar track (Bunge 1989: 1–90), which ought to be more thoroughly discussed and assessed. See also Vedung 'Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys' in the present issue of *Statsvetenskaplig tidskrift*.

134 See Vedung 1982 [1977].

135 This prescriptivist view of the scientific endeavor is also fundamental for the theorizing of Lasswell and Kaplan (1950: ix–xxiv), Parsons (1951: 536–555) and Easton (1953: 317–20; 1965a: x–xiii, 23–45); all viewing their own frameworks as analytical perspective-seeing, a meta-scientific position I consequently think (since we really are speaking of paradigmatic classics) must be regarded as *fundamental* in the general paradigm of contemporary social science. Thus, the allegation of a mainstream 'empiricist' or 'positivist' epistemology must be put in question. As I see it the mainstream epistemological position of all our paradigmatic classics is *normative and pragmatic*, using empirical investigations as parts of a broader, perspectivized *political understanding*.

stylized sentence-meanings for analytical purposes, and to translate biased and evaluative vocabulary into a (as much as possible) neutral and clearly defined terminology, understandable from the outside and at the same time true to the intended meaning of the author, is basic to *the rational attitude in interpretation and criticism* proposed here.¹³⁶ First, the theory makes it possible to single out, analytically, the (biased) *descriptions* in political messages (D) with their attached evaluative attitudes and prejudices (whether manifest or latent); and this makes possible a discussion on the *empirical validity* of the descriptive propositions. (Are the proposed descriptive images empirically valid?) Secondly, the theory makes it possible to single out, analytically, the *values or goals* in political messages (V) (whether manifest or latent); and this makes possible a discussion on the *moral validity* or the *instrumental practicality*. (Are the chosen values morally acceptable? Are the chosen goals practically attainable or instrumental for our values?) Thirdly, the theory makes it possible to single out, analytically, *prescriptions*, recommendations or practical proposals (P) (whether manifest or latent); this makes possible an argumentative-logical criticism. (Do the prescriptions logically follow from the value-premises and the descriptive premises? Do the prescriptions in fact lead to the achievement of the chosen values or goals?) As the reader may realize from her own experience of everyday deliberation or everyday debate, this three-tiered theory of ideological thought-content is not only a philosophical and theoretical construct; it is also inspired and supported by empirical studies and everyday experiences. The reader herself may have met these three dimensions of thought and argument in her private deliberations or in everyday conversations; if not in the acquaintance with *The New Society for Homeless Cats in Huddersfield* or with the arguing young couple next door.

13. THE POST-MODERNIST CRITIQUE OF RATIONAL IDEA-CRITICISM; AND SOME ANTI-CRITIQUE

In the last decades, post-modern philosophers have denied both the possibility and the desirability of knowledge-based, rational criticism of social and political ideas. The position has been based on a general pessimistic view on truth and rationality – directed against the optimism of the Enlightenment¹³⁷ – and has expressed a pointed critique of ‘positivist social science’ with its alleged

136 For this method of *semantic reconstruction* with the purpose of rationalizing *interpretation*, see e.g. Naess and associates 1956: 5-8, or Naess 1960: 9-36 (Swe. Transl. 1970: 1-22). See also Hirsch 1967: 164-207; Vedung 1982: 99-180, Swed. orig. 1977: 59-158; or Skinner 2002: 27-144. In part we will return to this issue in Part II, Section 29, below.

137 This pessimism about the social sciences is a recurring trend. See David Easton’s classical critique of the pessimism in intellectual quarters after the end of World War II (1953: Ch. 1). And we can of course speak of a whole history of pessimistic trends regarding the possibility of rationality and truth. The optimists, though, seem to be both numerous and theoretically well equipped. See, in addition to those already mentioned, e.g. Nussbaum 2000 or Sen 2004.

claim to produce ‘absolute’ or ‘infallible’ truth. Since absolute truth anyway is impossible, goes the argument, any criticism of social philosophies and political ideologies based on scientific knowledge and rational truth-standards is impossible or illusionary. Hence the only possible position is to regard all positions as equal and basically *voluntarist acts of will and purpose*, in fact myths.¹³⁸ No philosophical or ideological claim can be said to be logically or empirically better grounded than the other; philosophy or science is on the same level as literature, literary criticism or political ideology. Science is ‘just another discourse’ as the saying has had it.¹³⁹

On this point, I would like to bring in Quentin Skinner and his criticism of Jacques Derrida regarding *interpretation* and descriptive idea-analysis. Derrida argues, as we know, that we never can know with infallible certainty what a text or an utterance really means. Hence, we should abandon the endeavours to produce systematic and scientific interpretations about ideas and ideational intentions of actors. Skinner answers with a typical British understatement, signalling deadly attack:

‘The outcome of the hermeneutic enterprise, I fully agree, can never be anything resembling the attainment of a final, self-evident or indubitable set of truths about any text or other utterance whatsoever. Even our most confident ascriptions...are nothing more than inferences from the best evidence available to us, and as such are defeasible at any time. It scarcely follows, however, that we can never hope to corroborate plausible hypotheses...Derrida appears to be...attacking a position that no theorist...defend’ (Skinner 2002: 121-122).

The post-modern critique, Skinner holds, simply targets a suitable, fabricated straw-man. The method and attitude of actual scientists has of course never claimed to produce absolute truth or infallible knowledge. Maybe some philosophers, or even some scientists, of a positivist conviction have strived for that goal. But as Mario Bunge and Karl Popper have convincingly demonstrated, ‘logical positivism’, based on inductivism and empiricism, was, first, never equal to ‘the actual scientific procedure’ (Bunge 1998 [1967]/I: v-ix, 3-50); nor was it a tenable philosophy of science (Popper 1959 [1934]: 93-111; 1963: 3-65,

138 In academic circles, post-modernism has almost always appeared as a critical stance, among other sources continuing the attitude of ‘critical theory’ of the Frankfurt school. But this position is dangerously close to, or has no borders against, the negative philosophy and cultural critical attitude of Nietzsche, Heidegger or the fascist philosophers; as has been repeatedly been pointed out by Richard Wolin (see e.g. Wolin 1993 [1991], 2001, 2004, 2006). (See also Gregor 2005.) But post-modernist philosophy really has shown its Janus-face, in its *positive and practical use* for political purposes; for example, in the works of Vladimir Putin’s advisor-protagonist-ideologist, Alexander Dugin (see e.g. Dugin 2012, 2014a, 2014b) or the activity of Donald Trump’s advisor-protagonist-ideologist Steve Bannon; two prominent ‘practical post-modernists’ (if I may say so) of our time.

139 For a critique of the levelling of different discursive genres and language-levels, see e.g. Habermas, *The Discourse of Modernity* (1987 [1985]: 185-210). For a general critique of the post-modernist position in relation to political conservatism and political pessimism (Nietzsche, Heidegger), see in general Habermas 1987 [1985]; Wolin 2001; Wolin 2004. See also Björklund 2015.

120-35; Popper 1972: 1-31, 106-90). In fact, the procedure of actual science, as it historically has been performed, is inverse: *all scientific knowledge consists of hypothetical knowledge (relatively truthful)*; and the scientific mood and method consists of a constant discussion to improve the prevailing hypothetical claims to knowledge.¹⁴⁰ Thus, in his argument against Derrida, Skinner simply stands for the conventional view; the view that science is fundamentally a knowledge-seeking *discussion* about contingent and hypothetical propositions.¹⁴¹

If we take Skinner's view, it is possible for us to launch both descriptions and criticisms of *the thoughts and ideas of political actors as our objects of study* with a scientific attitude and ambition. It is thus possible, first, to launch (hypothetical) interpretations of the ideological thought-content of actors or authors, with the claim to produce hypothetical and relatively true pictures of their thoughts and imaginaries; using for example textual interpretation, interview, survey or quantitative content-analysis as our method. But it is also possible, secondly, to engage in idea-criticism of the same thoughts regarding semantic clarity, empirical validity, logical coherence and normative or moral validity. Of course, these attempts of ours must be conducted from a *transparently stated and rationally argued point of view*. We thus do not start out with the ambition of reaching absolute truth (following Popper and Bunge). Instead we are aware of the inescapable relativism that our own theoretical perspectives and conceptual worlds imply, as proposed already by Max Weber in his essay on 'objectivity' in the social sciences (1949 [1904]: 50-112) or stated in more developed form by Gunnar Myrdal in his impressive works *An American Dilemma* (1996 [1944], Vol 2: 1035-70) and *Asian Drama* (1968, Vol. 1: 49-70).¹⁴² Thus, our ambition is rather modest, that of 'best available (hypothetical) knowledge' or 'best possible methodological efforts'; being aware of the perspectival relativity, the theory-laden conceptualizations, the possible incompleteness of

140 For this general view, see Törnebohm 1973 and 1979. See also Karl Popper's or Mario Bunge's views of 'relative truth' or 'verisimilitude' in 'hypothetical' or 'conjectural knowledge'; e.g. in Popper 1963: 215-250; Popper 1972: 106-205; Bunge 1998/1: 3-12; Bunge 1974: 81-132 (Treatise on Basic Philosophy, Vol. 2, Ch. 8 on 'Truth').

141 During my methodological education, as an undergraduate student in History, Economic History and Political Science 1968-1971, as well as later as a Ph.D. student in Political Science, I have never met anything other than this hypothetical and contingent view of scientific knowledge and scientific method. This overall picture of science, received from my training in empirical social science, was deepened and strengthened by my subsequent studies in the Philosophy and Theory of science, at Håkan Törnebohm's *Department of the Theory of Science (Avdelningen för vetenskapsteori)*, at Gothenburg University in 1971-1973, where Karl Popper, Thomas Kuhn, Imre Lakatos and Mario Bunge were intellectual heroes.

142 See also Gunnar Myrdal's earlier criticism of the seemingly 'objective' marginal theory in Economics, demonstrating the presence of individualist, liberal political philosophy and ideology in the basic assumptions and argument-structure of this theory; Myrdal, *The Political Element in the Development of Economic Theory* (1990 [1953] [1929]); Swed. orig. *Vetenskap och politik i nationalekonomi* (1972 [1929]).

the prevailing knowledge situation and our own knowledge-contribution; as well as the possible methodological weakness of our own endeavours. Being aware of these unavoidable shortcomings (in principle), and the fact that all knowledge is fallible (in principle), we still try to deliver (hypothetical) substantial pieces of knowledge, as truthful as possible (in principle), to the community of researchers and to the interested public. But we are also, by our mere method and attitude, contributing to the fruitful – though always threatened – culture of reasoned argument in the public debate.¹⁴³ This is our double-sided (although never-ending) contribution to what Robert Dahl called ‘the enlightened understanding’ in a democracy, or what Herbert Tingsten called ‘the rationalization of the political debate’.

14. THE NECESSARY DISTINCTION BETWEEN LANGUAGE LEVELS: ANALYTICAL LANGUAGE AND OBJECT LANGUAGE

The concept of ‘language-levels’ is fundamental and important for all analytical purposes in the humanities and the social sciences; and the general scientific attitude. It is an invention of Bertrand Russell, as it seems, in his Introduction to Ludwig Wittgenstein’s *Tractatus Logico-Philosophicus*. Russell states that for every language with a specific structure there may occur ‘another language with a new structure’ which can be used when speaking of the first language. Thus, Russell conceives of a ‘hierarchy of languages that has no limit’ (Russell 1922: 23). Rudolph Carnap refines this conception and invents the concepts ‘metalanguage’ and ‘object language’, where the ‘object language’ is spoken of or analysed by the ‘metalanguage’ (Carnap 1958: 78–79). This distinction became especially important for analytical or linguistic philosophy, when *the object* of philosophical analysis was regarded as thought and language (no longer reality as such, which was left to the factual sciences to explore); either the languages of science or those of ordinary life.¹⁴⁴

But the distinction between ‘metalanguage’ and ‘object language’ is not only possible to use in analytical philosophy. For Mario Bunge it is a basic tenet of the scientific approach as such and for scientific (that is, theoretical) language.¹⁴⁵ And in political science, Evert Vedung explicitly introduces this distinction as fundamental for the systematic ideational analysis of social and political messages. He speaks of the ‘analytical language’ of the researcher, which is a metalanguage, and terms the social and political language under investigation the ‘object language’ (Vedung 1982: 60–62). My proposed general

143 See Tingsten 1941; Popper 1945, 1963; Meehan 1981; Vedung 1982; Albert 1985 [1968]; Nussbaum 2010.

144 For this ‘linguistic turn’ of analytical philosophy, which we already met in a long foot-note above, see e.g. Wedberg 1984 [1966]: 33–36; see also Bergman 1992 [1953]: 63–9; Ayer 1976 [1973]: 44–51.

145 In his *Philosophy of Science* (1998) [1967] Mario Bunge states: ‘The language we talk about is the *object language*; what we say about it we say in a *metalanguage*’ (Bunge 1998 [1967], Vol. One: 53).

theory here – following Vedung – is situated on the language-level of ‘analytical language’, the language of research. This language-level is distinct, as a ‘meta-language’, from the *language of the research object* which is to be investigated and analyzed; that is, the ‘object language’, which is the ‘ordinary’ language of everyday social and political life.

In the actual and practical humanities and social sciences, the notion of language-levels is well known, both in theory and in practice; without, however, always using the exact terminology of Carnap or Vedung. The distinction between the (analytical) language of research and the (ordinary) language of the research object seems to be especially important and developed in political science; perhaps due to the obvious linguistic character of its research object, and the varying political meanings and vocabularies met in the varying linguistic source material of this discipline.¹⁴⁶ In their paradigm-setting work of 1950, Harold Lasswell and Abraham Kaplan points to the important difference between ‘the symbols used in the political process’, and ‘the symbols used in inquiry’ (Lasswell and Kaplan 1950: xix). And the more traditional political theorist Carl J. Friedrich spells out the same distinction, between the words of ‘common speech’ and the terms used in ‘political analysis’ (Friedrich 1963: 3). Moving outside political science this distinction is also self-evident in the disciplinary traditions of history and sociology, at least in practical methodological use.¹⁴⁷ The sociologist, Hans Zetterberg, distinguishes between ‘sociological terminology’ and ‘everyday language’ (Zetterberg 1962: 49). In a similar way the sociologist Anthony Giddens suggests the basic notion of ‘the double hermeneutic’. On the one hand, the acting and language-using ordinary people, using their ordinary language in their everyday life and interpreting the meanings of others. On the other hand, the researcher, using her analytical language, interpreting the meanings and interpretations made by ordinary people as her object of research (Giddens 1984: 284-85).¹⁴⁸ The historian, Robert F. Berkhofer, talks of the ‘point of view of the actor’ as distinct from ‘the point of view of the observer’ (Berkhofer 1969: 67-69). If we move to the history of ideas and learning, the historian Michael Foucault speaks of the importance of a correct ‘description’ (by the researcher) of ‘the ensemble of statements’ which make up

146 See e.g. Lasswell and Kaplan 1950: xi, xix; Campbell, Converse, Miller and Stokes 1960: 12-17, 39-41; Lane 1962: 1-11; Friedrich 1963: 2-3; Gregor 2003 [1971]: 1-15; Vedung 1982 [1977]: 60-62; Carlsnaes 1986: 15-23; Sartori 2009: 97-150 (a piece originally written in 1984); Müller 2011: 1-6; the examples are legion.

147 See e.g. Weber 1949 [1904]: 49-112, or pp. 39-47 [1905]; Zetterberg 1962: 47-73; Berkhofer 1969: 69; Foucault 2002 [1972]: 119-132; Skinner 2002: Ch. 3. Skinner is discussing another methodological aspect, but this basic distinction between analytical language and political language is present as an underlying assumption in his presentation. See the same analytical distinction which is vibrating between the lines of Vedung 1982: 13-28, Swed. orig. 1977: 16-17, but not expressly spelled out.

148 Giddens, though, does not use, or seems unacquainted with, the concept of ‘language levels’. Nor does he use the terms ‘analytical language’ and ‘ordinary language’, which in my opinion would have strengthened his case of the ‘double hermeneutics’.

the research object, in this case the statements of a scientific field or a scientific 'discursive formation'. Unpacking Foucault's formulation, we notice that the 'descriptions' of the researcher are on a higher language-level; they *are about*, supposed correctly to describe, the thought-content of the 'statements' which make up the ensemble of statements, the 'discursive formation', as the research object (Foucault 2002 [1972]: 119-132.) And in the discipline *Theory of Science*, the Swedish philosopher and physicist Håkan Törnebohm defines his research programme as 'studies of studies' or 'inquiries into inquiring systems', playing with words to indicate the different language levels involved (Törnebohm 1973; 1979; 1983).

We saw above that the source material of the humanities and the social sciences is mostly *linguistic*. We also saw that the methodological use of this broad array of source material thus rests on the meta-methodological assumption of the *general possibility of interpretation and understanding* of the meaningful and intentional language-use of social and political actors.¹⁴⁹ Consequently, all empirical investigations in the humanities and the social sciences – whether quantitative or qualitative¹⁵⁰ – require *interpretation* as a basic meta-method.¹⁵¹ However, the distinction between *analytical language* and *object language* is subtle. Sometimes this distinction is difficult to observe and uphold. The difference is namely *analytical*, not substantial or verbal. This might blur the distinction, as such, and thus also the process of interpretation. In fact, the same words can be used on both sides of the dividing line. For example, the words 'privatization', 'domestic violence', 'xenophobia' or 'inequality' may occur in actual political discourse or debate 'out there', inside the research object. The same words, though, can at the same time be used by the researcher in her descriptions and analyses of the same discourse or debate.¹⁵² On the other hand, there are many occasions where the terms and concepts in the analytical language of research are clearly different from ordinary language, as in 'party-identification', 'status-scale', 'intersectionality', 'secession' or 'second wave feminism'.

One can say that the construction and upholding of the dividing line between the analytical language of research and the ordinary language of social and political actors (the object of research) establishes the cultural or social scientific enterprise as such; as 'a specific style of thinking and acting',

149 See e.g. Naess 1966: 9-36.

150 For quantitative, respectively, qualitative content-analysis, see Esaiasson, Gilljam, Oscarsson and Wängnerud 2004: 219-252 (Ch. 11-12); Boréus and Bergström eds. 2017: Ch. 2 and 4.

151 For interpretation as a scientific method, see e.g. Hirsh 1967: 169-217; Ricoeur 1981: 145-181; Vedung 1982: 99-122 (Swed. Orig. 1977: 59-112; Skinner 2002: 27-127).

152 At the same time the language of media and everyday communication is becoming more and more imbued with scientific or quasi-scientific concepts and parlance; the arrows of terminological influence between scientific and ordinary language go in both directions.

to use the words of Mario Bunge (Bunge 1998, Vol One, p. 3). Without the distinction between analytical language and object language – and its application in methodological usage – our cultural and social disciplines and research programmes simply would not exist as scientific enterprises. To this end, in this essay, I try to use a consequent *double-speak*. From the very first page I have used different terms to signify the fairly similar concepts on either side of the dividing line.¹⁵³ When I speak of ‘words’ in ordinary language I speak of ‘terms’ in analytical language; the word ‘debate’ in social and political language is ‘discussion’ in the language of research; ‘vocabulary’ and ‘thought’ in ordinary language is ‘terminology’ and ‘thinking’ in the language of research; political actors are said to have a ‘perception of the meaning’ of a message, while researchers have an ‘interpretation of the thought-content’ of the same message; last in this series of examples is ‘the meaning of the words’ in social and political language compared to ‘the conceptual content of the terms’ in analytical language. This may seem like snobbery or something quite unnecessary, and I admit that the different terms chosen on either side of the dividing line are largely synonymous; although they differ stylistically as ‘low’ respectively ‘high’ style. My reason is to install an immediate sense of the two, basic language-levels in the attentive reader’s reading process already from the start.¹⁵⁴

There is also a critical edge in my position. Post-modernist philosophy and post-structuralist language theory, being part of ‘continental’ philosophy, is based on a denial of the concept of language-levels.¹⁵⁵ More specifically the distinction between analytical language (as a tool of research) and object language (as an object of research) is ignored or erased. Jacques Derrida, for example, holds that there are no qualitative differences between literature, poetry, philosophy or science, since they all, in the last instance, are regarded as instances of the same ‘writing’; thus, rhetoric is regarded as primary to logic or truthfulness. This position implies that the semantical and syntactical characteristics of ordinary language, fruitfully investigated by the later Ludwig Wittgenstein or John Austin, are regarded as characteristics also of the language used in science or philosophy. This position has been heavily criticised by Jürgen Habermas in his *The Philosophical ‘Discourse of Modernity* (see Habermas 1987 [1985]: 185–210). This ignoring or denying of language-levels in post-modernism and post-structuralism is thus fundamental for their dismissal of the specificity of

153 Riding on the ambiguity of terms is in fact a common, sly and efficient propaganda technique; so, I had better reveal my rhetorical trick here, and twist it into a pedagogical advantage.

154 The sense of snobbery emerges especially when you see all these coupled words manifestly assembled on the same spot, as above. But I am pretty sure that the reader has not even noticed that I already have been using this double-speak from the first page of my text and up to now. Hence the alleged ‘snobbery’ perhaps was not so disturbingly snobbish after all!

155 Perhaps this is due to its connections to ‘continental philosophy’, as to hermeneutical (Dilthey), phenomenological (Husserl) or existentialist (Heidegger) social philosophy.

the scientific approach. Science is ‘just another discourse’ the saying goes. I will answer: ‘Exactly! *Another* kind of discourse!’ and then state the following.

The qualitative distinctiveness of scientific discourse in relation to other ‘types of discourse’ is already presented in Charles Morris’ classic work *Sign, Language and Behavior* (1944), basic in the development of modern Semiotics. In this work the author distinguishes the Religious, the Political, the Fictive, the Poetic, the Scientific ‘types of discourse’ from each other.¹⁵⁶ For philosopher of science, Mario Bunge, science is identified as distinct (in principle) from ordinary knowledge and consequently also distinct (in principle) from ordinary language (Bunge 1998: 3–6, 52–60). The specificity of scientific language, in my opinion (following Morris and Bunge), consists of mainly three aspects: Firstly, it is situated on a specific language level; directly or indirectly it always *is about* (trying to depict or describe) some (hypothesized) factual object or phenomenon, which even may be ideas or cultural forms as in the cultural or social sciences. Secondly, scientific language is artificial and not natural, which really makes it distinct from ordinary language; it consists of concepts, the meanings of which are stipulated in explicit, formal definitions as parts of artificial, abstract conceptual systems – theories. Thirdly the concepts derive their connotative (intensional) meaning or from their place in the theoretical system; either distinguished by their distinctions to siblings and cousins (as ‘liberalism’ to ‘conservatism’ or ‘socialism’) or by being distinguished upwards in the system (as being a sub-class of a larger class, as ‘liberalism’ to ‘political ideologies’) or being distinguished downwards (having sub-classes of their own, as ‘liberalism’ to ‘right-wing liberalism’ or ‘left-wing liberalism’), and so on.¹⁵⁷

However, the distinction between analytical language and ordinary language does not mean that all language in actual scientific works is completely different from or alien to ordinary language. On the contrary, good scientific language-use relies on and uses the vocabulary and phraseology of clear and educated ordinary language as far as possible.¹⁵⁸ But in a scientific discourse *a few specific analytical or theoretical terms and concepts* are still a necessary precondition for scientific-ness, and make up the backbone or the nervous system of *the theoretical or analytical meaning* of a scientific text.¹⁵⁹ Or in

156 Morris proposes an analytical 4 x 4 table with a total of 16 basic ‘types of discourse’ (Morris 1944: 121–52).

157 See e.g. Mario Bunge 1998: Ch. 1–2, especially the mentioned pages 3–6, 52–60. See also Nancy J. Nersessian 2008: Ch. 1.

158 This was a rule and an aesthetic canon, constantly preached by my methodology teachers of my student years in History and Political Science in Uppsala. This rule was upheld as an ethos of scholarship connected to the ‘enlightening’ mission of the cultural and social sciences to contribute to ‘the rationalization of the political debate’, mentioned above. As I see it, there exists a stylistically beautiful tradition of the humanities in Scandinavia, using educated ordinary language to a large and refined degree; see e.g. Hessler 1964 as but one, but especially prominent, example.

159 ‘Theories are the nervous system of science’, Mario Bunge states (Bunge 1998, Vol One: 434).

the words of philosopher of science Mario Bunge: ‘No piece of science can dispense with ordinary language but none can do without a language of its own’ (Bunge 1998, Vol. One, p. 52). Furthermore, the most important of these few specific terms are directly involved in, or fetched from, linguistically specified theories, models or conceptual schemes.¹⁶⁰ All scientific efforts, even the closest empirical investigation, are by necessity ‘theoretical’ in this semantic and linguistic aspect; relying on at least some specifically and theoretically defined, central concepts.¹⁶¹

The *general theory of ideological content* suggested here is of course intended as a case of analytical language, made up of theoretical concepts and propositions; defined by their place in a theoretical system. The proposed general theory, and its ingredient analytical concepts, are: 1) anchored in the action *theory* of society; 2) consists of a formalized *theoretical model*, the VDP-triad; and 3) a two-level *analytical scheme*.¹⁶² The analytical scheme is based on the VDP-triad in a double appearance, a) on the fundamental (philosophical) level and b) on the operative (practical) level of action-guiding thought. This theoretical package should be used as a heuristic and analytical frame; in the first place suggesting *aspects to look for* in the reality of communication and language ‘out there’. In this way it is intended to be the starting-point for descriptions, interpretations and criticisms, as well as classificatory or explanatory analyses in the study of *ideological thought-content* as this is found in both official (formal) and colloquial (informal) corners of social and political life.

Excursus: A comment on hermeneutics

In the phenomenological and hermeneutic traditions, though, the whole point is to ignore the notion of language-levels and start the hermeneutical circle of understanding *from within* the language of the research object in order *not to miss important* parts or aspects of ‘the point of view of the actor’. This

160 Bunge continues: ‘Every science builds an *artificial language* of its own that includes signs borrowed from ordinary language but is characterized by signs and sign combinations introduced along with the peculiar ideas of that science’ (Bunge 1998 [1967], Vol I: 52).

161 The Swedish Theorist of Science, Håkan Törnebohm, in the very condensed and rich book *Studier av kunskapsutveckling* (1983) (Eng. *Studies in the Development of knowledge*) includes a theoretical language (L) among the five basic factors of a scientific paradigm. This language in turn consists of concepts and grammar from a natural language (N), together with formally stipulated concepts (F) and some mathematical terms and procedures (M). The language (L) usually also includes a specific control language (K) to deliver and discuss criteria of methodological choice, empirical support or refutation, and theoretical thickness and fruitfulness (Törnebohm 1983: 7-17). I think the reader can easily comprehend this view of what a scientific language consists of, and check it against her own practical methodological training, or against the language-use in exemplary studies of her own discipline, not to mention the language in her own scientific texts.

162 For the distinction between theory, theoretical model and analytical scheme, to be somewhat fastidious, see Bunge (1998, Vol 1: 380-389). See also James Gregor, *Metascience and Politics* (2003 [1971]: 119-197); or regarding classificatory schemes, see e.g. Sartori (2009: 97-150).

methodical procedure is gentle, respectful and preliminarily fruitful; an indispensable part of any empirical investigation of thought-content of *object-languages* in the cultural and social sciences. But this *understanding from within* of the object language is not enough; it brings about only a limited understanding, however contextualized it may be. Thus, the researcher must jump over the discursive fence of the object language – a virtual *salto mortale*. In my opinion, the more unpolished and disrespectful (!) manners of scientific analysis *from the outside* are indispensable. This *analysis from without* uses an *external* analytical language with a comparative, alien analytical frame, or an external classificatory scheme. This is the only way, as I see it, to widen the horizon of the analysis and get a perspective from without on the thought-content of an actor or a text. Such an external frame may be very simple, as in the use of a dichotomous conceptual scheme or a four-field table. It can also be more elaborated, as in the use of a comprehensive classificatory theory or an analytical model.¹⁶³ Personally, I really appreciate diving into hermeneutical textual-intertextual-contextual interpretations of meanings and intentions; it is my methodological mother's milk from my student years in source-critical empirical history and idea-analytical political science at Uppsala University of the late 1960s. But *hermeneutics from within*, however contextual and elaborated, is not enough for a *comprehensive understanding*, that is, a both comparative and classificatory understanding, of social and political ideas. This is especially obvious in the study of political thought and language. The comprehensive *political understanding* of the thought-content of some source material, anecdotally or commonly assumed to be, for example, 'neo-liberal', 'conservative' or 'right-wing populist' is impossible to carry through until the thought-content is systematically compared with some other political ideas, or inserted in a comparative, classificatory scheme. As we remember, all definitional meanings of analytical concepts appear in the distinctions from other concepts. To take another example, the political meaning of some text pretending to be 'Feminist' is impossible to interpret and classify unless compared with, at least, 'Socialist Feminism', 'Liberal Feminism' or 'Radical Feminism'; and in these latter of days, perhaps also 'conservative', 'Christian', 'Hindu' or 'Islamist feminism'.¹⁶⁴ All this illustrates the importance of a comparative and classificatory approach *from without* and, fundamentally, the need of an over-arching, *general theory* and a general or neutrally distanced *analytical scheme*.

* * *

(Part II follows in *Statsvetenskaplig tidskrift* 2018: 3.)

163 On the distinction between theory and model, see Bunge 1998, Vol. One: 380-89

164 See the mini-analysis of Women's Equality Party (WE) in Britain, in Lindberg 2017.

References

- Abercombie, Nicholas, Hill, Stephen & Turner, Bryan S. (eds.) (1980) *The Dominant Ideology Thesis*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- (eds.) (1990) *Dominant Ideologies*. London: Unwin Hyman.
- Adams, Ian (1989) *The Logic of Political Belief. A Philosophical Analysis of Ideology*. Savage, Maryland: Barnes & Noble Books.
- Adams, Ian (2001) [1993] *Political Ideology today*. 2nd edn. Manchester: Manchester University Press. (1st edn. 1993.)
- Alba-Juez, Laura (2009) *Perspectives on Discourse Analysis. Theory and Practice*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Albert, Hans (1985) [1968] *Treatise on Critical Reason*. Princeton N.J: Princeton University Press. (Germ. orig. 1968.)
- (1994) *Kritik der reinen Hermeneutik. Der Antirealismus und das Problem des Verstehens*. Tübingen: Mohr Siebeck. (Die Einheit der Gesellschaftswissenschaften 85.)
- Alexander, Jeffrey (1982–1983) *Theoretical Logic in Sociology. Vol. 1–4*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- (1988) *Actions and its Environments. Toward a New Synthesis*. New York: Columbia University Press.
- Almond, Gabriel (1990) *A Discipline Divided. Schools and Sects in Political Science*. Newbury Park, London and New Dehli: Sage.
- & Verba, Sidney (1965) [1963] *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Second edition. Boston: Little, Brown and Company. (1st edn. 1963.)
- Althusser, Louis (1971) [1970] 'Ideology and ideological State Apparatuses' in Althusser, Louis (1971) *On ideology*. London: Verso, pp. 1–60. (Fr. orig. 1970.)
- Althusser, Louis (2014) *On the Reproduction of Capitalism. Ideology and Ideological State Apparatuses*. London and New York: Verso. (Fr. orig. 1995.)
- Anderson, Perry (1976) *Considerations of Western Marxism*. London: Verso.
- Anscombe, Elisabeth (1957) *Intention*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Apter, David E. (ed.) (1964) *Ideology and discontent*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Archer, Margaret (1995) *Realist Social theory. The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2000) *Being Human. The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arnold, N. Scott (1990) *Marx's Radical Critique of Capitalist Society: A Reconstruction and Critique*. Oxford: Oxford University Press.
- Audi, R. (2001) *The Architecture of Reason. The Structure and Substance of Rationality*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Ayer, A.J. (1976) *The Central Questions of Philosophy*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bachrach, Peter & Baratz, Morton S. (1970) *Power and Poverty. Theory and Practice*. New York: Oxford University Press.
- Badersten (2006) *Normativ metod. Att studera det önskvärda* (Normative Method. To Study the Desirable). Lund: Studentlitteratur.

- Bal, Zelal (2014) *Pro-kurdiska motståndsstrategier i Turkiet. En diskursiv analys* (Pro-Kurdish Strategies of Resistance in Turkey. A Discourse Analysis). Örebro universitet. (Örebro Studies in Political Science 48.)
- Ball, Terence & Dagger, Richard (2011) *Political Ideologies and the Democratic Ideal*. Eighth Edition. Boston: Longman. (1st edn. 1991).
- Beckman, Ludvig (2005) *Grundbok i idéanalys* (Handbook in Idea-analysis). Stockholm: Santérus.
- Beechey, Veronica & Donald, James (1985) *Subjectivity and Social Relations*. Milton Keynes: Open University Press.
- Bentley, Arthur (1967) [1908] *The Process of Government*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. (1st edn. 1908.)
- Bergman, Gustav (1992) [1953] 'Logical Positivism, Language, and the Reconstruction of Metaphysics' in Rorty, Richard M. (ed.) (1992) [1967] *The Linguistic Turn. Essays in Philosophical Method*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012) *Textens mening och makt* (The Meaning and Power of the Text). Lund: Studentlitteratur ch. 4.
- Berkhofer, Robert F. Jr (1969) *A Behavioral Approach to Historical Analysis*. New York: The Free Press.
- Berman, Sheri (1998) *The social Democratic Moment. Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- (2006) *The Primacy of Politics. Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bernstein, Eduard (1961 [1899]) *Evolutionary Socialism. A Criticism and Affirmation*. New York: Schocken Books. (Orig. Germ. title *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*).
- Berntsson, Lennart (1975) *Politiska partier och sociala klasser* [Political Parties and Social Classes]. Lund: Bo Cavefors bokförlag.
- Bhaskar, Roy (1975) *A Realist Theory of Science*. Sussex: Harvester Press.
- (1979) *The Possibility of Naturalism. A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. Brighton: Harvester Press.
- (1986) *Scientific Realism and Human Emancipation*. London: Verso.
- Billig, Michael (1996) *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Birner, Betty J. (2013) *Introduction to Pragmatics*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Björklund, Stefan (1970) *Politisk teori* (Political Theory). 2d edn. Stockholm: Aldus/Bonniers. (1st edn. 1968.)
- (1991) *Forskningsanknytning som disputation* (Research-connection as Disputation). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- (2015) *Det redbara samtalet. Locke och Popper mot Heidegger* (The Upright Dialogue. Locke and Popper against Heidegger). Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Black, Max (1995) [1934] 'Introduction' to Carnap, Rudolf (1995) [1934] *The Unity of Science*. Bristol: Thoemmes Press.
- (ed.) (1961) *The Social Theories of Talcott Parsons*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Blackburn Robin, ed. (1972) *Ideology in the Social Sciences. Readings in Critical Social Theory*. Fontana/Collins: 1972.

- Blondel, Jean (2006) 'About Institutions, mainly, but not restrictively, political' in Rhodes, R.A:W., Binder, Sarah & Rockman, Bert A. *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Bocock, Robert & Thompson, Kenneth (eds.) (1985) *Religion and Ideology*. Manchester: Manchester University Press in association with the Open University.
- Boman, Ylva (2002) *Utbildningspolitik i det andra moderna. Om skolans normativa villkor*. (Education policy in the second modern. On the normative preconditions of the school system). Örebro. (Örebro Studies in Education 4).
- Boréus, Kristina (2017a) 'Content Analysis' in Boréus, Kristina & Bergström Göran (eds.) (2017) *Analyzing Text and Discourse. Eight Approaches for the Social Sciences*. London, New Delhi and New York: Sage, Ch.2.
- Boréus, Kristina (2017b) 'Argumentative Analysis' in Boréus, Kristina & Bergström Göran (eds.) (2017) *Analyzing Text and Discourse. Eight Approaches for the Social Sciences*. London, New Delhi and New York: Sage, Ch. 3.
- Boréus, Kristina & Bergström Göran (eds.) (2017) *Analyzing Text and Discourse. Eight Approaches for the Social Sciences*. London, New Delhi and New York: Sage.
- Bourdieu, Pierre (1977) [1972] *Outline of a Theory of Praxis*. Cambridge: Cambridge University Press. (Fr. orig. 1972.)
- (1990) [1980] *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press. (Fr. orig. 1980.)
 - (1991) [1982] *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press. (Fr. orig. 1982.)
 - (2001) [1998] *Masculine Domination*. Stanford, Calif.: Stanford University Press. (Fr. orig.1998.)
- Bracher, Karl Dietrich (1984) *The Age of Ideologies. A History of Political Thought in the Twentieth Century*. New York: St Martin's Press. (Germ. orig.1982.)
- Brady, Henry & Collier, David (eds.) (2010) *Rethinking Social Inquiry. Diverse Tools, Shared Standards*. 2nd. edn. London, Boulder, New York, Toronto, Plymouth UK: Rowman and Littlefield Publishers Inc.
- Brecht, Arnold (1959) *Political theory, The Foundations of Twentieth Century Political Thought*. Princeton: Princeton University Press.
- Brekke, Torkel (2012) *Fundamentalism. Prophecy and Protest in an Age of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bronner, Stephen Eric (ed.) (1997) *Twentieth Century Political Theory. A Reader*. London: Routledge.
- Bunge, Mario (1959) *Metascientific Queries*. Springfield Ill.: Charles E. Thomas Publisher.
- (1962) *Intuition and Science*. Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall Inc.
 - (1973) *Method, Model and Matter*. Dordrecht and Boston: D. Reidel Publishing Company.
 - (1974) *Treatise on Basic Philosophy. Volume 2. Semantics II: Interpretation and Truth*. Dordrecht and Boston: D. Reidel Publishing Company.
 - (1983) *Treatise on Basic Philosophy. Volume 6. Understanding the World*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
 - (1989) *Treatise on Basic Philosophy. Volume 8. Ethics: The Good and the Right*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
 - (1998) [1967] *Philosophy of Science. Vol. 1-2*. Second revised edition. London and New Brunswick: Transactions Publishers. (1st ed. 1967 titled *Scientific Research*, Vol. 1-2. New York: Springer Verlag.)

- (ed.) (1999) [1964] *Critical Approaches to Science and Philosophy*. Second Edition. London and New Brunswick: Transactions Publishers. (1st edn. 1964. New York: The Free Press.)
- Burman, Anders, & Lettevall, Rebecka (eds.) *Tysk idealism. (German Idealism.)*. Stockholm: AxIBooks.
- Carlsnaes, Walter (1981) *The Concept of Ideology and Political Analysis*. Westport, Cnt.: Greenwood Press.
- (1986) *Ideology and Foreign Policy. Problems of Comparative Conceptualization*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- (1992) ‘The Agency-Structure Problem in Foreign Policy analysis’, *International Studies Quarterly*, no 36: 245-70.
- Carnap, Rudolf (1958) [1954] *Introduction to Symbolic Logic and its Applications*. New York: Cover Publications. (Germ. orig. 1954.)
- (1995) [1934] *The Unity of Science*. Bristol: Thoemmes Press. (1st Eng. transl. 1934. Germ. orig. as ‘Die Physikalische Sprache als Universalsprache der Wissenschaft’ in *Erkenntnis*, Vol. II, 1932.)
- Chakotin, Serge (1939) *The Rape of the Masses. The Psychology of Totalitarian Political Propaganda*. London: The Labour Book Service.
- Chilton, Paquil (2004) *Analysing Political Discourse. Theory and Practise*. London and New York: Routledge.
- Clark, Herbert H. (1996) *Using Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collier David & Gerring, John (eds.) (2009) *Concepts and Methods in Social Science. The Tradition from Giovanni Sartori*. London: Routledge.
- Crowley, Sharon & Hawhee, Debra (1999) *Ancient Rhetorics for Contemporary Students*. 2nd edn. Boston: Allyn and Bacon. (1st edn, 1993.)
- Dahl, Robert (1963) [1961] ‘The Behavioral Approach in Political Science. Epitaph for a Monument to a Successful Protest’ in Polsby, Nelson W., Dentler, Robert A. & Smith, Paul A. (eds.) *Politics and Social Life. An Introduction to Political Behavior*. Boston: Houghton Mifflin Company. (Orig. in *American Political Science Review*, Vol 55, December, 1961: 763-772.)
- (1971) *Polyarchy. Participation and Opposition*. New Haven and London: Yale University Press.
- (1984) [1963] *Modern Political Analysis*. Fourth edition. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. (1st edn 1963.)
- (1989) *Democracy and its antagonists*. New Haven and London: Yale University Press.
- (1998) *On Democracy*. New Haven and London: Yale University Press.
- (2003) *How Democratic Is the American Constitution?* Second edition. Yale: Yale University Press. (1st edn. 2002.)
- Dahlkvist, Mats (1975) *Staten, socialdemokratin och socialismen* [The State, Social Democracy and Socialism]. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- (1982) *Staten som problem* [The State as a Problem]. Lund: Arkiv.
- Dahlkvist, Mats & Strandberg, Urban (1999) ”Kommunal självstyrelse som maktspridningsprojekt? Den svenska statstraditionen och den lokala politiska styrelsen” (”Local self-government as a power-dispersing project. The Swedish state-tradition and local political governance”) in *Maktodelning* (Separation of Powers). Stockholm: Statens offentliga utredningar. (Demokratiutredningen. Forskarvolym1; SOU 1999:76.)

- Dahrendorf, Ralph (1967) 'Out of Utopia. Toward a Reorientation of Sociological Analysis' in Demerath, N.J. III & Peterson, Richard A. (eds.) (1967) *System, Change and Conflict. A Reader on Contemporary Sociological theory and the Debate over Functionalism*. New York: The Free Press, pp. 465-480.
- Demerath, N.J. & Peterson, Richard A. (eds.) (1967) *System, Change and Conflict. A Reader on Contemporary Sociological theory and the Debate over Functionalism*. New York: The Free Press.
- Derrida, Jacques (1976) [1967] *Of Grammatology*. Baltimore Maryland: Joh Hopkins University Press. (French orig. 1967.)
- Dacey, A.V. (1926) *Law and Public Opinion*. London: MacMillan and Co..
- Diefenbach, T. (2009) 'New public management in public sector organizations: the dark sides of managerialistic "enlightenment"'. *Public administration*, 87(4): 892-909.
- Donald, James & Hall, Stuart (eds.) (1986) *Politics and Ideology*. Milton Keyes: Open University Press.
- Dugin, Alexander (2012) *The Fourth Political Theory*. Arktos Media Ltd.
- (2014a) *Martin Heidegger. The Philosophy of another Beginning*. Washington Summit Publishers.
 - (2014b) *The Eurasian Mission. An Introduction to Neo-Eurasianism*. Arktos Media Ltd.
- Duverger, Maurice (1966) *The Idea of Politics. The Uses of Power in Society*. London: Methuen & Company.
- Easton, David (1953) *The Political System. An Inquiry into the State of Political Science*. New York: Alfred E. Knopf.
- (1965a) *A Framework of Political Analysis*. Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall.
 - (1965b) *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
 - (1971) 'Continuities in Political Analysis: Behavioralism and Post-Behavioralism' in Easton, David (1971) *The Political System. An Inquiry into the State of Political Science*. (2nd edn.) Chicago and London: Chicago University Press, pp. 349-78.
 - (1990) *The Analysis of Political Structure*. New York and London: Routledge.
 - (1991), 'Political science in the United States, past and present' in Easton, David, Gunnell, John G. & Graziano, Luigi *The Development of Political Science. A Comparative Survey*. London and New York: Routledge.
- Easton, David, Dennis, Jack & Easton, Sylvia (1969) *Children in the Political System. Origins of Political Legitimacy*. New York: MacGraw-Hill Book Company.
- Edelman, Murray (1977) *Political Language. Words that succeed and Policies that Fail*. New York, San Fransisco, London: The Academic Press.
- (1985) [1964] *The Symbolic Uses of Politics*. 2nd edn. Urbana and Chicago: University of Illinois Press. (1st edn. 1964.)
 - (2001) *The Politics of Misinformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elder-Vass, Dave (2010) *The Causal Power of Social Structures. Emergence, Structure and Agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ellis, Richard J. (1998) *The Dark Side of the Left. Illiberal Egalitarianism in America*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas.
- Enfield, N.J. & Levinson, Stephen C. (eds.) (2006) *Roots of Human Sociality. Culture, Cognition and Interaction*. Oxford, New York: Berg.

- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henric & Wägnerud, Lena (2004) *Metodpraktikan* [The Method Manual]. 2nd ed. Stockholm: Norstedts Juridik AB. (1st edn. 2002.)
- Esposito, John L. (2011) *Islam. The Straight Path*. 4th edn. New York: Oxford University Press.
- Evans, Vyvyan (2009) *How Words Mean. Lexical concepts, Cognitive Models and Meaning Construction*. Oxford: Oxford University Press.
- (2014) *The Language Myth. Why language is not an Instinct*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - (2015) *The Crucible of Language. How Language and Mind Creates Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - & Green, Melanie (eds.) (2006) *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fairclough, Norman (1989) *Language and Power*. Essex: Pearson Education.
- (1994) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
 - (2001) [1989] *Language and Power*. Second edition. Essex: Pearson Education. (1st edn. 1989.)
 - (2010) [1995] *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Second, revised and widened, edition. London and New York: Routledge. (1st edn. 1995.)
 - (2015) [2001] [1989] *Language and Power*. Third edition. London: Routledge. (2d edn. 2001; 1st edn. 1989.)
 - Mulderrig, Jerry & Wodak, Ruth (2011) ‘Critical Discourse Analysis’ in van Dijk, Teun (ed.) (2011) *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Second edition. London: Sage.
- Fairclough, Isabela & Fairclough, Norman (2012) *Political Discourse Analysis. A Method for Advanced Students*. London and New York: Routledge.
- Farias, Victor (1989) *Heidegger and Nazism*. Philadelphia: Temple University Press.
- Finer, S.E. (1997) *The History of Government. From the Earliest Times. Vol. 1-III*. Oxford: Oxford University Press.
- Finnis, John (1998) *Aquinas. Moral, Political, and Legal Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Fischer, Frank (1995) *Evaluating Public Policy*. United States: Wadsworth Group, Thomson Learning.
- Flora, Peter & Heidenheimer, A.J. (eds.) (1981) *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Flyvbjerg, Bent (2001) *Making Social Science Matter. Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foucault, Michel (2002) [1972] [1969] *The Archaeology of Knowledge*. London and New York: Routledge. (1st Eng. Transl. 1972, Fr. orig. 1969.)
- (1977) [1975] *Discipline and Punishment. The Birth of the Prison*. Harmondsworth: Penguin Books. (Fr. orig. 1975.)
- Fowler, Roger (1991) *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. London and New York: Routledge.
- & Kress, Gunther (1979) ‘Critical Linguistics’ in Fowler, Roger, Hodge, Bob, Kress, Gunther & Threw, Tony (1979) *Language and Control*. London, Boston and Henley: Routledge and Kegan Paul, pp. 185- 213.

- Hodge, Bob, Kress, Gunther & Threw, Tony (1979) *Language and Control*. London, Boston and Henley: Routledge and Kegan Paul.
- Fredriksson, Gunnar (1982) *Det politiska språket* (The Political Language). Sixth enlarged edition. Stockholm: Tiden. (1st edn 1962.)
- Freeden, Michael (1996) *Ideology and Political theory*. Oxford: Oxford University Press.
- (2012) ‘The Morphological Analysis of Ideology’ in Freeden, Michael, Sargent, Lyman Tower & Stears, Marc (2012) *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 115-137.
- Friedrich, Carl Joachim (1963) *Man and his Government. An Empirical Theory of Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Fukuyama, Francis (1992) *The End of History and the Last Man*. New York: the Free Press.
- (2012) *The Origins of Political Order. From Prehuman Times to the French Revolution*. London: Profile Books.
- Gane, Mike & Johnson, Terry (1993) *Foucault's New Domains*. London and New Yrk: Routledge.
- Garfinkel, Harold (1984) *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press. (1st edn. 1967.)
- Gasché, Rodolphe (1986) *The Tain of the Mirror. Derrida and the Philosophy of Reflection*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Gauthier, David P. (1963) *Practical Reasoning. The Structure and Foundations of Prudential and Moral Arguments and their Exemplification in Discourse*. Oxford: Clarendon Press.
- Geertz, Clifford (1964) ‘Ideology as a Cultural System’, in Apter, David E. (ed.) *Ideology and Discontent*. New York: The Free Press of Glencoe, pp. 47-76.
- Giddens, Anthony (1981) *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. London: MacMillan Press.
- (1984) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- (1985) *The Nation-State and Violence. Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Cambridge: Polity Press.
- Gide, Charles & Rist, Charles (1909) *Histoire des Doctrines Economique. Depuis les Physiocrats Jusque'a nos Jours*. Paris. (Eng. transl. 1915, *The History of economic Doctrines. From the Physiocrats to our time*.)
- Goffman, Erving (1986) [1974] *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Gough, Ian (1979) *The Political Economy of the Welfare State*. London and Basingstoke: The Macmillan Press.
- Gregor, A. James (1968) *Contemporary Radical Ideologies. Totalitarian Thought in the Twentieth Century*. New York: Random House.
- (2000) *A Place in the Sun. Marxism and Fascism in China's Long Revolution*. Oxford: Westview Press.
- (2003) [1971] *Metascience and Politics. An Inquiry into the Conceptual Language of Political Science*. Second expanded edition. Transaction Publishers: New Brunswick and London. (1st edn. 1971) New York: The Free Press.
- (2005) *Mussolini's Intellectuals, Fascist Social and Political Thought*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

- (2006) *The Search for Neofascism. The use and abuse of Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gustavsson, Sverker (1971) *Debatten om forskningen och samhället [The Debate on Research and Society]*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Habermas, Jürgen (1972) [1968] *Knowledge and Human Interest*. London: Heineman. (Germ. Orig. 1968. Erkenntnis und Interesse. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.)
- (1979) [1976] *Communication and the Evolution of Society*, Boston: Beacon Press. (Germ. edn. 1976 titled *Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus*. Frankfurt a.M: Suhrkamp Verlag.)
- (1984) [1981] *The Theory of Communicative Action. Vol 1-2*. Cambridge: Polity Press. (Germ. 1st edn. 1981. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.)
- (1987) [1985] *The Philosophical Discourse of Modernity. Twelve Lectures*. Cambridge: Polity Press. (Germ. Orig. 1985.)
- (1988) [1982] *Postmetaphysical Thinking*. Cambridge: Polity Press. (Germ. orig. 1982.)
- (1989) [1962] *The Transformation of the Public Sphere: Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity Press. (Germ. 1st edn. 1962. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Neuwied und Berlin: Hermann Luchterhand Verlag. Swed. transl. *Borgerlig offentlighet*. Arkiv förlag 1984, Introduction by Mats Dahlkvist, later Lindberg.)
- Hacker, Andrew (1961) *Political Theory. Philosophy, Ideology, Science*. Toronto: Macmillan.
- (1967) ‘Sociology and Ideology’ in Demerath, N.J. III & Peterson, Richard A. (eds.) (1967) *System, Change and Conflict. A Reader on Contemporary Sociological theory and the Debate over Functionalism*. New York: The Free Press, pp. 481-498.
- Hall, Stuart (1985) ‘The Rediscovery of Ideology’ in Beechey, Veronica & Donald, James (1985) *Subjectivity and Social Relations*. Milton Keynes: Open University Press, pp. 23-55.
- Hampshire, Stuart (1959) *Thought and Action*. London: Chatto and Windus.
- Hampson, Norman (1968) *The Enlightenment. An Evaluation of its assumptions, attitudes and values*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Haug, Wolfgang (1987) *Critique of Commodity Aesthetics. Appearance, Sexuality and Advertising in Capitalist society*. Minneapolis: University of Minnesota Press. (Germ. orig. 1st edn.1971. *Kritik der Warenästhetik*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Hayek, Friedrich A. (1944) *The Road to Serfdom*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hedström, Peter (2005) *Dissecting the Social. On the Principles of Analytical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hermansson, Jörgen (1993) *Politik som intressekamp. Parlamentariskt beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige* (Politics as a Struggle of Interests. Parliamentary Decision-making and Organized Interests in Sweden). Stockholm: Norstedts juridik.
- (2003) *Politik på upplysningens grund. Den demokratiska reformismens möjligheter och problem* (Politics on the Foundations of the Enlightenment. The Possibilities and Problems of Democratic Reformism). Malmö: Liber.
- Hessler, Carl Arvid (1964) *Statskyrkodebatten [The Debate over the State and the Church]*. Stockholm, Göteborg, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Heywood, Andrew (2007) *Political Ideologies. An Introduction*. Fourth edition. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.

- Hirsch, E.D. Jr. (1967) *Validity in Interpretation*. New Haven and London: Yale University Press.
- Hobhouse, L.T. (1911) *Liberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hobsbawn, E.J. (1992) [1990] *Nations and Nationalism since 1789. Programme, Myth, Reality*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press. (1st edn 1990.)
- (2013) *Fractured Times. Culture and Society in the Twentieth Century*. London: Little, Brown.
- Hodge, Robert & Kress, Gunther (1993) [1979] *Language as Ideology*. Second revised and expanded edition. London and New York: Routledge.
- Hollander, Paul (1998 [1981]) *Political Pilgrims. Western Intellectuals in Search of the Good Society*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Hollis-Brusky, Amanda (2015) *Ideas with Consequences. The Federalist Society and the Conservative Counterrevolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Holloway, John & Piciotto, Sol (1978) *State and Capital. A Marxist Debate*. London: Edward Arnold.
- Holmström, Barry (1972) *Koreakriget i svensk debatt* [The Korea-war in Swedish Debate]. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Holmwood, John (1996) *Founding Sociology? Talcott Parsons and the Idea of General Theory*. London and New York: Longman.
- Hoover, Kenneth R. (2003) *Economics as Ideology. Keynes, Laski, Hayek and the Creation of Contemporary Politics*. Lanham, Ma.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Hook, Sidney (1950) *From Hegel to Marx. Studies in the Intellectual Development of Karl Marx*. New York: Columbia University Press.
- Huizinga, Johan (1924) *The Waning of the Middle Ages. A Study of the Forms of Life, Thought and Art in France and the Netherlands in the XIVth and the XVth centuries*. New York: Doubleday & Co.
- Hume, David (1978) [1740] *A Treatise of Human Nature*. Second revised and extended edition. Oxford: Oxford University Press.
- Inglehart, Ronald & Norris, Pippa (2003) *Rising Tide. Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald & Welzel, Christian (2005) *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Israel, Jonathan (2014) *Revolutionary Ideas. An Intellectual History of the French Revolution from 'The rights of Man' to Robespierre*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Janet, P. (1887) *Histoire de la Science Politique dans ses Rapports avec le Morale, Vol. 1-2*. Paris (3:e edn.)
- Jensen, Alexander S. (2007) *Theological Hermeneutics*. Canterbury: SCM Press.
- Johnson, Claidia (1988) *Jane Austen. Women, Politics and the Novel*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnston, Hank & Noakes, John A. (eds.) (2005) *Frames of Protest. Social Movements and the Framing Perspective*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Johnstone, Barbara (2008) *Discourse Analysis*. Second edition. Oxford: Blackwell Publishing.

- Judd, Tony (2010) *Ill Fares the Land. A Treatise on our Present Discontents*. London: Penguin Books.
- Jämte, Jan (2013) *Antirasimens många ansikten* (The many faces of anti-racism). Umeå: Umeå universitet. (Statsvetenskapliga institutionens skriftserie 2013/6.)
- Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage. (Danish orig. 1999; Swed. transl. Studentlitteratur, Lund, 1999.)
- Kautsky, K. (1901–1902) *Vörläufer des neueren Sozialismus, Bd I-IV*. [Fore-runners of modern Socialism.] Stuttgart: Dietz Verlag.
- Kavanagh, Dennis (1972) *Political Culture*. London and Basingstoke: The Macmillan Press.
- Kelley, Donald R. (1981) *The Beginning of Ideology. Consciousness and Society in the French Reformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kemeny, John G., Snell, J. Laurie & Thompson, Gerald L. (1966) *Introduction to Finite Mathematics*. Englewood Cliffs N.J.: Prentice Hall Inc.
- King, Gary, Keohane, Robert O. & Verba, Sidney (1994) *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Kleinberg, Stanley S. (1991) *The Necessity and Limitations of Rational Argument*. Oxford: Blackwells.
- Klemperer, Viktor (2000) [1947] *The Language of the Third Reich*. London: Bloomsbury. (Germ. orig. (1975) [1947] *LTI. Notizbuch eines Philologen*. Stuttgart: Reclam.) ('LTI' is an abbreviation of *Lingua Tertii Imperii*.)
- Klosko, George (2006) *The Development of Plato's Political theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Krasner, Stephen D. (1983) (ed.) *International regimes*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Köhler, Joachim (2000) *Wagner's Hitler. The Prophet and his Disciple*. Cambridge: Polity Press.
- Kuhn, Thomas (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: the University of Chicago Press.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Lakatos, Imre & Musgrave, Alan (eds.) (1970) *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lane, Robert E. (1959) *Political Life. Why and How People Get Involved in Politics*. New York: The Free Press.
- (1962) *Political Ideology. Why the American Common Man Believes What He Does*. New York: The Free Press.
- & Sears, David O. (1964) *Public Opinion*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Larrain, Jorge (1979) *The Concept of Ideology*. London: Hutchinson.
- Larsson, Reidar (1970) *Theories of Revolution. From Marx to the First Russian Revolution*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- (2006) [1976] *Politiska ideologier i vår tid* [Political Ideologies in our time]. Seventh edition. Lund: Studentlitteratur. (1st edn. 1976.)
- Lasswell, Harold (1927) *Propaganda Techniques in the World War*. New York: Peter Smith. (Reprint 2013 by Martino Publishing.)

- (1936) *Politics. Who Gets What, When, How*. New York: Whittlesey House.
- & Kaplan, Abraham (1950) *Power and Society. A Framework for Political Inquiry*. New Haven and London: Yale University Press.
- & Leites, Nathan (1949) *Language of Politics. Studies in Quantitative Semantics*. Cambridge Mass.: The M.I.T. Press.
- Layder, Derek (1994) *Understanding Social Theory*. London: Sage.
- Leites, Nathan (1951) *The Operational Code of the Politburo*. New York: McGraw-Hill. (Reprinted 1972 at Greenwood Press, Westport, Cnt.)
- Lemberg, Eugen (1974) *Ideologie und Gesellschaft. Eine theorie der Ideologischen Systeme, ihrer Struktur und Funktion*. Second edition. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Verlag W. Kohlhammer. (1st edn 1971.)
- Lenin, Vladimir, I. (1917/1965) *The State and the Revolution*. Peking: Foreign Language Press.
- Lepage, Henri (1982) [1978] *Tomorrow Capitalism*. London: Open Court Publishing Company. (Fr. orig. 1978, *Demain le Capitalisme*, Libraire Générale Française. Swed. transl. 1980, *I morgon kapitalism*, Ratio.)
- Letwin, Shirley Robin (1992) *The Anatomy of Thatcherism*. London: Fontana.
- Levine, Robert A. (1963) *The Arms Debate*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Levinson, Paul (2017) *Fake News in Real Context*. New York: Connected Editions.
- Levinson, Stephen C. (1983) *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lilla, Mark (2001) *The Reckless Mind. Intellectuals in Politics*. New York: The New York Review of Books.
- (2017) *The Once and Future Liberal. After Identity Politics*. New York: Harper Collins.
- Lewin, Leif (1967) *Planhushållningsdebatten*. Stockholm, Göteborg, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- (1988) *Ideology and Strategy. A Century of Swedish Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. (Swed. orig. 1st edn.1985; Swed. ext. and rev. sixth edn. 2017.)
- Lindberg, Mats (2013a) *Inledning till Kapitalet. Särtryck till sjätte upplagan av Karl Marx, Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Första boken. Kapitalets produktionsprocess*. (Introduction to Capital. Offprint from the sixth edition of Karl Marx' Capital. Critique of Political Economy. First Book. The Production Process of Capital). Lund: Arkiv Förlag. (Can be received in English version on request from arkiv@arkiv.nu or www.arkiv.nu.)
- (2013b) [1978] *Att studera Kapitalet. Första boken. Kommentar och studiehandledning* (Studying Capital. First Book. Commentary and guide). Second edition. Lund: Arkiv förlag. (1st edn. 1978 as Diss. Pol. Sc. Uppsala University; Lund: Bo Cavefors bokförlag.)
- (2017) 'Qualitative Analysis of Ideas and Ideological Content' in in Boréus, Kristina & Bergström Göran (eds.) (2017) *Analyzing Text and Discourse. Eight Approaches for the Social Sciences*. London, New Delhi and New York: Sage, Ch.4.
- Lindberg, Helen (2010) *Only Women Bleed? A Critical Reassessment of Comprehensive Feminist Social theory*. Örebro Studies in Political Science 24. Örebro: Örebro University.
- Lindblom, Charles E. (1977) *Politics and Markets. The World's Political-Economic Systems*. New York: Basic Books Inc. Publishers.
- Lippman, Walter (1946) [1922] *Public Opinion*. New York: Penguin Books.

- Lipset, Seymour Martin (1959) *Political Man*. Garden city: Doubleday.
- (1968) *Revolution and Counterrevolution. Change and Persistence in Social Structures*. London: Heineman.
- Losurdo, Domenico (2011) *Liberalism: A Counter History*. London: Verso.
- Lovejoy, Arthur O. (1936) *The Great Chain of being. The Study of the History of an Idea*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Luhmann, Niklas (1995) [1984] *Social Systems*. Standord Calif.: Stanford University Press. (Germ. orig. 1984.)
- Lukacz, György (1971) *History and Class-Consciousness. Studies in Marxist dialectics*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press. (1st edn. 1923.)
- Lukes, Stephen (1975) *Power. A Radical View*. London: Macmillan.
- Lundquist, Lennart (1982) *The Party and the Masses. An Interorganizational Analysis of Lenin's Model for the Bolshevik Revolutionary Movement*. (Stockholm: Almqvist & Wiksell International; Dobbs Ferry, N.Y.: Transnational Publishers Inc.).
- (1984) 'Aktörer och strukturer' [Actors and Structures], *Statsvetenskaplig tidskrift*, no. 87: 1–22.
 - (2001) *Medborgardemokratin och eliterna* (Citizen Democracy and the Elites). Lund: Studentlitteratur.
- Lundqvist, Lennart J. (1980) *The Hare and the Tortoise. Clean Air Policies in the United States and Sweden*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- MacCloskey, Deirdre (2016) *Bourgeois Equality. How Ideas, not Capital or Institutions, Enriched the World*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- MacIver, R.M. (1947) *The Web of Government*. New York: The Macmillan Company.
- MacLellan, David (1973) *Karl Marx. His Life and Thought*. Oxford: Macmillan.
- MacLellan, David (1995) *Ideology*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Maier, Charles (1978) *Recasting Bourgeois Europe. Stabilization in France, Germany and Italy in the Decade after World War I*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Majone, Giandomenico (1989) *Evidence, Argument and Persuasion in the Policy-process*. New Haven and London: Yale University Press.
- Mann, Michael (2011) *Power in the 21st Century. Conversations with John A. Hall*. Cambridge: Polity Press.
- Mann, Michael (2012–2013) *The Sources of Social Power. Vol. 1–4*. Cambridge: Cambridge University Press. (2nd edn.) (1st edn. Vol 1 in 1986, Vol 2 in 1993, Vol.3 in 2012, Vol. 4 in 2013.)
- Mannheim, Karl (1936) [1929] *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul. (Germ. original 1929.)
- Manning, D.J. (1976) *Liberalism*. London: Dent.
- Mantzavinos, C. (2005) *Naturalistic Hermeneutics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- March, James & Olsen, Johan P. (1989) *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press.
- March, Luke (2013) *Radical Left Parties in Europe*. London and New York: Routledge.
- Marcuse, Herbert (1964) *One-Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston: Beacon Press.

- Marcuse, Herbert (1969) *An Essay on Liberation*. Boston: Beacon Press; London: Allen Lane, The Penguin Press.
- McClelland, A.S. (1996) *A History of Western Political Thought*. London and New York: Routledge.
- McLaughlin, Janice (2003) *Feminist Social and Political Theory*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McLaughlin, Kate, Osborne, Stephen P. & Ferlie, Ewan (eds.) (2001) *New Public Management. Current Trends and Future Prospects*. London: Routledge.
- Mead, George H. (1962 [1934]) *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago and London: Chicago University Press. (Edited with an Introduction by Charles W. Morris.)
- Meehan Eugene J. (1981) *Reasoned Argument in Social Science. Linking Research to Policy*. Westport, Cnt., London: Greenwood Press.
- (1982) *Economics and Policy-Making. The Tragic Illusion*. Westport, Cnt., London: Greenwood Press.
- Meijer, Roel (ed.) (2009) *Global Salafism. Islam's New Religious Movement*. London: Hurst and Company.
- Merton, Robert K. (1967) 'Manifest and latent functions' in Demerath, N.J. III & Peterson, Richard A. (eds.) (1967) *System, Change and Conflict. A Reader on Contemporary Sociological theory and the Debate over Functionalism*. New York: The Free Press, pp. 9-94.
- Miliband, Ralph (1972) *The State in Capitalist Society*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Minogue, Kenneth (2008 [1985]) *Alien Powers. The Pure Theory of Ideology*. Wilmington, Delaware: ISI Books.
- Morris, Charles (1946) *Signs, Language and Behavior*. New York: Prentice Hall Inc.
- Moore, Barrington Jr. (1965) *Soviet Politics – the dilemma of Power: The Role of Ideas in Social change*. New York: Harper & Row.
- Mott, Christian (1992) *A Christian Perspective on Political Thought*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Müller, Jan W. (2011) *Contesting Democracy. Political Ideas in Twentieth Century Europe*. New Haven and London: Yale University Press.
- Münch, Richard (2010) [1982] *Theory of Action. Towards a New Synthesis Going Beyond Parsons*. London and New York: Routledge and Kegan Paul. (Germ orig. 1982.)
- & Smelser, Neil J. (eds.) (1992) *Theory of Culture*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Myrdal, Gunnar (1968) *Asian Drama. An Inquiry into the Poverty of Nations, Vol. I-III*. New York: Pantheon.
- (1990) [1929] *The Political Element in the Development of Economic Theory*. (Orig. Swed. edn. 1929. *Politik och vetenskap i nationalekonomin*.) New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- (1996) [1944] *An American Dilemma. The Negro Problem and Modern Democracy, Vol. I-II*. (With a new introduction by Sissela Bok.) New Brunswick, N.J. and London: Transaction Publishers. (1st edn. 1944 by Harper and Row Publishers, New York.)
- Naess, Arne (1966), *Communication and Argument. Elements of applied Semantics*. Oslo: Universitetsforlaget; London: Allen and Unwin. (Nor. Orig. *En del elementære filosofiske emner*, 1966; Swed. transl. *Empirisk semantik*, 1970.)

- & Rokkan, Stein (1951) 'Analytical Survey of Agreements and Disagreements' in Richard McKeon (ed.) *Democracy in a World of Tensions. A Symposium Prepared by UNESCO*. New York: Greenwood Press, pp. 447–521.
- & associates Jens Christofferson & Kjell Kvaloe (1956) *Democracy, Ideology and Objectivity. Studies in the Semantics and Cognitive Analysis of Ideological Controversy*. Oxford: Blackwell; Oslo: Oslo University Press.
- Nercessian, Nancy (2008) *Creating scientific concepts*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Nohrstedt, Stig Arne (1986) *Tredje världen i nyheterna* (The third World in the News). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Norris, Christoffer (1996) *Reclaiming Truth. Contribution to a Critique of Cultural Relativism*. London: Lawrence & Wishart.
- Norris, Pippa & Inglehart, Ronald, (2011) *Sacred and Secular. Religion and Politics World Wide*. (2nd edn.) Cambridge: Cambridge University Press. (1st edn. 2004.)
- Nussbaum, Martha C., (2000) *Women and Human Development. The Capabilities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2010) *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton: Princeton University Press.
- Nyberg, Linda (2017) *Market Bureaucracy. Neoliberalism, Competition, and EU State Aid Policy*. Lund: Lund University.
- Oakshott, Michael (1950) [1939] *Social and Political Doctrines of Contemporary Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1991) [1962] *Rationalism in Politics and Other Essays*. Second Edition. Indianapolis: Liberty fund Inc. (1st edn. 1962 by Methuen & Co, London.)
- Ogden, C.K. & Richards I.A. (2013) [1923] *The Meaning of Meaning. A study in the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. Mansfield Centre, Cnt.: Martino Publishing. (1st edn. 1923, 2nd. revised edn. 1927, New York: Harcourt, Brace and Company.)
- Olausson, Lennart (1996) 'Från text till text' (From text to text) in *Idéhistoriens egenart* (The Peculiarity of the History of Ideas). Stockholm, Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, sid. 9–34.
- Olsen, Johan P. (2010) *Governing through Institution Building*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsson, Jan (2016) *Subversion in Institutional Change and Stability. A Neglected Mechanism*. London: Palgrave Macmillan.
- Oppenheim, Felix (1981) *Political Concepts. A Reconstruction*. Oxford: Basil Blackwell.
- Parsons, Talcott (1968) [1937] *The Structure of Social Action. Vol. I-II*. New York: The Free Press. (1st edn. 1937.)
- (1951) *The Social System*. London: Routledge and Kegan Paul.
- ed. (1947) *Max Weber. The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press. (Translated in parts by A.M. Henderson and Talcott Parsons. Edited with an Introduction by Talcott Parsons.)
- & Shils, Edward A. (eds.) (1951) *Toward a General Theory of Action*. New York: Harper & Row.
- Bales, Robert & Shils, Edward A. (1953) *Working Papers in the Theory of Action*. Glencoe Ill.: The Free Press.
- & Platt, Gerald M. (1973) *The American University*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Pécheux, Michel (1982) [1975] *Language, Semantics and Ideology*. Houndmills: Macmillan.
- Pennock, Roland J. (1979) *Democratic Political Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Peters, Guy B. (2012) [1999] *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. Third edition. New York: The Continuum International Publishing Group. (1st edn. 1999, 2nd edn. 2005.)
- Petersson, Hans F. (1964) *Power and International Order. An Analytical Study of Four Schools of Thought and their Approaches to the War, the Peace and a Post-War System 1914-1919*. Lund: Gleerups.
- Plamenatz, John (1970) *Ideology*. New York: Praeger Publishers; London: Pall Mall Press.
- Popper, Karl R. (1959) [1934] *The Logic of Scientific Discovery*. New York: Basic Books. (Germ, orig. in 1934.)
- (1963) *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul.
 - (1972) *Objective Knowledge. An Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon Press.
 - (2003) [1945] *The Open Society and its Enemies, Vol 1-2*. London and New York: Routledge. (1st edn. 1945.)
- Projekt Ideologie-Theorie (1979) *Theorien über Ideologie*. Berlin: Argument Verlag. Argument-Sonderband AS 40.
- Poulantzas, Nicos (1976) [1968] *Political Power and Social classes*. London: New Left Books. (Fr. orig. 1968.)
- Rabin-Havt, Ari & Media Matters (2016) *Lies Incorporated. The World of Post-Truth Politics*. New York: Anchor Books.
- Ranney, Austin & Kendall, Wilmore (1956) *Democracy and the American Party System*. New York: Harcourt Brace and Company.
- Rasmussen, Erik (1987) *Complementarity and Political Science*. Odense: Odense University Press.
- Rawls, John (1993) *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Richardson, Henry S. (1994) *Practical Reasoning about Final ends*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ricoeur, Paul (1981) *Hermeneutics and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ritzer, George (2000) *Sociological theory*. Fifth edition. New York: McGraw Hill.
- Roberts, Peri & Sutch, Peter (2004) *An Introduction to Political Thought. A Conceptual Toolkit*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Robertson, Roland & Turner Bryan S. (eds.) (1991) *Talcott Parsons. Theorist of Modernity*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage.
- Rorty, Richard M. (ed.) (1992) [1967] *The Linguistic Turn. Essays in Philosophical Method. With Two Retrospective Essays*. Second extended edition. Chicago and London: The University of Chicago Press. (1st edn. 1967.)
- Rothstein, Bo (1988) 'Aktör-strukturansatsen. Ett metodiskt dilemma', *Statsvetenskaplig tidskrift*, no 91: 27-40.
- (1998a) *The Social Democratic State. The Swedish Model and the Bureaucratic Problem of Social Reforms*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

- (1998b) *Just Institutions Matter. The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rundqvist, Mikael (1998) *Samhällets tvåsidighet. Aktör-struktur i tre forskningsansatsers program och tillämpningar* [Actor-Structure in the programs and applications of three approaches of research]. Göteborg: Göteborg Studies of Politics 57.
- Russel, Bertrand (1922) 'Introduction' in Wittgenstein, Ludwig (2007) [1922] *Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Cosimo Classics. (Transl. by C.K. Ogden, 1st edn. 1922.)
- Sabatier, Paul A. (ed.) (1999) *Theories of the Policy Process*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Sabine, George & Thorson, Thomas (1973) [1937] *The History of Political Theory*. Fourth edition (with Thomas Thorson). Hinsdale, Ill.: Dryden Press. (1st edn 1937.)
- Sandberg, Mikael (2017) *Samhällets rörelselag. Marx, Darwin och statsvetenskapens politisering*. [The law of social development. Marx, Darwin and the politicization of political science]. Malmö: Universus Academic Press.
- Sartori, Giovanni (2009) [1984] 'Guidelines for Concept Analysis' in Collier David & Gerring, John (eds.) (2009) *Concepts and Methods in Social Science. The Tradition from Giovanni Sartori*. London: Routledge, pp. 97-150. (First published in Sartori, Giovanni (ed.) (1984) *Social Science Concepts. A Systematic Analysis*. Beverly Hills: Sage, Ch. 1.)
- Savage, Stephen P. (1981) *The Theories of Talcott Parsons. The Social Relations of Action*. London: The MacMillan Press.
- Schurmann, Franz (1968) *Ideology and Organization in Communist China*. 2nd edn. Berkeley: University of California Press. (1st edn. 1966.)
- Searle, John (1969) *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1995) *The Construction of Social Reality*. London: Penguin Books.
- Seliger, Martin (1976) *Ideology and Politics*. London: George Allen & Unwin.
- (1977) *The Marxist Conception of Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sen Amartya (2004) *Rationality and Freedom*.
- (2006) *Identity and Violence. The Illusion of Destiny*. London: Allen Lane, Penguin Books.
- Shein, Edgar H. (1992) *Organizational Culture and Leadership*. Second Edition. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass Inc. Publishers.
- Simpson, Paul (1993) *Language, Ideology and Point of View*. London and New York: Routledge.
- Skinner, Quentin (2002) *Visions of Politics. Volume I-III*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda (1979) *States and Social Revolutions. A Comparative Analysis of France, Russia and China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stedman Jones, Daniel (2012) *Masters of the Universe. Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Stone, Deborah (2002) [1988] *The Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*. Revised Edition. New York and London: W.W. Norton & Company. (1st edn. 1988.)
- Streeck, Jürgen, Doodwin, Charles & Le Baron, Curtis (eds.) (2011) *Embodied Interaction. Language and Body in the Material World*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Streeck, Wolfgang (2014) *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism*. London: Verso Books.
- Strozier, Charles B., Terman, David M. & Jones James W. with Boyd, Katherine A. (eds.) (2010) *The Fundamentalist Mindset. Psychological Perspectives on Religion, Violence, and History*. Oxford: Oxford University Press.
- Sutton, Francis X., Harris, Seymour E., Kaysen Carl & Tobin, James (1956) *The American Business Creed*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Therborn, Göran (1977) *What does the Ruling Class do when it Rules*. London: New Left Books.
- (1980) *The Ideology of Power and the Power of Ideology*. London: Verso Books.
 - (2004) *Between Sex and Power. Family in the World 1900-2000*. London: Routledge.
 - (2010) *The World. A Beginner's Guide*. Cambridge: Polity Press.
 - (2014) *The Killing Fields of Inequality*. Cambridge: Polity Press.
 - (2017) *Cities of Power. The Urban, the National, the Popular, the Global*. London: Verso.
 - ed. (2016) *Cities and Power: Worldwide Perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, John B. (1986) *Studies in the Theory of Ideology*. Cambridge: Polity Press.
- Tingsten, Herbert (1933) *Demokratins seger och kris (The Victory and Crisis of Democracy)*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- (1935) 'Statskunskapen och den politiska utvecklingen. Installationsföreläsning 15 april 1935' ('Political Science and the Political Development. Inaugural Lecture April 15, 1935'). in Gunnar Myrdal & Herbert Tingsten *Samhällskrisen och socialvetenskaperna. Två installationsföreläsningar (The Societal Crisis and the Social Sciences. Two Inaugural Lectures)*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag, pp.45-68.
 - (1936) *Den nationella diktaturen. Nazismens och fascismens idéer. (The Nationalist Dictatorship. The Ideas of Nazism and Fascism)*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag. (New edns. in 1965 and 1992.)
 - (1937) *Political Behavior. Studies in Election Statistics*. London: P.S. King and son.
 - (1939) *De konservativa idéerna (The Conservative Ideas)*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag. (New edn. in 1966.)
 - (1940) 'Statsvetenskapliga arbetsuppgifter' ('Tasks for Political Science') in Aspelin, Gunnar & Turesson, Göte (1940) *Vetenskap av i dag (Science Today)*. Stockholm: Hugo Gebers förlag, pp. 194-215.
 - (1941) *Idékritik. (Idea-criticism)*. Stockholm: Bonniers.
 - (1965) [1945] *The Problem of Democracy*. Totowa N.J.: The Bedminster Press. (Swed. Orig. 1945.)
 - (1968) *Gud och Fosterlandet. Svensk skolbokspropaganda under 100 år (God and Country. Swedish school-book propaganda during one hundred years)*. Stockholm: Norstedts.
 - (1972) [1965] *Victoria and the Victorians*. London: George Allen and Unwin Ltd. (Swed. Orig. 1965.)
 - (1973) [1941] *The Development of the Ideas of the Swedish Social Democracy. Vol. 1-2*. Totowa N.J.: Bedminster Press. (Swed. Orig. 1941.)
- Toulmin, Stephen E. (2003) [1958] *The Uses of Argument. Updated edition*. Cambridge: Cambridge University Press. (1st edn. 1958.)

- Törnebohm, Håkan (1973) *Inquiring Systems and Paradigms*. Report n:o 72. Department of the Theory of Science, Gothenburg University.
- (1979) 'Paradigms in Fields of Research' in Niiniluoto, Ilkka & Tuomela, Raimo (eds.) *The Logic and Epistemology of Scientific Change*. Amsterdam.
 - (1983) *Studier av kunskapsutveckling* (Studies in the Development of Knowledge). Karlshamn: Doxa.
- van Dijk (1984) *Prejudice in Discourse. An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- (1987) *Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
 - (1997) *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction, Vol. 1*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
 - (1998) *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
 - (2008a) *Discourse and Power*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
 - (2008b) *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - (2009) *Society and Discourse. How social contexts Influence Text and Talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - (2011a) 'Discourse and Ideology' in van Dijk, Teun (ed.) (2011b) *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage [2.ed.], pp. 379–407.
 - (2014) *Discourse and Knowledge. A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - (ed.) (2011b) *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage (2. Ed.).
- Van Dyke, Vernon (1995) *Ideology and Political Choice. The Search for Freedom, Justice, and Virtue*. Chatham, N.J.: Chatham Publishers.
- Vedung, Evert (1971) *Unionsdebatten 1905. En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge* [The Discourse on the Union 1905. A Comparison of the Argumentation in Sweden and Norway]. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- (1977) [1982] *Det rationella politiska samtalet* [Political Reasoning]. Stockholm: Aldus Bonners. (Translated and revised in 1982 as *Political Reasoning*.)
 - (1982) [1977] *Political Reasoning*. London: Sage. (Revised and extended Eng. transl. of the Swed. orig. 1977.)
 - (2000) *Public Policy and Program Evaluation*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
 - (2002) "Ett sekel, fem vattenkraftsregimer", i *Kraft ur vatten – hållbar vattenkraft: en dokumentation från Edbergseminariet 2002* ('One century, five hydro-power regimes', in *Power from water. A documentation from the Edberg seminar 2002*). Karlstad: Karlstads universitet, Edbergstiftelsen, pp. 49–78.
 - & Magnus Brandel (2001) *Staten, vattenkraften och de politiska partierna* (The state, hydroelectric power, and the political parties). Nora: Nya Doxa.
- Vincent, Andrew (2010) [1992] *Modern Political Ideologies*. Third. edition. Chichester: Wiley-Blackwell. (1st edn. 1992.)
- von Beyme, Klaus (2006) 'Political Institutions – Old and New' in Rhodes, R.A.W., Binder, Sarah & Rockman, Bert A. *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- (2013a) *Liberalismus. Theorien des Liberalismus und Radikalismus im Zeitalter der Ideologien 1789–1945*. Wiesbaden: Springer VS.

- (2013b) *Konservatismus. Theorien des Konservatismus und Rechtsextremismus im Zeitalter der Ideologien 1789-1945*. Wiesbaden: Springer VS.
- (2013c) *Sozialismus. Theorien des Sozialismus, Anarchismus und Kommunismus im Zeitalter der Ideologien 1789-1945*. Wiesbaden: Springer VS.
- Vovelle, Michel (1990) [1985] *Ideologies and Mentalities*. Chicago: Chicago University Press. (Fr. orig. 1985; Swed. transl. Arbetarkultur, 1988.)
- Walsby, Harold (1947) *The Domain of Ideologies. A Study of the Origin, Development and Structure of Ideologies*. Glasgow: William Maclellan.
- Walton, Douglas N. (1990) *Practical Reasoning. Goal-driven, Knowledge-based, Action-guiding Argumentation*. Savage, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Watkins, Frederick M. (1965) *The Age of Ideology. Political Thought, 1750 to the Present*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Weber, Max (1947 [1921] *Max Weber. The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press. (Partwise translation of Weber 1972 [1921] below, by A.M. Henderson & Talcott Parsons. Edited with an Introduction by Talcott Parsons.)
- (1949) *The Methodology of the Social Sciences*. New York: The Free Press.
- (1972) [1921] *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundlagen einer verstehende Soziologie*. Fifth edition. Tübingen: J.C.B. Mohr). (Germ. orig. 1921. Partwise transl. by A.M. Henderson & Talcott Parsons as Parsons, Talcott (ed.) (1947) *Max Weber. The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press.) (Edited with an Introduction by Talcott Parsons.) (1st edn. 1921.)
- Wedberg, Anders (1984) *A History of Philosophy. Volume 3. From Bolzano to Wittgenstein*. Oxford: Clarendon Press. (Swed. orig. 1966.)
- Weldon, T.D. (1953) *The Vocabulary of Politics. An enquiry into the use and abuse of language in the making of political theories*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Weiss, Gilbert & Wodak, Ruth (eds.) (2003) *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- Wheeler, Mark (2006) *Hollywood. Politics and Society*. British Film Institute.
- Whutnow, Robert (1989) *Communities of Discourse. Ideology and Social Structure in the Reformation, the Enlightenment and European Socialism*. Cambridge, Mass., London, Eng.: Harvard University Press.
- Widfeldt, Anders (2014) *Extreme Right Parties in Scandinavia*. London and New York: Routledge.
- Wittgenstein, Ludwig (2007) [1922] *Tractatus Logico-Philosophicus*. New York: Cosimo Classics. (Transl. by C.K. Ogden, 1st edn. 1922.)
- Wodak, Ruth (1996) *Disorders of Discourse*. London and New York: Longman.
- (2009) *The Discourse of Politics in Action. Politics as usual*. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- (2015) *The Politics of Fear. What Right-Wing Discourses Mean*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: Sage.
- et al. (2009) [1999] *The discursive Construction of National Identity*. Second expanded edition. Edinburgh: Edinburgh University Press. (1st edn. 1999.)
- (ed.) (1989) *Language, Power and Ideology*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- & Kryzanovski, Michal (eds.) (2008) *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- & Meyer, Michael (eds.) (2009) [2001] *Methods of Critical Discourse Analysis*. Second revised edn. London: Sage. (1st edn. 2001.)

- & Meyer (eds.) *Methods of Critical Discourse Studies*. Third revised and expanded edition of (2009) [2001] above, with a new title. London: Sage.
- Wolin, Richard (1993 [1991]) *The Heidegger Controversy. A Critical Reader*. Cambridge, Mass., London, Eng.: The MIT Press. Second edition. (With an extraordinary comment on the withdrawal of Jacques Derrida's contribution, from the first edition of 1991.)
- (2001) *Heidegger's Children. Hanna Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas and Herbert Marcuse*. Princeton N.J. and Oxford, UK: Princeton University Press.
 - (2004) *The Seduction of Unreason. The Intellectual Romance with Fascism from Nietzsche to Postmodernism*. Princeton, N.J.: Princeton university Press.
 - (2006) *The Frankfurt School Revisited and Other Essays on Politics and Society*. London and New York: Routledge.
 - (2010) *The wind from the East. French Intellectuals, the Cultural Revolution, and the Legacy of the 1960s*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Wuthnow, Robert (1989) *Communities of discourse. Ideology and social Structure in the Reformation, the Enlightenment, and European Socialism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Yule, George (2010) *The Study of Language*. Fourth edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zeitlin, Irving M. (2001) *Ideology and the Development of Sociological Theory*. Seventh Edition. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.

Jubileumsessä. Fahlbeckska stiftelsen 100 år

Hösten 2018 fyller Fahlbeckska stiftelsen, huvudman för *Statsvetenskaplig tidskrift*, 100 år. Detta vill vi uppmärksamma genom en serie jubileumsessäer, som fritt låter sig inspireras av innehållet i det kärnfulla och bitvis ödesmättade gåvobrev som Pontus Fahlbeck, tidskriftens dåvarande redaktör, utformade i slutet av första världskriget. Förutom de obligatoriska instruktionerna om skötsel, organisation och ekonomi och det angelägna i att slå vakt om tidskriftens politiska oväld och vetenskapliga självständighet, anger Fahlbeck i urkunden en riktning för den framtida publicistiken. Han skriver:

Blott i en punkt skall jag tillåta mig att angiva ett önskemål för det vetenskapliga arbete, som jag hoppas genom denna stiftelse främja, utom och jämte de uppgifter, som ovan angivits. Det gäller det stora ämnet om folks, staters och kultururs förfall och undergång.

Och fortsätter:

Den fruktansvärda kris, som den civiliserade världen genomgår, kan väcka farhågor för, att de folk, som närmas därav hemsökas, stå inför ett sådant öde. Men manspillan och annan ödeläggelse i krig ersätts snart inom ett livskraftigt folk, blott icke inre sjukdom kommer till. Ty mestadels när folk och kulturer gingo under, var orsaken därtill jämte yttre våld inre brister, sjukdomar i känsla och vilja. Sådana ha redan yppat sig i krigets spår ej blott uti de krigförande länderna utan i alla. Rättsbegreppen hålla på att fördunklas, varigenom samhällsordningen hotas i hela Europa, därest kriget skulle länge fortgå. Men värre än dessa kanske övergående sjukdomstecken äro andra, som redan länge vittnat om folklig ohälsa. Sådana hos de flesta kulturfolk framträdande tecken äro en materialistisk livssyn med kapitalism ovan till i samhället och socialism nedan, samt det s.k. tvåbarnssystemet. Härtill märkas för Sverige särskilt den ringa äktenskapligheten och det stora antalet utom äktenskapet födda barn; bristande nationalkänsla med därav följande stor emigration och försvarsolust; vidare statskänslans och statslydnadens undanträngande i det allmänna livet och rättskänslans i

det enskilda av partikänsla och partilydnad. Det är många och svåra sjukdomstecken, som kunna konstateras inom Sveriges folk och hos alla folk i närvarande tid. Statsvetenskaperna kunna ingen högre uppgift ha än att häremot söka bot, om bot står att vinna. Men förutsättningen för det är i första hand att känna det onda, icke blott i det enskilda fallet utan i allmänhet. Att studera denna mäktiga företeelse, staters förfall och undergång genom tiderna, dess förebud och förlopp, från Grekland och Rom och ännu äldre kulturer till våra dagars folk och stater, samt upplysa och varna – det är den uppgift, som jag såsom mitt vetenskapliga testamente lägger denna stiftelse särskilt på hjärtat.

Frågan är om *Statsvetenskaplig tidskrift* har lyckats leva upp till förväntningarna på denna punkt. Mycket talar för att inriktningen på tidskriften under årens lopp varit en annan än den Fahlbeck efterlyste. Oberoende av hur man ser på saken, är det i dessa jubileumstider angeläget att återigen försöka förvalta arvet från gåvobrevet och med förnyad kraft lyfta fram den breda, episka tematiken i citaten ovan. Detta gör vi genom att bjuda in skribenter från vårt eget ämne, men även skribenter från näraliggande ämnen som historia, ekonomisk historia och antikens kultur och samhällsliv, liksom nationalekonomi, statistik och juridik. Dessa olika discipliner ingår inte bara i Fahlbeckska kollegiet, utan utgör också, tillsammans med statsvetenskapen, kärnan i det som kallas vetenskaperna om staten.

Vi väljer medvetet essäformatet eftersom det lämpar sig väl för breda, principiella synteser och analyser. Vi välkomnar inte bara enskilda bidrag utan också kommentarer och kritiska reflektioner med anledning av tidigare publicerade texter.

Den tionde essän i serien är skriven av biologen Bengt Olle Bengtsson och har titeln "Så blir biologi till politik: En essä om politiska ideologiers användning av vetenskap".

Så blir biologi till politik

En essä om politiska ideologiers användning av vetenskap

Bengt Olle Bengtsson

Denna essä tillägnas statsvetaren Lennart Lundquists minne. Lennart var mycket intresserad av förhållandet mellan biologi och politisk teori, men jag följde honom inte alltid i hans försök att finna tvärvetenskapliga kontaktytor disciplinerna emellan.¹ Istället anknyter jag till arbetssättet han använde när han skrev boken *Slutet på yttrandefriheten (och demokratin?)*. Där skildrade han en lokal akademisk konflikt för att tydliggöra strukturella element, som han på ett mer generellt plan sen använde för att analysera hur akademiskt ledarskap förvrängs av New Public Management.

I likhet med Lennart utgår jag från en konkret akademisk situation som jag beskriver i viss detalj. Händelsen jag studerar är odramatisk men – om man tänker närmare efter – högst märklig. Den handlar om hur den berömda klassicisten Martin P:son Nilsson 1921 menade sig kunna förklara Romarrikets fall med hjälp av Mendelsk nedärvningsteori. Genom att följa P:son Nilssons argumentation försöker jag frilägga hans djupare intentioner. Främst intresserar jag mig för hur P:son Nilsson ville utnyttja den moderna ärftlighetsläran för att stödja sin konservativa världsuppfattning.

Syftet med denna analys är att nå fram till en diskussion om varför ideologiskt tänkande ofta hänvisar till vetenskapliga begrepp och resultat. Vilka effekter hoppas man därmed kunna uppnå? Och hur går denna process ihop med vetenskapens förmenta värderingsfrihet? Diskussionen koncentreras till den politiska konservatismen och dess starka intresse för biologin och min egen vetenskap, genetiken.

De politiska ideologiernas strävan att förstärka sin legitimitet med vetenskapliga argument har, tycks det mig, blivit alltför lite analyserad och diskuterad, vilket varit till skada för såväl politisk teori som det naturvetenskapliga arbetet. I essäns avslutande del försöker jag därför beskriva – med hjälp av insikter från Roland Barthes och Louis Althusser – hur åtminstone en av de processer fungerar varmed vetenskapliga resultat får politisk och ideologisk bäring.²

1 Lundquist 2010.

2 Tack till Högre seminariet i idé- och lärdoms historia i Lund för kommentarer på en tidigare version av denna text. Tack också till Boel Berner, Torbjörn Säll och Magnus Jerneck.

Bengt Olle Bengtsson är professor emeritus vid Biologiska institutionen, Lunds universitet.
E-post: bengt_olle.bengtsson@biol.lu.se

I. Romarrikets fall förklarar av genetiken

MARTIN P:SON NILSSON OCH VÄNNEN HERMAN NILSSON-EHLE

Martin P:son Nilsson (1874–1967) var professor i klassisk fornkonst och antikens historia vid Lunds universitet,³ och han spelade en viktig roll när *Statsvetenskaplig tidskrift* fick sin nuvarande form. Han var således en av de fyra professorer som efter den Fahlbeckska donationen arbetade med tidskriftens utgivning, och han inledde dess nya följd 1919 med en artikel om "Dyrtid och dyrtidsorganisation i forntiden". Att romarrikets krispolitik, med sidoblickar på de ekonomiska problemen under första världskriget, fick starta den ombildade tidskriften var säkert noggrant genomtänkt, för ämnet passade Pontus Fahlbecks önskan att stiftelsen skulle stödja vetenskapliga studier om "folks, staters och kulturers förfall och undergång".⁴

Själv var P:son Nilsson en produktiv och högt värderad klassicist, främst expert på grekisk religion. Många av hans böcker översattes till olika språk och finns fortfarande i tryck. Det verkar rimligt att se honom som 1900-talets internationellt mest kände svenske humanistiska vetenskapsman. Efter första världskrigets slut vidgade han sin intellektuella sfär (som för övrigt innefattade ett starkt intresse för svensk bondekultur) och gav bland annat ut ett större verk om romarrikets historia.⁵

Några inledande ord måste också skrivas om hans vän Herman Nilsson-Ehle (1873–1949). För båda dessa "Nils-söner" gällde att de kom från skånska bondefamiljer och var duktiga på att forma sig akademiska karriärer. Nilsson-Ehle hade efter studier i botanik tagit anställning vid växtförädlingsanstalten i Svalöv, och hans forskning där om hur en till synes jämn variation kunde visas bero på distinkta genskillnader väckte stor internationell uppmärksamhet.⁶

Efter det att P:son Nilsson blivit professor i Lund 1909 arbetade han för att Nilsson-Ehle skulle få en tjänst som passade vännens vetenskapliga intresse.⁷ Insatserna från P:son Nilsson (och andra) fick effekt: 1917 gavs Nilsson-Ehle en personlig professur i ärftlighetslära vid Lunds universitet. Denna position använde han för att på olika sätt främja genetiken i det svenska samhället, vilket bland annat innebar att han helhjärtat stödde tillkomsten av Rasbiologiska Institutet i Uppsala.⁸ Som duktig vetenskaplig entreprenör tiggde han

3 Martin P:son Nilsson skrev sitt namn på många olika sätt. I texten kallar jag honom för P:son Nilsson medan referenserna ges till Nilsson. För en beskrivning av hans liv och publikationer, se artikeln om honom av P. G. Gierow i *Svenskt biografiskt lexikon*, <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/8963>.

4 Ringmar 2014.

5 Nilsson 1921b.

6 För mer om Nilsson-Ehles liv och verk, se Tunlid 2004, samt kapitlet "Riksvetenskapsmannen" i Bengtsson 1999.

7 Tunlid 2004, s. 84.

8 Broberg 1995.

också ihop medel så att Mendelska Sällskapet i Lund kunde starta en internationell vetenskaplig tidskrift för genetik, *Hereditas*, vilken började sin utgivning 1920.⁹

Varla ställningstaganden tog då dessa vänner i tidens akuta politiska frågor? Vad gäller Martin P:son Nilsson, så tyder allt på att han var en typisk akademisk konservativ, med starka band till den tyska universitetsvärlden men utan att senare i livet bli attraherad av de nazistiska tankegångarna.¹⁰ Han tjänstgjorde som rektor för Lunds universitet 1936–39, och hans ämbetsutövning har undersökts utan att man funnit några tecken på att han skulle förhållit sig nämnvärt positiv till dåtidens tyska politik.¹¹ I detta skiljer han sig från Nilsson-Ehle, som tidigt anslöt sig till den svenska nationella rörelsen och delade dess allt djupare förståelse för nazismen, fram till att han 1939 blev ordförande för den nybildade Riksföreningen Sverige-Tyskland.¹²

Härmed är den viktigaste bakgrunden given till händelsen vi intresserar oss för – att Martin P:son Nilsson år 1921 publicerade artikeln ”The Race Problem of the Roman Empire” i sin vän Herman Nilsson-Ehles tidskrift *Hereditas*.¹³ Vi skall nu se vad artikelns argumentation gick ut på och försöka förstå vilka syften som var knutna till den framlagda argumentationen.¹⁴

RASKORSNINGAR OCH MODERN VETENSKAP

Att artikeln handlar om något av enorm betydelse slås fast av dess inledningsmening: ”The fall of the Roman Empire is the greatest tragedy of history.”¹⁵ Det

9 Tunlid 2004; Höglund & Bengtsson 2014.

10 För att detta påstående skall hålla behövs kommentarer till de två ställen i boken *De intellektuella förräderi?* (Björkman, Lundell och Widmalm, red.) där Martin P:son Nilssons namn nämns. På s. 79 står att P:son Nilsson ”inbjöds att hålla föredrag vid (den självklart nazifierade) tysk-svenska föreningen i Berlin, vilket denne gärna gjorde”. Jesper Svenbro (2007) har studerat bakgrunden till resan och menar – på bas av goda argument – att P:son Nilsson inte alls var intresserad av att göra den. Han för endast efter indirekta påtryckningar från utrikesminister Günther av hänsyn till Sveriges utrikespolitiska situation (Svenbro, s. 291 och not 50). Allvarigare är det dokument som presenteras på s. 109, nämligen en lista över personer, antingen ”positiva till nazismen” eller ”med förståelse för NS-Tyskland”, som upprättades 1936 vid tyska legationen i Stockholm. Det påpekas emellertid i texten att ”listan måste betraktas med källkritisk skepsis”, och detta gäller i hög grad upptagandet av Martin P:son Nilssons namn i den första kategorin. Det finns andra uppenbara fel i listan vilka visar att den inte kan användas för att placera personer korrekt i trettiotalets politiska landskap; troligtvis ville nedskrivaren i sin redovisning till Berlin ge en så positiv uppfattning som möjligt av nazismens ställning bland svenska intellektuella.

11 Oredsson 1996.

12 Bengtsson 1999, s. 53. Nilsson-Ehles namn, men däremot inte P:son Nilssons, finns till exempel med på listan över de 843 personer som under kriget ekonomiskt stödde den nazistvänliga tidningen *Dagsposten* (se <http://www.tobiashubINETTE.se/dp.pdf>).

13 Valet av engelska som artikelns språk bär knappast på någon speciell betydelse. Såväl P:son Nilsson som *Hereditas* publicerade arbeten skrivna på olika internationella språk, om än tyska var vanligast.

14 En intressant beskrivning av hur snubblandet över denna artikel ledde till vidare studier av P:son Nilsson och hans idévärld ges av Svenbro 2007.

15 När inget annat anges är citat tagna från Nilsson 1921a; detta citat är från s. 370. Om den symboliska betydelsen av ”Roms fall” för senare tiders samhällsanalyser, se Hammar 2015.

fanns mer än en orsak till denna fruktansvärda händelse,¹⁶ men Martin P:son Nilsson menade sig lägga fram en till fullo tillfredsställande förklaring av det romerska imperiets fall.¹⁷

Hur skall då denna samhällsomstörtande händelse förklaras? Givet publiceringsstället för P:son Nilssons artikel så förstår man att han sökte orsaken inom biologin. Vid tillfället, runt första världskrigets slut, var det genom den breda tanketraditionen ”rasbiologi” som förbindelserna mellan människan som samhällsvarelse och som biologisk organism normalt tolkades. Och vid första anblick ger P:son Nilsson en standardmässig, rasbiologisk tolkning av vad som hände runt år 400: Romarriket bestod av många folk, raser och språk, med stora skillnader dem emellan,¹⁸ där befolkningselementen med tiden mer och mer uppblandades med varandra. Effekten blev en försämring av folkmaterialet som inte längre kunde producera ett tillräckligt dugligt ledarskap, vilket fick katastrofala följder när de germanska stammarna ökade trycket mot rikets gränser. En liknande kris knappt 200 år tidigare hade lösts med hjälp av ett antal drastiska statliga åtgärder, men denna gång var basen för samhällets maktutövning för svag. Resultatet blev kollaps.

Denna förklaring följde i stort dåtidens konventionella argumentation. Men P:son Nilsson var inte konventionell. För att förstå detta får man emellertid inte nöja sig med att bara notera hans språkbruk och hans utnyttjande av tidens normala förklaringsram, utan måste gå djupare i hans argumentation.

P:son Nilsson varnade nämligen redan i artikelns början sina läsare för att tänka alltför enkelt när det gällde frågan om rasblandningar. Visst kunde man hävda att rasblandningar alltid var av ondo, eller att de raser som den ursprungliga romerska befolkningen kom att bli uppblandad med var av sämre värde. *Men detta vore i båda avseenden fel.* Det romerska rikets förhistoria hade tydligt visat hur goda resultat blandningar av folk kunde leda till.¹⁹ Likaså menade P:son Nilsson att man inte seriöst kunde hävda att vare sig semiterna eller germanerna, vilka blev alltmer integrerade inom romarriket under de första århundradena av vår tideräkning, tillhörde några särskilt dåliga raser.²⁰

För att gälla som förklaringsgrund, måste försämringen av det romerska ledarskiktet därför baseras på en bättre fungerande teori om rasblandningsars effekter. Någon sådan teori gavs inte av tidigare författare, för uppenbart

16 s. 370.

17 s. 387.

18 I artikelns mittdel (s. 379–382) beskriver P:son Nilsson ”how manifold and deep and great” skillnaderna mellan folk, raser och språk var inom det romerska politiska området.

19 ”The Romans had once before carried through a similar task ... – the Romanising of Italy. ... After the Social war the kindred Oscan-Umbrian tribes, and soon afterwards the Celts of the Po valley, were merged in the Roman nation and enlarged and invigorated it”, s. 371–372.

20 ”in view of their later history it is risky to contend that the Semites and the Germans were less able races, and from these two peoples came the main streams which changed the stock of the population”, s. 378–379.

fungerade inte här den allmänt använda populärversionen av darwinismen som oproblematiserat utgick från att "lika föder lika".²¹ Istället måste frågan angripas i ljuset av "recent researches in genetics".²² Det var således först med den nya ärftlighetsvetenskapen, född med återupptäckten 1900 av Mendels ärt-experiment och därefter snabbt vidareutvecklad, som Roms fall kunde ges en tillfredsställande förklaring.

Det förträffliga med den nya mendelistiska genetiken var nämligen att man genom den kunde förstå varför rasblandningar ibland ledde till goda resultat och ibland till dåliga. Om blandningsprocessen fick äga rum tämligen långsamt och i närvaro av effektiv naturlig selektion, blev resultatet vanligtvis gott. Medan resultatet blev dåligt om processen gick för fort eller inte gavs tillräckligt med tid att komma fram till någon positivt.

Dessa insikter hade P:son Nilsson lärt sig av Nilsson-Ehles som var känd för att ha producerat nya vetesorter utifrån korsningar mellan olika föräldralinjer.²³ I Nilsson-Ehles förädlingsmaterial fanns det i de tidiga korsningsgenerationerna stor variation av föga värde. Men efter noggrann selektion bland successiva avkommor kunde han som växtförädlare isolera linjer som – om allt ville sig väl – på ett lyckat sätt kombinerade föräldrarnas positiva egenskaper. Nilsson-Ehles viktiga insats inom genetiken låg just i att han förklarade denna komplicerade process utifrån närvaron av många genskillnader mellan föräldralinjerna vilka successivt omkombinerades i avkomman.

Man förstår att P:son Nilsson ville överföra dessa kunskaper till sin analys av det romerska rikets sönderfall. Det var inte rasblandningarna som sådana som var orsaken till katastrofen – det var alltså den höga hastighet varmed de skedde och den otillräckliga selektion som de ackompanjerades av. De positiva resultat som rasblandningarna skulle kunna lett till fick aldrig tid till att materialiseras innan katastrofen, orsakad av yttre störningar, ägde rum. Man förstår också varför P:son Nilssons resonemang faktamässigt blev helt fel. Låt oss klara av denna aspekt genast:

Vete är en självbefruktande art, medan människor är vad som bland andra organismer brukar kallas för "korsbefruktande". Mellan olika veteplantor tillhörande samma sort råder därför stor genetisk likhet, eftersom sorten härstammar från i princip *en* enda självbefruktande individ, medan skillnaderna sorterna emellan oftast är betydande. Hos människan däremot finns endast en liten del av den ärftliga variationen *mellan* grupper (raser, kaster, etniciteter, folk, klasser, befolkningsskikt, ...), eftersom nästan all variation redan finns *inom*

21 s. 370.

22 s. 383.

23 I förordet till *Den romerska kejsartiden*, som också publicerades 1921, skrev P:son Nilsson att "[m]ed professor Herman Nilsson-Ehle har jag upprepade gånger diskuterat de ledande tankarna och detaljerna i ett av de vanligaste kapitlen, det som handlar om befolkningsproblemen"; citerat från Svenbro, s. 293.

dem. Problem med olämpliga genkombinationer hos barn till mellangrups-korsningar förekommer därför inte hos människor, eftersom vi alla är resultatet av en lång serie relativa utkorsningar. De olika "raser" som korsades under Romarrikets första århundraden av vår tideräkning var således inte alls så genetisk olika som P:son Nilsson (och nästan alla i hans samtid) utgick ifrån. Några "kvalitetseffekter" av det slag som han postulerade var därför aldrig att vänta.²⁴

GENERNAS STABILITET OCH VIDSTRÄCKTA FÖRKLARINGSKRAFT

Kunskapen om geners existens och nedärvningssätt var således av stor intellektuell betydelse för P:son Nilsson. Men betydelsen låg inte bara i dess förmåga att förklara raskorsningarnas komplexa dynamik. Genom sin *stabilitet* blev de också till objekt med vidsträckt förklaringspotential.²⁵

Det är arvsanlagens stabilitet som förklarar varför avkommorna till vete-korsningar ser ut som de gör. Om arvsanlagen vore mer plastiska i sin verkan och verkligen kunde *blandas* eller på något annat sätt integreras med varandra, skulle Mendels eller Nilsson-Ehles resultat inte kunna produceras. Med en äkta blandning av gener (på samma sätt som exempelvis blod kan blandas) skulle de mendelistiska experimentresultaten aldrig uppkomma – korsningar mellan ärtplantor med rent skära blommor skulle aldrig kunna producera avkommor med helt vita blommor.

Dessa stabila gener fick i P:son Nilssons tänkande en utomordentligt stor kraft. Låt oss citera honom direkt:²⁶

[Under bastardizing] [t]he unity and harmony of the race and the individual will be destroyed, the personality loses its balance. The individuals which are born out of this crossing fail to achieve a firm and fixed type. Psychically they lack a definite direction and vacillate indecisively between conflicting and unconnected hereditary dispositions.

— — —

[A]t the root lies [sic] the destroying effect of the bastardizing on the personality.

— — —

A bastardizing to this extent results in the mingling of better and worse races into a motley and indefinite mass without firm mental

24 För en utförligare kritisk genomgång av P:son Nilssons genetiska argumentation, se Bengtsson 2014.

25 Att gener kan ändras via mutation började man förstå vid ungefär denna tid. Men då trodde man att det vanligtvis endast rörde sig om att fungerande gener ibland – sällsynt och språngvis – kunde förändras till icke-fungerande.

26 En språklig kommentar: ordet "bastard" kunde vid denna tid betyda ungefär "resultatet av en korsning mellan distinkt olika föräldrar" och bar i samband därmed inte på någon starkt uttalad negativ association.

or moral characteristics. This is a sufficient explanation of the decline and fall of the ancient culture and the Roman Empire.²⁷

Här ger P:son Nilsson en mycket personlig tolkning av hur arvet fungerar, som går ut på att i en grupp med mycket ärftlig variation så smittar denna variation av sig på samtliga tillhörande individer, så att deras utveckling av mentala och moraliska kvalitéer blir försvagad. Det existerar således, enligt författaren, en samstämmighet mellan populationens genetiska sammansättning och de ingående individernas personliga utveckling. Rasens status blir till en viktig komponent i dess medlemmars psyke.

Ordet "gen" används inte explicit i dessa citat, men man förstår att det är dem som åsyftas med begreppet "hereditary dispositions". Att DNA är livets arvmolekyl var inte känt vid artikelns skrivande. Inte heller att gener är molekyler som fungerar som informationsbärare. Generna var – i sanning – högst ovanliga objekt vid denna tid: potentiellt kraftfulla, visuellt osynliga, och endast statistiskt påvisbara utifrån sina nedärvningsmönster. Det är därför inte underligt att tolkningarna som olika tänkare i dåtiden gjorde av dem, kom att säga mer om författarna än om generna. Och i detta fall visar det sig, att P:son Nilsson projicerade på generna en långt större förklaringskraft än de kunde bära. Orsaken och bakgrunden till denna vidlyftighet kommer vi snart till.

Det finns ingen anledning att driva analysen av Martin P:son Nilssons argumentation djupare än såhär. Enligt honom var det när befolkningsunderlaget för det romerska imperiet blev för dåligt med avseende på mentala och moraliska egenskaper som Rom föll. Dynamiken i detta skeende gick endast att förstå utifrån den moderna genetikens lära om de omkorsningsbara men i grunden stabila arvsanlagen, generna. Den nya genetikvetenskapen bidrog således med den hittills saknade nyckeln till förståelsen av "historiens största tragedi".

UPPENBART SYFTE: HUMANISMEN LEGITIMERAR DEN MODERNA ÄRFTLIGHETSLÄRAN

Martin P:son Nilssons artikel är märklig till sitt innehåll, och långt ifrån övertygande i sak. Författaren är uppenbart mångkunnig och försöker vara analytisk, men argumentationen som skall knyta samman historiska och genetiska fakta håller inte ihop och ger ett osmålt intryck. Den som idag söker förklaringar till de dramatiska omvälvningar som ägde rum i Västeuropa och Nordafrika under 400-talet anknyter knappast till P:son Nilssons tankar. Inte heller känner jag någon som försökt vidareutveckla hans genetiska idéer.

Men poängen med artikeln var nog inte att den skulle läsas som en genomarbetad forskningssammanfattning. Artikeln skrevs och publicerades med andra syften i sikte.

27 s. 386, s. 386 och s. 387.

När man tar fasta på av *vem* artikeln skrevs, sammanhanget *var* den publicerades, tidpunkten *när* den skrevs, och sättet/stilen/ambitionsnivån *hur* den skrevs, så framstår dess primära syfte, vid sidan av att presentera den ovan redovisade argumentationen, som uppenbar. Med denna artikel ville den berömde akademiske humanisten Martin P:son Nilsson ge intellektuellt stöd åt vännen Herman Nilsson-Ehle och dennes nya vetenskap, den moderna ärftlighetsläran.

Nilsson-Ehle hade 1919 publicerat ett manifest betitlat *Något om ärftlighetsvetenskapens praktiska och ekonomiska betydelse*, där han, område för område, visade på genetikens relevans. Efter en genomgång av vad den moderna ärftlighetsläran gett växt- och husdjursförädlingen behandlade han människans område. Sjukdomar med ärftliga komponenter måste utredas, men så måste också andra egenskaper:

Äro sådana egenskaper, som förorsaka kriminella eller antisociala tendenser (stöld- eller mordmani, kronisk alkoholism, vagabondnatur), ärftliga, så har både sociologen och juristen att taga hänsyn till detta och lägga det som fundament för socialt arbete och lagstiftningsåtgärder. Till de problem, som träffa hjärtat i hela samhällsorganismen, kommer således säkerligen den på ärftlighetsforskningen stödda rasbiologin att i en nära framtid lämna grundläggande bidrag.²⁸

Ambitionen för genetikerna var således enorm. Ämnet tillhörde biologins vetenskapliga krets, men dess relevans sträckte sig över hela samhällsfältet. Från citatet framgår också hur väl P:son Nilssons artikel passade in i Nilsson-Ehles fälttågsplan för att vidga genetikens revir: Vad handlade den om annat än att påvisa hur historiens viktigaste samhällsorganisationsproblem, det romerska imperiets fall, bara kunde förklaras av den moderna ärftlighetsforskningen?

Denna slutsats om artikelns primära syfte finner jag helt uppenbar. Hade vi kunnat fråga P:son Nilsson och Nilsson-Ehle, tror jag inte heller att de protesterat om vi hävdade att målet med artikeln var att föra legitimitet från den klassiska akademiska humanismen över till den moderna genetikerna med dess högt ställda men ännu inte uppfyllda ambitioner.

ARTIKELNS DOLDA SYFTE OCH DESS KONSERVATIVA GRUNDTON

Som bäst har det jag hittills skrivit varit intressant. Det är emellertid nu som det spännande börjar.

Jag vill nämligen hävda att Martin P:son Nilssons artikel också innehöll ett annat syfte, som på många sätt var viktigare än det som just behandlats. Jag menar att P:son Nilsson i sin artikel också ville visa hur den moderna genetiska vetenskapen stödde och stärkte det politisk-konservativa tänkandet. Legitimitet

28 Återgivet från Bengtsson 1999, s. 55.

flöt således i texten, enligt mig, inte bara från humaniora till genetik, utan också från genetik till den konservativa ideologin.

För att utveckla denna tanke, måste vi först acceptera att här finns ett grundläggande metodologiskt problem. För hur belägger man ett påstående av det slag jag just fört fram – att någon använder en vetenskaps begrepp eller språkbruk för ideologiska syften? I många fall är detta inte alls lätt, och påståenden av det slag jag gjort blir lätt kontroversiella. I situationen som här studeras – där den stora tidsdistanzen kommer till vår hjälp – räcker dock en enkel textanalys för att visa vilka underliggande tankemönster som fanns i den framlagda texten. Således behöver man bara analysera hur P:son Nilssons ställer upp sin artikels frågeställning, för att konstatera att hans artikel hade en utpräglat konservativ grundton.

Genomgående identifierar författaren sig med det romerska härskarskiktet, främst den ärftliga aristokratin, och uttrycker sig positivt om dess viktigaste gestalter. "[M]erchants and bankers", vilket visar sig främst hänvisa till syrier, tillmäts föga värde, liksom de frigivna slavarna.²⁹ Självklart gäller en total fokusering på den västeuropeiska världen. Att det romerska imperiet levde kvar i östra Medelhavsområdet i nästan ett millenium efter "Roms fall" beaktas inte; inte heller att den globala historien innehåller flera andra exempel på långlivade imperier av spektakulär styrka och med dramatiska fall.

Konservativt auktoritär får man också kalla artikelns retoriska ton. Författaren är allkunnig och förmedlar sina sanningar med stor bestämdhet, må de gälla årtalsfakta eller negativa karaktäriseringar av olika folkgrupper. De arbetande klasserna och vanligt folk är i det närmsta frånvarande från analysen, liksom varje form av historieskrivning baserad på andra materiella grunder än de som rör rent demografiska förhållanden; historien beskrivs och förklaras endast utifrån den samhällselitens öde.

Det ideologiska alternativ till konservatismen som P:son Nilsson såg och fann sig motiverad att kritisera i sin artikel var således inte någon form av socialistiskt eller marxistiskt tänkande, utan liberalismen.

Under senare delen av 1800-talet grundade sig det borgerliga tänkandet i den industrialiserade världen i huvudsak på förment darwinistiska idéer.³⁰ Hänvisningarna till Darwins teori – ofta i Spencers tolkning – förekom inom i alla delar av borgerligheten (förutom vissa strikt religiösa delar). Denna enighet mellan konservativa och liberaler förändrades emellertid med de nya politiska konjunkturen efter första världskriget. År 1921 stod ofta en tyskinspirerad akademisk konservatism mot en mer anglo-saxiskt inriktad företagervänlig liberalism. Det

29 s. 376.

30 "Understandably Darwinism was seized upon as a welcome addition, perhaps the most powerful of all, to the store of ideas to which solid and conservative men appealed when they wished to reconcile their fellows to some of the hardships of life and to prevail upon them not to support hasty and ill-considered reforms." (Hofstadter, s. 5).

är därför inte överraskande att P:son Nilssons artikel innehåller flera uppenbara slängar mot liberala idéer. Som exempelvis vid beskrivningen av det låga födelsetalet i romarriket inom de utbildade klasserna, där P:son Nilsson anger att barnbegränsande metoder fanns beskrivna i dåtidens medicinska litteratur och att "many seem to have looked on them as some extreme feminists do today".³¹ Än tydligare var hans kritik mot dem som förnekade att det finns stora medfödda skillnader mellan människans raser eller att somliga har en rikare naturlig förmåga än andra: "Sometimes it has been the fashion to deny this, and to contend that a people with all its peculiarities is the result of its environments, the *milieu*, and the country. Facts show that this is manifestly erroneous."³² Tydligt ställs här konservatismens betoning på människans naturgivna begränsningar mot liberalismens friare och mer dynamiska människoupfattning.

Med avseende på författarens röst, identifikation och självvalda fiender finns det således ingen tvekan om att artikelns grundton måste beskrivas som akademiskt konservativ.

GENETIKEN LEGITIMERAR DEN POLITISKA KONSERVATISMEN

På vilket sätt menar då författaren att den nya vetenskapen, genetikerna, ger stöd och förstärker den konservativa världsbilden?

Explicita exempel på detta finns i flera av de citat som redan presenterats. När författaren påstår att "facts" och "modern science" visar att raser är varandra mycket olika och att korsningar dem emellan har kortsiktigt negativa effekter, så är det tydligt att han anser att vetenskapen stöder det konservativa tänkandet gentemot mer liberala idéer. Viktigt är också att den nya genetiska forskningen – i P:son Nilssons tolkning – visar hur alla människor står i nära samstämmighet med den ras och det folk de tillhör. Det finns således en naturlig biologisk, men också mental och moralisk, koppling mellan varje individ och dess vidare mänskliga sammanhang.³³

Över huvud taget är det uppenbart att författaren känner tillfredsställelse över att vetenskapen nu visat att det i människans liv finns något som är garanterat *stabilt*, nämligen generna. För en sann konservativ, måste det känts skönt att darwinismens lära om allt levandes föränderlighet inte längre måste gälla. I en tid då revolutioner härjar, imperier faller, religionen försvagas, rösträtten utvidgas – vad mer kunde en konservativ uttolkare av världen önska sig, än vetenskapliga belägg för existensen av underliggande kausala faktorer i den mänskliga konstitutionen av i det närmsta tidlös karaktär?

I denna känsla fanns naturligtvis basen till den vidsträckta förklaringskraft som P:son Nilsson ville förlägga till generna (eller de "hereditary dispositions")

31 s. 372.

32 s. 370–371.

33 Se de tidigare givna citaten från s. 386–387.

han skrev om i de ovan givna citaten). För honom fick de nya vetenskapliga ärftlighetsresultaten återverkan långt in på filosofins område. Genernas oföränderlighet gjorde dem i P:son Nilssons tolkning till bärare av ett slags eviga idéer – må de gälla yttre mänskliga egenskaper eller inre moraliska kvaliteter. Eller som författaren uttryckte det med en cirkulär formulering: "A race ... is physically and psychically a fixed type, which precisely through the firmness and fixedness of its dispositions is able to create something to which its dispositions predisposes it."³⁴ Någon form av idealistisk typlära finns i all rasbiologi,³⁵ men generna gav i P:son Nilssons tolkning en sorts materialitet åt denna idealism. Och budskapet blev tydligt: De moderna genetiska forskningsresultaten skänker starkt stöd åt den konservativa människosynen och världsbilden.

Jesper Svenbro har påpekat att det rasbiologiska anslaget i P:son Nilssons text inte nämnvärt skiljer sig från hur andra klassicister skrev om raser och folk vid samma tid.³⁶ Det starka intresset för mendelismen och de konstanta arvsanlagen var emellertid, så vitt jag vet, unikt för P:son Nilsson. För honom, och för hans vän Nilsson-Ehle, låg det viktiga inte i att än en gång föra fram en rasbiologiskt grundad förklaring till Roms fall – sådana förklaringar var redan legio. Nej, publicerandet av P:son Nilssons artikel i *Hereditas* handlade om att genom ett slagkraftigt exempel visa på den potential för konservativt tänkande som fanns i den nya genetiken.

Hans artikel hade därför inte bara en konservativ grundton, den var skriven så att den övertygade – eller bättre uttryckt: för att övertyga – läsaren om att de mest aktuella vetenskapliga rönen från ärftlighetsläran legitimerade denna ideologi.

II. Ideologiers utnyttjande av vetenskapliga resultat

GENEN I MYT OCH IDEOLOGI

Begreppet "gen" myntades 1909 av den danske botanisten och statistikern Wilhelm Johannsen i en bok om biologisk variation skriven på tyska. Johannsen ansåg att de ärftlighetsfaktorer som Mendel påvisat var värda en egen term, helt fri från ovidkommande associationer. Begreppet skulle vara "völlig frei von jeder Hypothese", som Johannsen uttryckte det.³⁷

Genom denna formulering klargjorde Johannsen att han visste, att även exakta vetenskapliga begrepp kan bli associerade med spänningsfyllda laddningar av sekundär art. Och detta är ju precis vad som hänt med gen-begreppet

34 s. 370–371.

35 För en beskrivning av rasbiologins idealistiska vetenskapsuppfattning, se Hanson 1994.

36 Svenbro, s. 293–294.

37 Johannsen, s. 124.

– i högsta grad! Idag har ordet *gen*, liksom termer som kromosom och DNA, fått så många utomvetenskapliga associationer att de i vårt vardagsspråk nästan bara används distanserat och ironiskt, som i fraser av typ ”de kvinnliga generna” eller ”the hidden DNA of Amazon, Apple, Facebook, and Google”.³⁸

Vill man följa hur genetiken under sin historia utnyttjats för att leverera budskap långt utanför den rent vetenskapliga sfären så finns idag flera intressanta samhällsvetenskapliga beskrivningar av ämnets förhållande till massmedia och populärkultur.³⁹ (Några läsare minns säkert hur DNA-trådar för inte så länge sen var viktiga inslag i reklamkampanjer för såväl lyxbilar som hudkrämer.) Man skulle kunna säga att inom vardagsvetandet – där rätt och fel ingår i en intim blandning – så har det utvecklats en mytologi kring generna som genomsyrar hela samhället och dess mediala rymd.

Tyvärr diskuterade den franske semiotikern Roland Barthes aldrig *gen-prat* eller DNA-trådar i sina klassiska *Mythologies* (utgivna som bok 1957), men med den sammansmältning mellan Natur och Historia som han ansåg att myter representerar så får ordet uppenbar relevans i detta sammanhang. Allt tal, även ironiskt, om till exempel ”de kvinnliga generna”, innebär ju att man hänvisar till ett vetande där könsroller och patriarkala maktförhållanden (Historia) blandas samman med könsspecifika genuttryck och X/Y kromosomer (Natur).

Barthes drog också upp riktlinjerna för hur det går till när någon argumenterar utifrån en mytologiskt/ideologisk position. Som viktigt exempel gav han det demagogiska utnyttjandet av truism-fraser av typ ”Ingen vill väl idag förneka att ...” – en retoriskt fint som jag minns väl från 1900-talets debatter om arv och miljö. Barthes var extra känslig med avseende på denna punkt, för enligt honom måste man reagera misstänksamt varje gång ett komplext fenomen framställs som *självklart*, eftersom däri ligger ofta fröet till ett ideologiskt utnyttjande.⁴⁰

Med denna insikt från Barthes om det ideologiska utnyttjandet av vad som påstås vara ”självklart”, har vår diskussion om det oreflekterade vardagsanvändandet av genetiska termer återförts till frågan om hur vetenskapens och speciellt genetikens resultat utnyttjats – och allt jämt utnyttjas – för ideologiska syften.

Frågan är verkligen värd att studera, för det går att visa att alla de stora klassiska politiska ideologierna – konservatismen, socialismen, kommunismen,

38 Det senare är underrubriken på en bästsäljande bok av Scott Galloway från 2017.

39 För två svenska exempel, se Ideland 2002 och Åsberg 2005.

40 "... je souffrais de voir à tout moment confondues dans le récit de notre actualité, Nature et Histoire, et je voulais ressaisir dans l'exposition décorative de *ce-qui-va-de-soi*, l'abus idéologique qui, à mon sens, s'y trouve caché." I utgåvan från 2014 står detta citat från 1957 års förord på s. 9. "... jag [led] av att ständigt tvingas se hur man blandade samman Naturen och Historien när man beskrev vår aktuella situation, och jag ville, i den utbroderade beskrivningen av vad som anses *självklart*, fånga det ideologiska missbruk jag anser döljer sig däri."; min översättning, baserad på Barthes 2007, s. 7.

nazismen och liberalismen – har förhållit sig på olika, distinkta, sätt gentemot de genetiska forskningsframstegen. Det mest oväntade förhållningssättet fanns hos den stalinistiska kommunismen, som valde att frånskriva genetiken all vetenskaplighet – under flera decennier betraktades ämnet i Sovjetunionen som borgerlig/fascistisk propaganda mot vilken ställdes den sanna proletära ärftlighetsläran, Lysenkoismen.⁴¹ Starkast intresse för genetikens begrepp och resultat har emellertid alltid konservatismens visat, vilket i sig inte är oväntat.

Konservatismen har ett grundläggande intresse av att framställa världen som om skillnaderna mellan människor som där finns inte är orättfärdiga utan istället naturliga (och därigenom lättare att acceptera).⁴² Med socialdarwinismen förklarades sådana skillnader dynamiskt, det vill säga som uppkomna genom naturliga, evolutionära processer. Denna förklaringsgrund var emellertid inte alltid lättaccepterad, eftersom den baserade sig på en dynamism som – alternativt – kunde användas som argument för samhällsförändring. Det går därför att förstå med vilket tillfredsställelse en man som P:son Nilsson i de stabila generna fann en tryggare förklaringsprincip till varför människor – med naturligt given nödvändighet – lever under uppenbart olika livsförutsättningar.

KONSERVATISMENS BEHOV AV GENETIK

Hur starkt det konservativa tänkandet behöver biologin och genetikens forskningsresultat illustreras på ett nästan övertydligt sätt av artikeln ”Idépolitik i återvändsgränd” som Erik Anners 1978 publicerade i *Svensk Tidskrift*.

Erik Anners (1916–1997) var en konservativ idédebattör, professor i rätts-historia vid Stockholms universitet, och redaktör för *Svensk Tidskrift*, vilken under lång tid var den svenska högerns viktigaste debattorgan. Artikeln skrevs som en reaktion på ett förslag till idépolitiskt program som Moderata Samlingspartiet just presenterat.

Anners menade, att den som vill bygga politik på konservativ grund måste ha argument för att denna grund är så stabil att den faktiskt tål att byggas på. Den kristna läran gav under lång tid konservatismens denna stadga. Men religionens sanningsanspråk fungerade inte längre. Anners fann att idéprogram-mets författare, som ”tagit starkt intryck av den radikala nyliberalismen”, där-vid kommit fel i sitt skrivande eftersom ”människosynen i programmet saknar djupdimension”. Det konservativa tänkandet fick ingen riktig bas, eftersom tankarna bara ”proklamas ... utan någon underbyggnad i en uppfattning om vad människan är för slags varelse”.⁴³ Var stod då en sådan kunskap om människan att finna? Jo, inom biologin, naturligtvis. Här hade man nämligen

41 Se kapitlet om ”den proletära ärftlighetsläran” i Bengtsson 1999.

42 Tanken på *naturliga* skillnader mellan människor av samhällsorganisatorisk betydelse kan följas till-baks till Aristoteles, som menade sig kunna bevisa att det med nödvändighet måste finnas männ-iskor som till sin natur är slavar.

43 Samtliga dessa citat från Anners, s. 159.

under det senaste decenniet ”börjat skönja en möjlighet att ... få åtminstone något säkrare kunskap om orsakssammanhangen bakom människornas sociala beteende”.⁴⁴

Hur Anners därefter fick ihop sin argumentation genom att hänvisa till dåtidens modetänkande, sociobiologin, som beskrevs under rubriken ”Människan i sitt genetiska program”, är inte relevant i detta sammanhang.⁴⁵ Det intressanta är Anners grundtes, att det är viktigt – ja, nödvändigt – för en modern konservativ ideologi att söka stöd och bäring i de biologiska vetenskapernas resultat och teorier.

Vi ser också hur även denne konservativa tänkare attraherades av genetikens förmenta förmåga att säga hur människan *egentligen* är. I synnerhet lockade möjligheten att använda arvsanlagen för att vetenskapligt definiera de enskilda människornas eller de mänskliga kollektivens gränser och begränsningar. Konservatismens antagande om att det finns *naturligt* skilda positioner i samhället för alla människor, kunde här finna sin vetenskapliga sanningsförsäkran.

PROCESSEN VARMED VETENSKAP BLIR IDEOLOGI

Vi har nu arbetat oss fram till en paradox.

Från och med 1900-talets mitt råder en nästan komplett uppslutning bakom tanken att vetenskap och ideologi utgör skilda verksamheter. Vetenskap skall i görligaste mån vara befriad från sådant som känslor och värderingar; deras plats finns istället inom ideologi eller politik. (Denna starka uppdelning får inte ses som naturlig och självklar. För en humanist vid 1900-talets början – som till exempel Martin P:son Nilsson – hade värderingar en objektiv karaktär som gjorde att de mycket väl kunde uttryckas även i vetenskapliga sammanhang. Man kunde till exempel skriva bedömande om människor av olika ursprung på ett sätt som vi idag skulle uppfatta som rasistiskt och i högsta grad ovetenskapligt.)

Men efter andra världskrigets slut – och inte minst som en reaktion mot allt rasbiologiskt tänkande – utvecklas en stor enighet om att vetenskap och ideologi måste hållas isär och att de i grunden är helt olika aktiviteter.⁴⁶ Hur går då denna insikt ihop med att en så bildad man som Erik Anners skriver som han gör, när han från den vetenskapliga genetik vill inhösta legitimitet till sin konservativa världsåskådning?

Motsättningen i tänkandet finns där, men skall inte överdramatiseras. Till sin karaktär är ideologier naturligt opportunistiska – vilket ju tydligt framkommer i Anners villighet att byta värdegrund när den gamla religiösa inte längre

44 Anners, s. 161.

45 Anners, s. 161–162. Anners utnyttjade faktiskt ordet ”socialbiologi” i sin text, men det användes aldrig allmänt i Sverige. Här kallades fältet, där ”biokemi och genetik, sociologi och antropologi fått ge sina bidrag till en ny syntes” (Anners, s. 161), normalt för ”sociobiologi” efter sin engelska benämning.

46 Det klassiska uttrycket för dessa tankar ges av Popper 1959.

fungerar – och det ligger inget förvånande i att de försöker förstärka sin intellektuella trovärdighet genom att söka stöd i vetenskapliga verklighetsbeskrivningar. Den ”demarkationslinje” som vetenskapsteoretikerna ville upprätta mellan vetenskap och ideologi handlade således främst om att hålla vetenskapen fri från ideologisk påverkan, snarare än om att stävja motsatsen.

Vårt problem flyttar sig dock därvid bara ett steg längre tillbaka. För, om den vetenskapliga aktiviteten är skild från det ideologiska tänkandet, hur kan då dess termer, teorier och resultat utnyttjas för att legitimera tankar och idéer inom ideologiernas sfär? Frågan blir närmast en processfråga: Vilka vetenskapliga resultat är det som passar för ideologiska syften, och genom vilka processer flyter de från den vetenskapliga sfären in i ideologiernas värld?

Fullgoda svar på dessa frågor kan jag inte tillhandahålla, trots att jag funderat på dem under många år som forskare och undervisare; jag har inte heller funnit några tillfredsställande behandlingar av dem i litteraturen. Dock har jag i den franske marxistiske filosofen Louis Althusser's verk funnit två diskussionsfragment som jag tycker är fruktbara i sammanhanget.

Althusser's rykte har idag föga att göra med vad han skrev om naturvetenskap och samhällsliv, men jag tycker att han inom detta område ibland var ovanligt insiktsfull (om man bara orkar ta sig igenom hans kuriösa språkbruk). Han var påverkad av den framstående vetenskapsfilosofen Gaston Bachelard, samtidigt som han som medlem av franska kommunistpartiet hade upplevt stalinismens förödande angrepp på de genetiska forskarna som inte ville acceptera Lysenkoismens lära (varav flera initialt stod partiet nära). Althusser var också bekant med Roland Barthes och bjöd in honom att föreläsa på École Normal Supérieure under början av 1960-talet.⁴⁷ De två tankefragment jag fastnat för och här finner skäl att använda, säger något om, å ena sidan, upprinnelsen till ideologiska användningar av vetenskapens resultat, och, å andra sidan, på vilket sätt vetenskaplig argumentering kan leda till ideologiska effekter.

Med avseende på den första frågan så är Althusser en av de få som brytt sig om att duktiga och framstående forskare inte bara arbetar inom sin vetenskapliga sfär, utan också ofta fungerar som viktiga intellektuella/tänkare/åsiktsgenererare/entreprenörer ute i samhället.⁴⁸ Sådana forskare bär alltid inom sig en världsbild där resultat och upplevelser från olika håll, inklusive klassbakgrund och forskningserfarenhet, integreras. När denna världsbild sen presenteras för omvärlden i samband med beskrivningen av nya forskningsresultat, så präglas presentationen nödvändigtvis av forskarens ”spontana filosofi” och den blir inte bara till en neutral beskrivning av resultaten. I många fall är det således en forskare som ger den första mer eller mindre ideologiskt påverkade världsbildsinfattningen, vilken därefter står färdig att anammas av omvärlden (vars

47 Lasowski, s. 260.

48 Althusser 1974. För en introduktion på svenska till dessa tankar, se Bengtsson 2002.

värderingar ofta samstämmer med forskarens). Vetenskapens resultat är således inte i sig själva ideologiska, men redan i processen när de flyttas ur sina rent vetenskapliga sammanhang ges de ofta tolkningar med ideologisk resonans.⁴⁹ Precis så kan, till exempel, den ovanstående analysen av Martin P:son Nilssons artikel sammanfattas. I hans beskrivning av Västromerska rikets demografiska utveckling fanns en världsbildsskildring inlagd, som genom författarens person gavs en tydlig konservativ prägel.

Men hur kommer det sig då att sådana världsbildanpassade tankar får direkta, ideologiska effekter – att de faktiskt fungerar? Här vill jag anknyta till följande citat från Althusserns klassiska artikel om "Ideologi och ideologiska statsapparater": "Det ligger ju i ideologins natur att driva igenom (utan att låtsas något om, ty det rör sig ju om 'uppenbarheter') att det uppenbara är uppenbart, som vi inte kan undgå att *erkänna*, och inför vilka vår oundvikliga och naturliga reaktion blir att utropa (högt eller i 'vårt stilla sinne'): 'Det är ju uppenbart! Så är det! Just så är det!'"⁵⁰

Det är således inte det vetenskapliga påståendet som sådant som producerar den ideologiska effekten – det är detta påståendes förmåga att få mottagaren att känna sig hemma i sin redan utformade världsuppfattning. Det "man alltid vetat" blir genom "vetenskapens nya rön" bevisat. Hos Althusser fanns således samma starka skepsis som hos Barthes gentemot allt som förstärker redan existerande insikter och världsbilder – hos Barthes misstros "det självklara", hos Althusser "det uppenbara".

Denna slutsats tål att upprepas: Det är inte genom sina förhoppningsvis rimligt säkerställda slutsatser, som en vetenskap får ideologisk bäring, utan genom att dessa resultat, presenterade på lämpligt sätt, får ideologiska för-förklarings och försanthållanden att upplevas som "än mer sanna".

Ideologi uppkommer således inte *ur* vetenskapliga resultat eller tolkningar. Istället förstärker de vetenskapliga resultaten, i tolkad form, element inom redan existerande och dominerande tankemönster. Politiska ideologier är långlivade, mellanmänniska, i den ekonomiska produktionen grundade strukturer, som behöver ständig näring för att hålla sig aktuella och bibehålla sin relevans som förklarare är världen. Vetenskapen blir till en av källorna för att tillfredsställa detta legitimeringsbehov.⁵¹

49 Althusser diskuterade inte mediernas roll i det följande "masserandet" av de vetenskapliga resultaten så att de passar vidare kommersiella och ideologiska syften. Denna roll är naturligtvis mycket viktig, men poängen som jag vill betona här är att den inte är *primär*. Det är alltså inte i den mediala världen som ursprunget till det vetenskapliga resultatets ideologiska smaklighet uppkommer; denna kan mycket väl härstamma *inifrån* den vetenskapliga sfären.

50 Althusser 1976, s. 142. Originaltext från 1970 lyder: "C'est en effet le propre de l'idéologie que d'imposer (sans en avoir l'air, puisque ce sont des "évidences") les évidences comme évidences, que nous ne pouvons pas ne pas reconnaître, et devant lesquelles nous avons l'inévitable et naturelle réaction de nous exclamer (à haute voix, ou dans le "silence de la conscience"): "C'est évident! C'est bien ça! C'est bien vrai!" (Althusser 2006, s. 131–132).

51 I ideologiernas opportunistiska natur – se avsnittet ovan om Anners! – ligger att de lika naturligt kan vända sig *mot* vetenskapens argument och representanter. "The politicisation [of facts] can cut

BIOLOGI OCH POLITIK

Jag har nu följt Lennart Lundquists arbetssätt i *Slutet på yttrandefriheten (och demokratin?)* genom att från ett detaljanalyserat konkret exempel arbeta mig fram till några generella frågeställningar. I hans fall handlade de om yttrandefrihet och demokrati; i mitt fall handlar de om hur vetenskap blir till ideologi.

Kanske skulle man kunna tro att jag – som mångårigt verksam genetiker – slutar med en suck av uppgivenhet: Det tycks omöjligt att få vetenskapens resultat rena, garanterat fria från de ”hypoteser” som Johannsen ville undvika genom att mynta det nya, fräscha begreppet ”gen”. Men någon sådan renhet har jag aldrig trott eller hoppats på. Att biologisk kunskap dras in i frågor om hur vi lever finner jag självklart, även när frågorna till sin natur blir kontroversiella eftersom de bottenar i genuina samhälleliga motsättningar. Vad som däremot behövs – och som jag här försökt närma mig – är en bättre förståelse av *hur* det går till när biologi blir till politik.

Den enkla lärdom Martin P:son Nilssons artikel därvid ger oss, är att mistro allt som tycks bekräfta vad vi redan menar oss veta. Resultaten från god vetenskaplig forskning är nämligen aldrig *självklara* till sin karaktär – hur gärna vi än vill uppfatta dem som så. Vetenskapens styrka måste ligga i att få oss tänka annorlunda, inte i att bekräfta våra ideologiskt präglade för-förståelser.

Litteraturförteckning

- Althusser, Louis, 1970. ”Idéologie et appareils idéologiques d’État”. Ursprungligen publicerad i tidskriften *La Pensée*; omtryckt i Althusser 2006 och översatt i Althusser 1976.
- Althusser, Louis, 1974. *Philosophie et philosophie spontanée des savants (1967)*. Paris: Maspero.
- Althusser, Louis, 1976. *Filosofi från proletär klasständpunkt*. Lund: Cavefors.
- Althusser, Louis, 2006. *PenseR Louis Althusser*. Pantin: Le Temps des Cerises.
- Anners, Erik, 1978. ”Idépolitik i återvändsgränd”, *Svensk Tidskrift*, s. 156–163.
- Barthes, Roland, 1957 [2014]. *Mythologies*. Paris: Éditions du Seuil. För en ny svensk översättning, se Barthes 2007.
- Barthes, Roland, 2007. *Mytologier*. Lund: Arkiv.
- Bengtsson, Bengt Olle, 1999. *Genetik och politik. Berättelser om en vetenskap mitt i samhället*. Stockholm: Norstedts.
- Bengtsson, Bengt Olle, 2002. ”Teorin om vetenskapsmännens dumhet”, s. 9–22 i Mansén, Elisabeth, & Nordin, Svante (red.), *Lärdomens bilder. Festskrift till Gunnar Broberg*. Stockholm: Atlantis.
- Bengtsson, Bengt Olle, 2014. ”Strange history: the fall of Rome explained in *Hereditas*”, *Hereditas* 151, s. 132–139.

both ways” (Runciman 2017, s. 27) – ett förhållande som i dag blivit utomordentligt aktuellt i samband med klimatpolitiken.

- Björkman, Maria, Lundell, Patrik, & Widmalm, Sven (red.), 2016. *De intellektuellas förräderi? Intellektuellt utbyte mellan Sverige och Tredje riket*. Lund: Arkiv.
- Broberg, Gunnar, 1995. *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet*. Lund: Ugglan.
- Hammar, Isak, 2015. "Det ständiga fallet. Romarrikets fall som politisk resurs i samtiden", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117, s. 451–468.
- Hanson, Hertha, 1994. *Alkemi, romantik och rasvetenskap. Om en vetenskaplig tradition*. Nora: Nya Doxa.
- Hofstadter, Richard, 1955. *Social Darwinism in American Thought*. Boston: Beacon Press.
- Höglund, Mattias & Bengtsson, Bengt Olle, 2014. "The origin of the Mendelian Society in Lund and the start of *Hereditas*", *Hereditas* 151, s. 110–114.
- Ideland, Malin, 2002. *Dagens gennyheter. Hur massmedier berättar om genetik och genteknik*. Lund: Nordic Academic Press.
- Johannsen, Wilhelm, 1909. *Elemente der exakten Erblichkeitslehre*. Jena: Gustav Fischer.
- Lasowski, Aliocha Wald, 2016. *Althusser et nous*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Lundquist, Lennart, 2010. "Statsvetenskap och biologi", *Statsvetenskaplig tidskrift* 112, s. 437–452.
- Lundquist, Lennart, 2012. *Slutet på yttrandefriheten (och demokratin?)*. Stockholm: Carlssons.
- Nilsson, Martin P:n, 1919. "Dyrtid och dyrtidsorganisation i forntiden", *Statsvetenskaplig tidskrift* 22, s. 1–25.
- Nilsson, Martin P:n, 1921a. "The race problem of the Roman Empire", *Hereditas* 2, s. 370–390.
- Nilsson, Martin P:n, 1921b. *Den romerska kejsartiden 1–2*. Stockholm: Norstedts.
- Nilsson-Ehle, Herman, 1919. *Något om ärftlighetsvetenskapens praktiska och ekonomiska betydelse*. Landskrona: Privattryck.
- Oredsson, Sverker, 1996. *Lunds universitet under andra världskriget. Motsättningar, debatter och hjälpinsatser*. Lund: Lunds universitetshistoriska sällskap.
- Popper, Karl, 1959. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Hutchinson.
- Ringmar, Erik, 2014. "Pontus Fahlbeck, tidsandan och folkrörelserna", *Statsvetenskaplig tidskrift* 116, s. 323–346.
- Runciman, David, 2017. "How post-truth politics opened the chasm on climate change", *The Guardian Weekly*, 4 augusti 2017, s. 26–30.
- Svenbro, Jesper, 2007. *Försokratikern Sappho och andra studier i antikt tänkande. Med ett bihang om Martin P:son Nilsson och den genetiska determinismen*. Göteborg: Glänta.
- Tunlid, Anna, 2004. *Ärftlighetsforskningens gränser. Individer och institutioner i framväxten av den svenska genetiken*. Lund: Ugglan.
- Åsberg, Cecilia, 2005. *Genetiska föreställningar: Mellan genus och gener i populär/vetenskapens visuella kulturer*. Linköping: Linköpings universitet.

Statsvetenskapliga förbundet

Förbundsredaktör: Katarina Roos

Vi tackar Magnus Erlandsson för åtta förtjänstfulla år som förbundsredaktör och önskar Katarina Roos välkommen som ny redaktör! Katarina är lektor vid Umeå universitet och sitter i förbundets styrelse. Vi i styrelsen har med detta en ambition att knyta dessa sidor tightare till styrelsens arbete, så att de kan utgöra en kommunikationskanal för styrelsen i dess uppgift ”att fortlöpande initiera och uppmuntra en kritisk analys av statsvetenskapens verksamhet inom forskning och utbildning samt av ämnet statsvetenskaps roll och uppgift i samhället” (Förbundets stadgar, § 2 a). Vi ser att detta ger en möjlighet att öka dialogen om angelägna teman både inom ramen för förbundets styrelse och mellan förbundet och Statsvetenskaplig tidskrift. Styrelsen ger inspel till Katarina och hon har också möjlighet att bolla idéer med kollegor i styrelsen. I sin redaktörsroll har dock Katarina det fulla ansvaret för textens innehåll och utformning. Tanken är att formatet på cirka 2-4 sidor per nummer ska bibehållas, liksom den lättillgängliga tonen kring statsvetenskapligt relevanta frågor. Det första temat i detta nummer handlar om jämställdhetskartläggningar och jämställdheten i ämnet. Håll till godo!

Jan Olsson, ordförande

Monika Berg, sekreterare/kassör

Jämställdhetskartläggningar: ett instrument för ökad jämställdhet inom svensk statsvetenskap?

Känner du till den jämställdhetskartläggning som Statsvetenskapliga förbundet har gjort och som presenterades hösten 2017? Har du läst den? Har dina kollegor läst den? Har ni kanske till och med haft kollegiala samtal om rapporten och dess resultat? Har den på något sätt gett avtryck i jämställdhets- och/eller lika villkorsarbetet på din arbetsplats? Om du svarar ja på någon eller några av frågorna så är det glädjande. Har du ännu inte tagit del av rapporten så skulle jag vilja föreslå ett besök på Statsvetenskapliga förbundets hemsida där rapporten finns för nedladdning.

Som ny, tillträdande ledamot i styrelsen för Statsvetenskapliga förbundet kunde jag med någorlunda gott samvete svara jakande på den första frågan. Jo, jag hade sett och skrivit ut en papperskopia av kartläggningen och bläddrat igenom den. Rapporten hade dock legat på mitt skrivbord många veckor innan jag verkligen *läste* den. Som ny förbundsredaktör fick jag styrelsens uppdrag att skriva den första texten till förbundssidorna i *Statsvetenskaplig tidskrift* om just jämställdhetskartläggningen. Detta är utan tvekan en viktig och angelägen skrift och dess författare har gjort ett gediget och värdefullt arbete för ämnet. Det räcker emellertid inte att rapporten får spridning och att vi *konstaterar* hur nuläget ser ut. Vi måste *analysera* vad resultaten betyder för såväl svensk statsvetenskap som disciplin som för medlemsinstitutionerna och enheterna på landets lärosäten. Lägesbeskrivningen är en bra utgångspunkt för reflekterande, kollegiala samtal. Inte minst

är det viktigt att diskutera ansvarsfrågan i relation till jämställdhetsarbetet. Allas ansvar riskerar som bekant att bli liktydigt med ingens. Den manliga dominansen inom ämnet har förvisso minskat men precis som rapportförfattarna konstaterar, är det inte nödvändigtvis detsamma som ökad jämställdhet.

Sedan 1994 är alla statliga myndigheter ålagda att tillämpa jämställdhetsintegrering som strategi i syfte att nå de uppsatta målen i jämställdhetspolitiken. Strategin antogs vid FN:s fjärde kvinnokonferens i Beijing 1995. Jämställdhetsintegrering innebär att ett jämställdhetsperspektiv ska beaktas när alla beslut fattas, på alla nivåer och i alla steg av beslutsprocesser, av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet. Sedan mitten av 1990-talet har mycket hänt inom såväl det jämställdhetspolitiska området som inom genusforskningen. Jämställdhetsintegrering har bibehållits som den dominerande politiska strategin. I föregående års regleringsbrev fastslogs att samtliga universitet och högskolor ska upprätta en plan för att utveckla arbetet med jämställdhetsintegrering mot de nationella jämställdhetspolitiska målen. De områden som i regleringsbrevet pekas ut som exempel på områden som bör genomlysas är lika möjligheter till karriärvägar, könsbundna studieval och genomströmning. Jämställdhetsintegrering har mött och fortsätter att möta kritik från företrädare för kritiska perspektiv som lyfter fram olikheter och orättvisor som härrör från andra identitetsgrunder än kön. Samtidigt pekar feministiska företrädare på risken med att intersektionalitet som perspektiv riskerar att osynliggöra skillnaderna mellan kvinnors och mäns livsvillkor.

Nästan lika länge som jämställdhetsintegrering har varit den dominerande politiska strategin inom statlig förvaltning, har Statsvetenskapliga förbundet genomfört jämställdhetskartläggningar vid de statsvetenskapliga institutionerna och enheterna. Den första genomfördes 1996 och under de efterföljande fyra åren publicerades ytterligare två kartläggningar, med två års mellanrum. Därefter

dröjde det sju år, till 2007, innan den fjärde rapporten kom. Den femte och senaste jämställdhetskartläggningen, som alltså är den nuvarande, kom ytterligare tio år senare. Tidsintervallen som förflutit mellan de tidigare kartläggningarna är intressanta i sin egen rätt. Efter de första årens regelbundet återkommande uppföljningar, har tidsspannet successivt utökats.

Arbetsgruppen bakom rapporten har bestått av Maria Solevid, Göteborgs universitet, tillika dess ordförande, Magnus Hagevi, Linnéuniversitetet och Olle Folke, Uppsala universitet. I kartläggningen redovisas könsfördelningen i olika tjänstekategorier och en jämförelse av fördelningen inom olika tjänstekategorier görs mellan medlemsinstitutioner och enheter. En jämförelse över tid görs också utifrån tidigare kartläggningar. Vidare beskriver och analyserar rapporten kvinnors och mäns karriärutveckling inom statsvetenskap ur flera olika perspektiv. Materialet baseras på en webenkät som distribuerades till samtliga 19 medlemsinstitutioner under 2016 av vilka 18 avlämnade svar. De svarande uppmanades att utgå från de förhållanden som rådde per 31 december 2015. Rapporten är rik på detaljer och det finns flera intressanta resultat som förtjänar att diskuteras. Jag har valt att fokusera på några aspekter.

En siffra som av förklarliga skäl vare sig nämns eller problematiseras är könsfördelningen på totalen, dvs. i yrkeskåren som helhet. Vid tidpunkten för undersökningen fanns det vid de deltagande institutionerna och enheterna totalt 660 anställda varav 277 var kvinnor (42 procent) och 383 män (58 procent). Statsvetenskap som vetenskaplig disciplin var under lång tid ett mansdominerat ämne, ett förhållande som successivt har ändrats över tid, men männen utgör fortfarande majoriteten av statsvetarna. Vi gör ett tankeexperiment för att illustrera den ojämna könsfördelningen. Föreställ dig att vi skulle bilda två köer intill varandra, den ena bestående av män och den andra av kvinnor. Vid den punkt där kön av kvinnor skulle ta slut,

skulle kön av män fortsätta med ytterligare 106 personer. För att köerna skulle bli lika långa skulle det krävas att 53 män lämnar sin plats i kön och upplåter den till nytillkomna kvinnor i kön intill. Eller så skulle det krävas en anställningsexpansion av sällan skådat slag så att yrkeskåren utökas med 106 nyanställda varav nästan alla skulle behöva vara kvinnor. Att detta inte redovisas eller diskuteras i kartläggningen har sannolikt sin förklaring. Vi tillhör förvisso samma yrkeskår och samma vetenskapliga disciplin, men är anställda vid olika lärosäten och olika institutioner och enheter. Samtidigt finns det ett mervärde i att lyfta blicken och se helheten.

BÄTTRE BALANS I BÖRJAN AV KARRIÄREN

Vi håller fast vid tankeexperimentet med de två köerna. Kartläggningen visar att situationen och förflyttningen framåt i kön skiljer sig beroende på vilken kö den anställde står i. Könsfördelningen varierar mellan olika tjänstekategorier. Äldre jämställdhetskartläggningar identifierade tröskeln till forskarutbildningen som central eftersom fler män än kvinnor antogs till forskarutbildning. Denna kartläggning visar att så inte längre är fallet. Det råder relativt jämn könsfördelning bland doktorander även om den varierar mellan olika institutioner. Det finns både miljöer där majoriteten av de forskarstudierande är män och där majoriteten utgörs av kvinnor.

Den andra tjänstekategorin som redovisas i rapporten är den som omfattas av s.k. meriteringstjänster. Det är inte en enhetlig kategori utan skiljer sig mellan lärosäten men den gemensamma nämnaren är att tjänsterna riktar sig till relativt nydisputerade statsvetare i början av karriären. Därför är denna kategori också särskilt intressant ur ett jämställdhetsperspektiv. Könsfördelningen i meriteringstjänstekategorin är jämn på övergripande nivå men i underkategorierna som inkluderas, forskare, postdoc samt biträdande lektor, finns det skevheter.

Den största kategorin är forskare (40 personer), varav majoriteten utgörs av kvinnor

(24 personer). I den näst största gruppen, postdoktorerna (25 personer), som liksom den föregående är inriktad på forskning, utgörs istället majoriteten av män (17 personer). Biträdande lektorat är en undervisningsorienterad tjänst och här återfinns en relativt liten grupp (11 personer) där könsfördelningen är jämn. Rapportförfattarna antar att forskartjänsterna i högre utsträckning än tjänsterna för postdoktorerna finansieras av externa forskningsmedel. De har generellt sett lägre andel forskning inom ramen för sin tjänst (32 procent) än postdoktorer (38 procent). Postdoc borde således vara den tjänst som ger bäst villkor för att bedriva forskning och därmed bäst förutsättningar för en framtida forskningskarriär. Det rör sig om en förhållandevis liten, och "exklusiv" grupp, eftersom det är svårt att få tillträde på grund av den hårda konkurrensen. Ur det perspektivet är det onekligen intressant att männen utgör majoriteten i denna grupp medan kvinnorna utgör majoriteten i den storleksmässigt större gruppen av forskare. I rapporten konstateras också att en högre andel av de nydisputerade kvinnliga statsvetarna lämnar akademien (27 procent) än de nydisputerade manliga (21 procent). Det är alltså inte bara trösklarna till vissa meriteringstjänster som är högre för kvinnor än män, utan könsfördelningen i den grupp som kan söka och konkurrera om meriteringstjänsterna är också skev redan i utgångsläget.

JU HÖGRE UPP I KARRIÄRSTEGEN, DESTO SKEVARE KÖNSFÖRDELNING

Den största gruppen anställda utgörs av lektorer. Av 343 är 130 kvinnor (40 procent) och 213 män (60 procent). Könsfördelningen är skev i samtliga av de tre underkategorierna: visstidsanställda lektorer, tillsvidareanställda lektorer samt tillsvidareanställda lektorer med docentkompetens. Männen utgör majoriteten i samtliga tre grupper (61–65 procent). I rapporten redovisas även könsfördelning i olika tjänstekategorier över tid, från den första jämställdhetskartläggningen fram till den

senaste. I mitten av 90-talet var 94 procent av lektorerna män. Den siffran minskade kraftigt fram till 2007 då den låg på 65 procent. Under den senaste tioårsperioden har andelen män sjunkit ytterligare, ned till 61 procent, men det är en blygsam minskningstakt i jämförelse med den föregående perioden då minskningen var närmare 30 procentenheter. Rapportförfattarna menar att detta är ett uttryck för stagnation. Slutet av 1990-talet och början av 2000-talet var en period av kraftig expansion då högskolesektorn tilldelades ökade resurser från statsmakterna. Efter en kraftig utbyggnad minskade ersättningsnivåerna 2008. I en skrift från UKÄ konstateras att andelen helårsstudenter 2013 var lika många som tio år tidigare (Universitetskanslerämbetets statistiska analyser 2013-12-10). Det är knappast en slump att den manliga överrepresentationen sjönk som mest under samma period som högskolesektorn expanderade. För att återgå till liknelsen med köerna så kan det antas att det som framförallt hände var att kön av kvinnliga anställda fylldes på, men att kön intill inte växte i någon nämnvärd utsträckning.

I rapporten redovisas andelar i procent i olika tjänstekategorier vid olika tillfällen. Det hade varit en fördel om även antalet lektorer hade redovisats vid de olika tidpunkterna. Flertalet av adjunkterna (21 personer) är kvinnor (13 personer).

Ju högre upp i karriärstegen, desto skévare är könsfördelningen. Överrepresentationen av män och underrepresentationen av kvinnor är tydligast bland professorerna. Av de 80 professorerna är 25 kvinnor och 55 män. De manliga professorerna är således mer än dubbelt så många som de kvinnliga professorerna. Under perioden från den första jämställdhetskartläggningen fram till den senaste, har andelen män bland professorerna minskat stadigt under hela perioden. En fråga som rapportförfattarna ställer sig, är hur detta kommer att utveckla sig framöver givet att de manliga lektorernas överrepresentation inte har minskat nämnvärt under den senaste

tioårsperioden. Riskerar könsfördelningen i professorskategorin att cementeras eller blir kvinnor kanske än mer underrepresenterade i framtiden?

I rapporten redovisas också hur lång den genomsnittliga tiden är mellan avslutad doktorsexamen och docentur respektive professur. Det tar i genomsnitt drygt ett år längre för kvinnor än för män att bli docent. Skillnaden mellan könen är inte lika stor när det gäller tiden mellan doktorsexamen och professur. Det tar omkring fyra månader längre för kvinnor än män att meritera sig för det högsta ämbetet, men då ska vi komma ihåg att två tredjedelar av professorerna är män.

I rapporten görs även en jämförelse mellan förbundets medlemsinstitutioner/enheter på universitet och högskolor med avseende på könsfördelningen bland doktorander, visstidsanställda/tillsvidareanställda som är disputerade, samt professorer. Det finns intressanta skillnader mellan olika miljöer men det är svårt att göra jämförelser. Miljöerna skiljer sig mycket åt i storlek och vid de mindre institutionerna kan en enskild person ge upphov till stor procentuell differens. Statsvetenskap vid Stockholms universitet får illustrera hur komplex bilden kan vara. Totalt sett är det något fler manliga anställda än kvinnliga. Bland de disputerade anställda är männen tre gånger så många som kvinnorna men bland såväl doktoranderna som professorerna är istället kvinnorna dubbelt så många som männen.

HÖGRE TRÖSKLAR FÖR KVINNOR ÄN FÖR MÄN I KARRIÄREN

I rapporten undersöks även andra parametrar som mobilitet, andel forskning och undervisning i tjänsten för olika typer av anställning, hur många kvinnor respektive män som är projektledare respektive medverkande i forskningsprojekt och hur könsfördelning ser ut i olika ledningsfunktioner. Man har även undersökt huvudsaklig metodriktning bland kvinnor och män och kan konstatera att det finns tydliga skillnader mellan könen.

Rapporten visar att jämställdheten har förbättrats successivt och att det har skett "underifrån", dvs. genom att det har blivit jämnare könsfördelning bland doktoranderna, vilket i sin tur har påverkat sammansättningen av kvinnor och män bland de anställda som helhet. Samtidigt bekräftar resultaten att kvinnliga statsvetare möter högre trösklar i karriären än sina manliga kollegor och att utjämningen mellan könen går långsamt, vilket vidmakthåller den manliga dominansen på de seniora tjänsterna.

Kartläggningen som sådan kommer inte att leda till ökad jämställdhet i ämnet men den

utgör en viktig nulägesbeskrivning som i sig bidrar till ökad kunskap om jämställdhetsläget i svensk statsvetenskap. Det finns dock många frågor som söker svar, frågor som handlar om hur mäns och kvinnors arbetsvillkor och karriärvägar i grunden fortfarande skiljer sig åt. Dessa låter sig inte entydigt besvaras med statistik och siffror. Bakom siffrorna finns berättelser som behöver lyftas fram. Det är här som de kollegiala samtalen har en funktion.

Katarina Roos är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
E-post: katarina.roos@umu.se

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Lewin, Leif, 2017. *Ogiltig frånvaro. När universiteten förlorade sin frihet*. Nässjö: Faun förlag.

Anmälan av Göran Bexell

Leif Lewin har under en lång och lysande akademisk karriär vid Uppsala universitet på nära håll kunnat följa flera rektorsval. Redan 1972 efterträdde han sin handledare Carl Arvid Hessler som professor Skytteanum och sedan dess har sex rektorer i rektorslängden tågat in i aulan under devisen ”Att tänka fritt är stort, att tänka rätt är större”. Nästan varje rektorsval innehåller mer eller mindre subtil dramatik och inbjuder till kamp om inflytande och debatt om vilken slags rektor och i förlängningen vilket slags universitet man vill ha.

När Leif Lewin nu skrivit en roman med drag av deckare om ett rektorsval i Uppsala är kompositionen upplagd så att aktörerna i valberedningen och styrelsens externa ordförande är huvudpersoner och framväxten av valberedningens förslag är huvudhandlingen. Lewin har gott om empiriskt material och egna upplevelser att falla tillbaka på och framhåller inledningsvis att romanen visserligen utspelas vid Uppsala universitet men tillägger – förmodligen med lätt ironi – ”personer och händelser är fiktiva”. Även om detta är sant behöver den som känner till interna turer inte känna sig helt bortkommen.

Romanen är inte bara underhållande; den lever också genom sin ideologiska nerv. Lewin har erfarenhet av universitetets olika ledningsorgan, policydebatter och statsvetenskapliga analyser om t.ex. politik och ideologi, egenintresse och det gemensamma bästa. I romanen kombinerar författaren

detta med lusten att skriva. Samtidigt ger han i romanens form en kritisk analys av läget för svenska universitet.

Genom personernas insatser i rektorsvalet blir olika åsikter framställda. Konflikterna kring valet avslöjar vidare och principiella frågor om universitetens autonomi, styrning och relation till omvärlden. Lewin kunde ha gjort ett debattinlägg bland andra, men vi får i stället konkret gestaltning av nutida universitetspolitiska oenigheter. Att universiteten fungerar som de gör är ju ofrånkomligen beroende inte bara av förordningar och strukturer utan i än högre grad av personer som alla har sina agendor.

Så är fallet också med nya ordföranden i universitetsstyrelsen, Eva-Lena Ancker, nyligen sparkad som budgetminister. Hon har inte enligt statsministern de egenskaper som krävs av en toppolitiker; det räcker inte att hålla budgeten, man måste förmedla drömmar och visioner. Hon tillhör nu överskottsfolket i regeringskansliets längsta korridor. Som barn var hon duktig på att räkna, föga sprallig, kommer in som reserv på Handels, fnyser åt humanistiskt flum. Men en framstående utredare för att skapa ordning och reda blir hon och ett redskap för byråkratieologin NPM, New Public Management. Och så får hon – som tröst? – ordförandeskapet i Uppsala. Romanen inleds med att hon exakt klockan tre på Valborg, när ny rektor är utsedd, faller ner från balkongen på Carolina Rediviva och dör; närstående kunde ha en viss förståelse för detta självmord, misslyckad som hon var i politisk karriär och med vissa spritproblem.

Huvudpersonerna får som exemplet visar tillbakablickande och ganska ingående biografiska skildringar, någon gång alltför

omständligt, men alltid konkret och med stundtals överdådigt träffsäkra skildringar. Härigenom lyckas Lewin uppnå syftet att skildra en samling typiska karaktärer i nutida universitetsvärld.

Valberedningens ordförande är professor i germanistik Leonard Schinkler, född av tyska flyktingar från Hitler-Tyskland, kallades plugghäst och tyskjävel som barn, 66 år, dekanus vid Humanistiska fakulteten, en insmickrande maktmänniska under den verserade ytan; han forskar om ett samband mellan tyska språket och kulturen. Han är – som han själv tror – en förslagen ordförande som manipulerar dem han tror sig kunna påverka.

Mötena mellan Eva-Lena och Leonard blottlägger en av romanens främsta ideologiska konflikter. Enligt Eva-Lena ska rektor vara en bra myndighetschef, en VD, som ska effektivisera universiteten, som blivit avskärmade från samhället i övrigt och regeringens politik; professorerna struntade i alla måldokument från regeringen! Det värsta var att "den internationella forskargemenskapen" var svår att komma åt. Enligt Leonard ska rektor vara "primus inter pares", känna sitt universitet, inte komma in som en ångvält och köra över allt som århundradena byggt upp; hellre då en svag ledare som lämnar besluten till fakulteter och medarbetare. Deras inlindade konflikt illustrerar en större oenighet om universitetens egenart, styrning och uppgift.

Hans Molin från den medicinska fakulteten är avgående rektor, som märkligt nog är med i det som kallas valberedning, men Molin var höjd över alla regler och en uppskattad rektor, eftersom han inte la sig i övriga fakulteters arbete, vilket för övrigt verkar vara det viktigaste vid detta val av rektor. Han delar in mänskligheten i två kategorier: läkare och patienter. För honom är Uppsala framför allt ett sjukhus med tillhörande universitet, där övriga fakulteter biträder den medicinska, "de torra" med lite förströelse från sjukdomen. Inom kirurgin var han bara "mycket framstående", inte "världsledande". Han cyklar i Uppsala med sin älskade hustru Kerstin och

sina döttrar. Han avundades inte de rotlösa och frånskilda vetenskapsgiganter han träffar ute i världen.

Linnéa Larsson, juriststudent och sorglös studentrepresentant med en bra barndom, tycker det är superschysst att läsa i Uppsala med alla fester och nationer, där hon får en värdefull social skolning. Hon avverkar pojkvänner på rad och räknar som en särskild trofé att hon en kväll lyckats förföra valberedningens ordförande. Hon dras av en slump in i kårlivet, som är mer redigt än roligt.

En annan figur är universitetslektorn i genusvetenskaplig didaktik Clara Højne Adlerkrook-Olofsdotter, redan namnet och inriktningen vibrerar av en viss ironi från författaren; hon blir också ganska illa åtgången av honom. Hon representerar lärarutbildningen och TCO, har haft fyra äkta män och blivit slagen av tre och framhöll därför i sina föreläsningar "att män var djur och att 75 % av dem var hustrumisshandlare".

SACO-representanten kommer från naturvetenskapliga fakulteten, Margareta Berg, forskarassistent i kemi, 36 år, som Leonard Schinkler inte ens försöker manipulera. Hon avskyr dels Clara för att hon komprometterar hela kvinnosaken, dels att välja någon på grund av könstillhörighet. Hans Molin blev förvånad över hennes målmedvetenhet; naturvetare brukade flumma ut i allmänna ordalag utan någon nytta. "Det var som fan" tänkte Hans. Hennes man är en oorganiserad doktorand i humaniora.

Doktorandrepresentanten, slutligen, är nationalekonomen Michael Ridley, amerikansk medborgare, som anser rektorsvalet vara en parodi; ingen enda princip följdes rätlinjigt. Han är besviken på Sverige, som inte lever upp till sitt rykte som demokratiskt och jämlikt land, och på Linnéa, när de var ihop; han fick inte ta hand om henne och visa litet "responsibility". Ordförande Leonard är osäker på Michael och närmar sig inte denne genom s.k. sonderingar, dvs. påtryckningar, eftersom Michael då lätt kunde hamna i protest.

Eva-Lena Ancker går med på att ha en valberedning. För Leonard gäller nu bara att få den att tänka i rätt banor. Utan seriös diskussion nämns två kandidater. Naturvetaren Anna Westin är en drivande forskningsledare och vetenskaplig begåvning, men som Eva-Lena Ancker så klarsynt säger i ett internt samtal: "Intellektuell briljans i förening med snabbhet betraktas med misstro i vida kretsar i vårt land", vidare: "Det finns gott om enfald och avundsjuka, när man utser förtroendevalda vid universitetet". Den andra kandidaten är Sören Ahlgren, en försynt professor i finsk-ugriska språk och, som av en slump, från samma fakultet som Leonard, en gång dennes elev med brist på självständighet men med en viss effektivitet, en "nyttig idiot".

Leonard och avgående rektor försöker hindra att den mest meriterade, dessutom kvinnliga, kandidaten från en icke-önskad fakultet får majoritet. De är emot "starka ledare". Omtöcknad av sin egen listighet inser Leonard inte att en rektor inte kan gynna sin egen fakultet. Det retar doktoranden att Leonard snart säger: "Som vi kommit överens om", för var det något man gjort så var det inte detta. Anna Westin får två röster, Sören Ahlgren fyra. Hörandeförsamling har inga invändningar, några namn nämns men följs inte upp. Styrelsens beslut gick snabbt.

Ordföranden i valberedningen må ha försökt mygla enligt sina egenintressen och stereotypa föreställningar, men han överlistas likväl av den i politikens spel mer förslagna styrelseordföranden. Hon låter valberedningen ha sin gång men tar sig an dess kandidat på ett hemligt möte i Stockholm. Regeringen utser snabbt Sören Ahlgren.

Ahlgrens installationstal blir följaktligen en chock för åhörarna: denne timide humanist vill gå i spetsen för förnyelse av Uppsala universitet. Lärstolsprofessurerna skulle avskaffas, däribland Leonard Schinklers, allt skulle mätas och utvärderas. Leonard tyckte det lät som en kopia av Eva-Lenas NPM-ideologi, han stapplar ut från installationen, sätter sig vid Geijerstatyn, sliter upp sitt frackbröst,

hans livsgärning ligger i spillror. Eva-Lena var den skyldiga, Sören hennes redskap. Leonard glider alltmer in i sina germanistiska dimmor.

Som en överraskning för läsaren förs på slutet beska sanningar fram i ett tal av statsminister Christer Holmlund, som också torde vara talesperson för några av författarens tankar. Holmlund sa sig vara gammal vän till universitetet, hans hjärta klappade för inifrånstyrning, oberoende forskning, lärostolar, frihet, men snart kom han in på verkligheten: professorerna var upptagna av sitt eget, och bortsåg från hur det gemensamma skulle skötas. De valde sällan den mest lämpade till rektor utan den som liknade dem själva: "I stället för att vårda sig om det gemensamma bästa hade professorerna utövat ett auktoritärt professorsvälde med egenintresset som riktmärke". Här ligger nog en del av Lewins analys.

Professorerna tog inte sitt ledningsansvar och detta tomrum, ogiltig frånvaro, fylldes snart av politiker och näringsliv. Utifrånstyrning passar inte för universitetet, men vad skulle man göra? Den blev, säger Holmlund, oundviklig och så man måtte det som gick att mäta, hade övertro på kvantitativa metoder och rankingsystem. Varför nöja sig med, frågade Holmlund, att räkna antal artiklar utan att läsa vad de handlade om? NPM styrde åt fel håll, men det var de egofixerade professorernas fel, som lämnade fältet fritt och underordnade sig. Holmlund kunde inte göra något åt saken p.g.a. deras frånvaro. *Ogiltig frånvaro. När universitetet förlorade sin frihet* är romanens titel; också här blottas Lewins uppfattning om hur friheten gick förlorad. Det är ovanligt och uppfriskande att inte bara skylla och skälla på externa krafter.

Leif Lewin har med sin roman konkret belyst några viktiga förhållanden i dagens universitetsliv. Det gäller först processen att utse ny rektor. Den kanske viktigaste uppgift en universitetsstyrelse har är att rekrytera och till regeringen föreslå ny rektor. Högskoleförordningen säger: "Innan styrelsen lämnar sitt förslag skall den höra lärarna, övriga anställda

och studenterna på det sätt som styrelsen har bestämt.” Därmed har styrelsen också ansvar för att processen för rekrytering och beslut är ändamålsenlig och transparent. I Lewins roman verkar det som om ordföranden med en till synes passiv styrelse överlåter processen åt en ”valberedning” – en i sammanhanget föräldrad beteckning – och sedan agerar hon i hemlighet på egen hand för att imponera på sina gamla kollegor i regeringskansliet, medan styrelsen i övrigt verkar passiv.

Ordföranden brister inte bara i förståelse för universitetens särart; hon är dessutom i detta avseende en oprofessionell ordförande. Ingen debatt, inga kriterier för en blivande rektor, ingen tydlig rekryteringsprocess med sökande och nomineringar, inga kunniga intervjuer med olika kandidater, en parodisk ”valberedning”, där dessutom avgående rektor påverkar förloppet, vilket han borde ha avstått ifrån, ingen seriös hörandeförsamling.

Process och beslut är som jag ser det i formell och demokratisk mening minst sagt ett misslyckande både för styrelsen och dess nya ordförande. Om inte annat så borde de externa ledamöterna ha vaknat till liv. Om det verkligen går till så här utanför romanen – och det kan mycket väl hända – kan man bara beklaga våra universitet. Dessa har givetvis liksom andra arbetsplatser sina intriger, nätverk och intressekonflikter. Tydliga rutiner och processer ska vara ett motvärn mot alls slags missbruk.

I nutida rekryteringar sätts ofta upp en mängd kriterier för ny rektor, vilka knappast någon dödlig kan leva upp till, men några skenbart enkla krav är ofrånkomliga. Rektor måste som jag ser det åtnjuta ett förtroende från alla grupper av anställda vid lärosätet och från studenterna; annars fungerar det inte. Eftersom rektor ska utöva ett akademiskt ledarskap – och inte vara som en ordinarie företagsledare – ska en blivande rektor ha kunskap och erfarenhet av hur en akademi fungerar och bör fungera, särskilt gäller detta givetvis utbildning och forskning. Rektor ska på de akademiska värdenas grund gentemot

stat, näringsliv och media kunna företräda ett fritt och starkt universitet samtidigt som goda relationer med omvärlden ska vårdas. Alla berörda, och inte minst det kollegiala inflytandet, bör se till att kandidaterna uppfyller åtminstone dessa krav, utöver alla andra. I romanen uppnås inte dessa mål.

Med temat ”ogiltig frånvaro” och professorernas brist på ansvar har Lewin vidare tagit upp en utveckling som förr eller senare kommer att brisera och kräva förnyelse. Egenintresset styr och förnyelser sitter långt inne. Som statsvetare vet Lewin att det på sikt leder till att det gemensamma eroderar, vilket alla förlorar på. Men vad innebär det gemensamma bästa för ett universitet och hur förhåller det sig till egenintresset? Den frågan behöver klargöras. 1981 kom Lewins *Det gemensamma bästa*: Politik kan ses som ett strategiskt spel mellan rationellt handlande aktörer, men Lewin instämmer inte i att väljare ensidigt ser till att maximera sin privatekonomi; de röstar snarare på den som bäst kan sköta samhällsekonomin i stort. Om jag drar en normativ parallell till universitetspolitik och val av rektor, betyder det att den som bäst kan sköta universitetet i stort är den som bör väljas, även om det inte i alla lägen maximerar egenintressena.

När akademikerna resignerar blir det externa krafter som tar över, besatta av NPM-ideologin. Ett exempel hos Lewin är det ofta hörda att kvantitet är lätt att mäta och därför får alltför stor betydelse på bekostnad av kvalitativa bedömningar. Som statsministern med retorisk effekt frågar: Varför räknar ni bara antal artiklar i stället för att läsa vad de handlar om? Det överdrivna sökandet efter extern finansiering har i hög grad bidragit till situationen. Det är naivt att tro att ett intresseladdat publiceringssystem, antal artiklar, citeringar, externa medel och annat enkelt mätbart utsäger hela sanningen om det som kanske ändå är en chimär, jakten på ”den bästa forskningen”.

Detta inser varje forskare i själ och hjärta, men hur skapar man alternativa system och

vem vill ta av sin dyrbara forskartid till en bloddrypande reform? Hur skapas en förnyelse, om NPM inte är lösningen? Det räcker inte med bara vanlig kritik; förslag till konstruktiva lösningar behövs. Detta är den fråga varje anställd och student borde ställa och försöka besvara. Romanen har ett ganska ensidigt professorsperspektiv, men jag bara konstaterar detta.

Det behövs inte bara prestigefria och icke-egocentrerade professorer utan också förändrade strukturer. Professorerna bör få mer att säga till om angående organisation, policy och intern fördelning av statliga forskningsmedel, som i betydligt ökad omfattning bör gå direkt till universiteten. Men det behövs också förordningar som medger detta, en effektiv och ändamålsenlig administration, långsiktighet utöver fyraårsintervallernas politikstyrning, insikt att både tradition och förnyelse krävs, balans mellan en konstruktiv kollegialitet och transparent linjestyrning, mellan egalitarism och elitism – och mycket mera. Ett minimikrav är vidare att grundläggande akademiska värden ska visa vägen.

Det måste sägas att långt ifrån alla professorer och andra är ”frånvarande”: många sliter med handledning, forskargrupper, administration, kollegiala uppdrag som sakkunnig, opponent och ett onödigt stort antal sammanträden. Men kanske är denna typ av nödvändig närvaro i enskilda frågor, som bidrar till det gemensamma bästa, samtidigt en frånvaro från ett övergripande ansvar för hela universitetets bästa, men hur ska detta ansvar tas? Det är återigen inte bara en individfråga utan också en fråga om strukturer, som bör tillåta och kräva att alla professorer och andra lägger en liten del av sin arbetstid på att bidra till universitetets gemensamma bästa.

Lika allvarligt är att den ogiltiga frånvaron med dess ödesdigra konsekvenser på sikt leder till att universiteten förlorar sin roll som fria institutioner i samhället och därmed också förlorar mer av allmänhetens förtroende, som tillhör det viktigaste ett universitet

har. Professorerna har ”underordnat sig”, sa statsministern; det skulle han själv aldrig ha gjort. Kanske är det en växande skara klarsynta seniora professorer med tid som tillsammans med en ny generationens akademiker ska försöka vända utvecklingen så att alla professorer tillsammans med andra, även studenterna, kan fylla universiteten med sin närvaro för att återerövra friheten.

Lewin har skrivit en roande och insiktsfull skildring utan moraliserande pekpinna men med en djupt kritisk-ironisk underton. Samtidigt har han levererat en kritisk analys av ett viktigt skeende i universitetets liv. Med temat ”ogiltig frånvaro” har han menat sig förklara hur friheten kunde förloras, men därmed har han också antytt att motsatsen, närvaro, är en metod att återvinna friheten.

Göran Bexell är rektor emeritus vid Lunds universitet.
E-post: goran.bexell@ctr.lu.se

Alvén, Fredrik, 2017. *Tänka rätt och tycka lämpligt. Historieämnet i skärningspunkten mellan att fostra kulturbärare och förbereda kulturbyggare*. Malmö: Fakulteten för lärande och samhälle.

Anmälan av Susanne Dodillet

Tänka rätt och tycka lämpligt lades fram som doktorsavhandling i historia vid Malmö högskola i oktober 2017. Den tar sin utgångspunkt i ett dilemma som enligt författaren kännetecknar skolans historieundervisning: ämnet har ett dubbelt syfte. Å ena sidan ska det göra eleverna till kritiskt tänkande kulturbyggare, och å andra sidan fostra dem till bärare av ett kulturarv. Oftast är detta dubbla uppdrag oproblematiserat, men i vissa fall tänjer elevernas kritiska tänkande på gränserna för det som kan tyckas lämpligt utifrån de värden skolan ska förmedla, menar Alvén. Vid bedömningen av sådana yttranden håller

vissa lärare fast vid skolans kunskapskrav, medan andra tar hänsyn till moraliska riktlinjer såsom skolans värdegrund. De berörda eleverna utsätts därmed för en icke-likvärdig bedömning. Analysen leder författaren fram till rekommendationen att öka elevernas medvetenhet om vikten av att inte bara tänka rätt utan också lämpligt, genom att komplettera kunskapskraven i läroplanen med etiska riktlinjer för historieämnet.

TEORIN OM HISTORIEÄMNETS DUBBLA SYFTE

Avhandlingen inleds med en grundlig presentation av författarens teoretiska utgångspunkter. Alvéen knyter an till tidigare forskning som beskrivit historieämnet som ett medborgarämne som avser att stödja elevernas utveckling till goda medborgare. Synen på dessa goda medborgare varierar och förändras över tid, har forskare som Tomas Englund, Magnus Dahlstedt och Maria Olson tidigare visat. *Tänka rätt och tycka lämpligt* syftar inte till att ytterligare undersöka dessa variationer, utan lyfter istället fram två övergripande idéer om historieundervisningens uppgift ur detta myller: "målet om eleven med de rätta värderingarna å ena sidan och målet om den kritiskt tänkande eleven som själv kan orientera sig på det fria ordets arena å andra sidan." (Alvéen 2017:12) Spänningsförhållanden dessa mål emellan är det som enligt Alvéen kännetecknar historieämnet.

I teorikapitlet utvecklar Alvéen sin syn på historieämnet med hänvisning till hermeneutiska och ideologikritiska positioner som beskriver människan som på samma gång historiskt förankrad och orienterad mot framtiden. Här utvecklar han den analysmodell som sedan används i resten av avhandlingen för att undersöka den enligt honom för historieämnet essentiella glidningen mellan bekräftande och omprövande ambitioner:

- 1) Ämnet uppmantrar eleverna att *vara* men också att *göra* historia, där varat kräver "att tolkningar av det förflutna [...] bekräfta[r] det kollektiva minnet för

att underbygga gemenskapen" (Alvéen 2017:33), medan görandet innebär att eleverna genom eget kritiskt tänkande, argumentationsteknik och källkritik distanserar sig från traditionernas syn på det förflutna och skapar sina egen historia.

- 2) Ämnet kan utgå från en tolkning av tiden som ett kontinuum eller berätta om förändring, där tanken om kontinuitet "leder till en bestämd uppfattning om vart vi är på väg" (Alvéen 2017:45), medan erkännandet av diskontinuiteter innebär att eleven får ansvaret att tolka tiden utifrån sin egen moral och uppmantras till att skapa sin egen framtid.
- 3) Ämnet kan sträva efter konstruktionen av kollektiva berättelser och värdesätta förmågan att bekräfta dessa mönsterberättelser (t.ex. gemensamma feministiska omtolkningar av det förflutna), men den kan också bedöma elevens narrativa kompetens efter kriterier för berättelsens koherens med intrig och sensmoral.

Hur den i teorikapitlet presenterade spänningen kommer till uttryck i praktiken är temat för avhandlingens empiriavsnitt, där de nämnda aspekterna kartläggs i tre olika källmaterial. Dessa källmaterial är avgränsade utifrån John Goodlads läroplansteori, enligt vilken historieämnet kan beskrivas som sammansatt av olika läroplaner.

DELSTUDIERNAS KÄLLMATERIAL

I delstudie ett söker Alvéen i den formella läroplanen efter spår av idén om historieämnet som ett ämne för bekräftelse respektive omprövning av berättelser om det förflutna. Källmaterialet för studien består av statliga utredningar, propositioner, styrdokument som läroplaner och kursplaner i historia för grundskolan samt material från Skolverket och Skolinspektionen från åren 1991–2011.

Delstudie två gäller den upplevda läroplanen, dvs elevernas förståelse av historieämnets karaktär och krav. Källmaterialet för studien består av provskrivningar från 245 elever i årskurs 9 från 7 olika skolor, enskilda samtal med ett urval av dessa elever samt några fokusgrupper där elever samtalar kring sina svar på några av provfrågorna. Både utbildningsmaterialet som användes under de 7–10 lektioner som föregick provtillfället och själva provet var konstruerade av Alvén själv, och skiljde sig därmed från skolornas ordinarie undervisning. Alvén har med andra ord utfört ett mycket ambitiöst undervisningsexperiment. Ambitionen bakom texthäftet som eleverna arbetade med inför provet, och som de även fick använda under det tre timmar långa provtillfället, var att tillhandahålla ett så värderingsfritt material som möjligt. Materialet skulle inte lägga fast eleverna vid en särskild historieskrivning, utan ge dem möjligheten ”att göra historia”. Provet i sin tur representerade inte enbart ”den spänning mellan bekräftande och omprövande förhållningssätt till historia som studien tar sitt avstamp i” (Alvén 2017:416 f.), utan innehöll även ett etiskt dilemma som eleverna skulle lösa med hänvisning till historiska exempel. Såväl undervisningen som provet handlade om migration till och från Sverige från Vikingatiden fram till 2010. Det etiska dilemmat presenterades i den sista av sju provfrågor. Här uppmanades eleverna att använda sig av historiska exempel ur Alvéns texthäfte för att motivera hur de som fiktiva migrationsministrar skulle agera om tiotusentals flyktingar från Finland respektive Afghanistan samtidigt skulle söka sig till Sverige. ”Uppgiften gjordes för att tydligt utmana skolans värdegrund”, förklarar Alvén (Alvén 2017:212), och syftar då på avsnittet om ”Förståelse och medmänsklighet” i läroplanen som beskriver samhällets ”höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald” (Lpo 9.4 citerat enligt Alvén 2017:214), samt på de etiska principer som

skolan skulle sträva efter att utveckla hos eleven: avståndstagande från att människor utsätts för förtryck, inlevelse i och förståelse för andra människors situation samt viljan att handla också med deras bästa för ögonen. Just denna avslutande del av provet lyfter Alvén särskilt fram och den står också i centrum i den avslutande delstudien. Alvén motiverar detta med att ”[s]varen på Uppgift 7 gav underlag för att bedöma hur eleverna förhöll sig till samtliga tre aspekter i analysmodellen – att vara eller göra historia, tolkningar av tiden och berättelsens form och innehåll” (Alvén 2017: 2015).

Avhandlingens tredje delstudie behandlar vad Alvén med hänvisning till Goodlad kallar den verkställda läroplanen, dvs ”lärares uppfattningar om vilken historia som bör bejakas och vilken historia som ska tillbakavisas” (Alvén 2017:319). För att komma åt denna läroplan undersöker Alvén femton lärares sätt att bedöma nio elevers svar på Uppgift 7 i det ovan nämnda provet. Provsvaren valdes ut för att återspegla bredden i elevernas svar och omfattar exempel på såväl bekräftande som omprövande historieberättelser i överensstämmelse, respektive motsats till det Alvén identifierar som skolans värdegrund. Lärarna fick i uppgift att bedöma dessa svar såväl enskilt som i grupp. I ett första steg skulle lärarna använda sin professionalitet för att rangordna svaren individuellt. Sedan skulle de utifrån läroplanen bedöma svaren motsvarande nivån för F, E, C eller A. Kunskapskraven som lärarna skulle använda för att gradera elevsvarens kvalitet var därvid följande: ”Eleven kan undersöka några utvecklingslinjer inom kulturmöten, migration, politik och levnadsvillkor och beskriver då (enkla/förhållandevis komplexa/komplexa) samband mellan olika tidsperioder. Eleven anger också någon tänkbar fortsättning på dessa utvecklingslinjer och motiverar sitt resonemang med (enkla och till viss del/utvecklade och relativt väl/väluvecklade och väl) underbyggda hänvisningar till det förflutna och nuet.” (Lgr 11, citerat

enligt Alvén 2017:307)¹ Alvén uppmanade lärarna att tänka högt under tiden de utförde bedömningsarbetet och kompletterade dessa uppgifter med intervjuer där lärarna skulle förtydliga sina resonemang. Fyra veckor efter de enskilda bedömningarna träffades lärarna för att upprepa övningen, men nu i samband med bedömningsgrupper bestående av 3–7 lärare. Även samtalen i dessa fokusgrupper spelades in och utgör tillsammans med de inspelade tankarna från den enskilda bedömningsomgången källmaterialet för denna delstudie.

HISTORIEÄMNETS FORMELLA LÄROPLAN

När Alvén analyserar den formella läroplanen hittar han mycket snabbt exempel på den dualism som karakteriserar historieämnet utifrån hans analysmodell också i skolans styrdokument. Läroplanen visar på "[e]n spänning mellan en utgångspunkt i monism och kollektivets uppfattningar å ena sidan och en utgångspunkt i pluralism och individualism å andra sidan", konstaterar han redan efter att ha återgivit ett första citat ur Lgr 11 (Alvén 2017:116). I det citerade textstället betonas dels att "[s]kolan ska vara öppen för [att] skilda uppfattningar [...] förs fram", och att den "ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana", men där betonas även att "alla som verkar i skolan ska hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem." (Lgr 11, citerat av Alvén 2017:116) Skolans värdegrund konkretiseras i läroplanen vidare som "[m]änniskolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta" (citerat enligt Alvén 2017:120). Enligt läroplanen ska skolan gestalta och förmedla dessa värden "genom individens foster till rättskänsla, generositet, tolerans och

ansvarstagande", dvs med hjälp av den "etik" – man skulle också kunna tala om den "pedagogik" – som "förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism" (ibid.).

Alvén tolkar dessa formuleringar som belägg för att "skolans uppdrag skrevs in i en tydlig kulturell kontext som såväl skulle påverka undervisningens innehåll som elevernas personliga värderingar." (Alvén 2017:120) På ett annat ställe beskriver han skolans värdegrund som "bestämd och kulturellt förankrad" (Alvén 2017:411). Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde etc är för honom inte begrepp som behöver tolkas och kan fyllas med olika innehåll, utan förutsätts vara konkreta och välvgränsade. Detta blir särskilt tydligt när Alvén i delstudie två och tre hävdar att föreslag som att "inte ta emot några flyktingar alls eller att ha någon form av restriktioner kring vilka flyktingar som ska få uppehållstillstånd" strider mot skolans värdegrund (Alvén 2017:345; se även 288f & 405).

Det går naturligtvis att tolka läroplanen så som Alvén gör och han är inte heller den enda som har intrycket att skolan är menad att förmedla en viss syn på människolivets okränkbarhet, jämställdhet, solidaritet samt på migration och flyktingmottagandet. Det är också mycket troligt att formuleringarna i den formella läroplanen leder till spänningsförhållanden av den sort Alvén beskriver när de översätts till praktiken, dvs den verkställda läroplanen. Frågan här är emellertid om Alvéns konfliktperspektiv också lämpar sig till att förstå hur relationen mellan kritiskt tänkande och värdegrunden skrivs fram i styrdokumentet, dvs i den formella läroplanen. Min bedömning är att spänningsförhållandet transporteras in i den formella läroplanen genom analysmodellen som förutsätter att denna spänning faktiskt finns. Analysmodellen osynliggör därmed andra aspekter

1 Då läroplanen reformerades under den pågående studien refererar Alvén till läroplanen från 1994 när han motiverar konstruktionen av provet i delstudie två, medan han i delstudie tre låter lärarna analysera provaren utifrån den efterföljande läroplanen från 2011.

av relationen mellan kritik och värdegrund i styrdokumentet, däribland tolkningar med ett stort förklaringsvärde. Att Alvéns har konfronterats med denna invändning också tidigare låter sig anas i slutet av avhandlingen där han konstaterar att det är möjligt "att bristen på förståelse är ett problem givet den metod som användes vid analysen av källorna" (Alvéns 2017:414).

Vilka aspekter av den formella läroplanen osynliggörs av avhandlingens analysmodell? Alvéns påpekar själv att lagstiftarna inte såg de spänningsförhållanden i sina skrivelser som han gjort till utgångspunkt för sin avhandling. I betänkandet *Kursplaner för grundskolan* från 1993 framställde Läroplanskommittén "en undervisning som innebar att eleverna både skulle vara och göra historia som något oproblematiskt", skriver han till exempel (Alvéns 2017:118). Kulturarvet skulle enligt kommittén förbättras när enskilda individer, med rötter i olika kulturer, möttes i historieundervisningen och gemensamt skapade något nytt. Utifrån avhandlingens analysmodell utgör detta ett bredvid flera exempel på en närmast naiv förhoppning i den formella läroplanen om att "kunna förena en konserverande kulturarvsuppgift med en mer individuellt betonad, objektiv och omprövande uppgift i skolan" (Alvéns 2017:117).

Alvéns erbjuder ingen förklaring till denna brist på erkännande för det spänningsförhållande som utifrån hans läsart trots allt måste finnas i styrdokumentet. För att belägga spänningsförhållandet lämnar han den formella läroplanen (utan att uppmärksamma läsaren på denna glidning) och hänvisar till ett exempel ur den verkställda läroplanen: I ett medialt uppmärksammat fall från 2006 hävdade några lärare att elever med odemokratiska åsikter inte kunde få betyg i samhällskunskap, vilket senare avfärdades av Skolverket, dvs en instans som representerar den formella läroplanen (Alvéns 2017:126). "Det som hade framställts som konfliktfria processer mellan pluralism och monism hade i det praktiska arbetet lett till konflikter",

sammanfattar Alvéns detta inspel (ibid, min kursivering). När han i nästa stycke återgår till den formella läroplanen hävdar Alvéns trots detta återigen: "I den formella läroplanens allmänna delar fanns under perioden många belegg för att tolka historieämnets syfte som att eleverna skulle vara historia. Det samtida samhällets och skolans värdegrund skulle bejakas och internaliseras hos eleven. När eleverna skulle vara kritiska skulle de inte vara det mot värdegrunden." (Alvéns 2017:126) Jag saknar en beredskap i Alvéns avhandling till att utmana denna ensidiga tolkning.

En förklaring till harmoniseringen av spänningen mellan en bekräftande och en omprövande historieanvändning i den formella läroplanen skulle kunna vara lagstiftarnas idé om *Deliberativa samtal som värdegrund*, vilket också är titeln till en Skolverksrapport (Englund 2000). Diskussionen om deliberativ demokrati och deltagardemokrati som kom igång på allvar i början av Alvéns undersökningsperiod har inte undgått honom helt, men behandlas i avhandlingen som belegg enbart för historieämnets omprövande aspekter, dvs "inte värderingar utan individuellt kritiskt tänkande och förmåga till överväganden grundade på kunskaper och etik." (Alvéns 2017:133) Som Skolverksrapporten ovan exemplifierar är det emellertid inte alls självklart att de värden som ingår i skolans värdegrund står för någonting annat än just den aktiva, kritiska kulturbyggaren som Alvéns försöker skilja från värdegrundens kulturbärare. Utifrån deliberativ teoribildning begränsar de värden som nämns i läroplanen (människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, kristen tradition och västerländsk humanism osv) inte människors kritiska tänkande utan utgör för det första en förutsättning för individens möjligheter att utvecklas som aktiva medborgare i en deliberativ demokrati. För det andra framstår dessa värden ur detta perspektiv inte som lika konkreta och väldefinierade som i Alvéns analysmodell utan görs till föremål för ständiga förhandlingar kritiska

medborgare emellan. Utifrån en sådan tolkning av den formella läroplanen blir det Alvén beskriver som en svårförklarlig sammanvävning av värdegrund och kritisk granskning begripligt, medan avhandlingens distinktion mellan värdegrund och kritisk tänkande framstår som olämplig för att förstå den formella läroplanen.

Min läsning av värdegrunden som ett deliberativt projekt innebär inte att jag ifrågasätter Alvéns tes att det finns en konflikt mellan värdegrunden och individens möjlighet att tolka sin historia och att gestalta sin framtid. Snarare menar jag att han placerar denna konflikt på fel nivå. Genom att skilja historieundervisningens deliberativa uppdrag att "lägga en grund för elevernas *vilja* att granska, påverka och utveckla samhället och kulturen" (Alvén 2017:142, min kursivering) från dess värdegrund osynliggör Alvén att skolans deliberativa ambitioner präglar den värdegrund som eleven förväntas bära vidare: Eleven behöver ställa sina övertygelser till diskussion i en deliberativ offentlighet och hon måste *vilja* granska, påverka och utveckla samhället och kulturen. Hon ska alltså inte bara behärska dessa färdigheter, utan också värdesätta och praktisera dem. Hon behöver bekänna sig till berättelserna om kunskaps-samhället, om vikten av ständig självoptimering och samhällsutveckling samt till den om det konfliktfria, demokratiska Sverige där kollektivet i ett ständigt pågående samtal skapar och återskapar konsensus kring etiska frågor. Hon underkänns av skolan om hon inte delar denna värdegrund. Och hon möts med förakt om hon använder sin kritiska förståelse till att välja det onyttiga och icke-produktiva före det nyttiga.

Alvén avslutar sin första delstudie med ett resonemang om att det är mer bekymmersamt att elever ska bekräfta vissa värderingar "om eleverna själva ska möta det förflutna och historia, och själv konstruera berättelser eller bemöta andras. Med en förmedlande pedagogik hade det kunnat vara tydligare för eleven vad hon ska bekräfta och inte." (Alvén

2017:172) Inte heller denna slutsats är så självklar som Alvén verkar tro, utan slutar att gälla när det deliberativa samtalet blir en del av värdegrunden, dvs när kravet om att ställa egna övertygelser till diskussion och att på så sätt delta i samhällsutvecklingen utgör normen som ska reproduceras.

DEN UPPLEVDA LÄROPLANEN

I delstudie två använder Alvén sin analysmodell för att tolka elevernas svar på det av honom konstruerade provet. Modellen fungerar bättre här än i delstudie ett. Genom att kategorisera elevernas svar kan Alvén visa att försöksdeltagarna hade svårt att nå upp till kriterierna för det omprövande förhållningssättet. "Ett fåtal elever kunde distansera sig från sin egen samtid och använda ett mer omprövande förhållningssätt och därmed göra historia", sammanfattar Alvén (Alvén 2017:296). "Analyserna var ganska intetsä-gande" (Alvén 2017:296), och "svårtolkade" (Alvén 2017:297), då eleverna "i stor utsträckning hade svårt att behärska berättelsens grundverktyg" (Alvén 2017:298). Flera prov-svar innehöll tolkningar av "tiden som teologiska tidslinjer vilka stängde möjligheten att resonera om framtiden eftersom samtiden beskrevs som en fullbordan av en idé eller ett skeende, vilket började långt tillbaka" (Alvén 2017:296). Enbart ett fåtal elever uppfattade tidigare historieskildringar som konstruktioner och kunde därmed urskilja deras intrig från realhistorian berättelserna byggde på (Alvén 2017:297).

Problemet börjar när Alvén tolkar dessa resultat och drar sina slutsatser. Som nämnts ska delstudien behandla historieämnets upplevda läroplan, dvs elevernas förståelse av historieämnets karaktär och krav. I själva verket undersöker Alvén dock inte autentiska situationer utan konstruerar såväl undervisningsmaterial som provuppgifter som ska provocera fram kritiska förhållningssätt och etiska ställningstaganden. När eleverna så kapitalt misslyckas med att lösa dessa uppgifter väcker detta hos läsaren frågan huruvida

eleverna konfronterats med liknande undervisningsformer och frågeställningar i historieundervisningen tidigare. Lämpar sig alltså Alvéns – i och för sig intressanta och väldokumenterade – experiment till att dra slutsatser om elevernas förståelse av ämnet?

Alvén själv gör ingen distinktion mellan sitt skolförsök och elevernas ordinarie historielektioner. Detta trots att provet är allt annat än ett historiskt standardprov. Detta gäller inte minst den av Alvén särskilt framhävda Uppgift 7. Som tidigare nämnts skulle eleverna där använda historiska exempel ur texthäftet för att motivera principerna för flyktingmottagandet i ett fiktivt framtidsscenario.

Enligt Alvén motsvarar uppgiften kraven i kursplanen om att eleven kan: ”undersöka några utvecklingslinjer inom kulturmöten, migration, politik och levnadsvillkor och beskriver då (enkla/förhållandevis komplexa/komplexa) samband mellan olika tidsperioder. Eleven anger också någon tänkbar fortsättning på dessa utvecklingslinjer och motiverar sitt resonemang med (enkla och till viss del/utvecklade och relativt väl/välutvecklade och väl) underbyggda hänvisningar till det förflutna och nuet.” (Lgr 11, citerat enligt Alvén 2017:307) Men får verkligen eleverna tillfälle att visa upp dessa kunskaper i den nämnda uppgiften? Jag menar att så inte är fallet.

Uppgift 7 uppmanar inte eleverna till att resonera kring historiska förlopp och deras fortsatta utvecklingslinjer. Eleverna ska varken beskriva betydelsen av dåtidens migration för dagens samhälle eller hur den historiska migrationen påverkar vår framtid. Istället ska Sveriges migrationshistoria i Uppgift 7 användas till att fälla ett moraliskt avgörande i ett fiktivt scenario som saknar direkta samband till denna historia. Alvén har skapat ett material som låter honom ”bedöma hur eleverna resonerade med hjälp av historia när de ställdes inför ett [...] moraliskt problem.” (Alvén 2017:212). Men är det alls historieundervisningens uppgift att ställa eleverna framför moraliska problem som det i Uppgift 7? Mitt

intryck är att uppgiften motiveras av Alvéns analysmodell men inte av läroplanen.

DEN VERKSTÄLLDA LÄROPLANEN

I delstudie tre presenterar Alvén en lång rad spännande resultat. Återigen har han här använt sin analysmodell, denna gång för att kategorisera lärarnas tankar kring och bedömning av nio elevers svar på provets Uppgift 7. Här visar Alvén att också lärarna har svårt att hantera provets komplexitet, dvs kombinationen av kunskapsfrågor och etiska ställningstaganden. När lärarna konfronteras med provsvar som avviker från deras egna värderingar överger de i många fall läroplanens kunskapskrav som viktigaste bedömningskriterium. Alvén berättar om en lärare som ”konstaterade att svaret förvisso inte når upp till ett E utifrån kunskapskravet, men valde trots det att sätta ett E på det” men utan att visa ”tankar om vad han ansåg att svarets kvalitet bestod av.” (Alvén 2017:322) Andra lärare fastnade i elevernas ordval. Alvén konstaterar att beteckningen ”flykting” tenderade att ge pluspoäng, medan arbeten som innehöll ordet ”utlänning” fick avdrag (Alvén 2017:329). ”Mycket av lärarnas bedömningar handlar om att bekräfta en särskild historia”, sammanfattar Alvén (Alvén 2017:407). ”Svar vars sensmoral uppskattas bekräftas, och det finns en tendens att lärarna menar att dessa elever har förstått historia” (ibid).

En annan intressant upptäckt är att de lärare som håller fast vid kunskapskraven oftast också är de som omprövar sin egen tolkning av det förflutna, och därmed kategoriseras som sådana med en mer självständig och kritisk förhållningssätt utifrån analysmodellen. Alvén konstaterar att “[i]nte minst kunskapskravet tycks ha varit till hjälp för denna möjlighet till distans från det som uppfattas som den egna förståelsen eller den som skolans tradition påbjuder.” (Alvén 2017:345) Vidare var bedömare som utgick från läroplanens bedömningskriterier oftare överens om svarens kvalitet. ”Bedömningar som utgår från elevsvarens kvalitet i förhållande

till kriterier för kvalitet, blir samstämmigare, än bedömningar som utgår från moral och etik i svarens intrig och sensmoral.” (Alvén 2017:354 & 402)

Problemet börjar också här när Alvén tolkar dessa resultat och drar sina slutsatser. Återigen behandlar han sitt experiment som sinnebilden för historieundervisningen och essentialiserar ämnet på detta sätt. Alvén utgår från att det av honom initierade bedömningsförfarandet ställer syftet med hela historieämnet på sin spets (Alvén 2017:319). Han förutsätter med andra ord att försöksdelarna betraktade hans inspel som en del av den ordinarie historieundervisningen, snarare än som ett experiment som handlade om vad som händer när man kombinerar historieundervisning med etikövningar. Återigen vill jag påpeka att den dualism Alvén skriver in i historieämnet genom sin analysmodell, inte kan förutsättas att känneteckna undervisningen i detta ämne.

I slutet av sin avhandling konstaterar också Alvén själv att styrdokumentet inte ger tillräckligt stöd för historieämnets värdegrundsundervisning. Beträffande lärarnas svårigheter att bedöma Uppgift 7 undrar han där: ”Hur kan eleverna garanteras likvärdig bedömning om deras historiska berättelser också bedöms utifrån kriterier som inte finns med i kunskapskraven?” (Alvén 2017:425) En uppenbar lösning på detta problem vore förstås att begränsa historieundervisningen till sådant som motsvarar de bestående kunskapskraven, dvs att undvika moralisk fostran. Alvén rekommenderar istället att problemet löses genom introduktionen av betygskriterier för elevers etiska förhållningssätt. Utifrån hans analysmodell kan avsaknaden av sådana riktlinjer i dagens styrdokument inte framstå som något annat än ett misstag.

SLUTSATS

Sammanfattningsvis är den största förtjäns- ten med denna avhandling enligt min tolkning att den så tydligt åskådliggör de problem lagstiftarna har skapat genom att skriva in en

värdegrund i skolans styrdokument. Utifrån en gängse tolkning av denna värdegrund som uttryck för skolans deliberativa uppdrag må den vara menad att uppmuntra eleverna till att tänka kritiskt och till att vidareutveckla sitt kulturarv. Men som denna avhandling visar kan såväl lärare, lärarutbildare som forskare (Alvén är även projektledare för det Nationella provet i historia) också uppleva värdegrunden som ”en ständig grindvakt vilken uppmanar henne att inte släppa igenom något, som inte kan uppfattas som en gängse förståelse av värdegrunden och dess uppmaningar.” (Alvén 2017:429) Alvén vill förstärka denna grindvaktsfunktion genom tydligare riktlinjer för etisk hållbarhet. För historieämnet men även för skolans undervisning i stort skulle detta innebära att utrymmet för det fria tänkandet minskar.

LITTERATUR

Englund, Tomas, 2000. *Deliberativa samtal som värdegrund*. Stockholm: Skolverket.

Susanne Dodillet är verksam vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet.

E-post: susanne.dodillet@gu.se

Hall, Patrik, 2015. *Makten över förvaltningen – förändringar i politikens styrning av svensk förvaltning*. Stockholm: Liber förlag.

Anmälan av Jakob Heidbrink

Redan för tre år sedan utkom Patrik Hall med sin bok *Makten över förvaltningen – förändringar i politikens styrning av svensk förvaltning*. Boken ansluter i många avseenden där Bengt Jacobssons klassiska studie *Hur styrs förvaltningen?* från 1984 slutade. Hall ställer frågan vilken makt regeringen har över myndigheterna, i vilken utsträckning denna makt yttrar sig i styrning (makt och styrning

är alltså två olika begrepp) och vilka strategier som myndigheterna använder eller kan använda för att bevara eller tillkämpa sig autonomi i förhållande till regeringen. I bakgrunden står frågan huruvida förhållandet mellan regeringen och dess myndigheter har ändrats sedan frågan studerades av Jacobsson, och vad dessa förändringar i förekommande fall beror på. Studien täcker tiden mellan 1980 och 2005.

Hall arbetar kvalitativt, då han anser att kvantitativa mått som skulle kunna ge tillförlitliga svar på hans frågor inte kan skapas. Istället använder han intervjuer med före detta chefer på myndigheter och internt myndighetsmaterial som personaltidskrifter och mötesprotokoll för att följa förändringarna i förhållandet mellan regering och myndigheter. Han undersöker fem myndigheter: Tullverket, NUTEK, Naturvårdsverket, Socialstyrelsen och Lunds universitet. Dessa myndigheter och de politikområden inom vilka de verkar är mellan sig väldigt olika, och därmed varierar också myndigheternas organisationshistoria. Under studierna framkommer dock gemensamma teman, såsom att myndighetens struktur som expertmyndighet inom ett snävt definierat område eller som "diversehandel" med många olika uppgifter leder till olika sorters legitimitet för myndigheten i politikens och det omgivande samhällets ögon, betydelsen av generaldirektörens bakgrund för förhållandet mellan politik och myndighet och den drivkraft som budgethänsyn och ekonomistyrning utgör. Hall sammanfattar dessa teman i bokens näst-sista kapitel och diskuterar förhållandet mellan olika organisationsteoriernas grund (såsom egenintresset för *public choice*-teorin) och den förvaltning och förvaltningsstyrning som förekommer i bokens sista kapitel.

Boken är synnerligen komplex och kan inte lätt sammanfattas ens för recenserade syften. Hall visar på ett mycket mångfacetterat samspel mellan idéer, personer och strukturer som givit utfall som endast delvis kan sägas ha varit avsedda. Han visar att

politikens makt över förvaltningen paradoxalt nog ökat genom decentralisering: politiken har lärt sig att genom ekonomistyrning, uppdragsstyrning, personalpolitik och decentralisering förvandla de flesta av de studerade myndigheterna från operativa enheter med starka inslag av myndighetsutövning till enheter för kontroll och övervakning samt policyberedning (undantaget är främst NUTEK, som trots ihärdiga försök från politikens sida lyckats bevara sin "amöbaliknande" karaktär och därmed sin långtgående autonomi). Myndigheterna har alltså visat sig vara underlägsna regeringen i makthänseende: politiken lyckades bryta myndighetsinterna föreställningar om oberoende och expertstatus och omvandla myndigheterna till stödorganisationer till det i internationell jämförelse lilla svenska regeringskansliet. Man åstadkommer detta i huvudsak genom att förmå myndigheterna att decentralisera den utförande delen av verksamheten (emellanåt till avknoppade eller på annat sätt i förhållande till myndighetscentrum relativt självständiga enheter) och genom att från departementen till myndigheterna själva decentralisera ekonomiskt ansvar med åtföljande krav på ekonomisk redovisning. I bakgrunden finns här föreställningen om en politikens renodling till sin idédiskuterande och ramsättande roll och en myndigheternas renodling till myndighetsutövning, övervakning och beredande till regeringens policybeslut.

Makt är dock inte detsamma som styrning. Att regeringen har makt över förvaltningen är inte detsamma som att den styr förvaltningen. I styrningshänseende är såväl politiken som myndigheterna beroende av omvärlden och således av intressenters föreställning om vad myndigheten bör göra och hur. Politiken kan inte peka med hela handen. Detta förstärks enligt Hall av den ideologiska föreställningen att politiken och i synnerhet förvaltningen har en tjänande roll i förhållande till medborgaren och näringslivet: politiken förväntas serva, inte peka med hela handen. Idén om förvaltningen spelar alltså roll för vad förvaltningen

de facto gör, och det i större utsträckning än av politiken definierade mål för hur samhället ska fungera.

Detta har implikationer för myndigheternas strategi att skydda sin verksamhet och autonomi. Hall pekar på olika strategier som nämnts i litteraturen, främst strategin att bygga unik expertis inom verksamhetsområdet och strategin att ha ett brett kontaktnät. Ingen av strategierna är ensam avgörande, visar han: smal och unik expertis måste erkännas som relevant och viktig av omvärlden för att kunna isolera myndigheten från alltför hårda politiska påtryckningar, och ett alltför brett och politiserat kontaktnät kan leda till att själva myndigheten som sådan uppfattas som politiserad och därigenom mister i legitimitet. Olika strategier förefaller vara i varierande mån framgångsrika vid olika tillfällen och på olika politikområden. Idéer om vad myndigheter ska och inte ska göra verkar spela större roll än medvetet eller implicit utförade strategier av det ena eller det andra slaget för att säkra en myndighets överlevnad.

Boken är i sin helhet grundligt genomarbetad (om än med vissa språkliga brister som jag önskade att någon redaktör hade rensat bort, som till exempel när "Sverige" i något sammanhang sägs vara "missnöjda") och utgör spännande, om än i viss mån ledsam, läsning. Det sägs att gemene man gör bra i att inte fråga för noga hur korv och lagar görs, och min slutsats efter läsningen är att det samma i viss mån gäller förvaltningen och förvaltningspolitiken. Den politiska realiteten att statsmakterna är intresserade av att kunna bestämma över myndigheterna och att ekonomiska begränsningar påverkar förhållandet mellan politik och myndigheter ligger rätt långt ifrån de förvaltningsetiska högtidstalen. Hall visar också hur i och för sig enligt min mening sympatiska ställningstaganden (som att myndigheterna sist och slutligen är till för att tjäna medborgaren och näringslivet, inte tvärtom) kan leda till resultat som inte helt kan betecknas som lämpliga (som när nyfikenhetsdriven forskning på Lunds universitet

allt eftersom ersätts med beställd och nytto-driven forskning).

Hall beklagar i boken politikens ointresse för förvaltningsteori och anför att en möjlig grund till detta ointresse är att man inte vinner val genom att tala om förvaltningspolitik. Detta må vara riktigt. Efter läsningen tänker jag dock i mitt stilla sinne att man kanske åtminstone skulle kunna komma dithän att man kan förlora val genom att inte tala om förvaltningspolitik. I ljuset av alla förvaltningsskandaler som vi den senaste tiden fått uppleva – från Transportstyrelsen via Polisen till Göteborgs stad och Göteborgs universitet – bör man i vart fall hoppas att politiken får något litet mera intresse av hur den statliga (och för all del den kommunala) förvaltningen fungerar.

Jakob Heidbrink är verksam vid Juridiska institutionen, Göteborgs universitet.
E-post: jakob.heidbrink@law.gu.se

Fred, Mats, 2018. *Projectification. The Trojan horse of local government*. Lund: Lund University, Department of Political Science & Malmö: Malmö University, Department of Global Political Studies.

Anmälan av Stig Montin

Vi kanske tänker oss att "projekt" är en neutral organisations- och styrningsform som skapas i syfte att uppnå vissa substantiella mål eller resultat (jämförelse eller ökad sysselsättning för de som står långt från arbetsmarknaden). Det är projektets manifesta funktion. I Mats Freds avhandling *Projectification. The Trojan Horse of Local Government* är intresset huvudsakligen orienterat mot projektens latent funktion, det vi säga hur projektlogiken breder ut sig och påverkar den offentliga (kommunala) förvaltningen. Projektet gör något med den "ordinarie" organisationen

som går bortom enskilda projekt. Projekten representerar en särskild avgränsbar institutionell logik som ökar i betydelse i förhållande till andra institutionella logiker (byråkratisk logik, marknadslogik och politisk logik). När projektlogiken påverkar och kanske ersätter andra logiker så kan det kallas projektifiering. Denna process är inte synlig på samma sätt som enskilda projekts manifesterade funktion, utan går "under radarn", eller är dold. Därav liknelsen med den Trojanska hästen. Det är således inte enskilda projekt som är den huvudsakliga analysenheten utan projektifiering. Närmare bestämt projektifiering av den kommunala förvaltningen.

Forskningsuppgiften som formuleras är följande: Att *begreppsliggöra* (försöka begripa) kommunal projektifiering genom att besvara frågor om hur *projektlogiken* manifesteras i praktiken (vad som görs och sägs) samt vilka konsekvenser projektlogiken får för den kommunala organisationen (hur den förhåller sig till *andra institutionella logiker*) och organisationens medarbetare. Vi får redan inledningsvis veta hur författaren har begreppsliggjort projektifiering, nämligen i tre betydelse:

- 1) projektifiering som spridning (mångfaldigande) av projekt och projektidéer, vilket innebär att projekt läggs till ordinarie verksamhet (denna typ av projektifiering sker oftast genom externt finansierade projekt),
- 2) projektifiering som transformering och anpassning av den "ordinarie" organisationen, som innebär att olika aktiviteter i organisationen transformeras om till tidsmässigt avgränsade projekt (som kan vara externt eller internt finansierade) samt
- 3) projektifiering som organisatoriskt kapacitetsbyggande, som betyder att projektlogiken ständigt reproduceras och förstärker den organisatoriska kapaciteten att forma nya projekt. Här

handlar det således om en mer genomgripande förändring av den kommunala organisationen som innebär att allt mer genomsyras av projektidéer, projektansökningar, ledarskap som projektledarskap och inte minst användningen av ett projektrelaterat språkbruk.

Teoretisk inspiration till denna konceptualisering hämtas bland annat från en longitudinell studie av den franska biltillverkaren Renault av Christoph Midler, som visade hur den funktionella organisationen anpassades till den projektifierade strukturen bland annat eftersom det saknas studier av hur projektifiering går till inom offentlig förvaltning.

Den empiriska studien består av framför allt av fem års följande av utvecklingen i Eslöv men också en betraktelse av hur idéer om sociala investeringsfonder etableras i några andra kommuner (bland annat Örebro och Norrköping) samt vilken roll olika aktörer (idébärare) haft, t.ex. Sveriges kommuner och landsting (SKL), privata konsulter och Europeiska socialfonden. Ambitionen är att i första hand bidra till forskning om projektifiering inom offentlig förvaltning, men också bidra till institutionell teori, etnografisk forskning samt mer generell om organisatoriska och institutionella förändringar inom den offentliga förvaltningen.

NÅGRA DRIVKRAFTER BAKOM PROJEKTIFIERINGEN

Författaren pekar ut tre historiska utvecklingslinjer som banat väg för användningen av projekt i offentlig förvaltning. Den första är byråkratreformeringsrörelsen, som omfattar idéer och reformer i syfte att skapa något annat än den traditionella byråkratin. Hit hör bland annat New Public Management (NPM) och den senare varianten New Public Governance (NPG). I dessa finns det drag av sådant som ingår i projektlogiken, såsom tidsavgränsade flexibla, organiska, tillfälliga organiseringar av lämplig professionell kunskap och annan kompetens, synlighet och planering, dvs något som kan ses som något annat

än den traditionella byråkratiska ordningen. Projekten kan lösa problem som byråkratin inte är skapad för, enligt detta synsätt.

I praktiken kan det emellertid vara svårt att se skillnad på projekt och det "ordinarie" aktiviteter: människor går fram och tillbaka mellan projekt och ordinarie verksamhet, ordinarie verksamhet beskrivs ofta i projekttermer. Alla projekt är inte innovativa eller flexibla. Idén med projekt och vad som faktiskt sker kan vara två olika saker (frikoppling). Det samma gäller för "ordinarie" organisationer: Föreställningen kan vara att de styrs av rutiner, hierarki och stabilitet, men i praktiken drivs de mer av flexibilitet och förändring.

Den andra utvecklingslinjen är projekt som universell metod, det vill säga den projektpraktik som har sina rötter i ingenjörskap och teknologi samt i det amerikanska försvaret och rymdprogrammen under 1950 och 1960-talen. Vidare finns det professionella organisationer som utvecklar standardiserade projekttekniker och certifierar projektledare. Det betyder att det formats ett gemensamt projektspråk, universella modeller och tekniker; en universell projektstandard.

Den tredje utvecklingslinjen är EU:s roll för projektifieringen i kommunerna, nämligen EU:s struktur- och investeringsfonder. För att överhuvudtaget komma i åtnjutande av fondmedel krävs en projektorganisation, eller partnerskap som det ofta kallas i detta sammanhang.

Sammantaget kan det på grundval av tidigare studier påvisas att projekt innehåller två motstridiga utmärkande drag: å ena sidan innovationer, flexibilitet, brott mot traditionella byråkratiska ideal (post-byråkrati) och å andra sidan understödjande av kontroll, standardisering, förutsebarhet och hierarkiska strukturer (klassisk byråkrati).

ÖVERSÄTTNINGAR AV INSTITUTIONELLA LOGIKER

Det teoretiska ramverket består framför allt av tanken på att institutionella logiker har

en stor betydelse för vad som händer i en organisation. Institutionella logiker definieras som att det som "sägs och görs" är inbäddat i mer eller mindre sammanhållna socialt konstruerade mönster av värden, verklighetsantaganden (-beskrivningar) och handlingsrekommendationer (vad som är nödvändigt, önskvärt och lämpligt att göra) och som ger mening i vardagen. Det finns många institutionella logiker att välja mellan. Förekommande uppsättningar av logiker är inte universella utan kontextuella. Således måste man motivera valet av logiker i sitt sammanhang. Här är sammanhanget svenska kommuner.

- Den byråkratiska logiken: rutiner, stabilitet, effektivitet, förutsägbarhet, och genomskinlighet. Ett illustrativt exempel är den kommunala budgeten. Byråkratin representerar ofta det "permanenta" medan projekt representerar det "temporära".
- Marknadslogiken: att organisera offentlig förvaltning med företag som förebild, användningen av managementtekniker från näringslivet, kunden avgör kvaliteten och konkurrens som övergripande och vägledande idé. Kommer till uttryck i betoningen på resultat, kostnadseffektivitet. I relation till projekt handlar det framför allt om projektansökningsmarknad och projektfinansieringsmarknad.
- Politisk logik: förändringsorienterad, beslutsorienterad, demokratorienterad, konfliktorienterad samt mandatperiodorienterad (temporär). Projekt ligger ofta nära den politiska logiken genom att vara politiskt och strategiskt orienterade, vilket skulle kunna uttryckas som att projekten tar hand om politiken istället för politikerna.
- Projektlogiken: innehåller två närmast motsatta kännetecken; (1) flexibilitet

uttryckt som ett brott mot traditionella byråkratiska ideal och praktiker (projekt som process) samt (2) stöd för kontroll, standardiserade operativa procedurer och hierarkiska strukturer (projekt som form). Det mest särskiljande för projektlogiken är dess temporära karaktär medan andra logiker är cykliska (t.ex. budgetprocess). Projektlogiken har sitt eget kunskapsfält och språkbruk.

Olika logiker förekommer samtidigt och kan vara konkurrerande. Men de existerar inte i sig, utan kommer till uttryck i vardagen i vad människor säger och gör. En logiks meningskapande styrka eller betydelse i en organisation är relaterat till hur enskilda aktörer bidrar till detta genom sociala interaktioner med andra "logikbärare", t.ex. genom medverkan i nätverk och konferenser inom det aktuella kunskapsfältet.

En logik, som i detta fall gäller projektlogiken, kan analyseras som bestående av tre nivåer: (1) En abstrakt nivå som rör logiken som ett "trossystem" där projekt tänks som innovativa, effektiva eller/och rationella kontrollsystem. (2) En teknisk nivå, som omfattar sådant som system för finansiering av projekt och projektorganisering, samt (3) verktygsnivå, som omfattar projektmetod, projektmodell och vilket projektspråk som används. Således kan logiker analyseras både horisontellt och vertikalt.

Logiker sprids, översätts och förändras och det är aktörer som gör detta (översättningsteori). Man skulle kunna kalla dessa aktörer för logikbärare eller logikförmedlare som för in logiken i förvaltningens praktik. I detta sammanhang kan också nedskrivna regler och styrdokument fungera som förmedlande "icke mänskliga aktörer". Generellt sett är språket viktigt i detta sammanhang – det är inte bara ord och uttryck, utan projektspråket representerar sätt att tänka, värden och föreställningar.

Förändringar av logiker eller skifte från en logik till en annan kan ske smygande, under radarn. Ur detta kan det bli så att det uppstår

en frikoppling, t.ex. att projektlogiken accepteras, men man fortsätter enligt gamla logiker (teorin om decoupling). Ju mer frikopplat projektet är från den permanenta linjeorganisationen, desto mer innovativa lösningar kan komma ur projektet. Samtidigt, på grund av frikopplingen är det inte sannolikt att dessa lösningar kommer att genomföras. En annan teori är den om kompromissande, t.ex. att projekt egentligen inte är projekt även om man använder ett sådant språkbruk. Exempelvis kan alla tala om att man använder TQM utan att man gör det. Ytterligare en teori är den om kombination av konkurrerande logiker. Projektlogiken kan fungera som en källa till inspiration som gör att den blandas in i andra logiker. Den kan framstå som mer attraktiv och legitim än andra logiker och därför smyga in och etableras som en mer eller mindre dominerande logik. Genom denna blandning uppstår inte bara organisatoriska förändringar utan också institutionella förändringar.

ETNOGRAFISK STUDIE

Den metodologiska ansatsen är etnografisk, vilket enkelt uttryckt betyder att forskaren är nära praktiken under en längre tid. I det aktuella fallet har denna kunskapsresa pågått i fem år, från att författaren själv ha varit projektutvärderare till att bli forskare i projektifiering. Det gäller således också att hålla distans till de empiriska objekten för att begreppsliggöra det som sägs och görs i olika sammanhang. Författaren uttrycker det bland annat som att omvandlas från "deltagande observatör" till "observant deltagare".

Eslöv är en vanlig, men också en något ovanlig kommun på det sättet att här fanns en "extrem fascination för projektorganisering" (s 56). Genom att följa tjänstemän från Eslöv gick färden vidare till andra kommuner (Örebro och Norrköping), nationella nätverk, SKL och till konferenser där "säljare" av idén om sociala investeringsfonder talade. Studien av Eslöv kunde därmed breddas och fördjupas. På det sättet kunde ett "socialt investeringsnät" kartläggas.

Efter de inledande kapitlen om problemformulering, teori och metod följer tre empiriska kapitel som styrs upp av de tre konceptualiseringarna av kommunal projektifiering: projektifiering som spridning, som transformering och anpassning och som organisatoriskt kapacitetsbyggande.

PROJEKTLOGIK OCH DESS SPRIDNING

Kapitel 5 handlar om antalet projekt och olika konsekvenser av projektlogiken, framför allt i Eslöv. Det är inte bara formella (manifesta) projekt som studeras utan också aktiviteter som omfattas av projektlogiken (latenta projekt). Spridningen av projekt kommer till uttryck för olika sätt: En e-postenkät till alla förvaltningschefer visade att alla förvaltningar är involverade i projekt eller projektliknande aktiviteter. "Hårda" förvaltningar (IT, samhällsbyggnad m m) har haft projekt under en längre tid, men "mjuka" förvaltningar (socialtjänst, kultur osv) har hängt på. En tänkbar förklaring till spridningen som förs fram kan vara att kommundirektören kommer från en "hård" (teknisk) förvaltning.

Vissa förvaltningar organiserar all sin verksamhet i projekt och framför allt mellanchefer initierar nya projekt, men idéerna och inspirationen kommer ofta utifrån. Det finns en tämligen omfattande projektfansieringsmarknad inom området sociala investeringar, t.ex. egen social investeringsbudget, regional social investeringsbudget (Region Skåne) och Finsam (finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser). Vidare finns det flera EU-fonder, bland annat europeiska socialfonden, där cirka 65 procent av finansierade projekt initieras och drivs av kommuner. Under åren 2007 - 2013 hade Eslöv 16 sådana projekt och alla uppmuntras att söka. Det finns också konsulter som föreslår nya projekt, t.ex. den regionala EU-projektanalys (EPA).

Det ständiga förandet av olika projekt får en rad olika konsekvenser. Att bedriva projekt visar att man gör något speciellt som uppmärksammas och synliggörs. Inte minst kommer man närmare politikerna och får därmed

önskad uppmärksamhet. För flera handlar det om att testa något nytt, såsom samarbete över organisations- och förvaltningsgränser samt att det ger möjlighet för tjänstemän att slippa den vanliga byråkratin ett tag. För vissa kan medverkan i projekt fungera som en karriärstege, men för andra som en väg in i tämligen osäkra anställningsförhållanden.

Det framgår också att projekt är lätta att starta men svåra att implementera i den ordinarie organisationen. De kolliderar med byråkratisk och politisk logik. Så, för att hålla igång startas nya projekt. Det tenderar att bli en byråkratisk rutin att starta nya projekt. När vissa förvaltningar organiserar en stor del av sin verksamhet som projekt kan det tolkas som att byråkratisk logik och projektlogik anpassas till varandra. Det uppstår två separata men sammanfogade processer: projekt som läggs till den ordinarie verksamheten och ordinarie verksamhet transformeras till projektformen. Det är mycket få kritiska röster dyker upp i framställningen, men en kommer från ordförande i kommunfullmäktige som menar att den ordinarie organisationen störs av alla projekt och att det exempelvis kostar en del att vara med i EU-finansierade projekt (ofta 50 procents medfinansiering).

TRANSFORMERING OCH ANPASSNING

Transformering och anpassning är huvudtemat för kapitel 6. Det empiriska fallet är sociala investeringar, eller: projektifiering genom sociala investeringar, inom vilket det utvecklas ett "social investment community" eller en "institutionell infrastruktur" bestående av konferenser, nätverk, publikationer, konsulter och projekt och projektidéer som sprids och översätts. Sociala investeringar är ett koncept som spridits internationellt och nationellt. Bland andra Örebro och Norrköping är föregångare, men numera säger sig ett 100-tal kommuner infört detta, med SKL som ivriga påhujare samt nationalekonomen Ingvar Nilsson som predikat detta i drygt 20 år.

Kommunerna inrättar egna "sociala fonder". Idén är att "investera" i t.ex. aktiviteter

för ungdomsgrupper för att förebygga framtida kostnader. Minskade framtida kostnader kan då räknas hem som "vinst". Det hela sker i projektform, men som en del av den ordinarie förvaltningen. Inte sällan presenteras det med uttryck som underifrån, innovation, samarbete och brott mot byråkratiska procedurer.

Det finns ett nätverk av kommunala ekonomer som träffas återkommande för att diskutera sociala investeringsfonder. Men alla är inte så förtjusta i projekt eftersom det bryter mot vanligt sätt att tänka kring budget och uppföljning. En projektbudget på tvärs är inget som passar den ordinarie budgeten. I Eslöv reglerades projektbudgeten genom den ordinarie budgeten och det sker på liknande sätt i andra kommuner. Det betyder t.ex. att det inte är givet att det finns projektmedel i kommande årsbudget. Här måste projektlogiken underordnas den byråkratiska logiken.

I Eslöv inrättades 2012 en social investeringsbudget (2 milj per år), vilket är betydligt mindre än exempelvis Norrköping med sina 30 miljoner. Trots den ringa summan får ca 20 projekt stöd, framför allt sådant som rör folkhälsa, t.ex. att bjuda elever på frukost och föreläsa för dem om lämplig diet. Det finns en tanke bakom detta, nämligen att få till en mångfald av olika projekt istället för att som andra kommuner satsa på några få, men det bedöms som tveksamt om allt kan kallas "sociala investeringar". Ansvaret för lärande och användning av resultaten förs över till den ordinarie (linje-) organisationen, vilket gör att det kanske inte händer så mycket. Trots det verkar alla vara sugna på att starta nya projekt.

Inom området sociala investeringar rör sig ett stort antal unga projektentusiaster som marknadsför projektlogiken som också lätt låter sig förenas med en politisk logik eftersom projekt framstår som synbara, annorlunda och innovativa. På regional nivå (Region Skåne) finns ett nätverk av folkhälsostateger som ivrigt arbetar för att sprida projektidéer och formar nya projekt. Regionen har också

inrättat en egen fond som finansierar andra organisationers projekt. Sättet att tänka "projekt" sprider sig därmed till vanlig, ordinarie verksamhet, tex förskola, skola och socialtjänst. Många i den ordinarie verksamheten medverkar deltid i minst ett projekt. Ordinarie obligatorisk verksamhet tenderar att i viss omfattning organiseras i projektformer och konkurrera om projektfinansiering. En organisation utan projekt är en organisation som inte utvecklas och ingen organisation vill vara sådan.

I analysen framkommer den dubbelhet i projektlogiken som diskuterades i teorikapitlet, nämligen att projekt först framställs som innovativ och ett brott mot byråkratiska procedurer (som också attraherar politikerna), men inordnas senare i en form som kännetecknas av mätande, kontroll och utvärdering. Projektlogiken anpassas till den byråkratiska logiken (eller blir en ny byråkratisk logik).

PROJEKTIFIERING OCH ORGANISATORISKT KAPACITETSBYGGANDE

I kapitel 7, om projektifiering som organisatoriskt kapacitetsbyggande, sker en närmare granskning av hur projektlogiken sprids genom praktiker och agenter (interna och externa konsulter och aktörer knutna till olika fonder m m). Eslöv var den första kommunen att bli certifierad enligt standarden "Invest in people", ett traineeprogram i projektlogik, bli projektledare. 100 sökte till programmet, 20 antogs och ytterligare 40 fick en projektledningskurs och avdelningschefer fick en kurs i upphandling av projekt och rollen som projektägare. Även politiker fick en introduktion till projektledarskap och projektmodellen. Inom vård- och omsorgsförvaltningen formades ledningssystemet för systematiskt kvalitetsarbete efter projektmodellen. Alla teamledare har gått projektledningskurs. En projektmodell (ett 23 sidigt dokument) antogs 2010 och fick status som en (inofficiell) policy för hela organisationen. Projektmodellen framställdes som en lösning på en fragmenterad organisation: en kombination av hierarki

och brett inflytande över arbetsprocesserna, vardagsarbetet skulle formos som projekt. Det handlade således inte i första hand om projekt som process, utan projekt som form – där det inte handlade om att bryta med den byråkratiska logiken utan istället föra samman dessa logiker. Här är det således inte de innovativa dragen i projektlogiken som framträder, utan en mer byråkratisk variant med betoning på ordning och klarhet. Projektspråket och sättet att tänka i projektlogiska termer har spridit sig i hela organisationen. Så, även om man inte gillar idén med projekt så kan man vänja sig vid att använda projektmetodologin. Eslöv framstår som något unikt genom att en projektmodell förväntas genomsyra hela organisationen, men liknande drag finns i andra kommuner (baseras på genomgång av projektmodeller i 30 kommuner), nämligen att projektmodellerna förväntas bidra till ”förändring” i den kommunala förvaltningen som helhet.

I analysen av Eslöv framträder återigen men nu än mer tydligt motsägelsefullheten i projektlogiken: å ena sidan stimulera kreativitet och innovationer (som harmonierar med den politiska logiken) å andra sidan skapa ordning, struktur och klarhet genom att standardisera vissa procedurer (som sammanfaller med aspekter av den byråkratiska logiken). Projekt som ”form” blir bestämmande (kommer från tekniska förvaltningar, IT), även om det inom ”mjuka” förvaltningar har presenterats som ”process”. Det kan uttryckas som att projekten innebär byråkratisering; ironin är då att en byråkratisk organisation (den kommunala förvaltningen) bekämpar byråkrati med mer byråkrati.

SÄCKEN KNYTS IHOP

I kapitel 8 och 9 knyts säcken ihop och några tänkbara framtidsbilder målas upp. Även om form och process kan framstå som motsägelsefullt så är det kombinationen av dessa två idéer som gör projektlogiken attraktiv och kraftfull i sitt genomslag; både förändring och innovation kombinerat med ordning och

reda. Inom översättningsforskningen hävdas ibland att projekt är kontextberoende, de översätts och anpassas. Studien av projektifieringen i Eslöv (och på andra ställen) visar snarare att projekt (eller projektlogiken) är *oberoende* av kontext. Det framställs ofta som en generell lösning på alla problem. Projekt lägger inte bara till saker (resurser m m) utan transformerar ordinarie byråkratiska procedurer till att bli projekt, i temporära former. Projektfinansieringssystemet är ett kraftfullt (marknadslogiskt) styrinstrument genom att det bestämmer vilka kriterier som ska gälla för finansiering, hur det ska organiseras och bedömas. Projektifieringen främjar organisatorisk kapacitet (kompetens, specialisering, skapande av en egen social investeringsfond, språket): allt blir projektorienterat, även i kommuner som försöker undvika att uttryckligen använda termen projekt. Projektspråket kan användas överallt, ett gemensamt språk. Det är ett metaspråk utan referenser till något innehåll.

Inom sociala områden uppstår distans mellan projekt och ordinarie verksamhet, något som bedrivs vid sidan av. Även om specifika projekt hamnar vid sidan av den ordinarie verksamheten och får marginell betydelse för den ordinarie verksamheten så sprider sig ändå projektlogiken in i verksamheten. När projektidéer sprids framstår projektlogiken och den byråkratiska logiken som skilda från varandra, men i transformerings- och anpassningsprocessen blir den byråkratiska logiken bokstavligen oundviklig. Transformation och anpassning sker ofta i små steg, inte genom planerade eller dramatiska förändringar, men beroende av förändringsagenter.

Sammantaget är projektifiering något mer än en massa projekt, projekt är inte ”bara” ett instrument för något annat, utan innehåller tekniker, verktyg och praktiker som *i sig får effekter*. Vidare framstår projektifieringen som en ny form av byråkratisering. Att projekt skulle innebära frigörelse från traditionell byråkrati är en chimär. Istället uppstår två parallella, och delvis konkurrerande

byråkratier: den traditionella hierarkiska, sektorstyrda, cykliska och regelstyrda byråkratin samt en projektbyråkrati som uttrycks i en tidsavgränsad rationell styrning med planering, tydliga mål, genomförande och avslutning.

BEDÖMNING

Avhandlingen är en väl sammanhållen berättelse om projektifieringens uttryck och utveckling. Det är ett gediget och teoretiskt väl förankrat arbete med nyanserade och trovärdiga analyser. Några saker skulle kunna utvecklats något mer. För det första saknas ett resonemang kring varför ”professionell logik” inte finns med i sammanställningen av logiker. Att den inte finns med får dock ingen avgörande betydelse för tolkningen av empirin. För det andra skulle det vara intressant att få veta lite mer om idébärarna, det vill säga de aktörer som utvecklar och för projektifieringen vidare. Det är dock att ses som randanmärkningar. Avhandlingen är ett viktigt bidrag till hur vi kan förstå den samtida utvecklingen av offentlig förvaltning.

Stig Montin är professor i offentlig förvaltning och verksam vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.

E-post: stig.montin@gu.se

Strömholm, Stig, 2016. *Benjamin Constant och den liberale Napoleon. De hundra dagarnas konstitution och Constants kommentar*. Uppsala: Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala.

Anmälan av Svante Nycander

Benjamin Constant var en länk mellan upplysningens politiska filosofi och 1800-talets liberala rörelser. Det fanns en tydlig kontinuitet från John Lockes *Two Treatises of Government* 1689 till den franska förklaringen om mänskliga och medborgerliga rättigheter

1789, men den bröts av franska revolutionens blodiga fortsättning. Frihetsidéerna visade sig otillräckliga, vad som saknades var en realistisk samhällsanalys och en tålmodig politisk reformism.

Constant bodde i Paris från 1795 och iaktog på nära håll den politiska apatin efter jakobinernas terror. Fram till sin död 1830 var han oavbrutet närvarande som politisk skribent, under lång tid i asyl. Isaiah Berlin kallade honom en av liberalismens fäder. I Sverige är han ganska okänd, bara två av hans politiska skrifter har översatts. Den ena är från 1815: *Om Eröfrings-Systemet och Usurpationen uti deras samband med odlingen i Europa*. Översättare var Lars Augustin Man-nerheim, en av 1809 års män.

Den andra översättningen är Stig Strömholms bok *Benjamin Constant och den liberale Napoleon* (2016), utgiven av Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala. Den innehåller en levnadsteckning och en översättning av dels Napoleons konstitutionella ”tilläggsakt” 1815 (också kallad Kartan) och dels Constants kommentarer till den. Ingen kunde vara bättre rustad för uppgiften än Strömholm. Allt är gediget och välskrivet.

Under de hundra dagarna 1815, efter återkomsten till Frankrike, ville Napoleon knyta kontakt med den politiska mitten, och han rådgjorde i författningsfrågan med Constant. Dennes utförliga kommentar till tilläggsakten hade titeln *Politiska principer tillämpliga på alla regeringar*.

Strömholm menar att Constant endast motvilligt gav upp sin republikanska övertygelse. Det är svårt att säga när det skedde. Han suckade över sina egna ”svaga och vacklande övertygelser”, och under tiden i Paris försökte han främst mobilisera den tysta fredsopinionen. Någon liberal regim fanns inte inom synhåll. I boken 1812 om erövringssystemet, skriven i landsflykt, hoppades han på bourbonernas återkomst. Samtidigt ville han bevara den modernisering som ägt rum under olika regimer sedan 1789. Han gillade det engelska styrelsesättet, som han lärt känna på nära håll

som student. I lagkommentaren 1815 förespråkade han en parlamentarisk monarki.

Åren 1814-15 fanns bara två politiska alternativ för Frankrike, Napoleon och bourbonerna. En republik var utesluten, men Constants förord för monarkin var principie-ll, och i lagkommentaren lät han begreppet monarki täcka även ett kejsardöme. Han skisserade fem olika statsmakter: monarken, ministrarna, en pärskammare, ett valt underhus och domstolarna:

I ett fritt land är kungen en varelse vid sidan av, höjd över opinionens skiftningar, fri från varje annat intresse än det att upprätthålla ordningen och att upprätthålla friheten; han kan aldrig återgå till de vanliga medborgarnas villkor...Kungen svävar så att säga ovan de mänskliga lidelserna, och det är ett måsterstycke av den politiska organisationskonsten att ... ha skapat en ointaglig sfär av säkerhet, majestät, opartiskhet, som gör det möjligt för oenigheten att utvecklas utan att bli farlig.

Han skrev också att den kungliga makten är en neutral makt, medan ministrarnas makt är en aktiv makt.

Resonemanget förutsatte en oskriven författning, en sedvanerättslig hederskodex. Det rörde en kärnfråga i Frankrike under restaurationen. Uppgiften var att jämna vägen för maktväxling utan svåra konflikter mellan maktgrupper och partier. Då skulle en konstitutionell monark, som kunde antas ha intresse av samhällsfred, vara en tillgång.

Den brittiska parlamentarismen låter sig in te beskrivas i en paragraftext. Constant insåg att en oskriven konstitution kan vara stabil därför att den är flexibel. Han menade att Frankrike borde ha en politiskt neutral kung, nöjd med status quo och villig att medverka till fredliga regeringsskiften. I lagfrågor borde kungen medverka bara formellt.

Enligt tilläggsakten skulle den lagstiftande makten utövas av kejsaren och de två kamrarna. Maktfördelningen berördes med lätt hand, men ministrarna kunde åtalas av den valda kammaren och dömas av pärskammaren. Ministeransvaret var rättsligt, inte politiskt. Domstolarna garanterades

självständighet, och medborgarna lovades likhet inför lagen.

Constant föredrog monarki framför republik därför att den lättare kunde förenas med en framväxande oskriven parlamentarism. En del monarkier i Europa har utvecklats enligt den modellen. Oskrivna författningar har besegrat den personliga kungamakten, och när den processen utmynnat i parlamentarism har monarkin kunnat vara en tillgång i samband med maktskiften.

Sverige är ett exempel. Ända till 1974 utsåg kungen regeringsbildare. Gustaf V erbjöd 1932 Per Albin Hansson att bilda regering, på inrådan av högerledarna Ernst Trygger och Arvid Lindman, trots att majoriteten var borgerlig i båda kamrarna. Partiledarna gav råd som de ansåg parlamentariskt riktiga, bland annat för att skydda kungen mot kritik. Vid ca 15 regerings- och statsministerskiften 1917-69 var kungen beslutfattare, och det fungerade utan komplikationer.

I regeringsformen 1974 övertog talmannen och riksdagen kungens uppgift, och genast blev det problem. Partiföreträdarna sköt det parlamentariskt naturliga åt sidan och agerade efter partiintresset. Enligt gällande regler ska en omröstning om statsminister alltid ske efter ett riksdagsval. De 12 paragraferna i regeringsformens kap. 6 vittnar om lagstiftarens misstänksamhet mot partierna.

Constant hade politisk intuition. Storbri-tannien 1815 var ännu inte ett exempel på en välfungerande parlamentarisk monarki, särskilt inte under George III, som var kung i sextio år till 1820. Många liberaler beundrade i stället styrelsesättet i republiken USA.

Constant ansåg att enbart markägare borde ha rösträtt och var skeptisk mot intellektuella i politiken:

Under vår revolution kunde man se skriftställare, matematiker, kemister hemfalla åt de mest extrema åsikter. Inte så att de inte i andra hänseenden skulle vara upplysta eller aktningvärda, men de hade levat långt borta från människorna; somliga hade vant sig vid att hänge sig åt sin fantasi, andra vid att inte

godta annat än strängt bindande bevisning
 - - - De hade på olika vägar kommit fram till samma resultat, nämligen att förakta de överväganden som bygger på fakta, att se ned på sinnevärdens verklighet och att resonera om samhällliga förhållanden som svärmare, om lidelser som matematiker och om mänsklig smärta som fysiker.

Kritiken var riktad mot den sida av upplysningen som inspirerats av Isac Newton och naturvetenskapen. Där fanns idéer som att etiken borde betraktas som en vetenskap och att människan är en maskin. Men det fanns en upplysningsfilosof som berörde Constant på ett djupare plan. Det har sagts att hans politiska tänkande var en livslång brottning

med Rousseau. Han skrev i lagkommentarens första kapitel att Rousseaus idé om samhällsfördraget var ”det mest fruktdansvärda hjälpmedel för all slags despotism”. Han varnade för själva idén om suveränitet, om absolut makt. ”Folkvälde är intet annat än tyranni med våldsamma rörelser, kungavälde en despoti samlad hos en enda.”

Strömholms utmärkta bok väcker nyfikenhet på även andra texter av Constant. En nyöversättning av *Erövringsystemet*, det mest dräpande och passionerade han skrivit, skulle välkomnas.

Svante Nycander är fil.dr h.c. vid Uppsala universitet.
 E-post: svante.nycander@telia.com

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.org